

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА ім. А. Ю. КРИМСЬКОГО
УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ КИТАЄЗНАВЦІВ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

КИТАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

漢學研究

№ 4, 2021

Заснований у 2011 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Затверджено до друку Вченою радою
Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України 24.12.2021 (Протокол № 8)
та Вченою радою ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана» 23.12.2021 (Протокол № 5)

Головний редактор:

Цимбал Л. І., д. е. н., професор

Науковий редактор:

Кіктенко В. О., д. філос. н., старший науковий співробітник

Редакційна колегія:

Білошапка В. А., д. е. н., професор

Блудова Т. В., д. е. н., професор

Бубенок О. Б., д. і. н., професор

Гальперіна Л. П., к. е. н., професор

Дмитрів І. І., к. філ. н.

Дроботюк О. В., к. е. н.

Ісаєва Н. С., д. філ. н., доцент

Калюжна Н. Г., д. е. н., доцент

Корнилюк Р. В., д. е. н.

Корсак Р. В., д. і. н., професор

Кудирко Л. П., к. е. н., професор

Кшановський О. Ч., д. філ. н., професор

Ло Цзюнь, д. філос. в літературознавстві (КНР, Пекін)

Макарівс Пламен, д. філос. н., професор (Болгарія, Софія)

Маршалек-Кава Джоанна, д. політ. н., доцент (Польща, Торунь)

Отрощенко І. В., д. і. н., старший науковий співробітник

Петкова Л. О., д. е. н., професор

Примостка О. О., д. е. н., професор

Пун Вай Чін, д. філос. в економіці, доцент (Малайзія, Субанг-Джая)

Родіонова Т. А., к. е. н.

Сандул М. С., к. е. н.

Сюй Баофен, д. філос. в літературознавстві, професор (КНР, Пекін)

Тарасенко М. О., д. і. н., старший науковий співробітник

Хамрай О. О., д. філол. н., старший науковий співробітник

Хуан Чжоюе, д. філос. в літературознавстві, професор (КНР, Пекін)

Черкас Н. І., д. е. н., доцент

Яворська Г. М., д. філол. н., професор

Комп'ютерний дизайн та макетування:

Кузнецова Н. С.

Адреса редакції:

01001, Київ 1, вул. Грушевського 4, кім. 211

Редакція не завжди поділяє позицію авторів.

При передруку посилання на «Китаєзнавчі дослідження» обов'язкове.

*Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.*

Включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б у галузі філософських, філологічних, політичних та економічних наук (спеціальності 033 «Філософія», 035 «Філологія», 051 «Економіка», 052 «Політологія», 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», 073 «Менеджмент», 075 «Маркетинг», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», 292 «Міжнародні економічні відносини») відповідно до Наказу МОН України від 26.11.2020 № 1471 (додаток 3).

Свідоцтво про державну реєстрацію: KB 23663-13503ПР від 17.12.2018.

ISSN 2409-904X (Print)

ISSN 2616-7328 (Online)

© Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України, 2021

© ГО «Українська асоціація китаєзнавців», 2021

© ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», 2021

ЗМІСТ

Політичний та соціально-економічний розвиток Китаю

- В. О. Кіктенко.* Ідеї Сі Цзіньпіна про соціалізм з китайською специфікою в нову епоху: оновлення офіційної ідеології КПК5
- П. П. Несененко, О. А. Артеменко.* Аналіз внутрішніх закономірностей проведення сучасних реформ у КНР у світлі процесів соціалізації26
- М. О. Смотрицька.* Нова «зелена політика» Китаю в галузі стійкої мобільності та розвитку (декарбонізація в Китаї та в рамках ініціативи «Один пояс – один шлях»).....39
- Тянь Юань.* Политические, экономические, научно-технические и культурные обмены между провинцией Хубэй и областями Украины в XXI веке.....56

Китайська мова та література

- Wai Tsui.* Constructing an Ideal Southern Song in *Biji*: A Study of Zhou Mi's *Anecdotes of Wulin*83
- Ван Жун.* Сравнительный анализ идей Го Можо и Мао Дуня о переводе97
- Г. В. Дащенко.* Проблема атрибуції в сунській поезії: випадок У Шуцзі (吳淑姬).....109
- Д. О. Мерзлюк, О. О. Янчук.* Семантичні особливості категорії результативності в сучасній китайській мові124
- Чжао Чжунлан.* Теория о соотношении “Текст” и “Дао”, и ее влияние на развитие древнекитайской текстологии136

Переклади китайської літератури

- Ся Янь.* Бацили фашизму. (Дія 4). Переклад з кит. О. Воробей.....146

TABLE OF CONTENT

Political, Social and Economic Development of China

- V. Kiktenko. Xi Jinping Thought on Socialism
with Chinese Characteristics for a New Era:
updating the official ideology of the CCP5
- P. Nesenenko, O. Artemenko. Analysis of internal regularities
of modern reforms in PRC in the light of socialization processes 26
- M. Smotrytska. China's new "Green Policy" of sustainable mobility
and development (decarbonization in China
and within Belt and Road Initiative)39
- Tian Yuan. Political, economic, scientific, technical
and cultural exchanges between Hubei Province
and the regions of Ukraine in the XXI century56

Chinese Language and Literature

- Wai Tsui. Constructing an Ideal Southern Song in *Biji*:
A Study of Zhou Mi's *Anecdotes of Wulin*83
- Wang Rong. A Comparative Analysis of Guo Moruo'
and Mao Dun's Ideas on Translation97
- H. Dashchenko. The problem of attribution in the song poetry:
the case of Wu Shuji (吳淑姬)109
- D. Merzliuk, O. Yanchuk. Resultative sematic constructions
of the Modern Chinese language 124
- Zhao Zhonggang. The theory of the relation of the concepts
of "text" and "Dao", and its influence
on the development of text science in Ancient China.....136

Translations of Chinese Literature

- Xia Yan. The Fascist Bacillus (4th Action). *Transl. from Chinese*
by O. Vorobei146

ПОЛІТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КИТАЮ

ISSN 2616-7328 (Online), ISSN 2409-904X (Print)
Kitaëznavči doslidžennâ, 2021, No. 4, pp. 5–25
DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2021.04.005>

UDC 94(510): 329.15(510)

XI JINPING THOUGHT ON SOCIALISM WITH CHINESE CHARACTERISTICS FOR A NEW ERA: UPDATING THE OFFICIAL IDEOLOGY OF THE CCP

V. Kiktenko

Dr. Habil. in Philosophy, Senior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies of National Academy of Sciences of Ukraine
4, Hrushevskoho str., Kyiv, 01001, Ukraine

kiktenko@gmail.com

The article examines the updated official ideology of the CCP in the form of Xi Jinping Thought on Socialism with Chinese Characteristics for a New Era. The author analyzes the formation of Xi Jinping Thought, as well as their theoretical content and practical significance, based on the analysis of the official documents of the CCP. It was noted that the emergence of Xi Jinping Thought was caused by the need for a new ideological consensus to overcome the crisis in the CCP and the social and economic development of the PRC. It was analyzed in details the central concept of the renewed ideology (Chinese Dream), its components as the revival of the Chinese nation, socialist spiritual civilization, the community of the common destiny of mankind and the geo-economic initiative One Belt, One Road. It was noted that the Chinese Dream is aimed at consolidating Chinese society, expressing ideals and values within China, restoring China's status as a world leader. It is shown that Xi Jinping's ideas revived Maoism in China at a theoretical and practical level by strengthening the role of ideology in party leadership and government. This was caused by the need to further adaptation of socialism with Chinese characteristics to the new socio-economic and international conditions, which led to the return of the priority of politics over the economy and the restoration of the previously lost positions of the official ideology of the CCP in the style of Mao Zedong, but while maintaining the use of the ideas of premodern China, revived and transformed in a new political context. The article revealed the main provisions of the Four-pronged Comprehensive Strategy as a new ideological consensus of the CCP – the comprehensive construction of a modern socialist state, deepening of reforms in all-round way, rule of the country in accordance with the law in all respects, observance of strict party discipline in all-round way. In general, the China Dream and the Four-pronged Comprehensive Strategy, like the Three Represents, the Scientific Outlook on Development, the Socialist Harmonious Society, express the deepening of economic reforms combined with the

© 2021 V. Kiktenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of The Chinese Studies. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

conservative political authoritarianism. Thus, the new version of the official ideology in the form of Xi Jinping Thought pursue achieving the higher quality and more efficient, equitable and sustainable development; improvement and development of socialism with Chinese characteristics; modernizing the public administration system; aiming for more systematic, holistic and coordinated implementation of reforms.

Keywords: ideology, Marxism-Leninism, Maoism, CCP, Mao Zedong Thought, Deng Xiaoping Theory, Xi Jinping Thought, Socialism with Chinese Characteristics for a New Era, Chinese Dream, Four-pronged Comprehensive Strategy.

ІДЕЇ СІ ЦЗІНЬПІНА ПРО СОЦІАЛІЗМ З КИТАЙСЬКОЮ СПЕЦИФІКОЮ В НОВУ ЕПОХУ: ОНОВЛЕННЯ ОФІЦІЙНОЇ ІДЕОЛОГІЇ КПК

В. О. Кіктенко

У статті досліджена оновлена офіційна ідеологія КПК у формі «Ідеї Сі Цзіньпіна про соціалізм з китайською специфікою в нову епоху». На основі аналізу офіційних документів КПК проаналізовано формування ідей Сі Цзіньпіна, а також їх теоретичний зміст та практичне значення. Відзначено, що поява ідей Сі Цзіньпіна була викликана необхідністю нового ідеологічного консенсусу для подолання кризових явищ у КПК та соціально-економічному розвитку КНР. Детально проаналізована центральна концепція оновленої ідеології «китайська мрія», такі її складники, як відродження китайської нації, соціалістична духовна цивілізація, спільнота єдиної долі людства та геоекономічна ініціатива «Один пояс, один шлях». Відзначено, що «китайська мрія» спрямована на консолідацію китайського суспільства, на вираження ідеалів та цінностей усередині Китаю, на відновлення статусу Китаю як світового лідера. Показано, що ідеї Сі Цзіньпіна відродили у Китаї маоїзм на теоретичному та практичному рівнях шляхом посилення ролі ідеології у партійному керівництві та управлінні державою. Це було викликано необхідністю подальшої адаптації соціалізму з китайською специфікою до нових соціально-економічних та міжнародних умов, що в результаті призвело до повернення пріоритету політики над економікою та відновлення втрачених раніше позицій офіційної ідеології КПК у стилі Мао Цзедуна, але у разі збереження використання ідей домодерного Китаю, відроджених та трансформованих у новому політичному контексті. Розкриті основні положення «чотирьох усебічних підходів» як нового ідеологічного консенсусу КПК – усебічне будівництво сучасної соціалістичної держави, усебічне поглиблення реформ, усебічне управління країною відповідно до закону, усебічне дотримання суворої партійної дисципліни. Загалом «китайська мрія» та «чотири усебічні підходи», подібно до «потрійного представництва», «концепції наукового розвитку», «соціалістичного гармонійного суспільства», висловлюють поглиблення економічних реформ у поєднанні з консервативним політичним авторитаризмом. Отже, нова редакція офіційної ідеології у вигляді «ідеї Сі Цзіньпіна» спрямована на досягнення вищої якості та більш ефективного, справедливого та сталого розвитку; на поліпшення та розвиток соціалізму з китайською специфікою; на модернізацію системи державного управління; на більш систематичне, цілісне та узгоджене проведення реформ.

Ключові слова: ідеологія, марксизм-ленінізм, маоїзм, КПК, ідеї Мао Цзедуна, теорія Ден Сяопіна, ідеї Сі Цзіньпіна, соціалізм з китайською специфікою в нову епоху, китайська мрія, чотири усебічні підходи.

У 2012 р. Китай вступив на новий етап свого розвитку, що було пов'язано з перенесенням уваги зі здійснення соціалістичної модернізації економіки на

соціалістичну модернізацію політичної, суспільної та адміністративної систем. Це завдання безпосередньо було пов'язане з необхідністю посилення партійної роботи, що в результаті призвело до перегляду та посилення ідеологічної роботи відповідно до мінливого китайського контексту. «Ідеї Сі Цзіньпіна про соціалізм з китайською специфікою в нову епоху» (习近平新时代中国特色社会主义思想 *Xi Jinping xin shidai zhongguo tese shehui zhuyi sixiang*), які зазвичай скорочено позначаються як «ідеї Сі Цзіньпіна» (习近平思想 *Xi Jinping sixiang*), або як «ідеї Сі» (习近平思想 *Xi sixiang*), являють собою подальшу адаптацію марксизму до китайського контексту (马克思主义中国化 *makesizhuyi zhongguohua*, *китаїзований марксизм*)¹. Ідеї Сі Цзіньпіна містяться в його промовах, указах, інструкціях, що увійшли до тритомного видання «Державне управління» [习近平 2014a; 习近平 2017; 习近平 2020]². Вивчення ідей Сі Цзіньпіна є важливим для глибокого розуміння розвитку теоретичних положень китаїзованого марксизму та особливостей розвитку Китаю нині. У цій статті проаналізовано формування ідей Сі Цзіньпіна, а також їх теоретичний зміст та практичне значення. Аналіз ґрунтується на герметичному читанні (розуміння, інтерпретація, критика) офіційних документів Комуністичної партії Китаю³, які є результатом прийняття колективного рішення вищим керівництвом партії щодо ідеології, державної системи та реальних політичних дій.

«Китайська мрія»: відродження нації, соціалістична духовна цивілізація, світове лідерство

29 листопада 2012 р., через два тижні після призначення на посаду голови КНР⁴, Сі Цзіньпін представив свою концепцію «китайська мрія» (中国梦

¹ Крім загальної назви цієї теорії є ціла низка висловів у конкретному напрямі – «економічна думка Сі Цзіньпіна» (习近平经济思想 *Xi Jinping jingji sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про міжнародні відносини» (习近平外交思想 *Xi Jinping waijiao sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про літературу та мистецтво» (习近平文艺思想 *Xi Jinping wenyi sixiang*), «військова думка Сі Цзіньпіна» (习近平强军思想 *Xi Jinping qiang jun sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про освіту» (习近平教育思想 *Xi Jinping jiaoyu sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про екологічну цивілізацію» (习近平生态文明思想 *Xi Jinping shengtai wenming sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про партійне будівництво» (习近平党建思想 *Xi Jinping dangjian sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про верховенство права» (法治思想 *xi jingping fazhi sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про боротьбу з бідністю» (习近平脱贫攻坚思想 *xi jingping tuopin gongjian sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про ЗМІ та громадську думку» (习近平新闻舆论思想 *xi jingping xinwen yulun sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про новини» (习近平新闻思想), «важливі ідеї Сі Цзіньпіна про роботу на Тайвані» (习近平对台工作重要思想 *xi jingping xintai sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про адресну допомогу бідним» (习近平精准扶贫思想 *xi jingping jingzhun fupin sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про фізкультуру і спорт» (习近平体育思想 *xi jingping tiyu sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про роботу з молоддю» (习近平青年工作思想 *xi jingping qingnian gongzuo sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про фінанси» (习近平金融思想 *xi jingping jinrong sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про національну єдність» (习近平民族团结思想 *xi jingping minzu tuanjie sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про чесний та непідкупний уряд» (习近平廉政思想 *xi jingping lianzheng sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про «Пояс і Шлях»» (习近平一带一路思想 *xi jingping yidai yilu sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про освоєння морів та океанів» (习近平经略海洋思想 *xi jingping jing lue haiyang sixiang*), «ідеї Сі Цзіньпіна про єдність народу та армії» (习近平军民融合思想 *xi jingping junmin ronghe sixiang*) та ін. Така широта іменування, очевидно, вказує на тотальний ідеологічний опис реальності ім'ям глави держави та партії.

² Публікація книг глави партії та держави безпосередньо під час його правління стала відходом від неписаної заборони на подібну дію, встановлену ще за часів Ден Сяопіна.

³ Далі – КПК.

⁴ 3 листопада 2012 р. – генеральний секретар ЦК КПК, голова Військової ради ЦК КПК, з 14 березня 2013 р. – голова КНР, голова Центральної військової ради КНР.

zhongguo meng), яка стала новим формулюванням теорії партії та суттєвим ідеологічним поворотом у зовнішній та внутрішній політиці Китайської Народної Республіки⁵ [2013h]. «Китайська мрія» визначає головну мету КПК у XXI ст., і при цьому чітко показує відхід від старих політичних гасел та концепцій. У китайському політичному дискурсі така концепція визначає рух у ногу з часом (与时俱进 *yushi jujin*, «йти в ногу з часом») та формує позитивний образ майбутнього Китаю. Насправді ж, ця нова «китайська мрія» повертає в ідеологічний обіг дуже стару мету, сформульовану ще «батьком нації» Сунь Ятсенем (1866–1925), – «велике відродження китайської нації» (中华民族伟大复兴 *zhonghua minzu weida fuxing*). Щоправда, Сі Цзіньпін не вважає це далекою перспективою і стверджує, що досягнення цієї мети можливе в межах одного покоління⁶. Якщо при Мао Цзедуні історична та культурна спадщина Китаю розцінювалася як відстала, то починаючи з Ден Сяопіна деякі ідеї минулого стали застосовуватися у сучасній ідеології КПК: конфуціанські уявлення про суспільні відносини, порядок, гармонію, меритократію; історична розповідь про «велич» імперського Китаю і подальше «століття національного приниження» (百年国耻 *bainian guochi*)⁷; китайський націоналізм ХХ ст. «Велике відродження китайської нації» тісно пов'язане з уявленнями про унікальність Китаю, звідки відповідно виникають твердження про необхідність створення власної китайської політичної системи, а не ліберальної демократії. У науці немає єдиної думки про те, чи існує «китайська модель»⁸, проте офіційна ідеологія КПК активно використовує це поняття для затвердження свого шляху розвитку на основі своєї унікальної культури. Про це, зокрема, вже у 2013 р. говорив Сі Цзіньпін [习近平 2013d], який першим після Мао Цзедуна запропонував світові «китайську модель» модернізації та вирішення глобальних проблем людства. З 2017 р. Сі Цзіньпін у багатьох своїх виступах заявляв, що світ перебуває в епіцентрі «великих змін, небачених за все століття» (百年未有之大变局 *bainian wei you zhi da bianju*).

На першій сесії Всекитайських зборів народних представників дванадцятого скликання 17 березня 2013 р. Сі Цзіньпін заявив, що «Для реалізації китайської мрії ми повинні йти китайським шляхом, розвивати китайський дух, консолідувати всі китайські сили» [习近平 2013b]. Таким чином лідер Китаю визначив три обов'язкові вимоги (三个必须 *san ge bixu*) для досягнення «китайської мрії»: 1) Слідування шляхом розвитку соціалізму з китайською специфікою (*китайська модель розвитку*), що передбачає впевненість у вибраній теорії, практиці та суспільному устрої. 2) На основі постійного посилення власних сил (自强不息 *ziquangbuxi*) та патріотизму розвивати національний дух, духовну згуртованість та дух епохи, основою якої є реформи та інновації,

⁵ Далі – КНР.

⁶ Докладно див.: Callahan 2014.

⁷ Період історії Китаю з 1840-і по 1940-і рр., який був відзначений низкою програних воєн, нерівноправних договорів (不平等条约 *bupingdeng tiaoyue*) і поступок західним державам.

⁸ Яскравим прихильником існування такої моделі є Деніел Белл, який у своїй книзі «Китайська модель: політична меритократія та межі демократії» розглядає політичну систему, яка не лише має довгу історію в Китаї, а й може виявитися найважливішою політичною подією XXI ст. Докладно див.: Bell 2015.

й прагнути таким чином до майбутнього. 3) Посилення згуртованості всіх національностей Китаю для досягнення поставленої мети на основі нового рівня консолідації суспільства: «Спільно користуватися прекрасними можливостями життя; спільно користуватись реалізацією мрії; спільно користуватися можливостями розвиватися та прагнути до прогресу разом із батьківщиною та часом» [习近平 2013с].

У тому ж 2013 р. Сі Цзіньпін каже, що для досягнення поставлених цілей китайський народ має стати сильним не лише в матеріальному плані, а й набути духовної сили [习近平 2013е]. Далі це набуло розвитку у визначенні побудови соціалізму з китайською специфікою, де було заявлено про важливість будівництва матеріальної та духовної цивілізації [刘杨 2015]. Термін «соціалістична духовна цивілізація» (社会主义精神文明 *shehuizhuyi jingshen wenming*) вперше був офіційно згаданий для нового позначення Політики реформ і відкритості [李谷城 2006, 243–244] та офіційно опублікований у «Резолюції ЦК КПК про основні напрями побудови соціалістичної духовної цивілізації», прийнятої на шостому пленарному засіданні дванадцятого скликання ЦК КПК, що відбулося в Пекіні 28 вересня 1986 р.: «Основне завдання побудови соціалістичної духовної цивілізації полягає в тому, щоб задовольнити потреби соціалістичної модернізації, виховувати ідейних, моральних, культурних, дисциплінованих соціалістичних громадян, а також покращувати ідеологічні знання всієї китайської нації» [中共中央... 1982]. У 1980-ті рр. були вжиті й конкретні заходи щодо будівництва соціалістичної духовної цивілізації, що насамперед стосувалося посилення ідейного виховання молоді, підвищення морального рівня керівних кадрів, очищення партійного керівництва та інтелігенції від «духовного забруднення» (精神污染 *jingshen wuran*). Зокрема, це виявилось у боротьбі з «деструктивним» впливом західних концепцій лібералізації, гуманізму, демократії та прав людини, які часто використовуються, на думку китайських лідерів, для зміни політичних режимів, а тому несуть загрозу стабільному розвитку Китаю. Наприклад, архітектор китайських реформ Ден Сяопін стверджував: «Чуже китайському народу духовне забруднення, яке прийшло ззовні, яке під гаслами свободи та демократії прагне розколоти китайське суспільство, змогло швидко вкоренитися серед деяких учених і вплинуло на молодь» [邓小平 1994, 369]. Важливу увагу будівництву соціалістичної духовної цивілізації приділяли і в рамках «потрійного представництва» Цзян Цземіня. Загалом соціалістична духовна цивілізація спрямована на формування під керівництвом КПК нового типу культурного регулювання у межах соціалізму з китайською специфікою та збереження духовної спадщини китайської нації. Сі Цзіньпін ще більше уваги приділяє будівництву духовної цивілізації як основи легітимності КПК, що й у посиленні ролі ідеології у державному управлінні.

27 березня 2014 р. Сі Цзіньпін у штаб-квартирі ЮНЕСКО заявив: «Реалізація китайської мрії – це збалансований розвиток матеріальної та духовної цивілізації, результат їхнього взаємного стимулювання. Без цивілізаційної наступності та розвитку, без поширення, розвитку та процвітання культури не може бути й мови про реалізацію китайської мрії. Предки китайської нації називали повноту безбідного життя та висоти моралі досягненням у світі суспільства Великого єднання (大同 *da tong* – В.К.). З давніх-давен у китайській

цивілізації духовне життя інтегрувалося в рамки людського життя та суспільного ідеалу. Тому досягнення китайської мрії – це процес тісно пов'язаного розвитку матеріальної та духовної цивілізації. У міру постійного розвитку економіки та суспільства китайська цивілізація має відповідати часу та проявляти активну життєву енергію» [习近平 2014b].

У листопаді 2012 р. Сі Цзіньпін на XVIII з'їзді КПК уперше заявив про «свідомість спільноти єдиної долі людства» (人类命运共同体意识 *renlei mingyun gongtongti yishi*) [十八大专... 2012], а в 2013 р. цю концепцію було оформлено як зовнішньополітичну концепцію під назвою «спільнота єдиної долі людства» (人类命运共同体 *renlei mingyun gongtongti*). У 2015 р. на Бо-аоському азіатському форумі 2015 р. було названо чотири основні принципи цієї концепції: відстоювати взаємну повагу, справедливі та рівні відносини між країнами; відстоювати взаємовигідне співробітництво та загальний розвиток; відстоювати загальну комплексну скоординовану та тривалу безпеку; відстоювати співіснування та інтеграцію цивілізації, їх взаємний обмін та збагачення [习近平 2015b]. У вересні 2015 р. Сі Цзіньпін представив «спільноту єдиної долі людства» в ООН [覃博雅 2015], а в 2017 р. ця концепція увійшла до резолюції Комісії соціального розвитку ООН, Ради безпеки ООН та Ради з прав людини ООН, а також документів щодо неприпустимості гонки озброєнь у космосі [什么是人... 2018]. У 2017 р. концепція «спільнота єдиної долі людства» увійшла до Статуту КПК, а у 2018 р. включена до нової редакції Конституції КНР [钱中兵 2018].

20 березня 2018 р. Сі Цзіньпін завершив двотижневу сесію Всекитайських зборів народних представників промовою, в якій підкреслив, що доля Китаю тісно пов'язана з долею інших країн, що китайська нація завжди сприятиме глобальному світові та розвитку потенціалу всього людства, що вона ніколи не буде прагнути до глобальної гегемонії чи територіальної експансії. Крім того, Сі Цзіньпін заявив, що китайська нація посяде належне місце у світі, вестиме боротьбу з ворогами та сепаратистськими тенденціями, спрямованими на розкол Китаю (насамперед це стосується Гонконгу та Тайваню) [张樵苏 2018]. 18 грудня 2018 р. на урочистих зборах, присвячених сорокаріччю Політики реформ та відкритості⁹, Сі Цзіньпін висловився про необхідність формування спільноти єдиної долі людства та зазначив, що Китай зробить свій внесок для досягнення миру у всьому світі та глобального розвитку за допомогою китайської мудрості, китайських проєктів та китайської сили [徐可 2018]. Таким чином, було дано пояснення реалізації «китайської мрії» для всього світу через пропозицію побудови гармонійних взаємовигідних відносин на основі концепції «спільноти єдиної долі людства».

Важливим елементом практичного втілення нової концепції стала гео-економічна ініціатива «Один пояс, один шлях», яка була висунута ще в 2013 р. та яка багато в чому спирається на традиційні китайські уявлення про Піднебесну (天下 *tianxia*) і універсальні загальнолюдські цінності (процвітання, гармонія, рівність, справедливість, братство та ін.)¹⁰. Однак це також вказує на посилення

⁹ Докладно див.: Кіктенко В.О., Гончарук А.З., Гобова Є.В. 40 років Політики реформ і відкритості Китаю. *Вісник НАН України*. 2019. № 4. С. 68–82.

¹⁰ Докладно див.: Кіктенко В.О. Семантика і прагматика концепту ІНІЦІАТИВА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ». *Китаєзнавчі дослідження*. 2018. № 1. С. 58–68.

Китаю не тільки внутрішньо, а й на міжнародній арені, що визначається як «показати себе» (奋发有为 *fenfa youwei*) і що відповідно протилежно принципу Ден Сяопіна «не випинати себе» (韬光养晦 *taoguang yanghui*). В офіційній ідеології КПК нині є частотними твердження, що Китай буде «сильною», «могутньою», «великою державою» з конституційно посиленним лідером¹¹ [钱中兵 2018] та модернізованими партійно-державними органами, а також з більш активною зовнішньою політикою.

Х. Хольбіг детально проаналізував дискурс «нової епохи», важливим складником ідеології п'ятого покоління КПК, архітектором якої виступив Сі Цзіньпін. Згідно з його дослідженнями, під час першого п'ятирічного терміну повноважень Сі Цзіньпіна як глави партії сформувалися такі хроноідеологічні наративи. По-перше, це словники, згруповані навколо семантичних полів часу (минуле, сьогодення та майбутнє), які частіше ніж раніше використовувалися в партійних документах та ЗМІ. До них належать такі поняття, як «історія» (历史 *lishi*), «епоха» (时代 *shidai*), «модернізація» (现代化 *xiandaihua*), «омолодження» (复兴 *fixing*), «інновація» (创新 *chuangxin*), «шлях» (道路 *daolu*), «боротьба» (战斗 *zhandou*), «жертва» (牺牲 *xisheng*), «виклик» (挑战 *tiaozhan*), «криза» (危机 *weiji*), «ризик» (风险 *fengxian*) і «можливість» (机会 *jihui*), «мета» (目标 *tubiao*), «очікування» (期待 *qidai*), «надія» (希望 *xiwang*), «мрія» (梦 *meng*) тощо. По-друге, це поняття «два століття» (两个一百年 *liang ge yibai nian*), яке відноситься до двох роковин: 100-річчя заснування КПК (2021 р.) та КНР (2049 р.). До 100-річчя КПК було приурочено «всебічне будівництво помірно благополучного суспільства», що символічно було виражено в більш далекій перспективі нової концепції «китайської мрії про велике омолодження китайської нації» (中华民族伟大复兴中国梦 *Zhonghua minzu weida fixing de zhongguo meng*). 2049 рік має стати кульмінацією двох стратегічних цілей – завершення модернізації Китаю та великого омолодження китайської нації. При цьому «нове» було запропоновано у міцному зв'язку з минулим, з використанням деяких ідей Мао Цзедуна (群众路线 *qunzhong luxian*, «лінія мас»; 保持党同人民群众的血肉联系 *baochi dang tong renmin qunzhong de xierou lianxi*, «зберігати кровні зв'язки партії з народними масами»), а також такого революційного терміна, як «лідер» (领袖 *lingxiu*). По-третє, Сі Цзіньпін став архітектором реформ, виразником колективної мудрості партії та конструктором майбутнього, в якому Китай має стати «модернізованою великою соціалістичною державою» (社会主义现代化强国 *shehuizhuyi xiandaihua qiangguo*) [Holbig 2018, 189–191].

Загалом «китайська мрія» спрямована на консолідацію китайського суспільства, на вираження ідеалів та цінностей усередині Китаю та у світі, на встановлення статусу Китаю як світового лідера. Згідно з визначенням Ян Юйїн Лю, «китайська мрія» є конфуціанським варіантом неолібералізму, для якого характерна політична логіка тотального підпорядкування ринковим цінностям [Liu Ian Yuying 2018, 111]. Тобто КПК, по-перше, засвоює неоліберальну капіталістичну експансію для реалізації матеріальних інтересів Китаю, і по-друге, поєднує особисті зв'язки у колективних інтересах «китайської мрії».

¹¹ Зняття обмеження на кількість термінів перебування при владі глави держави.

Відродження маоїзму: посилення ролі ідеології у партійному керівництві та управлінні державою

Мао Цзедун і Ден Сяопін змінили класичні теоретичні положення марксизму-ленінізму для перетворення політичної та соціально-економічної реальності, Цзян Цземінь і Ху Цзіньтао адаптували ту ж базову теорію для досягнення відповідності швидко мінливої реальності відповідно до офіційної ідеології. Підхід Сі Цзіньпіна передбачає відмову від прагматизму Ден Сяопіна, що було викликано необхідністю вирішення проблем, викликаних швидким економічним зростанням протягом більш ніж сорока років здійснення Політики реформ і відкритості (改革開放 *gaige kaifang*). Насамперед це стосується досягнення меж ресурсної бази та екологічного потенціалу Китаю, що загалом вказує на практично повне вичерпання старої моделі зростання, орієнтованої на експорт та інвестиції.

Сі Цзіньпін наголосив на найважливіших завданнях подальшого розвитку Китаю, приділяючи велику увагу оцінці історичного минулого КНР. Так, уже в листопаді 2012 р. Сі Цзіньпін закликав членів КПК прийняти ідеї Мао Цзедуна для того, щоб Китай не поринув у хаос. 5 січня 2013 р. він публічно відкинув ідею поділу історії КНР на епоху Мао Цзедуна та епоху після Мао Цзедуна, що було спрямовано на підтримку легітимності КПК шляхом визначення єдиної спадщини партії [Cong Xiaoping 2013, 905]. 17 березня 2013 р. новий лідер Китаю підтвердив свою вірність теорії соціалізму з китайською специфікою, сучасному шляху розвитку та політичній системі КНР. У серпні 2013 р. Сі Цзіньпін заявив, що розпад того чи іншого політичного режиму найчастіше починається у сфері ідей, і звідси робився висновок, що посиленню західного культурного та ідеологічного впливу необхідно протиставити посилення ідеологічної роботи КПК, щоб уникнути непоправних помилок [Document 9... 2013]¹². Всі ці висловлювання загалом були викликані реакцією на кризу довіри до соціалізму, марксизму і КПК, що виникла в китайському суспільстві в результаті переоцінки маоїзму, ініційованої Ден Сяопіном у період з 1978 по 1992 рр. Фактично Сі Цзіньпін припинив суперечку між лівими та лібералами про історію КПК, коли він заявив, що «Мао Цзедун є засновником і творцем нашої партії, нашої країни та нашої соціалістичної системи. Якщо ми заперечуємо Мао Цзедуна, то це неминуче веде до заперечення історії КПК та КНР, а також лідерства нашої партії та нашої соціалістичної системи. Це є справжнім наміром деяких людей, які заперечують Мао Цзедуна» [齐彪 2013]. Тобто Сі Цзіньпін у своєму аналізі історії КПК стверджує, що періоди Мао Цзедуна та Політики реформ та відкритості взаємопов'язані, а тому кожен із них не слід заперечувати. Тобто під час Мао Цзедуна було сформовано основи соціалізму в Китаї, на основі чого потім було досягнуто колосальних успіхів у здійсненні Політики реформ і відкритості Ден Сяопіна [习近平 2013a]. Свого роду результатом всіх цих подій стало святкування 26 грудня 2013 р. 120-річчя від дня народження Мао Цзедуна, на якому Сі Цзіньпін відзначив величезний внесок «великого керманіча» у формування китайської нації [习近平 2013f].

¹² «Комюніке про сучасний стан ідеологічної сфери» (关于当前意识形态领域情况的通报 *Guanyu dangqian yishi xingtai lingyu qingkuang de tongbao*).

Сі Цзіньпін заявив, що КПК має виняткове історичне право керувати Китаєм і таке бачення зумовило посилення ідеологічної боротьби, що призвело до відродження в КПК маоїстських ідей та кампаній. Почалося безпосереднє повернення до практик маоїзму, що насамперед виявилось у кампанії з посилення влади КПК (зближення з народними масами, зміцнення ідеологічної дисципліни, боротьба з корупцією). Були визначені заборонені для Китаю теми – західна конституційна демократія, універсальні цінності прав людини, концепція ЗМІ та незалежності громадянського суспільства, що, очевидно, було спрямоване на боротьбу з неолібералізмом та критикою діяльності КПК, особливо в період правління Мао Цзедуна (Великий стрибок, Велика пролетарська культурна революція та ін.). Усередині КПК ідеологічну кампанію Сі Цзіньпіна підтримали розрізнені прихильники Мао Цзедуна та «нові ліві» (新左派 *xinzuopai*), які різко критикують необмежений капіталізм. При цьому всі розглядають ідейну спадщину Мао Цзедуна як основу легітимності КПК та відповідно альтернативу ринковим змінам і неоліберальним цінностям. Загалом усі ці зміни вказували на повернення пріоритету політики над економікою, відновлення втрачених раніше позицій офіційної ідеології КПК у стилі Мао Цзедуна. При цьому було продовжено використання ідей домодерного Китаю, відроджених та трансформованих у новому політичному контексті [Zhao Suisheng 2016].

У травні 2014 р. Сі Цзіньпін запропонував програму економічної політики – «нова нормальність» (新常态 *xin changtai*), яка передбачала більш повільне економічне зростання та комплексне вирішення соціально-економічних, політичних та екологічних проблем [王爽 2014]. Необхідно було створити нову інституційну основу для виходу Китаю на наступний етап розвитку, подолати проблему «пастки середнього доходу», викоринити корупцію як загрозу легітимності КПК, досягти певності політичного курсу і припинити таким чином багаторічну боротьбу всередині партії між лібералами, які виступають за реформи, та консерваторами («нові ліві» з маоїстським відтінком), які виступають проти збільшення соціальної нерівності та корупції всередині партії-держави. Для вирішення цих складних завдань був потрібний новий ідеологічний консенсус, що й визначило появу ідей Сі Цзіньпіна. За влучним твердженням У Гогуана, з часів Ден Сяопіна офіційна ідеологія КПК була набором тверджень, спрямованих на зміцнення єдності партії та основного нарративу про «партійну принциповість» (党性 *dangxing*), а також на досягнення консенсусу всередині партії та китайського суспільства [Wu Guoguang 2015, 244].

«Чотири всебічні підходи»: новий ідеологічний консенсус КПК

У лютому 2015 р. «Женьмінь жибао», офіційне друковане видання ЦК КПК, опублікувало теорію партійного та державного управління Сі Цзіньпіна «Чотири всебічні підходи» (四个全面战略布局 *si ge quanmian zhanlüe buju*), яка повернула колишні стандарти пропаганди та ідеологічних кампаній [赵晶 2015]. 1) *Всебічне будівництво сучасної соціалістичної держави* є кінцевою метою, бачення, загальною стратегією і всеосяжною метою КПК у розвитку соціалізму з китайською специфікою в нову епоху. Повинен бути здійснений перехід від «всебічної побудови помірно процвітаючого суспільства» (全面建成小康社会 *quanmian jiancheng xiaokang shehui*) (було реалізовано до 100-річчя КПК) до «всебічної побудови сучасної соціалістичної держави» (全面建设社会主义现代化国家 *quanmian jianshe shehui zhuyi xiandaihua guojia*), що

визначає нову мету другого століття в історії КПК [王洋 2020; 仝宗莉 2020]. 2) *Всебічне поглиблення реформ* (全面深化改革 *quanmian shenhua gaige*) має сприяти розвитку соціалістичної системи з китайською специфікою та модернізації національної системи управління й можливостей управління, що передбачає продовження реформування економіки, політики, культури, суспільства, партійного будівництва та створення екологічної цивілізації [王萌萌 2013]. 3) *Всебічне управління країною відповідно до закону* (全面依法治国 *quanmian yifa zhiguo*) спрямоване на побудову соціалістичної правової системи з китайською специфікою та правової соціалістичної держави. Основні завдання полягають у вдосконаленні з урахуванням конституції соціалістичної правової системи з китайською специфікою, посилення реалізації конституції; поглиблення адміністративного управління відповідно до закону та прискорення формування уряду відповідно до закону; забезпечення справедливого правосуддя та підвищення авторитету судової системи; зміцнення концепції верховенства закону для всього народу; сприяння побудови суспільства відповідно до верховенства закону; посилення робочої сили щодо забезпечення верховенства закону; зміцнення лідерства КПК у всебічному просуванні верховенства закону [周光杨 2014; 赵晶 2015]. 4) *Всебічне дотримання суворої партійної дисципліни* (全面从严治党 *quanmian congyan zhidang*) зосереджено на поліпшенні управління КПК (кадрові питання, система управління, боротьба з корупцією) [钱中兵 2014].

У новій теорії були виділені *політичні цілі* та *основні принципи*.

Політичні цілі:

– ознаменування переходу Китаю на новий етап розвитку під особистим керівництвом Сі Цзіньпіна: «сильна нація» як новий етап розвитку «соціалізму з китайською специфікою», розширення кордонів соціалістичного розвитку шляхом пропозиції насамперед країнам третього світу китайського досвіду реформ;

– досягнення ідеологічного консенсусу всередині КПК для підтримки її легітимності, а також особистої влади Сі Цзіньпіна; консолідація всього китайського суспільства для досягнення цілей та завдань розвитку Китаю, визначених КПК;

– відновлення цілісності та ефективності однопартійного правління на основі ідеологічного консенсусу, а також суворої партійної дисципліни (повернення до принципів партії ленінського типу).

Основні принципи:

– керівна роль КПК у всіх сферах, а всередині партії Сі Цзіньпін має абсолютну владу як її «ядро»; усередині партії виділяється «чотири свідомості» – політична свідомість, свідомість «загальної картини», основна свідомість, свідомість «слідування за лідером»;

– загальне керівництво всіх стратегій орієнтоване на людину (以人为本 *yiren weiben*, «людина понад усе», «людина як основа основ», «ставити людину у центр всього»), що сприяє всебічному розвитку людського потенціалу і загальному процвітанню всіх людей;

– загальні цілі всебічного поглиблення інституційних реформ полягають у покращенні та подальшому розвитку соціалістичної системи з китайською специфікою, а також модернізації державного управління держави;

– нова концепція інноваційного, скоординованого, зеленого, відкритого та спільного розвитку в економічній сфері, яка, по суті, є новим формулюванням «концепції наукового розвитку» Ху Цзіньтао; підкреслюється роль державного сектору, ринку та уряду в цих процесах;

– розширювати участь людей у державних справах під керівництвом КПК та за умов дотримання принципу верховенства закону: розширити систему зборів народних представників, систему політичних консультативних конференцій, механізми вироблення політичних рішень, єдиного фронту та низового самоврядування та ін., щоб народ став господарем країни;

– всебічно забезпечувати верховенство закону, просуватися вперед до соціалістичного верховенства закону з китайською специфікою;

– виховувати та прищеплювати основні соціалістичні цінності; розвивати творчу еволюцію прекрасних культурних традицій Китаю й одночасно запозичувати досягнення інших культур; розвивати передову соціалістичну культуру й одночасно підтримувати живу та потужну революційну культуру КПК;

– забезпечувати та підвищувати рівень життя за допомогою розвитку: викоринювати бідність, просувати соціальну справедливість, покращувати догляд за дітьми, покращувати систему освіти, а також житлового забезпечення, зайнятості, медичного обслуговування, догляду за літніми людьми та соціальної допомоги;

– забезпечити гармонію між людиною та природою, а також сталий розвиток; красиве оточення – це невід’ємна частина модернізації;

– домагатися цілісної національної безпеки (політичної, кібер/інформаційної, внутрішньої/зовнішньої, традиційної/нетрадиційної, державного суверенітету, розвитку);

– підтримувати абсолютну керівну роль КПК у збройних силах та військовому будівництві, сприяти досягненню перемоги у війнах та збереженні бездоганної поведінки;

– дотримуватися принципу «одна країна, дві системи» (一国两制 *yiguo liangzhi*) та сприяти національному возз’єднанню Гонконгу, Макао та Тайваню;

– побудова «спільноти єдиної долі людства» в зовнішній політиці: шляхом поєднання китайської мрії з мріями народів інших країн сприяти створенню мирних та стабільних міжнародних відносин для внутрішнього розвитку Китаю;

– всебічно зміцнювати партійну дисципліну, нетерпимість до корупції, постійно покращувати здатність партії до самоочищення, самовдосконалення та самооновлення, а також підтримувати кровні відносини між партією та народом.

«Чотири всебічні підходи» були представлені державними ЗМІ як нова офіційна теорія влади КПК. Якщо перші три компоненти програми «Чотири всебічні підходи» раніше у тому чи іншому вигляді входили до офіційної ідеології, то четвертий «всебічне дотримання суворої партійної дисципліни» став нововведенням Сі Цзіньпіна. Таким чином був зроблений сильний акцент на партійному будівництві та боротьбі з корупцією, що найяскравіше було виражено фразою «помістити владу в клітку системи» (把权力关进制度的笼子里 *ba quanli guan jin zhidu de longzi li*) [实习生 2015b]. Ця боротьба була визначена

на всіх рівнях як з високопоставленими, так і зі звичайними чиновниками – розправитися з тиграми і мухами (老虎蒼蠅一起打 *laohu cangying yiqi da*). На 4-му пленумі ЦК КПК у 2014 р. головну увагу було приділено «верховенству закону» та партійній дисципліні [十八届四... 2014]. За словами Сі Цзіньпіна, керівництво КПК, народ-господар та правове управління мають сформувати «органічну синергію» [习近平 2013g]. «Чотири всебічні підходи» стали виразом «китайської мрії» як прагнення китайського народу до кращого життя [黄锐 2015]. По суті, це стало продовженням філософії розвитку Ху Цзіньтао, орієнтованої на людину (以人为本 *yiren weiben*, «людина понад усе», «людина як основа основ»)¹³.

Оновлена офіційна ідеологія також торкнулася й ключового поняття китайізованого марксизму – «головне протиріччя» (主要矛盾 *zhuyao maodun*), яке пояснює кожен період суспільного розвитку. Правильне визначення актуального для поточного моменту головного протиріччя дозволяє КПК адаптуватися до мінливої політичної та соціально-економічної ситуації як у самому Китаї, так і у світі. Згідно з цим підходом, у період правління Мао Цзедуна основне протиріччя було між пролетаріатом і буржуазією, виражене класовою боротьбою, а при Ден Сяопіні між матеріальними і культурними потребами людей, що постійно зростали, і відсталим суспільним виробництвом [新华社评论员 2017]. У 2017 р. на XIX з'їзді КПК Сі Цзіньпін дав нове визначення: основна суперечність між незбалансованим, неадекватним розвитком і зростанням потреб людей у кращому житті. Це означало, що економічне зростання більше не є вирішенням основної суперечності, і тому обґрунтовувалася необхідність підвищення рівня демократії, верховенства закону, справедливості, безпеки та покращення навколишнього середовища (*всебічний розвиток*) [宋岩 2017]. Вирішення цих питань має призвести до зміцнення Китаю (强起来 *qiang qilai*) як усередині країни, так і за її межами в період до середини XXI ст. [中国共产... 2017].

Загалом «китайська мрія» та «чотири всебічні підходи», подібно до «потрійного представництва», «концепції наукового розвитку», «соціалістичного гармонійного суспільства», висловлюють поглиблення економічних реформ у поєднанні з консервативним політичним авторитаризмом – формула, яка успішно протягом сорока років забезпечувала досягнення стійкості та легітимності влади КПК у процесі здійснення Політики реформ та відкритості. При цьому в оновленій Сі Цзіньпіном офіційній ідеології КПК стався вихід за традиційні партійні рамки у ширший соціальний вимір. У жовтні 2017 р. на XIX з'їзді КПК ідеї Сі Цзіньпіна були внесені до Статуту КПК, що не лише продемонструвало особливу роль нового лідера Китаю, а й знаменувало своєрідне закінчення епохи Ден Сяопіна. «Соціалізм з китайською специфікою в нову епоху» був закріплений у Статуті КПК та Конституції КНР, що вказує на повернення до ленінського коріння однопартійного правління та на відмову від попередньої фікції формального поділу функцій між партією та урядом (党政分开 *dang zheng fenkai*). Роком раніше, у жовтні 2016 р., Сі Цзіньпін став іменуватися «ядром» (核心 *hexin*) колективного керівництва, а невдовзі після формулювання своїх ідей його стали називати «лідером» (领袖 *lingxiu*), що

¹³ Докладно див.: Кіктенко, 2021.

є найвищим проявом авторитету в КПК. Більше того, Сі Цзіньпіна стали характеризувати як лідера, здатного формувати імідж країни (国家形象 *guojia xingxiang*) [Holbig 2018, 195].

Відбулися фундаментальні зміни норм державного управління та режиму легітимності КПК, що, на думку Х. Холбіга, багато західних ЗМІ неправильно порівнюють зі змінами в імператорському Китаї та з правлінням Мао Цзедуна [Holbig 2018, 188]. Чжан Тайсу визначає Сі Цзіньпіна як *прагматичного автократа і першим серед рівних* у керівництві КПК, що, безумовно, відрізняється від культу особи Мао Цзедуна, хоча при цьому справді використовується певний ідеологічний інструментарій того часу [Zhang Taisu 2016]. Ідеї Сі Цзіньпіна офіційно були охарактеризовані як продовження та подальший розвиток марксизму-ленінізму, ідей Мао Цзедуна, теорії Ден Сяопіна, «потрійного представництва» та «концепції наукового розвитку», а також як кристалізація практичного досвіду та колективної мудрості партії та китайського народу. Однак, на відміну від теорій попередників, ідеї Сі Цзіньпіна є більш широкою концепцією, оскільки вона, по-перше, містить у собі політичний, економічний та соціальний вимір; по-друге, спрямована на поглиблення практичної реалізації основних положень Політики реформ та відкритості; по-третє, формує інституційні основи для подальшого піднесення Китаю та досягнення ним статусу провідної держави світу. Ці завдання за своїми масштабами можуть бути порівняні з державним будівництвом у 1950-х роках за часів правління Мао Цзедуна.

Оновлена офіційна ідеологія КПК стала важливим теоретичним компонентом соціалізму з китайською специфікою та керівництвом до дії у боротьбі за повне оновлення КПК та всього китайського народу. Кінцевою метою «соціалізму з китайською специфікою в нову епоху» було визначено реалізацію «китайської мрії» про велике відродження китайської нації. За очевидного генетичного зв'язку з попередніми концепціями щодо вирішення подібних соціально-економічних проблем у процесі реформування Китаю було запропоновано дещо інший набір політичних та ідеологічних інструментів. Згідно з Х. Холбігом, «соціалізм з китайською специфікою» є поєднанням різних ідеологічних точок зору: «(ре)виробництво партійної ідеології залишається дуже плавним процесом формування, де марксистсько-ленінські та інші традиційні принципи соціалістичної ідеології постійно поєднуються з такими політичними концепціями, як націоналізм, популізм, відродження традиційної культури тощо» [Holbig 2018, 64]. У своїй ідеології Сі Цзіньпін намагається возз'єднати духовну та матеріальну цивілізацію, стоїть на лівих позиціях у політиці та на правих позиціях в економіці, так само як це робив Ден Сяопін у 1980-х рр.

Ідеї Сі Цзіньпіна виражаються в низці напрямів, таких як: 1) філософія розвитку, орієнтована на людину, яка визначає структурні ринкові реформи, посилення системи державного управління на основі верховенства закону з китайською специфікою (так звана соціалістична консультативна демократія¹⁴); 2) інноваційний, скоординований, «зелений» та відкритий розвиток, призначений для всіх; 3) скоординовані зусилля щодо завершення будівництва

¹⁴ Соціалістична консультативна демократія – це форма соціалістичної демократії, сформульована КПК, що відповідає інтересам китайського народу та національним особливостям Китаю, а також відповідає політичним та культурним традиціям країни.

суспільства середньої заможності (小康社会 *xiaokang shehui*), всебічне поглиблення реформ, всебічне просування управління на основі закону, зміцнення партійного самоврядування у всіх сферах; 4) загальні зусилля щодо створення потужної сучасної соціалістичної країни, що представляє кінцеву мету, бачення, загальну стратегію та всеосяжну мету партії у підтримці та розвитку соціалізму з китайською специфікою [中国共产... 2017].

Отже, нова редакція офіційної ідеології у вигляді «ідеї Сі Цзіньпіна» спрямована на досягнення вищої якості та більш ефективного, справедливого та сталого розвитку; на поліпшення та розвиток соціалізму з китайською специфікою; на модернізацію системи державного управління; на більш систематичне, цілісне та узгоджене проведення реформ. Очевидно, що план, який має бути реалізований до середини XXI ст., включає досягнення глобального лідерства через китайську дипломатію та глобалізацію китайської соціалістичної моделі. Самі ж ідеї Сі Цзіньпіна за своєю суттю є не парадигматичними зрушеннями, а підтвердженням і подальшим розвитком попередніх маоїстських і постмаоїстських ідеологій. Проте ідеологія Сі Цзіньпіна, поперше, отримала статус «ідей», який до цього мав тільки Мао Цзедун («ідеї Мао Цзедуна»), та по-друге, власний вимір, що раніше було пов'язано тільки з Мао Цзедуном («ідеї Мао Цзедуна») та Ден Сяопіном («теорія Ден Сяопіна»). У серпні 2021 р. китайська влада ввела до шкільних та університетських програм предмет під назвою «Ідеї Сі Цзіньпіна», що відповідно вказує на оновлену ідеологічну базу виховного процесу в КНР. На Шостому пленумі ЦК КПК 19-го скликання (8–11 листопада 2021 р.) була схвалена «Постанова ЦК КПК про основні досягнення та історичний досвід столітньої боротьби партії» (中共中央关于党的百年奋斗重大成就和历史经验的决议 *Zhonggong zhongyang guan yu dang de bainian fendou zhongda chengjiu he lishi jingyan de jueyi*)¹⁵ про головні досягнення партії за минулі 100 років та основні напрями розвитку країни у наступні роки, яка визначила вирішальний внесок Сі Цзіньпіна у справу великого відродження китайської нації, підтвердила його статус ядра колективного керівництва КПК та зрівняла його із засновниками партії Мао Цзедуном і Ден Сяопіном [Zhonggong... 2021].

ЛІТЕРАТУРА

Кіктенко В.О. Семантика і прагматика концепту ІНІЦІАТИВА «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ». *Китаєзнавчі дослідження*. 2018. № 1. С. 58–68.

Кіктенко В.О., Гончарук А.З., Гобова Є.В. 40 років Політики реформ і відкритості Китаю. *Вісник НАН України*. 2019. № 4. С. 68–82.

Кіктенко В.О. «Концепція наукового розвитку» Ху Цзіньтао: ідеологія третьої соціальної трансформації Китаю. *Східний світ*. 2021. № 3. С. 123–134.

Bell D.A. *The China model: political meritocracy and the limits of democracy*. Princeton : Princeton University Press, 2015. xii, 318 p.

Callahan W.A. What Can China Dream 'Do' in the PRC. *The Asan Forum*. 2014. 8 December, available at: <http://www.theasanforum.org/what-can-the-china-dream-do-in-the-prc/> (accessed 4 May 2021).

¹⁵ Це лише третя подібна резолюція в історії КПК: першу представив Мао Цзедун 1945 р., другу – Ден Сяопін у 1981 р.

Cong Xiaoping. Road to Revival: A New Move in the Making of Legitimacy for the Ruling Party in China. *Journal of Contemporary China*. 2013. Vol. 22. No. 83. P. 905–922.

Document 9: A ChinaFile Translation. *ChinaFile*. 8 November 2013, available at: <https://www.chinafile.com/document-9-chinafile-translation> (accessed 12 June 2021).

Holbig H. China after Reform: The Ideological, Constitutional, and Organisational Makings of a New Era. *Journal of Current Chinese Affairs*. 2018. Vol. 47. No 3. P. 187–207.

Liu I.Y. The Chinese Dream, Neoliberalism, and International Legal Ideology. *The Chinese Journal of Global Governance*. 2018. Vol. 4, No. 2, P. 81–121.

Wu Guoguang. Paradoxes of China's Prosperity: Political Dilemmas and Global Implications. London : World Scientific, 2015. 622 p.

Zhao Suisheng. The Ideological Campaign in Xi's China: Rebuilding Regime Legitimacy. *Asian Survey*. 2016. Vol. 56. No. 6. P. 1168–1193.

Zhang Taisu. China's Coming Ideological Wars: In the reform era, economic growth reigned supreme. But now, a revival of competing beliefs has polarized Chinese society. *Foreign Policy*. 2016. March 1, available at: <https://foreignpolicy.com/2016/03/01/chinas-coming-ideological-wars-new-left-confucius-mao-xi/> (accessed 1 June 2021).

邓小平。邓小平文选-第二卷。北京: 人民出版社, 1994。446页。

黄锐。习近平在华盛顿州当地政府和美国友好团体联合欢迎宴会上的演讲。新华网。2015年09月23日, available at: http://www.xinhuanet.com/world/2015-09/23/c_1116656143.htm (accessed 5 June 2021).

李谷城。中國大陸改革開放新詞語。香港: 香港中文大學, 2006。720頁。

刘杨。推动物质文明和精神文明协调发展。中央政府门户网站。2015年11月12日, available at: http://www.gov.cn/xinwen/2015-11/12/content_2964524.htm (accessed 11 June 2021).

齐彪。两个不能否定的重大政治意义。光明日报。2013年 05月 07日, 01 版, available at: http://epaper.gmw.cn/gmrb/html/2013-05/07/nw.D110000gmrb_20130507_4-01.htm (accessed 9 June 2021).

钱中兵。习近平: 在党的群众路线教育实践活动总结大会上的讲话。新华网。2014年10月08日, available at: http://www.xinhuanet.com/politics/2014-10/08/c_1112740663.htm (accessed 8 June 2021).

钱中兵。为中华民族伟大复兴提供根本法治保障—《中华人民共和国宪法修正案》诞生记。新华网。2018年03月12日, available at: http://www.xinhuanet.com/2018-03/12/c_1122527325.htm (accessed 12 June 2021).

什么是人类命运共同体? 中央纪委监察部网站。2018年01月17日, available at: https://www.ccdi.gov.cn/special/zmsjd/zm19da_zm19da/201801/t20180116_161970.html (accessed 1 June 2021).

十八大专题报道。中共首提“人类命运共同体” 倡导和平发展共同发展。人民网。2012年11月11日, available at: <http://cpc.people.com.cn/18/n/2012/1111/c350825-19539441.html> (accessed 21 June 2021).

十八届四中全会通过依法治国若干重大问题决定 会议公报公布(全文)。新华社。— 2014年10月23日, available at: https://www.guancha.cn/politics/2014_10_23_279026.shtml (accessed 13 June 2021).

实习生、谢磊。习近平论“四个全面”：是当前发展必须解决好的主要矛盾。人民网。2015a年11月09日，available at: <http://cpc.people.com.cn/xuexi/n/2015/1109/c385474-27792642.html> (accessed 6 June 2021).

实习生、谢磊。习近平：把权力关进制度的笼子里。人民网。2015b年09月07日，available at: <http://theory.people.com.cn/n1/2017/0608/c40531-29327086.html> (accessed 6 June 2021).

宋岩。习近平：决胜全面建成小康社会 夺取新时代中国特色社会主义伟大胜利—在中国共产党第十九次全国代表大会上的报告。新华社。2017年10月27日，available at: http://www.gov.cn/zhuanti/2017-10/27/content_5234876.htm (accessed 13 June 2021).

仝宗莉、尹深。开启全面建设社会主义现代化国家新征程。人民网。2020年10月31日，available at: <http://opinion.people.com.cn/n1/2020/1031/c223228-31913878.html> (accessed 11 June 2021).

覃博雅、常红。习近平出席第七十届联合国大会一般性辩论并发表重要讲话。人民网。2015年09月29日，available at: <http://world.people.com.cn/n/2015/0929/c1002-27645623.html> (accessed 13 June 2021).

王萌萌。授权发布：中国共产党第十八届中央委员会第三次全体会议公报。新华社。2013年11月12日，available at: http://www.xinhuanet.com/politics/2013-11/12/c_118113455.htm (accessed 8 June 2021).

王爽。习近平首次系统阐述“新常态”。新华网。2014年11月09日，available at: http://www.xinhuanet.com/world/2014-11/09/c_1113175964.htm (accessed 8 June 2021).

王洋。深刻把握“四个全面”战略布局新内涵。光明日报。2020年11月02日，available at: http://www.gov.cn/xinwen/2020-11/02/content_5556581.htm (accessed 12 June 2021).

习近平。毫不动摇坚持和发展中国特色社会主义在实践中不断有所发现有所创造有所前进。人民日报。2013a年01月06日，available at: <http://politics.people.com.cn/n/2013/0106/c1024-20100407.html> (accessed 10 June 2021).

习近平。习近平：实现中国梦必须走中国道路。中国共产党新闻网。2013b年03月28日，available at: <http://theory.people.com.cn/n/2013/0328/c83855-20942878.html> (accessed 3 June 2021).

习近平。习近平：实现中国梦必须凝聚中国力量。新华网。2013c年03月17日，available at: http://www.xinhuanet.com/2013lh/2013-03/17/c_115052765.htm (accessed 1 June 2021).

习近平。习近平：胸怀大局把握大势着眼大事 努力把宣传思想工作做得更好。人民日报。2013d年08月21日，available at: <http://cpc.people.com.cn/n/2013/0821/c64094-22636876.html> (accessed 3 June 2021).

习近平。习近平在同全国劳动模范代表座谈时的讲话(全文)。中华人民共和国中央人民政府。2013e年04月28日，available at: http://www.gov.cn/ldhd/2013-04/28/content_2393150.htm (accessed 14 June 2021).

习近平。习近平在纪念毛泽东同志诞辰120周年座谈会上的讲话。中国共产党新闻网。2013f年12月27日，available at: <http://cpc.people.com.cn/n/2013/1226/c64094-23952651-2.html> (accessed 27 June 2021).

习近平。习近平：依法治国、依法执政、依法行政共同推进。中央政府门户网站。2013g年02月24日，available at: http://www.gov.cn/ldhd/2013-02/24/content_2338937.htm (accessed 27 June 2021).

习近平。在十二届全国人大一次会议上的讲话。中国政府网。2013年3月17日, available at: http://www.gov.cn/lhdh/2013-03/17/content_2356344.htm (accessed 22 June 2021).

习近平。习近平谈治国理政。北京, 外文出版社, 2014a. 475页。

习近平。习近平在联合国教科文组织总部的演讲(全文)。中国政府网。2014年03月28日, available at: http://www.gov.cn/xinwen/2014-03/28/content_2648480.htm (accessed 25 June 2021).

习近平。习近平“四观”倡导国际新秩序。人民网。2015年03月29日, available at: <http://world.people.com.cn/n/2015/0329/c1002-26766215.html> (accessed 29 June 2021).

习近平。习近平主席在博鳌亚洲论坛2015年年会上的主旨演讲(全文)。新华网。2015年03月29日, http://www.xinhuanet.com/politics/2015-03/29/c_127632707.html (accessed 25 June 2021).

习近平。习近平谈治国理政-第二卷。北京, 外文出版社, 2017. 569页。

习近平。习近平谈治国理政-第三卷。北京, 外文出版社, 2020. 570页。

新华社评论员。深刻把握社会主要矛盾变化的新特点。共产党员网。2017年10月21日, available at: <https://www.12371.cn/2017/10/21/ARTI1508549569529670.shtml> (accessed 25 June 2021).

徐可。在全方位对外开放中共建人类命运共同体。光明日报。2018年12月28日, available at: http://www.xinhuanet.com/politics/2018-12/28/c_1123917232.htm (accessed 8 June 2021).

张樵苏。习近平: 在第十三届全国人民代表大会第一次会议上的讲话。新华网。2018年03月20日, available at: http://www.xinhuanet.com/politics/2018lh/2018-03/20/c_1122566452.htm (accessed 2 June 2021).

赵晶、谢磊。“习近平论“四个全面”: 是当前发展必须解决好的主要矛盾。人民网。2015年11月09日, available at: <http://cpc.people.com.cn/xuexi/n/2015/1109/c385474-27792642.html> (accessed 5 June 2021).

中共中央关于社会主义精神文明建设指导方针的决议。中国共产党新闻网。1982年9月1日至11日, available at: <http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64565/65381/4429515.html> (accessed 7 June 2021).

中共中央关于党的百年奋斗重大成就和历史经验的决议(全文)。新华社。2021年11月16日, available at: http://www.gov.cn/zhengce/2021-11/16/content_5651269.htm (accessed 16 November 2021).

中国共产党第十九次全国代表大会关于《中国共产党章程(修正案)》的决议。共产党员网。2017年10月24日, available at: <https://www.12371.cn/2017/10/24/ARTI1508832982612968.shtml> (accessed 19 June 2021).

周光杨。中共中央关于全面推进依法治国若干重大问题的决定。中央政府门户网站。2014年10月30日, available at: http://www.gov.cn/xinwen/2014-10/30/content_2772420.htm.

REFERENCES

Kiktenko V.O. (2018), Semantyka i prahmatyka kontseptu INITSIATYVA “ODYN POYAS, ODYN SHLYAKH”, *Kytayeznavchi doslidzhennya*, No. 1, S. 58–68. (In Ukrainian).

Kiktenko V.O., Honcharuk A.Z., Hobova Ye.V. (2019), 40 rokiv Polityky reform i vidkrytosti Kytayu, *Visnyk NAN Ukrayiny*, No. 4, S. 68–82. (In Ukrainian).

-
- Kiktenko V.O. (2021), “Kontsepsiya naukovoho rozvytku” Khu Tszin’tao: ideolohiya tret’oyi sotsial’noyi transformatsiyi Kytayu, *Skhidnyy svit*, No. 3, S. 123–134. (In Ukrainian).
- Bell D.A. (2015), *The China model: political meritocracy and the limits of democracy*, Princeton University Press, Princeton.
- Callahan W.A. (2014), What Can China Dream ‘Do’ in the PRC, *The Asan Forum*, 8 December, available at: <http://www.theasanforum.org/what-can-the-china-dream-do-in-the-prc/> (accessed 4 May 2021).
- Cong Xiaoping (2013), Road to Revival: A New Move in the Making of Legitimacy for the Ruling Party in China, *Journal of Contemporary China*, Vol. 22, No. 83, P. 905–22.
- Document 9 (2013), Document 9: A ChinaFile Translation, *ChinaFile*, 8 November, available at: <https://www.chinafile.com/document-9-chinafile-translation> (accessed 12 June 2021).
- Holbig H. (2018), China after Reform: The Ideological, Constitutional, and Organisational Makings of a New Era, *Journal of Current Chinese Affairs*, Vol. 47, No 3. P. 187–207.
- Liu I.Y. (2018), The Chinese Dream, Neoliberalism, and International Legal Ideology, *The Chinese Journal of Global Governance*, Vol. 4, No. 2, P. 81–121.
- Wu Guoguang (2015), *Paradoxes of China’s Prosperity: Political Dilemmas and Global Implications*, World Scientific, London.
- Zhao Suisheng (2016), The Ideological Campaign in Xi’s China: Rebuilding Regime Legitimacy, *Asian Survey*, Vol. 56, No. 6, P. 1168–93.
- Zhang Taisu (2016), China’s Coming Ideological Wars: In the reform era, economic growth reigned supreme. But now, a revival of competing beliefs has polarized Chinese society, *Foreign Policy*, March 1, available at: <https://foreignpolicy.com/2016/03/01/chinas-coming-ideological-wars-new-left-confucius-mao-xi/> (accessed 1 June 2021).
- Deng Xiaoping (1994), *Deng Xiaoping wenxuan – di er juan*, Renmin chubanshe, Beijing. (In Chinese).
- Huang Rui (2015), Xi Jinping zai huashengdun zhou dangdi zhengfu he meiguo youhao tuanti lianhe huanying yanhui shang de yanjiang, *Xinhua wang*, 09 yue 23 ri, available at: http://www.xinhuanet.com/world/2015-09/23/c_1116656143.htm (accessed 5 June 2021). (In Chinese).
- Li Gucheng (2006), *Zhongguo dalu gaige kaifang xin ciyu*, Xianggang zhongwen daxue, Xianggang. (In Chinese).
- Liu Yang (2015), Tuidong wuzhi wenming he jingshen wenming xietiao fazhan, *Zhongyang zhengfu menhu wangzhan*, 11 yue 12 ri, available at: http://www.gov.cn/xinwen/2015-11/12/content_2964524.htm (accessed 11 June 2021).
- Qi Biao (2013), Liang ge buneng fouding de zhongda zhengzhi yiyi, *Guangming ribao*, 05 yue 07 ri, 01 ban, available at: http://epaper.gmw.cn/gmrb/html/2013-05/07/nw.D110000gmrb_20130507_4-01.htm (accessed 9 June 2021). (In Chinese).
- Qian Zhongbing (2014), Xi jinpings: Zai dang de qunzhong luxian jiaoyu shijian huodong zongjie dahui shang de jianghua, *Xinhua wang*, 10 yue 08 ri, available at: http://www.xinhuanet.com/politics/2014-10/08/c_1112740663.htm (accessed 8 June 2021). (In Chinese).

Qian Zhongbing (2018), Wei zhonghua minzu weida fuxing tigong genben fazhi baozhang – “zhonghua renmin gongheguo xianfa xiuzheng an” dansheng ji, *Xinhua wang*, 03 yue 12 ri, available at: http://www.xinhuanet.com/2018-03/12/c_1122527325.htm (accessed 12 June 2021). (In Chinese).

Shenme... (2015), Shenme shi renlei mingyun gongtongti? *Zhongyang jiwei jiancha bu wangzhan*, 01 yue 17 ri, available at: https://www.ccdi.gov.cn/special/zmsjd/zm19da_zm19da/201801/t20180116_161970.html (accessed 1 June 2021). (In Chinese).

Shiba da zhuanti baodao (2012), Zhonggong shou ti “renlei mingyun gongtongti” changdao heping fazhan gongtong fazhan, *Renmin wang*, 11 yue 11 ri, available at: <http://cpc.people.com.cn/18/n/2012/1111/c350825-19539441.html> (accessed 21 June 2021). (In Chinese).

Shiba jie si... (2014), Shiba jie si zhong quanwei tongguo yifa zhiguo ruogan zhongda wenti jue ding huiyi gongbao gongbu (quanwen), *Xinhua she*, 10 yue 23 ri, available at: https://www.guancha.cn/politics/2014_10_23_279026.shtml (accessed 13 June 2021). (In Chinese).

Shi Xisheng, Xie Lei (2015a), Xi Jinping lun “si ge quanmian”: Shi dangqian fazhan bixu jie jue hao de zhuyao maodun, *Renmin wang*, 11 yue 09 ri, available at: <http://cpc.people.com.cn/xuexi/n/2015/1109/c385474-27792642.html> (accessed 6 June 2021). (In Chinese).

Shi Xisheng, Xie Lei (2015b), Xi Jinping: Ba quanli guan jin zhidu de longzi li, *Renmin wang*, 09 yue 07 ri, available at: <http://theory.people.com.cn/n1/2017/0608/c40531-29327086.html> (accessed 6 June 2021). (In Chinese).

Song Yan (2017), Xi Jinping: Juesheng quanmian jiancheng xiaokang shehui duoqu xin shidai zhongguo tese shehui zhuyi weida shengli—zai zhongguo gongchandang di shijiu ci quanguo daibiao dahui shang de baogao, *Xinhua she*, 10 yue 27 ri, available at: http://www.gov.cn/zhuanti/2017-10/27/content_5234876.htm (accessed 13 June 2021). (In Chinese).

Tan Boya, Chang Hong (2015), Xi Jinping chuxi di qishi jie lianheguo dahui yiban xing bianlun bing fabiao zhongyao jianghua, *Renmin wang*, 09 yue 29 ri, available at: <http://world.people.com.cn/n/2015/0929/c1002-27645623.html> (accessed 13 June 2021). (In Chinese).

Tong Zongli, Yin Shen (2020), Kaiqi quanmian jianshe shehui zhuyi xiandaihua guojia xin zhengcheng, *Renmin wang*, 10 yue 31 ri, available at: <http://opinion.people.com.cn/n1/2020/1031/c223228-31913878.html> (accessed 11 June 2021). (In Chinese).

Wang Mengmeng (2013), Shouquan fabu: Zhongguo gongchandang di shiba jie zhongyang weiyuanhui di san ci quanti huiyi gongbao, *Xinhua she*, 11 yue 12 ri, available at: http://www.xinhuanet.com/politics/2013-11/12/c_118113455.htm (accessed 8 June 2021). (In Chinese).

Wang Shuang (2014), Xi Jinping shouci xitong chanshu “xin changtai”, *Xinhua wang*, 11 yue 09 ri, available at: http://www.xinhuanet.com/world/2014-11/09/c_1113175964.htm (accessed 8 June 2021). (In Chinese).

Wang Yang (2020), Shenke bawo “si ge quanmian” zhanlüe buju xin neihan, *Guangming ribao*, 11 yue 02 ri, available at: http://www.gov.cn/xinwen/2020-11/02/content_5556581.htm (accessed 12 June 2021). (In Chinese).

Xi Jinping (2013a), Hao bu dongyao jianchi he fazhan zhongguo tese shehui zhuyi zai shijian zhong buduan you suo faxian you suo chuanguo you suo qianjin, *Renmin ribao*, 01 yue 06 ri, available at: <http://politics.people.com.cn/n/2013/0106/c1024-20100407.html> (accessed 10 June 2021). (In Chinese).

Xi Jinping (2013b), Xi Jinping: Shixian zhongguo meng bixu zou zhongguo daolu, *Zhongguo gongchandang xinwen wang*, 03 yue 28, available at: <http://theory.people.com.cn/n/2013/0328/c83855-20942878.html> (accessed 3 June 2021). (In Chinese).

Xi Jinping (2013c), Xi Jinping: Shixian zhongguo meng bixu ningju zhongguo liliang, *Xinhua wang*, 03 yue 17 ri, available at: http://www.xinhuanet.com//2013lh/2013-03/17/c_115052765.htm (accessed 1 June 2021). (In Chinese).

Xi Jinping (2013d), Xi Jinping: Xionghuai daju bawo dashi zhuoyan dashi nuli ba xuanchuan sixiang gongzuo zuo de geng hao, *Renmin ribao*, 08 yue 21 ri, available at: <http://cpc.people.com.cn/n/2013/0821/c64094-22636876.html> (accessed 3 June 2021). (In Chinese).

Xi Jinping (2013e), Xi Jinping zai tong quanguo laodong mofan daibiao zuotan shi de jianghua (quanwen), *Zhonghua renmin gongheguo zhongyang renmin zhengfu*, 04 yue 28 ri, available at: http://www.gov.cn/ldhd/2013-04/28/content_2393150.htm (accessed 14 June 2021). (In Chinese).

Xi Jinping (2013f), Xi Jinping zai jinian Mao Zedong tongzhi danchen 120 zhounian zuotan hui shang de jianghua, *Zhongguo gongchandang xinwen wang*, available at: <http://cpc.people.com.cn/n/2013/1226/c64094-23952651-2.html> (accessed 27 June 2021). (In Chinese).

Xi Jinping (2013g), Xi Jinping: Yifa zhiguo, yifa zhizheng, yifa xingzheng gongtong tuijin, *Zhongyang zhengfu menhu wangzhan*, 02 yue 24 ri, available at: http://www.gov.cn/ldhd/2013-02/24/content_2338937.htm (accessed 27 June 2021). (In Chinese).

Xi Jinping (2013h), Zai shi'er jie quanguo renda yici huiyi shang de jianghua, *Zhongguo zhengfu wang*, 3 yue 17 ri, available at: http://www.gov.cn/ldhd/2013-03/17/content_2356344.htm (accessed 22 June 2021). (In Chinese).

Xi Jinping (2014a), *Xi Jinping tan zhiguo li zheng*, Waiwen chuban she, Beijing. (In Chinese).

Xi Jinping (2014b), Xi Jinping zai lianheguo jiaoke wen zuzhi zongbu de yanjiang (quanwen), *Zhongguo zhengfu wang*, 03 yue 28 ri, available at: http://www.gov.cn/xinwen/2014-03/28/content_2648480.htm (accessed 25 June 2021). (In Chinese).

Xi Jinping (2015a), Xi Jinping “si guan” changdao guoji xin zhixu, *Renmin wang*, 03 yue 29 ri, available at: <http://world.people.com.cn/n/2015/0329/c1002-26766215.html> (accessed 29 June 2021). (In Chinese).

Xi Jinping (2015b), Xi Jinping zhuxi zai Bo’ao yazhou luntan 2015 nian nian hui shang de zhuzhi yanjiang (quanwen), *Xinhua wang*, 03 yue 29 ri, available at: http://www.xinhuanet.com/politics/2015-03/29/c_127632707.html (accessed 25 June 2021). (In Chinese).

Xi Jinping (2017), *Xi Jinping tan zhiguo li zheng – di er juan*, Waiwen chuban she, Beijing. (In Chinese).

Xi Jinping (2020), *Xi Jinping tan zhiguo li zheng – di san juan*, Waiwen chuban she, Beijing. (In Chinese).

Xinhua she pinglun yuan (2017), Shenke bawo shehui zhuyao maodun bianhua de xin tedian, *Gongchandang yuan wang*, 10 yue 21 ri, available at: <https://www.12371.cn/2017/10/21/ARTI1508549569529670.shtml> (accessed 25 June 2021). (In Chinese).

Xu Ke (2018), Zai quan fangwei duiwai kaifang zhong gong jian renlei mingyun gongtongti, *Guangming ribao*, 12 yue 28 ri, available at: http://www.xinhuanet.com/politics/2018-12/28/c_1123917232.htm (accessed 8 June 2021). (In Chinese).

Zhang Qiaosu (2018), Xi Jinping: Zai di shisan jie quanguo renmin daibiao dahui di yi ci huiyi shang de jianghua, *Xinhua wang*, 03 yue 20 ri, available at: http://www.xinhuanet.com/politics/2018lh/2018-03/20/c_1122566452.htm (accessed 2 June 2021). (In Chinese).

Zhao Jing, Xie Lei (2015), Xi Jinping lun “si ge quanmian”: Shi dangqian fazhan bixu jie jue hao de zhuyao maodun, *Renmin wang*, 11 yue 09 ri, available at: <http://cpc.people.com.cn/xuexi/n/2015/1109/c385474-27792642.html> (accessed 5 June 2021). (In Chinese).

Zhonggong... (1982), Zhonggong zhongyang guanyu shehui zhuyi jingshen wenming jianshe zhidao fangzhen de jueyi, *Zhongguo gongchandang xinwen wang*, 9 yue 1 ri zhi 11 ri, available at: <http://cpc.people.com.cn/GB/64162/64168/64565/65381/4429515.html> (accessed 7 June 2021). (In Chinese).

Zhonggong... (2021), Zhonggong zhongyang guanyu dang de bainian fendou zhongda chengjiu he lishi jingyan de jueyi (quanwen), *Xinhua she*, 2021 nian 11 yue 16 ri, available at: http://www.gov.cn/zhengce/2021-11/16/content_5651269.htm (accessed 16 November 2021). (In Chinese).

Zhongguo... (2017), Zhongguo gongchandang di shijiu ci quanguo daibiao dahui guanyu “zhongguo gongchandang zhangcheng (xiuzheng an)” de jueyi, *Gongchandang yuan wang*, 10 yue 24 ri, available at: <https://www.12371.cn/2017/10/24/ARTI1508832982612968.shtml> (accessed 19 June 2021). (In Chinese).

Zhou Guangyang (2014), Zhonggong zhongyang guanyu quanmian tuijin yifa zhiguo ruogan zhongda wenti de jue ding, *Zhongyang zhengfu menhu wangzhan*, 10 yue 30 ri, available at: http://www.gov.cn/xinwen/2014-10/30/content_2772420.htm (accessed 7 June 2021). (In Chinese).

Стаття надійшла до редакції 18.11.2021

UDC 338.24.021.8(510)

ANALYSIS OF INTERNAL REGULARITIES OF MODERN REFORMS IN PRC IN THE LIGHT OF SOCIALIZATION PROCESSES

P. Nesenenko

PhD in Economics, Associate Professor,
Odessa National Economic University
8, Preobrazhenskaya str., Odesa, 65082, Ukraine
nppod@ukr.net

O. Artemenko

member of the Ukrainian Association of Sinology
alarte49@gmail.com

Currently, when developing its own successful course of development by certain countries, it is important to study the experience of reforms in modern China. From the end of the 19th century to the present day, the idea of development was formed in it, which later became known as the “theory of modernization”. Having come a long way since its inception in Europe, it was combined with the ideas of Chinese politicians and scholars, based on Marxism and the socialist path of development, and gradually turned into Sinicized Marxism as a powerful lever for the renovation of the country.

Unfortunately, these achievements have been poorly studied even in China itself in terms of those internal springs that have provided a powerful upswing for the once underdeveloped country. Analysis of the reforms shows that they are primarily related to the observance and continuity of the theories of K. Marx, V.I. Lenin, Mao Zedong and Deng Xiaoping in search in practice of different approaches to the rise of China’s productive forces, which were then improved and actively used throughout the country.

At the same time, the country’s success stemmed from the development of socialization forms from the simplest to the most complex ones, where the main strategic role has always belonged to its most important form, i.e. planning. Under these conditions, the market, on the one hand, played a role in raising the productive forces of labor, and on the other – regulating the proportions of social production where a large share of living labor was still retained.

Actively using the experience of the Bolsheviks in gaining and maintaining political power, and then the restoration of the war-torn economy, China applied in economic practice the experience of the first regulated market in Soviet Russia, i.e. the NEP. At one time, Marxism, accepted by the Chinese intelligentsia, began to comprehend the country’s place in the world and the reforms that took place after Deng Xiaoping came to power. This politician used the logic of formation of socialization forms, and one of them, i.e. the regulated market, capturing its dialectical nature and the need to move away from the dogmatic per-

ception of Marx's doctrine, drawing attention to the need to use different economic forms and methods of transformation, involving large mass of people.

Hence, modern Chinese reforms, in fact, proved to be the implementation in practice of a spontaneous dialectical approach to the implementation of problems that combine different forms and means, at first glance far from the traditional economy. In this sense, they correspond to the spirit of our time, i.e. globalization, absorbing all the best that has been achieved in the world, and adapted to the peculiarities of Chinese culture. Globalization has made the world visible, and successful methods of transformation in different countries available for study. Hence, the results of Chinese reforms have long gone beyond this country and allow all states to use them, taking into account their national specifics.

Keywords: economic reforms, Marxism, socialization, plan, planning, transitional economic forms, Sun Yat-sen, Mao Zedong, industrialization, Deng Xiaoping, Sinicized Marxism, modernization, Xi Jinping, Xiaokang, Datong, innovative type of development.

АНАЛІЗ ВНУТРІШНІХ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ПРОВЕДЕННЯ СУЧАСНИХ РЕФОРМ У КНР У СВІТЛІ ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

П. П. Несененко, О. А. Артеменко

Нагепер у разі розробки власного успішного курсу розвитку тими чи іншими державами великого значення набуває вивчення досвіду реформ сучасного Китаю. Починаючи з кінця XIX століття до наших днів у ньому відбувалося формування ідеї розвитку, яка згодом отримала найменування «теорії модернізації». Пройшовши досить тривалий шлях від її зародження в Європі, вона поєдналася з ідеями китайських політичних діячів та вчених, спираючись на марксизм та соціалістичний шлях розвитку, і поступово перетворилася на китаїзований марксизм як потужний важіль поновлення країни.

На жаль, ці досягнення виявилися маловивченими навіть у самому Китаї з точки зору тих внутрішніх пружин, що забезпечили потужне піднесення колись слаборозвинутої країни. Аналіз реформ показує, що вони, перш за все, пов'язані з дотриманням і наступністю теорій К. Маркса, В.І. Леніна, Мао Цзедун і Ден Сяопіна в пошуках на практиці різних підходів для підйому продуктивних сил Китаю, які потім удосконалювалися і активно використовувалися по всій країні.

При цьому успіхи країни впливали з розвитку форм соціалізації від найпростіших до найскладніших, де головна стратегічна роль завжди належала найважливішій його формі – плануванню та пов'язаними з ним процесами плановості, що зароджувалась. У цих умовах ринок, з одного боку, виконував роль з підйому продуктивних сил праці, а з іншого – регулювання пропорцій громадського виробництва там, де ще зберігалася велика частка живої праці.

Активно використавши досвід більшовиків щодо завоювання та збереження політичної влади, а потім і відновлення зруйнованого війною народного господарства, Китай застосував у практиці господарювання досвід першого регульованого ринку Радянської Росії – НЕП. Свого часу сприйнятий інтелігенцією Китаю марксизм започаткував осмислення місця країни у світі і тих реформ, які відбулися після приходу до влади Ден Сяопіна. Останній використав логіку становлення форм соціалізації і одну з них – регульований ринок, вловивши його діалектичний характер і необхідність відходу від догматичного сприйняття вчення К. Маркса, звернувши увагу на необхідність використання різних економічних форм та методів перетворень із широким залученням народних мас.

Звідси сучасні китайські реформи, по суті, виявилися здійсненням на практиці стихійного діалектичного підходу до реалізації проблем, що поєднують різні форми

і засоби, на перший погляд, далекі від традиційної економіки. У цьому сенсі вони відповідають духу нашого часу – глобалізації, вбираючи у себе все найкраще, що напрацьоване у світі та підігнане під особливості китайської культури. Глобалізація зробила світ видимим, а успішні методи перетворень у різних країнах доступними для вивчення. Звідси отримані результати китайських реформ давно вийшли за межі цієї країни і дають змогу всім державам використовувати їх у себе з урахуванням їхньої національної специфіки.

Ключові слова: економічні реформи, марксизм, соціалізація, план, планування, перехідні економічні форми, Сунь Ятсен, Мао Цзедун, індустріалізація, Ден Сяопін, китаїзований марксизм, модернізація, Сі Цзіньпін, сяокан, датун, інноваційний тип розвитку.

Осмилення досвіду реформ сучасного Китаю має для України велике значення, а те, що розроблялося китайськими лідерами з ініціативи Ден Сяопіна і його сподвижників, починаючи з III пленуму ЦК КПК одинадцятого скликання, що відбувся 18–22 грудня 1978 року, згідно з яким була оголошена нова політика «реформ і відкритості», стало у КНР початком тонкого мистецтва досягнення поставлених цілей. З цього періоду в економічну теорію та політику були внесені певні корективи у разі збереження стратегії курсу на соціалізм з використанням магістрального складника – політики модернізації.

Звідси розуміння китайського економічного прориву другої половини ХХ століття неможливе без його прив'язки до проблем саме модернізації, розкриття суті її витоків, а потім і специфіки прийняття Китаєм, спочатку з урахуванням умов появи низки перетворень Мао Цзедуна, проведення подальших радикальних динамічних господарських реформ Ден Сяопіном, а потім і його послідовниками, починаючи від Цзян Цземіня, Ху Цзіньтао до Сі Цзіньпіна.

Розвитку теорії модернізації сприяли західні соціологи ще у середині ХХ ст., що було пов'язано з розвалом колоніальної системи, посиленням протиріч двох суспільних систем та розвинених і нерозвинених держав, хоча її підвалини були закладені ще О. Контом, Г. Спенсером, К. Марксом, М. Вебером, Е. Дюркгеймом та іншими видатними вченими. Генеза модерну спочатку збігалася з епохою індустріального суспільства, тісно пов'язаною з теорією ринку або економікою. Після остаточного підриву механізму саморегулювання вартості в період Великої депресії 1929–1933 років, особливо після Другої світової війни, ситуація кардинально змінилася. В концепції модерну, як сучасного етапу історії, почали відбуватися суттєві зміни.

Очевидними стали і суперечності у самій теорії модернізації. Так, вона не могла пояснити не тільки відмінність Західної цивілізації від Східної, але і зміни на стадії постіндустріального суспільстві самого Заходу. Цим, виходячи з теорії К. Маркса, відбувся перехід від головної до цього продуктивної сили праці до науки і культури, з якими економічні чинники у соціумі переставали «працювати». Це викликало потребу в пошуках нових підходів у вивченні сучасних процесів, а з ними і об'єктивну зміну уваги соціологів від дослідження економіки або ринку до культури. Причому не останню за значенням у цьому процесі.

У 80-ті роки ХХ ст. у зв'язку з появою постмодернізму в теорії модернізації відбулась її відмова від універсалізму та конфронтаційності, а з ними зникло і протиріччя між марксизмом і згаданою теорією. Більш того, наприкінці 90-х років стало очевидно, що поняття модернізації відображає особливий вид розвитку, де відсутні різко окреслені періоди між революційним та еволюційним етапами, коли один плавно переходить в інший [Виноградов 2010, 104–105].

У цей період західні економісти продовжували поглиблювати питання господарської практики шляхом аналізу відносин сил попиту та пропозиції, віддаляючись від прогностичних функцій економічної науки та проблем еволюції суспільств, віддавши це питання на відкуп соціологам.

Причина подібного стану західної класики, на наш погляд, переважно полягала у пануванні головним чином аналітичного методу. Він полягав у тому, що спочатку охоплювались найголовніші риси цілого у першому наближенні (метод апперцепції), а потім відбувалось послідовне дослідження його частин у тісній прив'язці до виявлених раніше закономірностей цілого.

Така багатогранність аналізу, в якому скрупульозно враховувались усі аспекти дійсності, стосовно певного часу, добре слугувала суто практичній меті – пошуку нових сторін покращення ведення господарської практики. Виникала прекрасна фотографія дійсності, але без аналізу причин та форм постійних змін у ній [Артеменко 2018].

Іншими словами, втрачалось уявлення стосовно вектора змін цілого і його частин, котрі постійно перебували у русі як кадри уповільненого фільму. То ж не дивно, що західна економічна наука, маючи у своєму розпорядженні детально відпрацьовану для потреб підприємництва неокласичну теорію А. Маршалла [Маршалл 1993], довго не могла збагнути причину кардинальної зміни дійсності, що відбулася з настанням Великої депресії 1929–1933 років.

Більш того, намагання після чотирьох років кризи відновити дію вільного ринку, який пішов в історію, виявилися марними. Звідси, наприклад, президент США Ф.Д. Рузвельт та підприємець Г. Форд вимушені були самі почати навпомацки шукати вихід зі становища, що склалось, так до кінця і не розуміючи причини внутрішніх ґрунтовних змін у соціумі, що відбулись, своїми діями, напівсвідомо, розвиваючи процеси соціалізації у суспільстві.

Не вдалось це повною мірою зробити і Дж.М. Кейнсу, теорія якого, на відміну від його вчителя А. Маршалла, мала яскраво виражений функціональний характер [Кейнс 1978]. Потім частково цей недолік спробував усунути видатний польський вчений-економіст М. Калецьки, побачивши у загальній кризі розвинутих країн суттєві зміни соціального характеру, і скориставшись теорією К. Маркса в нових умовах першої третини ХХ ст., через дослідження змін класової структури суспільства, показав, у чому коріняться причини цього явища [Несененко, Артеменко, Патлатой 2019, 144–148].

Що стосується сучасного стану економічних процесів, то у них і досі відсутній глибокий політико-економічний аналіз. Тому теорія модернізації і досі має яскраво виражене соціологічне забарвлення, де розчинилась найважливіша сторона сучасної дійсності – процеси соціалізації з ґрунтовним аналізом багатогранних економічних форм підриву вартісних процесів саморегулювання і їх діалектичного зняття як основи – капіталу.

Виникла унікальна ситуація, коли соціологи, а не економісти, відійшовши від економічного пояснення дійсності і зробивши акцент на культуру, вперше змогли підійти до пояснення специфіки нового суспільства та його змін у русі, спочатку від традиційного стану до індустріального, а потім і постіндустріального, чим, нарешті, пролили світло не тільки на сучасні суспільства Заходу, але і Сходу. Правда, поки що з боку соціології, використавши в ній новий *модернізаційний підхід*, на відміну від *формаційного і цивілізаційного*, що застосовувалися до цього.

Подібний метод для опису сучасних змін у країні отримав широке використання і у Китаї з другої половини ХХ століття. Маючи у своєму розпорядженні не досить глибоко розроблений політекономічний науковий складник, керівництво країни, виходячи із теорії модернізації, почало крок за кроком відпрацьовувати зміни у суспільній надбудові країни, використовуючи для цього концепцію західного модерну, чим, власне, поклали початок генерування широкого простору розвитку продуктивних сил.

Спочатку Китай, намагаючись вирватись із феодального стану і досягти рівня розвинених сучасних суспільств, на початку ХХ ст. взяв за основу західні концепції розвитку, виходячи із національної специфіки країни. Сунь Ятсен, один із найвизначніших політичних лідерів країни, саме тоді усвідомив і сформулював для країни необхідність радикальних змін суспільного устрою та заповнення нових методів управління і інтелектуальних стандартів. Виходячи з цього, ним були висунуті два магістральні завдання: гонитва за світовим лідером та зміна ладу з примусовою (шляхом революції) ліквідацією старих та утворення нових інститутів, замість поступових змін поглядів імператора та його чиновників на нові [Виноградов 2010, 109].

Пізніше, чітко дотримуючись принципу наступності, як одного із найважливіших факторів розвитку Китаю, Мао Цзедун продовжив цю лінію, провівши кардинальні революційні зміни у суспільстві. Так, 1 жовтня 1949 року за його активної діяльності була утворена КНР, а потім шляхом індустріалізації проведена побудова матеріально-технічної бази соціалізму. Пізніше, намагаючись вирішити питання підйому економіки, Китай приступив до реалізації ідеї «великого стрибка» зі збільшення на селі виробництва металу, а потім і розгортання в країні Культурної революції, що мала на меті ліквідувати вплив конфуціанства і відсторонити старі кадри від управління країною. Саме збереження залишків старого мислення цих людей Мао Цзедун вважав головною причиною провалу його реформ [Мао Цзедун 1949–1953].

Одночасно ним були розвинуті положення політики модернізації стосовно трьох її ключових складників, як-то: реалістичного і прагматичного підходу до справи; вироблення власного незалежного і самостійного політичного курсу Китаю та використання в національній економіці спрощених форм і методів модернізації, зрозумілих кожному пересічному жителю Піднебесної.

Однак проведення індустріалізації за сталінським зразком заклало в продуктивні сили суспільства проблеми, які поряд з наступним впровадженням суто китайських витворів – політики «великого стрибка» та Культурної революції – призвели до загострення в країні протиріч та гальмування можливостей досягнення високих темпів її розвитку. Саме на причини цього вказав один з найвидатніших економістів-теоретиків Китаю Сунь

Ефан, назвавши два «кореня зла» традиційної теорії соціалізму – *ідеалізм* і *метафізику*.

Перше зло, на його думку, – волюнтаризм, внаслідок чого всі економічні питання пояснювались причинами, що виводились із політики та ідеології та з власної волі суб'єкта, чим ігнорувалась дія об'єктивних економічних законів.

Друге зло – метафізика, що тлумачила соціалістичну економіку як натуральне господарство з відсутніми у ньому ринку, вартості, ціни, абстрактної праці тощо, де не бралась до уваги економічна ефективність виробництва, а з нею співвідношення прибутків та збитків.

На доповнення сказаного можна додати, що проблема, яку порушив Сунь Ефан, полягала у збереженні на той час у Китаї значних напластунів натурального способу виробництва, який отримав нові грані, внаслідок насадження її керівництвом централізованої системи планування. На перший погляд, це виглядало як слідування положенню К. Маркса про фундаментальну рису комуністичного виробництва – його планомірний характер.

Однак тут мав місце один нюанс. Планування, про яке писав К. Маркс, мало у своїй основі «Устрій громадського життєвого процесу ... який стане продуктом вільного суспільного союзу людей і буде перебувати під їх свідомим планомірним контролем. Але для цього необхідна певна матеріальна основа суспільства або ряд певних матеріальних умов існування, які являють собою природно вирощений продукт *довгого і болісного* (курсив авторів) процесу розвитку» [Маркс 1960, 90].

Тому після зміни суспільного ладу план та його сутність – планомірність у своїй розвиненій формі зразу ж виникнути не могли. Більш того, планомірність могла з'явитися тільки з розвитком крупного машинного виробництва і процесів безперервності та паралельності виробництва як ланцюжків технологічних процесів [Лыков 1984, 20–21], яких на той час у Китаї, враховуючи його перебування ще у феодальній ері, не могло бути. Іншими словами, досліджуючи будь-яку країну в площині проблем її постринкового господарювання та форм, в яких вони діють, треба розрізняти план, планування та планомірність. Причому перші дві категорії є формами планомірності, як їх сутності або змісту. Більш того, план та планування можуть існувати без наявності планомірності.

Звідси, відзначаючи в Китаї процеси індустріалізації та отримані результати з їх завершення, можна констатувати – керівництво країни фактично виходило із наявності розвиненої планомірності, якої тоді не було, а тому без розвитку ринку планування мало тільки локальний характер і не охоплювало масовидну кількість процесів господарювання. Там же, де цей зв'язок міг існувати як всеохоплюючий, правда, у менш розвиненій формі, його міг дати тільки ринок, а через кооперацію і її розвиток можливість цим зв'язкам дорости до форми машинного виробництва, що невідторно утворювали уже згадані технологічні ланцюжки, як основу планомірності, більш високого рівня загальних, а не локальних відносин, яких ще не було в умовах натурального господарства. Іншими словами, розвиток ринку давав можливість створити всеохоплюючі зв'язки, а його рух до капіталу і машинного виробництва, як його продуктивних сил, трансформувати у планомірні взаємини спочатку як технологічні, а потім і соціальні.

Збереження ж централізованого планування не дозволяє створити чітко працюючу систему, яка б оперативно реагувала на зміни у виробництві і споживанні, що об'єктивно викликає появу постійних диспропорцій між ними, уникнути яких можна тільки розвиваючи планування з використанням для цього ринку у формі *індикативного* плану. Іншими словами, потрібен *регульований ринок*. А це категорія, що відображає перехідний стан від економіки до загального планування на основі його розвинених форм, що спирається на *планомірність*. До речі, Японія, проаналізувавши дискусії радянських економістів 30-х років ХХ століття стосовно перспектив впровадження індикативного та директивного планування в СРСР, дійшла висновку, що для підйому країни потрібно брати перший варіант. Результатом його використання стало всім добре відоме «японське диво».

Регульований ринок – це одна із тих перехідних економічних форм, про яку в Китаї тоді ще мало хто розумів. Тому з певного часу у дію вступила практика знаходження найбільш вдалих форм ринкового господарювання, а потім їх селекція та поширення у наступних планах розвитку країни. Таким чином, ринок і план виявились поєднаними.

З теоретичного боку зрозуміти, чому це працює, стає можливим, якщо розглядати їх як перехідну форму від ринку до плану, тобто як регульований ринок. Помилка радянського керівництва сталінського періоду після згорання ленінського НЕПу полягала у тому, що воно спробувало використати переваги планування в його розвинутій формі за відсутності зрілої планомірності, і виходячи з цього будувати соціалізм. Цим ігнорувалась значна тривалість цих процесів у часі, про які попереджав К. Маркс, як перехід від ринку до розвиненого плану – *планомірності*. Що стосується радянської Росії, як і Китаю, то це положення ускладнювалося ще й наявністю значних нашарувань доринкових форм, які потребували діалектичного зняття в найкоротший термін.

Сказане аж ніяк не означає неможливість застосування планування, або тільки негативні його сторони, у разі відсутності або нерозвинутості планомірності. Централізоване планування, а воно було тоді головним, дозволяло виконати два стратегічні завдання: по-перше, централізувати ресурси на вирішальних напрямках, чим забезпечити мобілізаційний розвиток економіки. Згадаймо, наприклад, індустріалізацію у СРСР наприкінці 20-х – початку 30-х років ХХ століття. І по-друге, створити потужний соціальний ліфт просування на керівні посади найбільш талановитих та обдарованих людей, що в поєднанні з прекрасною радянською освітою, взятою з пруської системи, дало потужний поштовх виходу СРСР на рубежі передових країн. До речі, Китай широко використовував подібні ліфти ще зі стародавніх часів, на відміну, наприклад, від Індії, де на заваді була кастова система. Звідси, як результат, великі та всім добре відомі відкриття, зроблені у Китаї у ті часи, – порох, паперові гроші, компас тощо.

Мао Цзедун, спираючись на дематеріалізацію і натуралізм (терміни Сунь Ефана), як форми метафізики, значно перебільшив можливості досягнутого на той час ступеня усуспільнення, що мало наслідком гальмування розвитку ринкових процесів, а з ними катастрофічне падіння матеріальної зацікавленості людей у результатах своєї праці, наслідком чого неминуче ставали низькі темпи зростання виробництва.

Дуже швидко з'ясувалось, що планування в масштабі всього суспільства без розвитку ринку, а через нього кооперації у формі крупного машинного виробництва, як результату його розвитку, не дозволяє прийти до безперервності і паралельності виробництва, а з ними і планомірності. Впровадження ж централізованого планування, навпаки, посилювало процеси натуралізації господарства, позаяк регулювання суспільних пропорцій йшло згори від міністерств, відомств, що заміняло собою ринок, заганяючи його в тінь.

З моменту смерті Мао Цзедуна все більш очевидно стали проявлятися хибі централізованого планування, що зводили нанівець одну із його сильних сторін – мобілізаційну складову частину. Вона широко використовувалась як головний інструмент політики «воєнного комунізму» за часів громадянської війни, що спочатку використали більшовики, а потім свого часу і китайці. Вона дала прекрасний результат, тому Китай продовжив її впроваджувати на початку формування нового суспільства, але їх аж ніяк не можна вважати методами побудови соціалізму, як стверджують деякі автори, а специфічними форс-мажорними обставинами, викликаними, наприклад, війнами з необхідними у таких умовах жорсткими формами централізації ресурсів для перемоги над ворогом, де ринок працювати не може, а необхідна жорстка централізована система розподілу, що функціонує за законами натурального господарства, в якій встановлюється зрівняльний розподіл виробленого, і де повинен об'єктивно панувати директивний план. Звідси у воєнних обставинах централізовані системи, побудовані на принципах натурального господарства, завжди мають незаперечні переваги над ринковими. Правда, принципи мобілізаційності, у разі вмонтування в неї еволюційної сторони розвитку, пізніше дозволили зняти негативні явища як в економіці, так і суспільстві та значно посилити можливості планування.

Однак з огляду на те, що Китай спочатку взяв на озброєння досвід сталінського СРСР [Сталин 1952], починаючи з 1949 року, тобто створення КНР, недоліки директивної системи планування поступово ставали все більш очевидні. Потрібні були кардинальні зміни. І вони не забарилися. За вирішення проблем, що накопичилися за десятиріччя і особливо заглибились після Культурної революції 1967–1977 рр., взявся Ден Сяопін.

Починаючи з грудня 1978 року, висунувши новий курс, він зберіг та активно розвинув положення попередників, взявши за основу напрацьовану ще у 1950-х роках главою Держради КНР Чжоу Еньлаєм та прийняту у 1963 році як офіційну політику Китаю, нову доктрину розвитку країни, правда, згорнуту з початком Культурної революції. Ден Сяопін поклав ці положення в основу перетворень як стрижневі аспекти модернізації, якими стали Політика реформ і відкритості та концепція чотирьох модернізацій – промисловості, сільського господарства, національної оборони, науки і техніки [Дэн Сяопин 1997].

Головна проблема, що повстала перед реформатором, полягала у необхідності швидкого і значного зростання продуктивності праці як головної умови перемоги будь-якого суспільного ладу. Звідси почався пошук шляхів того, як це зробити. Історія розвитку успішних країн показала, що цим інструментом є ринок. Однак Ден Сяопін бачив і можливі негативні наслідки цього процесу – швидку появу з посиленням дії ринкових сил і генези капіталізму, його носіїв – буржуазії, з послідуєчим захопленням нею і влади, що не входило у плани китайського керівництва.

Тому вибравши курс створення умов розвитку соціалізму, спочатку потрібно було забезпечити зростання добробуту всіх верств населення (голодні люди і соціалізм – непеєднувані явища, говорив Ден Сяопін), одночасно зацікавивши кожного із пересічних громадян Китаю у новому курсі, відвертаючи загрозу появи капіталізму. Однак рух до соціалізму був неможливий без впровадження нових технологій, яких Китай тоді ще не мав, що породило необхідність розробки другої сторони китайського марксизму – відкритості зовнішньому ринку.

Одночасно в Китаї відбулась відмова від монополії загальнонародної власності на засоби виробництва як *обов'язковий початок руху до соціалізму*, що було закономірним явищем. Адже вона може виникнути тільки за умови, коли *загальна праця як праця всіх* стане у більшості ще й *науковою діяльністю*. Звідси відомий вислів К. Маркса стосовно того, що пролетарі повинні знищити працю, коли вона, втрачаючи риси праці, поступово буде трансформуватися на діяльність з гармонійного розвитку людини, де неминуче виникне розподіл по потребах, а конкуренція зміститься зі сфери обігу у виробництво. Іншими словами, рух до загальнонародної власності на засоби виробництва піде через діалектичне зняття приватної власності, яка на початкових етапах розвитку соціалізму, де є значні напластування доринкових форм, буде певний час зберігати риси особистої власності, яку спочатку треба трансформувати на приватну, а потім і суспільну [Мартьяновский 2008, 40].

Одночасно перед Китаєм постало питання і про зростання продуктивності праці у середині країни там, де значною мірою зберігалася ручна праця. Це перш за все аграрний сектор, що мав забезпечити зростання виробництва сировини для промисловості та продуктів харчування населенню великої країни. Потрібно було стимулювати індивідуальну ініціативу селян, яку міг розбудити тільки повноцінний ринок. Почалися експерименти з пошуку нових форм стимулювання праці на місцях. У селах цим стало введення сімейної підрядної системи відповідальності, поряд з реформуванням сфери обігу села із заохоченням різноманітних форм торгівлі, з розвитком найманої праці тощо. Одночасно розвивались організаційні форми кооперування селян на зразок лєнінського НЕПу, від простих форм до виробничих, ліквідованих у СРСР сталінською індустріалізацією [Лєнін 1970]. До речі, Японія під час реформування власної аграрної сфери свого часу активно використовувала ключові ідеї роботи В.І. Лєніна «Про кооперацію».

Таким чином, усе, що стимулювало зростання продуктивності праці, було задіяне. Це неважко побачити, аналізуючи послідовні доповнення в доктрину модернізації. Однією із таких, виходячи із завдань певного часу, стала ідея «потрійного представництва» третього покоління керівників на чолі з Генеральним секретарем ЦК КПК Цзян Цземінем і «наукова концепція розвитку» четвертого покоління, представлена генеральним секретарем Ху Цзіньтао, що внесли доповнення в надбудову суспільства і уточнили ідею модернізації, відкривши новий простір розвитку продуктивних сил.

Правда, на відміну від попередніх теоретичних напрацювань, вони не мали такого поглибленого характеру, як напрацювання Дєн Сяопіна. Так, ідея «потрійного представництва» включила у структуру суспільства як її структурного представника інтелігенцію, що суттєво піднімало її в політичних правах.

Одночасно була відкрита дорога в партію приватним підприємцям і навіть представникам великого бізнесу. В результаті діяльність цих груп отримала могутній поштовх у розвитку продуктивних сил країни.

Таким чином, вирішувалось питання головного протиріччя, що пройшло ряд етапів від протиріччя між зростаючими матеріальними і духовними потребами народу і відсталими продуктивними силами. На XII з'їзді КПК, що відбувся у вересні 1982 року, у доповіді тодішнього Генерального секретаря ЦК КПК Ху Яобана метою соціалістичного будівництва проголошувалося «задоволення постійно зростаючих матеріальних і культурних потреб народу», а у доповіді генсека Чжао Цзяна на XIII з'їзді КПК (жовтень–листопад 1987 року) зазначалося: «Головне протиріччя, яке постає перед нами на нинішній стадії, – це протиріччя між зростаючими матеріально-культурними потребами народу і відсталим суспільним виробництвом» [Виноградов, Салицкий 2019, 175].

На XIX з'їзді КПК у жовтні 2017 року Сі Цзіньпіном було проголошено нове головне протиріччя – між постійно зростаючими потребами народу на краще життя і нерівномірністю і неповнотою розвитку. Більш того, до цього було додане цікаве доповнення про те, що «Піднебесна належить усім» [Виноградов, Салицкий 2019, 175], що недвозначно вказувало на можливість встановлення однакових стартових умов для розвитку кожної людини незалежно від її достатку.

Відмічений ряд протиріч, викладених вище, вказує на наявність на початковому етапі руху Китаю до соціалізму протиріччя на рівні вирішення проблем, перш за все, матеріального характеру, як підняття добробуту людей. Саме це свідчить про те, що праця в Китаї ще залишається головною продуктивною силою суспільства.

Таким чином, з вище викладеного матеріалу можна зробити низку висновків, що демонструють витоки низки грубих помилок, які призводять до абсурдних висновків, пов'язаних з ігноруванням перехідних форм, їх суті та логіки розвитку, як стосовно специфіки окремих країн, так і спроби показати те, що марксизм не може бути практичною настановою побудови соціалізму.

Зауважимо, що останнє положення певною мірою точне. Так, К. Маркс у разі створення політичної економії як анатомії суспільства не писав посібник для господарюючого суб'єкта. Завдання було іншим – показати логіку розвитку капіталізму, конкретні форми підриву його основ – вартісних процесів господарювання і об'єктивність появи того класу, який буде його могильником. Тому головним практичним результатом його вчення стало обґрунтування появи наукового соціалізму [Артеменко 2018].

При цьому К. Маркс ввів в аналіз низку спрощень, що робить неможливим використання його теорії для безпосередньої практики, за виключенням хіба що вчення про суспільне відтворення. Тому, маючи перед собою стратегію розвитку, важливо її наповнювати конкретними формами господарської практики, які добре відпрацьовані в західній економічній думці у вигляді науки економіки, що, до речі, і робить сучасне китайське керівництво, коли йдеться про конкретні форми досягнення певного господарського або суспільного результату.

Однак з огляду на швидкі зміни в дійсності, практика все більше буде потребувати глибокого розуміння об'єктивної логіки цих змін, тобто стратегії розвитку, яку і дає марксизм через свій діалектичний метод дослідження. Звідси марксизм у Китаї із класової теорії давно став державною ідеологією, що характерна для слаборозвинених країн.

На початку другого десятиліття XXI століття склалася потреба у великому доктринальному оновленні курсу КПК. Цією роботою зайнялося п'яте покоління китайських керівників на чолі з Сі Цзіньпіном, який звернув увагу на необхідність відпрацювання нової політичної системи і принципів побудови КПК, відповідно до неї, для відтворення більш ефективних форм функціонування партійного апарату, а з ним і суспільства [Си Цзиньпин 2014].

У дослідженні методів, що використовувалися керівниками Китаю в пошуках шляхів швидкого підйому економіки країни, неважко побачити вплив праць К. Маркса та В.І. Леніна, на що недвозначно було вказано у період п'ятого етапу розвитку країни (з 2002 р. – по сьогоднішній день), що полягає у втіленні ідеології «трьох представників», яка поєднує у собі ідеї марксизму-ленінізму, вчення Мао Цзедуня і Ден Сяопіна [Селищев, Селищев, 121–129], та була підтверджена на XIX з'їзді КПК у 2017 році. Як окремих етап він почався з проведення реформ Ден Сяопіном, а потім був підхоплений його послідовниками та Сі Цзіньпіном.

Нова мобілізаційна модель розвитку Китаю спочатку будувалася на основі централізованого планування, що дозволило вперше повною мірою побачити, оцінити та використати переваги мобілізаційного типу розвитку, який надалі отримав істотне посилення.

Показово, що кожен новий етап розвитку Китаю завжди мав на меті формування нової ідентичності країни, викликаючи необхідність розробки цілої низки заходів з його досягнення. З початком реформ Ден Сяопіна з 1978 року і їх продовження [Ден Сяопин 1997] до 2021 року головним завданням керівництва країни було забезпечення всіх жителів Китаю елементарними засобами життєдіяльності, наприклад, основними продуктами харчування, одягом і житлом, зафіксованому як побудова суспільства «середнього достатку» – «сяокан». Зараз поставлене завдання набагато ширше і складніше. Розпочатий з 2021 по 2049 роки новий етап модернізації, відомий як побудова нового ідеального суспільства «великої гармонії» – «датун», повинен вивести країну на якісно новий рівень.

Так, до 2050 року ставиться завдання знаходження нової ідентичності Китаю. Можна прогнозувати, що це буде набувати форми все більшого руху з переходу від централізованого планування до індикативного. А це дозволяє вийти на принципово новий рівень розвитку країни, перетворивши одноразовий акт підведення соціального організму, що реформується до певних критеріїв з ручного режиму, як це було з початку реформ, на автоматичний. Причому останній досягається за допомогою тієї ж мобілізаційної моделі розвитку, правда, в основі якої заздалегідь усе більше буде закладатися, як магістральний елемент руху, інноваційний тип.

Як результат, з'являються і розвиваються різновиди планування як однієї із головних форм соціалізації, що йде від локального до державного, розрахованого від п'яти років і до десятиліть, як стратегічне планування, як способу

появи та реалізації планомірності. Одночасно йде бурхливий розвиток нових технологій як форми появи та посилення нового зв'язку не по минулій праці (вартості), як в умовах ринку, а живій (планомірності) з наукою і культурою, як їх підґрунтям, що є формами соціалізації як антиподу ринку та капіталізму. Звідси Китай розвиває різноманітні форми соціалізації як стратегічні засади своєї могутності, де ринок відіграє роль інструменту стимулювання продуктивності праці та перехідної форми з корегування суспільних пропорцій там, де ручна праця ще посідає значне місце.

ЛІТЕРАТУРА

Артеменко О.А. До питання про класичну та марксистську політичну економію. *Економічна спадщина К. Маркса: погляд через призму століть* : збірка матеріалів Всеукраїнського круглого столу, 25 квітня 2018 року. Київ : КНЕУ, 2018. С. 221–224.

Виноградов А.В. Китайская модернизация в сравнительной перспективе – сравнительный анализ процессов модернизации. *Сравнительная политика*. 2010. № 1. С. 104–120.

Виноградов А.В., Салицкий А.И. Можно ли говорить о формировании в Китае нового общественного строя? *Вестник Российской академии наук*. 2019. Том 89, № 2. С. 172–178.

Дэн Сяопин. Строительство социализма с китайской спецификой. Москва : Наука, 1997. 364 с.

Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / пер с англ. Под ред. А.Г. Милейковского, И.М. Осадчей. Москва : Прогресс, 1978. 494 с.

Кіктенко В.О., Гончарук А.З., Гобова Є.В. 40 років Політики реформ і відкритості Китаю. *Вісник Національної академії наук України*. 2019. № 4. С. 68–82.

Ленин В.И. О продовольственном налоге (Значение новой политики и её условия). Полн. собр. соч. изд. 5-е. Т. 43. С. 205–245.

Мао Цзедун. Избранные произведения: в 4-х т. Москва : Изд-во иностранной литературы, 1949–1953.

Маркс К. Капитал / Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. Т. I. Т. 23. С. 43–784.

Мартыновский С.В. Экономическая политика: проблемы достижения цели. Одесса : Пальмира, 2008. 186 с.

Маршалл А. Принципы экономической науки: в 3 т. Москва : Прогресс : Универс, 1993.

Методические указания по спецкурсу «Проблемы товарно-денежных отношений при социализме» для студентов III курса заочного отделения всех форм обучения / Сост. К.В. Лыков. Одесса : ОИНХ, 1984. 32 с.

Несененко П.П., Артеменко О.А., Патлатой О.Є. Теоретичні основи економічної політики : навчальний посібник. Київ : ФОП Гуляєва В.М., 2019. 306 с.

Селищев А.С., Селищев Н.А. Китайская экономика в XXI веке. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 240 с.

Си Цзиньпин. О государственном управлении. Пекин : Издательство литературы на иностранных языках, 2014. 630 с.

Сталин И.В. Экономические проблемы социализма в СССР. Москва : Госполитиздат, 1952. 96 с.

REFERENCES

- Artemenko O.A. (2018), Do pitannya pro klasichnu ta marksists'ku politichnu ekonomiyu. *Ekonomichna spadshchina K. Marksa: poglyad cherez prizmu stolit'*: Zb. materialiv Vseukr. kruglogo stolu, 25 kvitnya 2018 roku. Kyiv: KNEU, 2018. S. 221–224. (In Ukrainian).
- Vinogradov A.V. (2010), Kitaiskaya modernizatsiya v sravnitel'noi perspektive – sravnitel'nyi analiz protsessov modernizatsii. *Sravnitel'naya politika*. 2010. No. 1. S. 104–120. (In Russian).
- Vinogradov A.V., Salitskii A.I. (2019), Mozhno li govorit' o formirovanii v Kitae novogo obshchestvennogo stroya? *Vestnik Rossiiskoi akademii nauk*. 2019. tom 89, No. 2. S. 172–178. (In Russian).
- Den Syaopin. (1997), Stroitel'stvo sotsializma s kitaiskoi spetsifikoi. Moskva : Nauka, 1997. 364 s. (In Russian).
- Keins Dzh. M. (1978), Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg / per s angl.; Pod. red. A.G. Mileikovskogo, I.M. Osadchei. Moskva: Progress, 1978. 494 s. (In Russian).
- Kiktenko V.O., Goncharuk A.Z., Gobova E.V. (2019), 40 rokiv Politiki reform i vidkritosti Kitayu. *Visnik Natsional'noi akademii nauk Ukraini*. 2019. No. 4. S. 68–82. (In Ukrainian).
- Lenin V.I. (1970), O prodovol'stvennom naloge (Znachenie novoipolitiki i ee usloviya). Poln. sobr. soch. Izd. 5-e. T. 43. S. 205–245. (In Russian).
- Mao Tszedun. (1949–1953), Izbrannye proizvedeniya: v 4-kh t. Moskva: Izd-vo inostrannoi literatury. (In Russian).
- Marks K. (1960), Kapital / Marks K., Engel's F. Soch. 2-e izd. T. I. T. 23. S. 43–784. (In Russian).
- Martynovskii S.V. (2008), Ekonomicheskaya politika: problemy dostizheniya tseli. Odessa: Pal'mira, 2008. 186 s. (In Russian).
- Marshall A. (1993), Printsipy ekonomicheskoi nauki: v 3 t. Moskva: Progress: Univers, 1993. (In Russian).
- Metodicheskie ukazaniya po spetskursu “Problemy tovarno-denezhnykh otnoshenii pri sotsializme” dlya studentov III kursa zaochnogo otdeleniya vsekh form obucheniya / Sost. K.V. Lykov. (1984), Odessa: OINKh, 1984. 32 s. (In Russian).
- Nesenenko P.P., Artemenko O.A., Patlatoi O.Ye. (2019), Teoretichni osnovi ekonomichnoyi politiki: navchal'nii posibnik. Kyiv: FOP Gulyaeva V.M., 2019. 306 s. (In Ukrainian).
- Selishchev A.S., Selishchev N.A. (2004), Kitaiskaya ekonomika v XXI veke. Sankt-Peterburg: Piter, 2004. 240 s. (In Russian).
- Si Tszin'pin. (2014), O gosudarstvennom upravlenii. Pekin: Izdatel'stvo literatury na inostrannykh yazykakh, 2014. 630 s. (In Russian).
- Stalin I.V. (1952), Ekonomicheskie problemy sotsializma v SSSR. Moskva: Gospolitizdat. 96 s. (In Russian).

Стаття надійшла до редакції 05.10.2021

UDC 327: 339.7: 656: 502

CHINA'S NEW "GREEN POLICY" OF SUSTAINABLE MOBILITY AND DEVELOPMENT (DECARBONIZATION IN CHINA AND WITHIN BELT AND ROAD INITIATIVE)

M. Smotrytska,
PhD of International Politics,
School of Politics and International Studies,
Central China Normal University,
Wuhan, Hubei province, the P.R. China;
Research Fellow,
International Institute for Middle East and Balkan Studies
Department for Strategic Studies on Asia,
Vienna, Austria
SmotrM_S@mail.ru
Smotr.m.s@gmail.com

The *aim* of the article is to examine the practical transformations initiated by the leadership of the PRC in connection with the implementation of the concepts of "One Belt – One Road" initiative (BRI) and "Ecological Nation".

The *scientific novelty* of the study is determined by the fact that it attempts to review a new China's "green policy" of sustainable mobility and development in the context of the revival of the new "Silk Road diplomacy", as a consequence and at the same time as one of the reasons for the changes taking place in the modern system of international relations.

The *theoretical and methodological basis* of the study was made up of both general theoretical and methodological levels of scientific research. A review of documents aimed at increasing the environmental responsibility of Chinese companies in the implementation of BRI projects is made. They reflect modern scientific approaches to ensuring the ecological balance. Environmental risks for projects on the territory of Eurasia, caused by the imperfection of environmental institutions, are considered.

Author uses descriptive case study *research method* to analyse the possible ways to solve the fundamental problem, emphasizing the importance of Eurasia and transport logistics through it. The article provides an overview of potential CO² mitigation targets for international railway and maritime transport. The main problems and opportunities of railway roads, Southern warm congested waters are considered. Special attention is paid to the development of Northern waters transshipment lines between China and OECD markets.

The study geared towards investigating the issues that affects BRI states in full cooperation with China within initiative and is divided into three main sections, analysing Logistics, Ecological and Political aspects of BRI, as well as Chinese new approach of Green Sustainable Mobility and Development (China's 14th Five-Year Plan).

In *conclusions part* author elaborated that while thinking on the best ways of the decarbonizing of transport connections between BRI economies, all the existing risks and opportunities (development of Northern transshipment lines) should be considered.

Keywords: China, Decarbonization, Transport, Energy, Logistics, One Belt – One Road.

НОВА «ЗЕЛЕНА ПОЛІТИКА» КИТАЮ В ГАЛУЗІ СТІЙКОЇ МОБІЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ (ДЕКАРБОНІЗАЦІЯ В КИТАЇ ТА В РАМКАХ ІНІЦІАТИВИ «ОДИН ПОЯС – ОДИН ШЛЯХ»)

М. О. Смотрицька

Метою статті є розгляд практичних перетворень, ініційованих керівництвом Китайської Народної Республіки у зв'язку з реалізацією концепцій ініціатив «Один Пояс – один Шлях» (BRI) і «Екологічна нація».

Наукова новизна дослідження визначається тим фактом, що в ньому зроблена спроба розглянути нову китайську «зелену політику» стійкої мобільності і розвитку в контексті відродження «дипломатії Шовкового шляху» як наслідок і водночас як одну із причин змін, що відбуваються в сучасній системі міжнародних відносин

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять як загальнотеоретичні, так і загальнометодологічні рівні наукових досліджень. Проведено огляд документів, спрямованих на підвищення екологічної відповідальності китайських компаній під час реалізації проєктів BRI. Вони відображають сучасні наукові підходи до забезпечення екологічного балансу. Розглянуто екологічні ризики для проєктів на території Євразії, зумовлені недосконалістю природоохоронних інститутів.

Автор використовує *описовий метод* дослідження конкретних прикладів для аналізу можливих шляхів вирішення фундаментальної екологічної проблеми, підкреслює важливість Євразії та транспортної логістики через неї. У статті представлений огляд потенційних цілей щодо зниження викидів CO₂ для міжнародних залізничних і морських перевезень. Розглянуто основні проблеми та можливості залізничних колій і південних теплих перевантажених вод. Особлива увага приділяється розвитку ліній із транспортування в північних водах між Китаєм і ринками Організації економічного співробітництва та розвитку.

Дослідження спрямоване на вивчення проблем, які зачіпають держави BRI у повній співпраці з Китаєм у рамках ініціативи, і містить три основні розділи, у яких аналізуються логістичні, екологічні та політичні аспекти BRI, а також новий китайський підхід до екологічно чистої стійкої мобільності та розвитку (14-й п'ятирічний план Китаю).

У *заклучній частині* автор підкреслює, що до прийняття нової траєкторії декарбонізації простежувалася підтримка Китаєм проєктів в області викопного палива, що мала значні негативні екологічні та соціальні наслідки у країнах ініціативи. Вплив пандемії на розвиток китайської інвестиційної й економічної політики показав, що зараз у Китайській Народній Республіці немає альтернативи зеленій траєкторії свого подальшого розвитку. Саме через це, розмірковуючи про найкращі способи декарбонізації транспортних з'єднань між країнами BRI, країна зважає на всі наявні ризики і можливості (розвиток північних ліній перевалки).

Ключові слова: Китай, декарбонізація, транспорт, енергетика, логістика, «Один Пояс – один Шлях».

Розпочата у 2013 р. китайська ініціатива «Один Пояс – один Шлях» (далі – BRI (від англ. *Belt & Road Initiative*) зі створення глобальної транспортної й інвестиційної інфраструктури об'єднує два (можливо, три, якщо врахувати

можливий Полярний шовковий шлях) проекти – Економічний пояс Шовкового шляху і Морський шовковий шлях XXI ст. [Smotrytska 2020a]. Цей проект із формування єдиного Євразійського торговельно-економічного простору і трансконтинентального транспортного коридору включає в себе безліч інфраструктурних проектів, які в кінцевому підсумку повинні охопити всю планету. Ініціатива зі створення всесвітньої системи транспортних коридорів, що з'єднують Австралію й Індонезію, усю Центральну та Східну Азію, Близький Схід, Європу, Африку та через Латинську Америку, у майбутньому може наблизити Китайську Народну Республіку (далі – КНР) до Сполучених Штатів Америки (через Латинську Америку (можливе транспортне сполучення через Доріан Геп) або підводний тунель через Берингову протоку між американською Аляскою і Далеким Сходом Росії).

Логістичний аспект

Відповідно до авторів проекту, BRI суттєво скорочує терміни доставки товарів з Китаю в Європу. Нині середній термін доставки контейнерних вантажів морським транспортом становить 45–60 днів. У разі успішної реалізації проекту BRI товари з Китаю до Європи будуть доставлені за 10 днів [Smotrytska 2021].

Варто зазначити, що сухопутні залізниці були обрані як основна експортна галузь, яка могла б стати двигуном ініціативи економічного розвитку КНР. Як і у випадку з японською парадигмою «літаючих гусей», за китайськими залізницями у країні BRI прийдуть постачальники обладнання, програмного забезпечення, інженерних та інших послуг, а також банки, страхові й інші компанії.

У порівнянні перевезень вантажів із Китаю морським і залізничним транспортом час доставки часто є ключовим аргументом на користь залізниці. Водночас дуже часто згадуються 14–15 днів [Bethany 2017], які потрібні для доставки товарів із Китаю в Європу. На практиці виходить більше: 42–46 днів морським шляхом, 28–32 дні залізничним, 6 днів літаком і 14 днів автомобільним транспортом. Така різниця в чисельності зумовлена необхідністю формування поїзда, затримками на деяких станціях тощо.

Залізничні контейнерні перевезення мають переваги (порівняно з морськими перевезеннями) у таких областях, як: швидкість (терміни), регулярність (ритмічність), надійність (гарантована доставка за розкладом і збереження вантажу) і можливість доставки вантажу в будь-яке місце призначення [Smotrytska 2021].

Аналітики прогнозують, що всі регулярні поїзди з Китаю до Європи через Євразію будуть повністю завантажені в найближчі роки. За оцінками, еластичність попиту на «зручність» (зокрема, оперативність, регулярність і точність доставки) у залізничних контейнерних перевезеннях між Китаєм і Європою становить 98%: у 2011–2020 рр. кількість відправлень поїздів на тиждень і обсяг контейнерних перевезень зростали майже однаковими темпами [Vinokurov 2018].

Отже, суворе дотримання залізничних графіків (99,7% усіх контейнерних поїздів, що курсують за маршрутами Китай – Європа, здійснюють свої рейси за розкладом), маючи терміни доставки приблизно втричі менші того, що пропонує морський транспорт, гарантуючи широкий запас «зручності».

Згідно з оцінками, за збереження поточних ставок наскрізних перевезень (зокрема, й китайські субсидії) потенціал зростання контейнерних перевезень Китай – Європа, створюваний завдяки «зручності» (оперативність,

регулярність і точність доставки), далеко не вичерпаний. До 2025 р. це може привести до багаторазового збільшення кількості контейнерних поїздів і загального обсягу контейнерних перевезень (до 200 000–250 000 СФЕ (сорокафутовий контейнер)), водночас кількість відправлень поїздів на тиждень (регулярність) збільшиться утричі (приблизно до 100 на тиждень) [Bernadaux 2021].

Хоча загалом негативний вплив залізничного транспорту на навколишнє середовище менше, ніж автомобільного, тепловози з дизельними електростанціями чинять негативний вплив на атмосферу, оскільки вихлопні гази містять вуглеводи, оксиди вуглецю, азоту, сірки і різні тверді забруднювачі.

Проте аналіз і оцінка викидів CO₂, що безпосередньо виникають у результаті перевезень між Китаєм і Європейським Союзом (далі – ЄС) повітряним, морським і залізничним транспортом, припускають, що перевезення двадцятифутових контейнерів (далі – ДФЕ) між Китаєм і ЄС контейнерним судном призводить до викидів приблизно 0,5 т CO₂. Ці викиди можуть знизитися в майбутньому, якщо знизиться середня вартість товарів, що відправляються морем, і якщо це призведе до того, що судна будуть плавати з більш низькою й ефективною швидкістю.

Також передбачалося, що перевезення ДФЕ між Китаєм і ЄС із використанням дизельних поїздів призведе до викидів приблизно 0,7 т CO₂. Однак викиди від електропоїздів могли б бути нижчими, можливо, навіть впасти до нуля, якби вони живилися цілком від поновлюваних джерел [Bernadaux 2021]. Згодом це може стати можливим, якщо електрифікація і використання відновлюваних джерел енергії стануть більш масштабними [Smotrytska 2021]. Однак це буде залежати передусім від забезпечення електрифікації на всіх маршрутах, що використовуються торгівлею, пов'язаною із BRI, на залізницях усієї Євразії.

З іншого боку, можна знайти декілька оцінок середньої вартості за тонно-кілометр авіаперевезень. Міністерство з питань навколишнього середовища, продовольства та сільських районів Сполученого Королівства опублікувало (2012 р.) оцінки того, що авіаперевезення на далекомагістральних рейсах призводять до викидів 630 грамів CO₂ на тонно-кілометр [DEFRA 2012]. Це означає, що п'ять тон вантажних авіаперевезень, що пролітають приблизно 8 000 кілометрів між Китаєм і ЄС, призведуть до викидів приблизно 25 т CO₂ у порівнянні із приблизно 0,7 т, якщо їх перевозити дизельним поїздом.

Отже, кожен ДФЕ, перенесений із повітря на залізницю, скоротить викиди CO₂ майже на 25 тон, а кожен ДФЕ, перенесений із судноплавства на залізницю, може збільшити викиди CO₂ не більше ніж на 0,2 т, але може скоротити або усунути викиди CO₂, якщо значна частина поїздки буде жити від поновлюваних джерел енергії. Це говорить про те, що, якщо оцінювати викиди CO₂ в результаті перевезень між КНР і Європою, BRI, імовірно, буде корисна для навколишнього середовища [Smotrytska 2021].

Переведення вантажних перевезень між Китаєм із повітряного транспорту на залізничний має привести до значно нижчих викидів CO₂. Це повинно переважити збільшення викидів у результаті перенесення вантажів із моря на залізницю, особливо якщо залізничні перевезення здійснюються завдяки поновлюваним джерелам енергії.

Хоча теоретично здійснення електрифікації залізниць і використання поновлюваних джерел енергії може привести до зниження викидів CO₂, можливо,

навіть до нуля, на практиці цей процес може зайняти десятиліття, що, на жаль, наша планета може не мати. Цей факт змушує людство задуматися про інші можливі способи транспортування, які можуть принести користь як у «зручності» (оперативність, регулярність і точність доставки), так і у зниженні викидів CO₂.

Відповідно до **Мани 1**, натеper найбільшим вигідною є сухопутна (Зелена) судноплавна лінія. Оскільки морські (теплі води – червоні) транспортні швидкості доставки залишаються досить низькими (зокрема, у сучасних контейнерних суден). Судна, що прямують за маршрутом «Китай – Європа», розвивають швидкість 20–25 вузлів, тоді як середній загальний час у дорозі, включаючи прохід Суецьким каналом і заходи в порти, становить 35–45 днів. Окрім того, завжди залишається ризик затримок із природних та інших причин (наприклад, очікування завантаження в порту відправлення). Незважаючи на це, регулярність (ритмічність) морських контейнерних перевезень між портами ЄС і Китаю досить висока. Наприклад, одна тільки “Maersk Line” здійснює шість рейсів на тиждень. Однак у разі використання морського маршруту для перевезення контейнерів між ЄС і Китаєм необхідно враховувати не тільки фактичний час у дорозі (4–6 тижнів), але і час, необхідний для консолідації вантажів у портах (приблизно 1 тиждень) [Smotrytska 2021].

Судноплавна лінія теплих вод із Китаю у Грецький порт Пірей для доставки вантажів на Балканський півострів, яка знаходиться на перетині транзитних комунікацій у Європі, Азії й Африці, нині має великі логістичні перспективи. Натеper 80% вантажів із Китаю в Європу проходять через Атлантичний океан у порти Північної Європи [ТМЕ 2021]. Судноплавна лінія теплих вод через Аравійське море і Суецький канал на Балкани скорочує час транспортування на 7–10 днів: це поки найкоротший морський шлях із Китаю в Європу (однак для цього Центральній і Східній Європі необхідно побудувати транспортну інфраструктуру, у якій регіон відчуває величезну потребу. Це особливо актуально для України та країн Балканського півострова, які лише зараз вступають (принаймні Балкани) у період стабільного розвитку після заворушень і воєн, що завдали серйозної шкоди інфраструктурі) [Smotrytska 2020a].

Передбачається, що вантажі, які нині перевозяться морським і повітряним (Біла судноплавна лінія) транспортом між Європою і Китаєм, у майбутньому перейдуть на залізничні перевезення через поліпшення послуг, що надаються BRI. Вказується, що до 2040 р. приблизно 2,5 млн ДФЕ можуть перейти на залізничний транспорт із морського транспорту і 0,5 млн – з повітряного транспорту, що еквівалентно 50–60 додатковим поїздам щодня або 2–3 поїздам на годину в кожному напрямку.

Ці дані показують, що китайські інвестиції в залізничну інфраструктуру привели до того, що залізниця стала життєздатною альтернативою як морю, так і повітрю для торгівлі між Далеким Сходом і Європою [Smotrytska 2020c].

Що стосується екологічної проблеми, це означає, що морські служби втрачуть свій найбільш чутливий до часу вантаж на користь залізниці, маючи можливість на практиці плавати повільніше, збільшуючи час транзиту, але знижуючи витрати на паливо, отже, ціни, а також зменшуючи викиди CO₂.

Нині, з огляду на танення льодів в Північному Льодовитому океані, ми можемо говорити про появу ще однієї альтернативи основним

трансконтинентальним маршрутам, які проходять через Євразію (Зелена наземна залізнична лінія транспортування, повітряна лінія (Біла) та лінія теплих південних вод Євразії), далі в Африку через Суецький канал (Червона судноплавна лінія) [Vajrektarevic 2010] (див. **Мапу 1**). Судноплавна лінія холодних вод (блакитна лінія Північних морів, або Арктичний маршрут) дозволить доставляти вантажі в Європу морським шляхом швидше ніж за 48 днів, що в середньому потрібно, для перевезення з північних портів Китаю в Роттердам через Суецький канал, з огляду на те, що прохід вантажного судна з Шанхаю в Гамбург Північним морським шляхом на 2,8 тисячі миль коротше за маршрут через Суецький канал [Smotrytska 2020b] (наприклад, у 2019 р. російський арктичний газовий танкер «Крістоф де Маржері» досяг Південної Кореї з Норвегії без супроводу криголама всього за 15 днів) [Bernadaux 2021].

Окрім критерію часу, судноплавна лінія холодних вод вигідна з погляду інших можливостей. Вона зазвичай характеризується як найкоротший морський шлях між Європою і Китаєм, найбезпечніший (наприклад, через проблему сомалійських піратів в Індійському океані), не має обмежень за розміром судна, на відміну від маршруту через Суецький канал (див. **Мапу 2**). Арктичний маршрут дозволить швидше доставляти вантажі в Європу морським шляхом, скоротивши маршрут на 20–30%, отже, буде більш екологічним (завдяки використанню меншої кількості палива і зниженню викидів CO₂, економії людських ресурсів) [IOSC 2018].

Енергетична складова частина

У результаті проведення аналізу співпраці країн в Арктичному регіоні не тільки в галузі транспорту, але і в питаннях, пов'язаних з екологією, можна простежити сприятливі тенденції у вирішенні екологічної проблеми Китаю (отже, BRI у майбутньому). Оскільки нині пріоритетом Китайської Народної Республіки в енергетичному секторі є перехід країни від споживання вугілля до споживання природного газу, пошук стабільних поставок останнього є одним із найважливіших завдань зовнішньої політики Китаю.

Спільний російсько-китайський проєкт «Ямал СПГ» відповідає заявленій меті зниження частки вугілля в загальному споживанні енергії в Китаї до рівня нижче 58% до кінця 2021 р., оскільки цей проєкт дозволяє диверсифікувати джерела енергії Китаю, сприяє його відмові від вугілля [Yun 2017]. Це знижує викиди CO₂ всередині країни і може сприяти впровадженню аналогічної схеми в рамках ініціативи.

Отже, розвиток Північного морського шляху означає економію часу на транспортування вантажів із Китаю в європейські країни, а також можливість вирішення енергетичної проблеми всередині країни (і виходу за її межі в рамках ініціативи), від вирішення якої, у свою чергу, залежить регулювання екологічного питання.

Коли реалізує Зелена BRI, кожна зі сторін має власні економічні та політичні інтереси. Для Китаю це вирішення серйозних соціальних і екологічних питань і проблем перевиробництва, прагнення встановити більш тісні зв'язки з багатими ресурсами країнами, вивести свої товари на європейський ринок [EC 2020]. Концепція BRI вирішує проблему більш раціонального розподілу виробництва і зниження навантаження на навколишнє середовище в Китаї за збереження темпів зростання і посиленні інтеграції із сусідніми країнами і ЄС.

Політичний аспект

Усередині країни вже кілька років Китай намагається створити «екологічну націю», формує суворі екологічні стандарти, обов'язкові для місцевих виробників. Однак, якщо всередині країни Китай стурбований охороною навколишнього середовища, його економічна експансія викликає тривогу в міжнародних екологів. Вони переконані, що китайська сторона таким чином намагається позбутися застарілих, «брудних» технологій, закликають до широкого громадського контролю за будівництвом інфраструктури Шовкового шляху [Егорова 2017].

Вагомий вплив на навколишнє середовище першої хвилі інвестицій BRI уже було зазначено в дослідженні 2018 р., проведеному Китайською радою з міжнародного співробітництва в галузі навколишнього середовища і розвитку (CCICED, консультативна рада міжнародних експертів, що працюють з урядом Китаю): низький попит на екологічно чисті стандарти з боку урядів країн, які приймають; складність характеру проєктів і рівень прозорості) [Treyer 2019].

Розуміючи екологічні ризики, які можуть виникнути під час реалізації BRI, китайська сторона вирішила поліпшити логістику і, найголовніше, інструменти реалізації проєктів у країнах-партнерах.

У 2017 р. чотири державні регулювальні органи випустили консультативний документ «Посібник із просування Зеленого поясу і шляху». Це визнало проблеми, з якими стикаються китайські компанії, що здійснюють зарубіжні інфраструктурні проєкти, і закликала їх прийняти більш високі екологічні та соціальні стандарти [ICSC, 2020].

У 2018 р. Китай і Великобританія спільно опублікували принципи зелених інвестицій для «Поясу і Шляху» [Sun 2019]. Ці принципи в основному спрямовані на стандартизацію зеленої логістики у країнах BRI, розширення впровадження зеленої економіки в регіоні і, зрештою, значне скорочення викидів вуглекислого газу в атмосферу.

Другий форум ініціативи «Одного Поясу – одного Шляху» (квітень 2019 р.) доповнив уже затверджені плани озеленення китайської ініціативи. На форумі ухвалено рішення про запуск декількох міжнародних ініціатив у контексті міжнародної коаліції зеленого розвитку BRI і принципів зеленої економіки [Sun 2019].

У листопаді 2019 р. Китайський інститут енергетичних досліджень запропонував ініціативу «2С Азія» (розроблена урядовцями та кліматологами з Японії, Камбоджі, Лаосу, Бутану, Філіппін, Індонезії та Малайзії) для вивчення попиту та пропозиції на енергію в азіатських країнах, а також для роботи над системами декарбонізації та досягнення цілей Паризької угоди [TDS 2019].

Проте, незважаючи на те, що в Паризькій угоді Китай зобов'язався досягти піка викидів вуглецю до 2030 р., через великий економічний вплив Covid-19 країна оголосила, що може відкласти реалізацію нової мети економічного зростання у 2020 р., відображаючи, як ці невизначеності впливають на планування на вищому рівні [Feng 2019]. Економічний спад, спричинений Covid-19, також зумовив стурбованість щодо прихильності Китаю до переходу до низьковуглецевого «зеленого» режиму [Gao 2020].

У результаті взяття вірусу під контроль у межах Китаю уряд вирішив відновити реалізацію попереднього плану. Незабаром після цього, у травні 2020 р.

[Jingjing... 2020], енергетичне управління Китаю оголосило про проведення громадських консультацій щодо проекту закону про енергетику, що визначає порядок денний для «зеленого, низьковуглецевого» виробництва та «безпечної й ефективної» енергетичної системи. Варто зазначити, що нині Китай також посідає місце найбільшого у світі виробника й інвестора в екологічно чисту енергетику, хоча вугілля, як і раніше, займає перше місце в енергетичному балансі країни, його частка знижується кожного місяця [Campbell 2019].

Нині міжнародне співтовариство покладає великі надії на те, що тісна китайсько-європейська співпраця в рамках Паризької угоди може привести до більш стандартизованих зобов'язань Китаю, що, імовірно, приведе до значного збільшення зусиль Китаю з розвитку зеленої логістики й економіки [Amelang 2020].

На двосторонньому саміті ЄС – Китай (червень 2020 р.) усі учасники зобов'язалися розробити «зелені» економічні й інвестиційні стратегії для вирішення як економічної, так і екологічної криз. Дипломатія Р2Р, більш тісне партнерство в області дій щодо вирішення проблеми глобального потепління і поетапного переходу до зеленої економіки Євразії стануть інструментами для реалізації цих стратегій [Waldholz 2020].

У вересні 2020 р. голова КНР Сі Цзіньпін заявив Генеральній Асамблеї ООН, що Китай досягне вуглецевої нейтральності до 2060 р. Пізніше, 12 жовтня, Інститут зміни клімату та сталого розвитку (ICESD) при Університеті Цінхуа опублікував дослідження про можливий шлях до цієї мети. Так, якщо Китай дотримується рекомендацій доповіді, це може означати більш жорсткі цілі в галузі енергетики та скорочення викидів для 14-го п'ятирічного плану (2021–2025 рр.), більш амбітні внески, визначені на національному рівні (INDCs), на 2030 р. із ще більш швидкою і глибокою декарбонізацією.

Невдовзі п'ятирічний план політики Китаю на вищому рівні в галузі зеленої економіки був названий «одним із найважливіших документів на планеті» для глобального розвитку, що встановлює цільовий показник частки невикопаних видів палива у структурі енергоспоживання [Pamlin 2016].

Згідно із представленою в ньому дорожньою мапою, Китай має намір досягти нульових чистих викидів вуглецю до 2050 р., усі викиди парникових газів знизяться на 90% порівняно з рівнями 2020 р., якщо він (Китай) хоче досягти вуглецевої нейтральності до 2060 р. Автори не запропонували конкретної дорожньої мапи щодо скорочення викидів протягом 2050–2060 рр., але заявили, що скорочення викидів повинно бути збільшено за негативного зростання викидів в енергетичному секторі і більш інтенсивного зв'язування вуглецю з використанням поглиначів CO₂ і технологій декарбонізації китайських підприємств.

Але оскільки економіка й енергетичний сектор є надзвичайно складними системами, зрозуміло, що перехід потребує часу. На першому етапі пріоритетом для досягнення піка викидів вуглецю має бути запобігання додатковим викидам, а не скорочення наявних. Але після 2030 р. темпи скорочення викидів Китаєм «будуть набагато випереджати розвинені країни» [Pamlin 2016].

У процесі проведення аналізу поточного впливу Зеленої BRI дослідники вносять пропозиції щодо економії енергії та скорочення викидів у 2021 фінансовому році, наприклад, 20% невикопаних видів палива у споживанні

первинної енергії до 2025 р., водночас граничний рівень викидів вуглецю має становити менше 10,5 млрд т (очікується, що до 2021 р. ці показники становитимуть 16% і 10,3 млрд т відповідно).

Також рекомендується, щоб Китай посилив і оновив свій INDCs на 2030 р., знизивши викиди вуглекислого газу на одиницю ВВП більш ніж на 65% порівняно з рівнем 2005 р. і досягнувши 25% частки невикопаних видів палива у споживанні первинної енергії [Huaxia 2020].

2021 р. став початком імплементації 14-го п'ятирічного плану Китаю. Офіційно ухвалений 11 березня, він ознаменував собою відхід від орієнтації попередніх планів Пекіна на кількісне зростання. Альтернативою був обраний план, спрямований на втілення більш внутрішньокитайського «нового етапу розвитку», спрямованого на «якісний розвиток».

Варто наголосити на тому, що кількість проєктів, пов'язаних із навколишнім середовищем і зеленим розвитком, становить лише половину проєктів 13-го плану. У 14-му плані також не міститься детальної інформації щодо скорочення викидів вуглекислого газу в атмосферу або щодо посилення екологічної політики країни. Проте в ньому наголошується, що норми і стандарти викидів CO₂ і виконання зобов'язань Китаю у сфері клімату на 2030 і 2060 рр. відтепер є обов'язком міністерств і адміністрацій провінцій. Це рішення ухвалено з урахуванням впливу пандемії на економіку Китаю. Отже, КНР ще не визначила точну національну траєкторію дій і стратегію зеленого розвитку країни [Grünberg... 2021].

Незважаючи на це, у документі описана більш чітка траєкторія досягнення піка викидів CO₂ до 2030 р. і досягнення нейтральності CO₂ до 2060 р. На поточний рік уряд оголосив про мету зниження енергоємності приблизно на 3%. Протягом наступних п'яти років влада КНР має намір знизити енергоємність на 13,5% і вуглецемність на 18% [Cooper 2021a].

Так, у плані зазначається, що до 2025 р. на невикопані види палива припадатиме 20% споживання енергії порівняно з 15% наприкінці 2019 р. [Grünberg... 2021]. Однак, зміцнюючи свою стратегію використання відновлюваних джерел енергії, КНР не повністю відмовилася від використання підходу «чистого вугілля».

Висновки

Зобов'язання зі скорочення викидів CO₂ до 2025 р. показали світові, що КНР поступово рухається до виконання своїх зобов'язань щодо поліпшення клімату (плани на 2030/2060 рр.). Незважаючи на це, з огляду на траєкторію зеленого розвитку Китаю, цілком розумно вважати, що нині викиди CO₂ в атмосферу будуть рости до 2025 р. [Cooper 2021a]. Ця траєкторія може відкласти важливий прогрес, необхідний для декарбонізації логістики Євразії, до другої половини десятиліття.

Варто розуміти, що зараз (особливо під час глобальної пандемії) Китай продовжує вирішувати завдання щодо задоволення величезних енергетичних потреб своєї економіки, рухаючись у напрямі зеленого розвитку [Cooper 2021b].

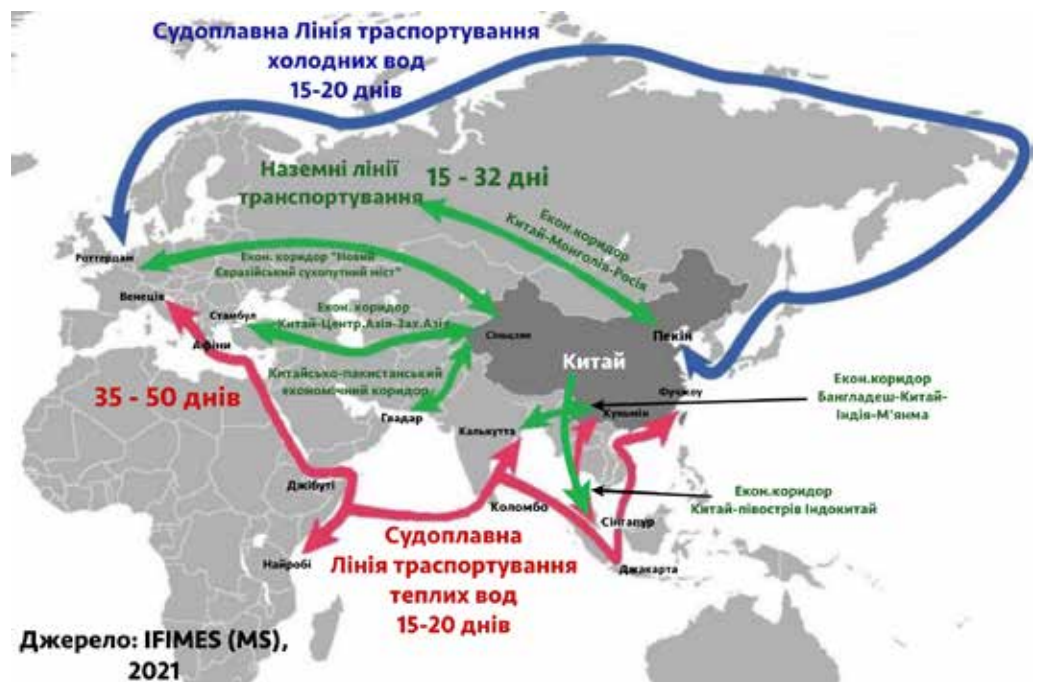
Вплив пандемії на розвиток китайської інвестиційної й економічної політики показав, що зараз у КНР немає альтернативи зеленій траєкторії свого розвитку. Якщо Китай почне активно впроваджувати цю зелену стратегію (як усередині країни, так і в рамках ініціативи «Одного Поясу – одного Шляху»), це

значно знизить економічні витрати (і поліпшить екологічні стандарти) для самої країни і для Євразії загалом. Як приклад зеленої економіки Китай, завдяки зеленій логістиці й інвестиціям, може зробити цю стратегію більш доступною для інших промислово розвинених країн, розташованих уздовж Шовкового шляху [Mathews 2020]. Китайська «стратегія декарбонізації» приведе до євразійської (і, можливо, глобальної) «стратегії декарбонізації», навіть якщо вона частково пов'язана з небезпекою збільшення китайських інвестицій у вугільну енергетику в рамках ініціативи.

До прийняття нової траєкторії декарбонізації можна було бачити, що підтримка Китаєм проєктів в області викопного палива мала значні негативні екологічні та соціальні наслідки у країнах ініціативи «Одного Поясу – одного Шляху». Отже, зміни у проєкті Закону Китаю про енергетику були необхідністю [Mathews 2020]. Вони узгодили (або узгодять) багато інфраструктурних проєктів BRI із загальноприйнятою міжнародною практикою в галузі зеленого розвитку.

З виходом економіки Китаю виходить з пандемії Covid-19 можна очікувати, що вона ще більше зосередиться на цій стратегії зеленого зростання. Навіть більше, у цьому аспекті Китай володіє найважливішими конкурентними перевагами з погляду експорту промислової продукції [Mathews... 2014], перевагами в галузі енергетики, а також безпеки ресурсів і логістики [Jingjing... 2020].

ДОДАТОК

Мапа 1. Лінії транспортування з Далекого Сходу до Західної Європи.

Джерело: створена автором дослідження (Міжнародний інститут IFIMES), 2021 р.

Криголам :

Переваги Північного морського шляху

Роттердам - Йокогама - 3,840 НМ. 9,0 днів

Роттердам - Шанхай. - 2,361 НМ. 5,5 днів

Мапа 2. Північне судноплавство.

Переваги транспортного шляху через Арктику.

Джерело: створена автором дослідження (Міжнародний інститут IFIMES), 2021 р.

ЛІТЕРАТУРА

Amelang S. Europe vies with China for clean hydrogen superpower status. *China Dialogue* : медіаплатформа. 29.07.2020. URL: <https://chinadialogue.net/en/energy/europe-vies-with-china-for-clean-hydrogen-superpower-status/> (дата звернення: 29.07.2021).

Vajrektarevic A.H. Opening Up the Arctic Frontier. An Excerpt from Arctic and Antarctic: Two Poles – Different Scores. *Wörterbuch der Wirtschaftswissenschaften* : онлайн-журнал. 01.09.2010. URL: <http://www.odww.de/index.php?navID=200&uid=507> (дата звернення: 25.12.2020).

Bernadaux Ch. The Greening of Eurasia. *The Diplomat Magazine* : онлайн-журнал. 06.06.2021. URL: <https://diplomatmagazine.eu/2021/06/06/the-greening-of-eurasia/> (дата звернення: 29.07.2021).

Bethany A.-E. China's continent spanning trains are running half-empty. *The Foreign Policy* : онлайн-журнал. 06.05.2017. URL: <http://foreignpolicy.com/2017/06/05/chinas-continent-span-%20ning-trains-are-running-half-empty-one-belt-one-road-bri/> (дата звернення: 25.12.2020).

Campbell C. China Is Bankrolling Green Energy Projects Around the World. *The Time* : онлайн-журнал. 01.11.2019. URL: <https://time.com/5714267/china-green-energy/> (дата звернення: 28.07.2021).

Cooper B. China's 14'th Five-Year Plan (2021–2025) Report. *Zvim "Hill + Knowlton Strategies"*. 01.04.2021. URL: <https://www.hkstrategies.com/en/chinas-14th-five-year-plan-2021-2025-report/> (дата звернення: 28.07.2021).

Cooper B. China's 2021 Two Sessions. *Zvim "Hill + Knowlton Strategies"*. 09.03.2021. URL: <https://www.hkstrategies.com/en/chinas-2021-two-sessions/> (дата звернення: 29.07.2021).

DEFRA. Global CO2 emissions. *Департамент з навколишнього середовища, продовольства та сільських справ* : офіційний сайт. 28.05.2012. URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/69568/%20pb13792-emission-factor-methodology-paper-120706.pdf (дата звернення: 25.12.2020).

Егорова И. Китайский Шёлковый путь протянулся до Беларуси: что нас ждёт, кроме экологических бед? *Зелений Портал* : медіаплатформа. 16.01.2017. URL: <https://greenbelarus.info/articles/16-01-2017/kitayskiy-shyolkovyy-put-protyanulsya-do-belarusi-chto-nas-zhdyot-krome> (дата звернення: 04.07.2021).

An EU-wide assessment of National Energy and Climate Plans. Driving forward the green transition and promoting economic recovery through integrated energy and climate planning / European Commission. *Офіційний сайт Європейської комісії*. 17.09.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0564> (дата звернення: 29.12.2020).

Feng H. Can Chinese aid steer Asia toward clean energy? *China Dialogue* : медіаплатформа. 29.11.2019. URL: <https://chinadialogue.net/en/energy/11699-can-chinese-aid-steer-asia-toward-clean-energy/> (дата звернення: 01.08.2021).

Baiyu G. China should set up a carbon cap' – Zou Ji on the next national energy targets. *China Dialogue* : медіаплатформа. 02.07.2020. URL: <https://chinadialogue.net/en/energy/china-should-set-up-a-carbon-cap-zou-ji-on-the-next-national-energy-targets/> (дата звернення: 01.08.2021).

Grünberg N., Brussee V. China's 14'th Five-Year Plan – strengthening the domestic base to become a superpower. *Аналітичний центр "MERICS"*. 09.04.2021. URL: <https://merics.org/en/short-analysis/chinas-14th-five-year-plan-strengthening-domestic-base-become-superpower> (дата звернення: 01.08.2021).

Huaxia. China to increase non-fossil fuels' share in primary energy consumption to around 25 pct by 2030: Xi. *Інформаційне агентство "Xinhua"*. 12.12.2020. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2020-12/12/c_139584739.htm (дата звернення: 11.08.2021).

China's Energy Law Could Help Address The Belt And Road's Climate Impact. *Міжнародний центр зі сталого вуглецю (ICSC)*. 30.07.2020. URL: <https://www.>

sustainable-carbon.org/chinas-energy-law-could-help-address-the-belt-and-roads-climate-impact/ (дата звернення: 11.08.2021).

The White Book on Arctic Policy / Information Office of the State Council of the People's Republic of China. *Інформаційний офіс державної ради Китайської Народної Республіки*. 26.01.2018. URL: <https://www.yidaiyilu.gov.cn/zchj/zcfg/45994.htm> (дата звернення: 05.01.2019).

Jingjing Zh., Wang W. China's energy law could help address the Belt and Road's climate impact? *China Dialogue* : медіаплатформа. 22.06.2020. URL: <https://chinadialogue.net/en/energy/chinas-energy-law-could-help-address-the-belt-and-roads-climate-impact/> (дата звернення: 28.07.2021).

Mathews J.A. The greening of China's industrial strategy. *China Dialogue* : медіаплатформа. 22.05.2020. URL: <https://www.eco-business.com/news/the-greening-of-chinas-industrial-strategy/> (дата звернення: 28.07.2021).

Mathews J.A., Hao Tan. Economics: Manufacture renewables to build energy security. *Nature* : медіаплатформа. 10.09.2014. URL: <https://www.nature.com/articles/513166a> (дата звернення: 28.07.2021).

Pamlin D. Beijing's plan shows path to the future. *China Daily* : новинний портал. 29.04.2016. URL: <https://www.chinadaily.com.cn/a/201604/29/WS5a2b8271a310eefe3e9a0b6d.html> (дата звернення: 28.07.2021).

Smotrytska M. China in Europe: Hit the (Belt and) Road Jack. *Vision & Global Trends* : медіаплатформа. 11.09.2020. URL: <https://www.vision-gt.eu/news/cooperation/china-in-europe-hit-the-belt-and-road-jack/> (дата звернення: 03.08.2021).

Smotrytska M. EU logistics in the BRI maps: Synergy of BRI and TEN-T. *Modern Diplomacy EU* : інтернет-журнал. URL: <https://modern diplomacy.eu/2020/09/10/eu-logistics-in-the-bri-maps-synergy-of-bri-and-ten-t/> (дата звернення: 09.08.2021).

Smotrytska M. European logistics hubs of Belt and Road Initiative. Aftermath of the BRI implementation in CEES. *Звіт Міжнародного інституту близькосхідних і Балканських досліджень, Департамент стратегічних досліджень по Азії (IFIMES)*. 29.11.2020. URL: <https://www.ifimes.org/en/researches/european-logistics-hubs-of-belt-and-road-initiative-aftermath-of-the-bri-implementation-in-cees/4697> (дата звернення: 03.08.2021).

Smotrytska M. IFIMES for the Global Greening Economy (A Brief Impact Study). *Звіт Міжнародного інституту близькосхідних і Балканських досліджень, Департамент стратегічних досліджень по Азії (IFIMES)*. 08.02.2021. URL: <https://www.ifimes.org/en/researches/ifimes-for-the-global-greening-economy-a-brief-impact-study/4731?page=3> (дата звернення: 03.08.2021).

Smotrytska M., Bajrektarevic A.H. Global Greening Economy (A Brief Impact Study). *China News* : media platform. 19.02.2021. URL: <https://chinanews.net.au/2021/02/19/global-greening-economy-a-brief-impact-study/> (дата звернення: 11.08.2021).

Sun Wei. China and UK work on Green Belt and Road Initiative. *The Global Times* : онлайн-журнал. 12.12.2019. URL: <https://www.globaltimes.cn/content/1173367.shtml>, (дата звернення: 21.07.2021).

Can Chinese aid go green? *The Daily Star* : медіапортал. Bangladesh. URL: <https://www.thedailystar.net/environment-climate-action-0/news/can-chinese-aid-go-green-1835197> (дата звернення: 28.07.2021).

Suez Canal Maintained Volumes in 2020 and Extends Incentives for 2021 : доповідь. *The Maritime Executive* : аналітичний центр. 04.01.2021. URL: <https://maritime-executive.com/article/suez-canal-maintained-volumes-in-2020-and-extends-incentives-for-2021> (дата звернення: 09.07.2021).

Treyer S. Greening the Belt and Road Initiative: recent advances in assessing the scale of the challenge, the obstacles and the tools for action. *Онлайн-платформа аналітичного центру "IDDRI"*. 23.09.2019. URL: <https://www.iddri.org/en/publications-and-events/blog-post/greening-belt-and-road-initiative-recent-advances-assessing-scale> (дата звернення: 08.07.2021).

Vinokurov E. Silk Road Transport Corridors: Assessment of Trans-EAEU Freight Traffic Growth Potential : звіт Центру інтеграційних досліджень ЄАБР, 12.04.2018. URL: <https://eabr.org/en/analytics/integration-research/cii-reports/silk-road-transport-corridors-assessment-of-trans-eaeu-freight-traffic-growth-potential/> (дата звернення: 25.12.2020).

Waldholz R. Hopes for EU-China climate deal centre on green recovery. *Journalism for the energy transition* : медіаплатформа. 18.06.2020. URL: <https://www.cleanenergywire.org/news/hopes-eu-china-climate-deal-centre-green-recovery> (дата звернення: 01.08.2021).

Yun Feng Y. China Sets 15% Non-fossil Energy Consumption Target by 2020 : звіт Центру досліджень "ICIS Research Center". 01.20.2017. URL: <https://www.icis.com/explore/resources/news/2017/01/20/10071365/china-sets-15-non-fossil-energy-consumption-target-by-2020/> (дата звернення: 05.01.2019).

REFERENCES

Amelang S.(2020), "Europe vies with China for clean hydrogen superpower status", "*China Dialogue*" media platform, available at: <https://chinadialogue.net/en/energy/europe-vies-with-china-for-clean-hydrogen-superpower-status/> (accessed: 29 July 2021) (In English).

Bajrektarevic A.H. (2010), "Opening Up the Arctic Frontier. An Excerpt from Arctic and Antarctic: Two Poles – Different Scores", "*Wörterbuch der Wirtschaftswissenschaften*" online journal, available at: <http://www.odww.de/index.php?navID=200&uid=507> (accessed: 25 December 2020) (In English).

Bernadaux Ch. (2021), "The Greening of Eurasia", *The Diplomat Magazine*, available at: <https://diplomatmagazine.eu/2021/06/06/the-greening-of-eurasia> (accessed: 29 July 2021) (In English).

Bethany A.-E. (2017), "China's continent spanning trains are running half-empty", "*The Foreign Policy*" Journal, available at: <http://foreignpolicy.com/2017/06/05/chinas-continent-span-%20ning-trains-are-running-half-empty-one-belt-one-road-bri/> (accessed: 25 December 2020) (In English).

Campbell C. (2019), "China Is Bankrolling Green Energy Projects Around the World", "*The Time*" Journal, available at: <https://time.com/5714267/china-green-energy/> (accessed 28 July 2021) (In English).

Cooper B. (2021a), “China’s 14th Five-Year Plan (2021–2025) Report”, “*Hill + Knowlton Strategies*” Reports, available at: <https://www.hkstrategies.com/en/chinas-14th-five-year-plan-2021-2025-report/> (accessed July 2021) (In English).

Cooper B. (2021b), “China’s 2021 Two Sessions”, “*Hill + Knowlton Strategies*” Reports, available at: <https://www.hkstrategies.com/en/chinas-2021-two-sessions/> (accessed 29 July 2021) (In English).

DEFRA (2012), “Global CO2 emissions”, “*Department for Environment, Food and Rural Affairs*” official website, available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/69568/%20pb13792-emission-factor-methodology-paper-120706.pdf (accessed: 25 December 2020) (In English).

Egorova I. (2017), “Kitayskiy Shëlkovyy put’ protyanulsya do Belarusi: chto nas zhdët, krome ekologicheskikh bed?”, “*Zelyanyi portal*” media platform, available at: <https://greenbelarus.info/articles/16-01-2017/kitayskiy-shyolkovyy-put-protyanulsya-do-belarusi-chto-nas-zhdyot-krome> (accessed: 04 July 2021) (In Russian).

European Commission (2020), “An EU-wide assessment of National Energy and Climate Plans. Driving forward the green transition and promoting economic recovery through integrated energy and climate planning”, *European Commission official website*, available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0564> (accessed: 29 December 2020) (In English).

Feng Hao (2019), “Can Chinese aid steer Asia toward clean energy?”, *China Dialogue media platform*, available at: <https://chinadialogue.net/en/energy/11699-can-chinese-aid-steer-asia-toward-clean-energy/> (accessed: 01 August 2021) (In English).

Gao Baiyu (2020), “China should set up a carbon cap’ – Zou Ji on the next national energy targets”, “*China Dialogue*” media platform, available at: <https://chinadialogue.net/en/energy/china-should-set-up-a-carbon-cap-zou-ji-on-the-next-national-energy-targets/> (accessed: 01 August 2021) (In English).

Grünberg N. and Brussee V. (2021), “China’s 14th Five-Year Plan – strengthening the domestic base to become a superpower”, “*MERICs*” Analysis, available at: <https://meric.org/en/short-analysis/chinas-14th-five-year-plan-strengthening-domestic-base-become-superpower> (accessed: 01 August 2021) (In English).

Huaxia (2020), “China to increase non-fossil fuels’ share in primary energy consumption to around 25 pct by 2030: Xi”, “*Xinhua*” News agency, 12.12.2020, available at: http://www.xinhuanet.com/english/2020-12/12/c_139584739.htm (accessed : 11 August 2021) (In English).

ICSC (2020), “China’s Energy Law Could Help Address the Belt and Road’s Climate Impact”, *International Center For Sustainable Carbon*, available at: <https://www.sustainable-carbon.org/chinas-energy-law-could-help-address-the-belt-and-roads-climate-impact/> (accessed: 11 August 2021) (In English).

IOSC (2018), “The White Book on Arctic Policy”, “*Information Office of the State Council of the People’s Republic of China*” official website, available at: <https://www.yidaiyilu.gov.cn/zchj/zcfg/45994.htm> (accessed: 05 January 2019) (In Chinese).

Jingjing Zh. and Wang W. (2020), “China’s energy law could help address the Belt and Road’s climate impact?”, “*China Dialogue*” media platform, available at: <https://chinadialogue.net/en/energy/chinas-energy-law-could-help-address-the-belt-and-roads-climate-impact/> (accessed: 28 July 2021) (In English).

Mathews J.A. (2020), “The greening of China’s industrial strategy”, “*China Dialogue*” media platform, available at: <https://www.eco-business.com/news/the-greening-of-chinas-industrial-strategy/> (accessed: 28 July 2021) (In English).

Mathews J.A. and Hao Tan (2014), “Economics: Manufacture renewables to build energy security”, “*Nature*” media platform, available at: <https://www.nature.com/articles/513166a> (accessed: 28 July 2021) (In English).

Pamlin D. (2016), “Beijing’s plan shows path to the future”, “*China Daily*” news portal, available at: <https://www.chinadaily.com.cn/a/201604/29/WS5a2b8271a310eefe3e9a0b6d.html> (accessed: 29 July 2021) (In English).

Smotrytska M. (2020a), “China in Europe: Hit the (Belt and) Road Jack”, “*Vision & Global Trends*” Platform, available at: <https://www.vision-gt.eu/news/cooperation/china-in-europe-hit-the-belt-and-road-jack/> (accessed: 03 August 2021) (In English).

Smotrytska M. (2020b), “EU logistics in the BRI maps : Synergy of BRI and TEN-T”, “*Modern Diplomacy EU*” online magazine, available at: <https://modern diplomacy.eu/2020/09/10/eu-logistics-in-the-bri-maps-synergy-of-bri-and-ten-t/> (accessed: 09 August 2021) (In English).

Smotrytska M. (2020c), “European logistics hubs of Belt and Road Initiative. Aftermath of the BRI implementation in CEEC”, “*International Institute for Middle East and Balkan Studies, Department for Strategic Studies on Asia (IFIMES)*” Reports, available at: <https://www.ifimes.org/en/researches/european-logistics-hubs-of-belt-and-road-initiative-aftermath-of-the-bri-implementation-in-ceec/4697> (accessed: 03 August 2021) (In English).

Smotrytska M. (2021), “IFIMES for the Global Greening Economy (A Brief Impact Study)”, “*International Institute for Middle East and Balkan Studies, Department for Strategic Studies on Asia (IFIMES)*” Reports, available at: <https://www.ifimes.org/en/researches/ifimes-for-the-global-greening-economy-a-brief-impact-study/4731?page=3> (accessed: 03 August 2021) (In English).

Smotrytska M. and Bajrektarevic A.H., *Global Greening Economy (A Brief Impact Study)*, “China News” media platform, 19.02.2021, available at: <https://chinanews.net.au/2021/02/19/global-greening-economy-a-brief-impact-study/> (accessed: 11 August 2021) (In English).

Sun Wei (2019), “China and UK work on Green Belt and Road Initiative”, “*The Global Times*” Journal, available at: <https://www.globaltimes.cn/content/1173367.shtml> (accessed: 21 July 2021) (In English).

TDS (2019), “Can Chinese aid go green?”, “*The Daily Star*” media portal, Bangladesh, available at: <https://www.thedailystar.net/environment-climate-action-0/news/can-chinese-aid-go-green-1835197> (accessed: 28 July 2021) (In English).

TME (2021), “Suez Canal Maintained Volumes in 2020 and Extends Incentives for 2021”, “*The Maritime Executive*” Researches, available at: <https://maritime-executive.com/article/suez-canal-maintained-volumes-in-2020-and-extends-incentives-for-2021> (accessed: 09 July 2021) (In English).

Treyer S. (2019), “Greening the Belt and Road Initiative: recent advances in assessing the scale of the challenge, the obstacles and the tools for action”, “*IDDRI*” think-tank online platform, available at: <https://www.iddri.org/en/>

publications-and-events/blog-post/greening-belt-and-road-initiative-recent-advances-assessing-scale (accessed: 8 July 2021) (In English).

Vinokurov E. (2018), “Silk Road Transport Corridors: Assessment of Trans-EAEU Freight Traffic Growth Potential”, “*EADB Center for Integration Studies*” Report, available at: <https://eabr.org/en/analytics/integration-research/cii-reports/silk-road-transport-corridors-assessment-of-trans-eaeu-freight-traffic-growth-potential/> (accessed: 25 December 2020) (In English).

Waldholz R. (2020), “Hopes for EU-China climate deal centre on green recovery”, “*Journalism for the energy transition*” media platform, available at: <https://www.cleanenergywire.org/news/hopes-eu-china-climate-deal-centre-green-recovery> (accessed: 01 August 2021) (In English).

Yun Feng Yu (2017), “China Sets 15% Non-fossil Energy Consumption Target by 2020”, “*ICIS Research Center*” website, available at: <https://www.icis.com/explore/resources/news/2017/01/20/10071365/china-sets-15-non-fossil-energy-consumption-target-by-2020/> (accessed: 05 January 2019) (In English).

Стаття надійшла до редакції 10.10.2021

UDC 328.18

**POLITICAL, ECONOMIC, SCIENTIFIC, TECHNICAL
AND CULTURAL EXCHANGES BETWEEN HUBEI PROVINCE
AND THE REGIONS OF UKRAINE IN THE XXI CENTURY**

Tian Yuan

PhD of Philological Sciences, Associate Professor
the Russian language faculty of the Institute of foreign languages of Wuhan University,
the Center for Ukrainian studies of Wuhan University, PRC
whtt9200@163.com

In the XXI century, Hubei Province maintains friendly contacts and exchanges with the regions of Ukraine in the political, economic, scientific, technological and humanitarian spheres. New regular political exchange projects between Hubei Province and Ukrainian regions are announced and documents to contribute to the development of comprehensive relations are signed. In addition, the volume of exported and imported goods from both sides continues to grow. China has also made great strides in attracting Ukrainian specialists in education and technology fields. Since the beginning of the coronavirus pandemic, the Chinese and Ukrainian people have been providing great assistance to each other, as well as expanding cooperation in fields of medicine and healthcare. The exchange between Hubei Province and the regions of Ukraine is becoming multilateral and multifaceted: not only state structures, but also enterprises, universities, institutions and even individual employees have become subjects of their international cooperation.

However, due to the growth of the economy and the rise of the global political status, neither Chinese nor Ukrainian sides considered each other as prior partners for further cooperation, and their relations developed in different political and economic directions. Considering the large-scale cooperation between Ukraine and other Chinese provinces, as well as economic growth and foreign investment increase in the Hubei province, the rapid development of exchanges and cooperation between the “Fish and Rice” region and the “European Granary” is also expected. Chinese Ukrainists and Ukrainian Sinologists can and should help each other to expand and deepen mutual understanding and friendship between Chinese and Ukrainian people.

Keywords: Hubei, Ukraine, exchange, politics, economy, science and technology, humanitarian contacts.

ПОЛІТИЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ, НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ОБМІНИ МІЖ ПРОВІНЦІЄЮ ХУБЕЙ ТА ОБЛАСТЯМИ УКРАЇНИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Тянь Юань

У ХХІ столітті провінція Хубей підтримує дружні контакти та здійснює обміни з областями України у політичній, економічній, науково-технічній та гуманітарній сферах. З'явилися нові регулярні проекти політичного обміну між провінцією Хубей та українськими областями, а також підписано документи, що сприяють розвитку всебічних відносин. Крім того, продовжує зростати обсяг експортованих та імпортованих товарів обох сторін. Китай також досяг великих успіхів у залученні українських фахівців у галузі освіти та технологій. З початку пандемії коронавірусу китайський та український народи завжди надавали один одному велику допомогу, а також розширили співпрацю у галузі медицини та охорони здоров'я. Обмін між провінцією Хубей та областями України набуває багатостороннього та багатопланового характеру, а суб'єктами їх міжнародного співробітництва стали не лише державні структури, а й підприємства, виші, установи і навіть окремі співробітники.

Проте через зростання економіки та підвищення світового політичного статусу ні китайська, ні українська сторона не розглядали одна одну як пріоритетний партнер для подальшої співпраці, а їхні відносини розвивалися в різних політичних та економічних напрямках. З огляду на масштабну співпрацю України з іншими китайськими провінціями, а також економічне зростання та збільшення іноземних інвестицій у пров. Хубей, також очікується і стрімкий розвиток обмінів та співпраці між Краєм риби та рису та Європейським зерносховищем. Китайські українознавці та українські китаєзнавці можуть і повинні надавати один одному допомогу з метою розширення та поглиблення взаєморозуміння та дружби між китайським та українським народами.

Ключові слова: Хубей, Україна, обмін, політика, економіка, наука та техніка, гуманітарні контакти.

ПОЛИТИЧЕСКИЕ, ЭКОНОМИЧЕСКИЕ, НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЕ И КУЛЬТУРНЫЕ ОБМЕНИ МЕЖДУ ПРОВИНЦИЕЙ ХУБЭЙ И ОБЛАСТЯМИ УКРАИНЫ В ХХІ ВЕКЕ

Тянь Юань

В ХХІ веке провинция Хубэй поддерживает дружественные контакты и осуществляет обмены с областями Украины в политической, экономической, научно-технической и гуманитарной сферах. Появились новые регулярные проекты политического обмена между провинцией Хубэй и украинскими областями, а также были подписаны документы, способствующие развитию всесторонних отношений. Кроме того, продолжает расти объем экспортируемых и импортируемых товаров обеих сторон. Китай также добился больших успехов в привлечении украинских специалистов в области образования и технологий. С начала пандемии коронавируса китайский и украинский народы всегда оказывали друг другу большую помощь, а также расширили сотрудничество в области медицины и здравоохранения. Обмен между провинцией Хубэй и областями Украины приобретает многосторонний и многоплановый характер, а субъектами их международного сотрудничества стали не только государственные структуры, но и предприятия, вузы, учреждения и даже отдельные сотрудники.

Однако из-за роста экономики и повышения мирового политического статуса ни китайская, ни украинская стороны не рассматривали друг друга в качестве приоритетного партнера для дальнейшего сотрудничества, а их отношения развивались в разных политических и экономических направлениях. Учитывая масштабное сотрудничество Украины с другими китайскими провинциями, а также экономический рост и увеличение иностранных инвестиций в пров. Хубэй, также ожидается и стремительное развитие обменов и сотрудничества между *Краем рыбы и риса* и *Европейским зернохранилищем*. Китайские украинисты и украинские китаеведы могут и должны оказывать друг другу помощь с целью расширения и углубления взаимопонимания и дружбы между китайским и украинским народами.

Ключевые слова: Хубэй, Украина, обмен, политика, экономика, наука и техника, гуманитарные контакты.

Отношения между провинцией Хубэй и областями Украины берут свое начало с 1960-х годов. В 60–90-е годы XXI века обе стороны осуществляли обмен и сотрудничество в области политики, экономики и торговли, науки и техники, гуманитарных исследований, образования, культуры, благодаря чему им удалось достигнуть заметных результатов и накопить большой опыт [Тянь... 2020].

В XXI веке провинция Хубэй поддерживает дружественные контакты и осуществляет обмены с областями Украины в политической, экономической, научно-технической и гуманитарной сферах. Появились новые регулярные проекты политического обмена между провинцией Хубэй и украинскими областями, а также были подписаны документы для развития всесторонних отношений. С 2000 по 2021 гг. между провинцией Хубэй и украинскими областями, а также их городами было осуществлено 34 визита на административном уровне. Однако в 2008, 2012, 2014, 2015 и 2016 гг. в связи с событиями политического и экономического характера, происходящими в Китае и Украине, стороны не проводили обмены визитами.

Дальше будет идти речь о событиях, происшедших в период с 2000 по 2021 гг.

В период с 15 ноября по 1 декабря 2000 года председатель НПКСК провинции Хубэй Ли Цюань (李泉) возглавлял делегацию, прибывшую в Запорожье. Во время своего визита он принял участие в праздновании столетия Запорожского государственного технического университета [乌克兰扎波罗热市 2017].

6 марта 2001 года вице-губернатор Цзя Тяньцзэн (贾天增) встретился с заместителем Министра Украины по вопросам чрезвычайных ситуаций и по делам защиты населения от последствий Чернобыльской катастрофы Александром Скипальским. Ранее Китай предоставлял Украине целебные травы китайской медицины под названием сяньцзи (仙吉饮) для лечения радиационно-индуцированных заболеваний. Так как это лекарство производится в провинции Хубэй, украинская сторона решила провести переговоры о сотрудничестве с некоторыми хубэйскими фармацевтическими заводами [湖北省长... 2001]. В этом же году глава Постоянного комитета ВСНП пров. Хубэй Гуань Гуанфу (关广富) возглавил делегацию в Украину [新武汉史记 2010: 84]. В период с 16 ноября по 2 декабря делегация труппы Хуанмэй пров. Хубэй во главе с директором Чжан Хуажуном (章华荣) посещала Киев, где

она принимала участие в третьем Фестивале короткометражной драмы [李银阶2001]. В этом же году 13 сентября торгово-экономическая делегация города Ичан, прибывшая в Киев, подписала договор с Институтом Е.О. Патона о создании Хубэйской сварочной компании Патон-Хован [乌克兰扎波罗热市2017], благодаря чему удалось открыть новую страницу импорта новейшей сварочной технологии Украины в Хубэй (об этом речь пойдет далее).

16 октября 2002 г. состоялся первый Международный форум развития побратимских отношений с городом Ухань, который открыл новую страницу в истории внешней политики не только города Ухань, но и всего Китая. По словам мэра Уханя Ли Сяньшэня, роль форума состояла в «институционализации и специализации экономического сотрудничества с целью содействия общему процветанию и развитию городов-побратимов». Форум проводится раз в два года и на сегодняшний день представляет платформу для развития сотрудничества между 110 городами мира. В первом форуме участие принимал заместитель председателя КГГА Иван Петрович Данькевич, который вместе с присутствующими подписал Уханьский меморандум о взаимопонимании по вопросам обменов и сотрудничества между дружественными городами мира в новом столетии [新武汉史记2001: 762].

В 2003 году заместитель секретаря провинциального комитета КПК и глава Постоянного комитета ВСНП провинции Хубэй Ян Юнлянь (杨永良) во главе экономической делегации посетил Украину. Во время визита был заключен Договор о дружеском сотрудничестве между провинцией Хубэй и Киевской областью. Также стороны выразили 18 различных намерений, в частности, намерение компании Уфэн открыть чайную фабрику в Киеве. Компания Тяньфа выразила намерение выращивать рапс, обрабатывать подсолнечное масло и производить стиральный порошок в Украине, а компания Ханьця была намерена открыть дочернюю фирму в Киеве и производить металлопластиковые окна в Броварах. Кроме того, Хубэйский исследовательский институт механизмов и электроники планировал заимствовать у Института металлофизики НАН Украины технологию производства матриц, а Хубэйская компания материалов Хуагуан была намерена развивать сотрудничество с Институтом монокристаллов НАН Украины. В этом же году Украину также поочередно посещали хубэйские комиссии по вопросам коммуникации, водного промысла, картографирования, политики и законодательства. Хубэйская Ассоциация дружбы с зарубежными странами и украинское Общество украинско-китайской дружбы подписали Меморандум об установлении дружеских связей [新武汉史记2001: 59].

30 июня 2003 г. в Пекине состоялась встреча между губернатором провинции Хубэй Ло Цинцюанем (罗清泉) и послом Украины в Китае Михаилом Резником. В результате стороны достигли соглашения по поводу строительства украинского высокотехнологического сельскохозяйственного парка в провинции Хубэй [乌克兰将在... 2003].

24 октября 2004 года во время телефонного разговора с правительством провинции Хубэй посол Китая в Украине Яо Пэйшэн (姚培生) сообщил о том, что украинская сторона надеется на дальнейшее укрепление всесторонних отношений сотрудничества с Хубэем, в частности с городом Ичан [乌克兰扎波罗热州... 2004].

В период с 28 мая по 29 июня 2004 г. вице-мэр Уханя Чжан Сюэман (张学忙) во главе делегации посетил Киев. Во время своего визита он принял участие в мероприятиях, посвященных празднованию Дня Киева [武汉市代表团访问基辅波尔多 2004].

С 30 октября по 1 ноября 2005 г. хубэйская научно-техническая делегация во главе с заместителем председателя НПКСК провинции Хубэй Ху Юнцзи (胡永继) посетила Киев. Во время визита представители делегации провели переговоры с Институтом Е.О. Патона НАН Украины и другими профильными ведомствами. Также обе стороны обсудили новые направления развития будущего сотрудничества, в результате чего они пришли к общему мнению по обсуждаемым вопросам [省科技... 2005].

С 20 по 24 июля 2006 г. китайская делегация во главе с вице-губернатором провинции Хубэй Лю Юфанем (刘友凡) посетила Украину. Стороны подписали рамочное соглашение о сотрудничестве в области сельского хозяйства [乌克兰将从中国进口1000辆客车 2006]. С 7 по 10 сентября того же года замруководителя СНП пров. Хубэй Ця Тяньцин (贾天增) возглавил делегацию, посещавшую Одесскую область. Обе стороны подписали Протокол о дружбе и сотрудничестве, а также Письмо о намерениях сотрудничества [湖北省友好代表团结束... 2006].

В 2006 г. Китай и Украина начали сотрудничать в области машиностроения. 30 июня в Ухане состоялась церемония подписания Договора между компанией Дунфэн и корпорацией «Богдан» о строительстве нового завода по производству грузовых автомобилей. Строительство завода планировалось в Черкассах, а общая сумма инвестиций составляла более 35 млн. долларов. Стороны планировали выпускать до 13 тысяч грузовых автомобилей грузоподъемностью от 2 до 10 тонн [“东风汽车”乌克兰07年竣工... 2006]. В этом же году компания Дунфэн получила государственную лицензию на производство 5 моделей автомобилей и право реализовать автобусы на украинском рынке общественного транспорта. 21 июля между компанией Дунфэн и компанией Китбренд был подписан договор о продаже 1000 автобусов, которые были произведены в соответствии с условиями украинского климата и состоянием дорог [东风汽车: 机构重仓... 2006]. В этом же году компания Дунфэн также экспортировала в Украину 1842 легких грузовиков. По словам коммерческого представителя посольства КНР в Украине Гао Сиюня, машиностроение является ключевой отраслью китайско-украинского торгово-экономического сотрудничества. Объем торговли в этой сфере должен был достигнуть 200 млн. долларов [乌克兰博格丹集团... 2013]. Однако, к сожалению, проект нового завода компании Дунфэн и компании Богдан так и не был реализован.

Провинция Хубэй также вошла на украинский рынок подержанных автомобилей. 11 мая 2021 года на условиях FOB компания Дунфэн отправила в Украину 8 подержанных электрических автомобилей на новых источниках энергии. Это была первая доставка заказа, стоимость которой превысила 100 тысяч долларов [首班武汉直达乌克兰... 2020]. Машиностроение можно считать одной из ключевых промышленных отраслей, которая сможет открыть большие возможности для экономического развития Украины путем экспорта товаров, техники и привлечения инвестиций [湖北将... 2021].

В августе–сентябре 2007 г. во главе с губернатором провинции Хубэй Луо Цинцюанем хубэйская правительственная делегация пребывала в Украине с

дружественным визитом, целью которого было расширение сфер сотрудничества с Киевской областью [湖北年鉴2008, 273]. Хубэйская компания Хоуван и Институт проблем материаловедения НАН Украины подписали Соглашение о внедрении технологий и расширении сфер сотрудничества. Хубэйская компания комплектного оборудования и Национальный олимпийский комитет Украины заключили Намерение о строительстве спортивных сооружений, автошоссе и гостиниц. Правительство провинции Хубэй подчеркивало необходимость углубления сотрудничества между хубэйскими и украинскими научными учреждениями путем оказания технических услуг, привлечения акционеров и задействования интеллектуальных ресурсов [关于... 2007].

Фото 1. Хубэйская правительственная делегация во главе с губернатором провинции Хубэй Луо Цинцюанем прибыла с дружественным визитом в Польшу, Украину и Россию. Хубэй жибао от 24 августа 2007 г.

В июне 2008 г. Хубэйская компания Чанъянхунсинь прибыла в Украину для участия в переговорах с запорожской компанией УНИКОН. Стороны заключили Договор о дальнейшем исследовании марганцевой руды на сумму 20 млн. долларов [湖北长阳宏信... 2008].

В ноябре 2009 г. мэр Киева отправил письмо мэру Уханя Жуань Чэнфа с просьбой оказания помощи в борьбе с вирусом H1N1. Мэр Уханя сразу же направил Уханьскому Обществу Красного Креста приказ о предоставлении Киеву финансовой помощи в размере 500 тысяч юаней [武汉携手... 2013].

В сентябре 2010 г. замруководителя Постоянного комитета ВСНП пров. Хубэй Цзян Даго (蒋大国) возглавил дружественную делегацию, прибывшую в Украину. Делегация посетила Киевский городской совет, областную государственную администрацию, а также культурно-художественную школу Киевской области. Стороны пришли к общему выводу о необходимости установления долгосрочного и эффективного сотрудничества, регулярного обмена визитами, а также обмена студентами [湖北省友好代表团近日... 2010]. В этом же году между Хубэйской компанией Ляньфэн и Киевской областью был подписан Договор о сотрудничестве в области выращивания овощей на территории общей площадью 30 га, а также об открытии фабрики для переработки сельскохозяйственных продуктов [湖北省农垦... 2011]. В 2011 году технические сотрудники компании Ляньфэн успешно завершили экспериментальную посадку пекинской капусты, огурцов, перцев, помидоров, вигны китайской в китайско-украинском показательном сельскохозяйственном парке [蔡志文, 徐章2011].

Фото 2. Хубэйская дружественная делегация в Украине в ноябре 2010 г.

29 марта 2011 года состоялась встреча между заместителем губернатора и членом постоянного комитета провинциального комитета КПК Чжан Дайли (张岱梨) и первым заместителем главы Киевской облгосадминистрации Ярославом Москаленко, прибывшим вместе с делегацией в провинцию Хубэй. Во время визита киевская делегация учувствовала в переговорах с такими профильными структурами, как Олимпийский спортивный центр и Чжуннаньская больница [乌克兰基辅州第一... 2011]. 10 сентября того же года Чжан Дайли во главе хубэйской правительственной делегации посетил Украину. Во время своего визита он встретился с Анатолием Присяжнюком

и председателем Киевоблсовета Александром Качным, а также подписал протокол, посетил спортивные центры, школы и больницы [张岱梨... 2011]. 17 ноября 2011 года в Хубэе состоялась встреча между губернатором провинции Хубэй Ван Гошэном (王国生) и главой Киевской облгосадминистрации Анатолием Присяжнюком, во время которой обе стороны обсудили необходимость укрепления торгово-экономического сотрудничества. Гости посетили больницу Тунци, компанию Дунфэн, ферму Уху и другие организации [乌克兰基辅州州长... 2011].

Фото 3. В 2011 году технические сотрудники компании Ляньфэн успешно завершили экспериментальную посадку овощей в показательном китайско-украинском сельскохозяйственном парке

10 сентября 2012 года украинский профессор Анатолий Иванович Троцан был награжден китайской правительственной «Премией дружбы». Анатолий Троцан хорошо известен как начинающий специалист в области выпечки рафинирования черных металлов и микролегирования стали. В 1999 году он был удостоен Государственной премии Украины в области науки и техники. В 2002 году он получил приглашение от Компании сварочных материалов Хоуван из города Сяньтао на занятие должности старшего технического советника. Профессор руководил исследованием и разработкой технологий для микролегированных композитных порошковых проволок и получил Китайский государственный патент на изобретения. Кроме того, Анатолий Троцан помог компании Хоуван получить несколько патентов на изобретение микролегированных композитных порошковых проволок, что помогло Китаю заполнить его технологический пробел. В октябре 2004 г. была запущена линия производства металлургических композитных порошковых проволок, в которую было инвестировано 9 млн. юаней. В конце этого же года объем продаж продукта достиг 10,82 млн. юаней [湖北猴王... 2004]. В 2005 году

проволоки компании Хоуван стали применять в производстве оборонной стали [湖北省志2003, 84]. В 2008 году компания производила более 10 сортов проволок, объем продажи которых превысил 80 млн. юаней. Благодаря этому размер налога с прибыли, который компания вносила в государство, составлял 1,5 млн. юаней [湖北省志2003, 272]. В этом же году по указу Президента Украины Виктора Ющенко Анатолию Троцану было присвоено почетное звание «Заслуженный изобретатель Украины». 30 сентября 2010 года Анатолий Иванович Троцан стал лауреатом Хубэйской правительственной премии Бяньчжун «Выдающийся иностранный специалист провинции Хубэй 2010 года» [贡献智慧... 2010].

Фото 4. Анатолий Иванович Троцан удостоен премии «Бяньчжун» провинции Хубэй в 2010 г. Хубэй жибао от 29 сентября 2010 г.

28 мая 2018 года Анатолий Троцан стал заслуженным профессором Уханьского научно-технического университета. Используя свои преимущества в изучении металлургии, университет решил создать комплексное исследовательское учреждение вместе с профессором и компанией Хоуван для развития металлургической промышленности Китая. С целью объединения украинских и китайских интеллектуальных сил, помимо профессора Троцана, университет также пригласил таких академиков НАН Украины, как Олег Исаев и Александр Глесс, а также специалистов Хуачжунского политехнического университета. В результате на основе работы производственной инновационной федерации и нового исследовательского учреждения была разработана самая прочная в мире мостовая сталь 2000MP и устойчивая к коррозии сталь, которую можно использовать в морской воде [湖北端出... 2021]. Опыт привлечения украинских специалистов, который был продемонстрирован Уханьским научно-техническим университетом, а также Уханьским текстильным университетом, стоит перенять и остальным вузам Хубэя. Для успешного сотрудничества

иностранным академикам нужно предоставить не только выгодные условия работы и жизни, но и хороших переводчиков. К примеру, компания Хоуван пригласила профессора Ли Чжиюаня (李志远) из Хуачжунского политехнического университета, который в 50-ые годы учился в СССР, в качестве ведущего специалиста с китайской стороны. В докладе о практической осуществимости проекта комплексной сварочной проволоки 2003 г. указано: «Специалист с китайской стороны имеет опыт учебы в Советском Союзе, обладает глубокими специализированными знаниями и хорошо владеет русским языком, что обеспечивает полноценное общение с украинскими специалистами и полноценное принятие технологии сварочной проволоки» [湖北猴王... 2004]. С другой стороны, украинские специалисты получают возможность практиковать и развивать свои теории, и, соответственно, способствуют подготовке нового поколения ученых в Украине.

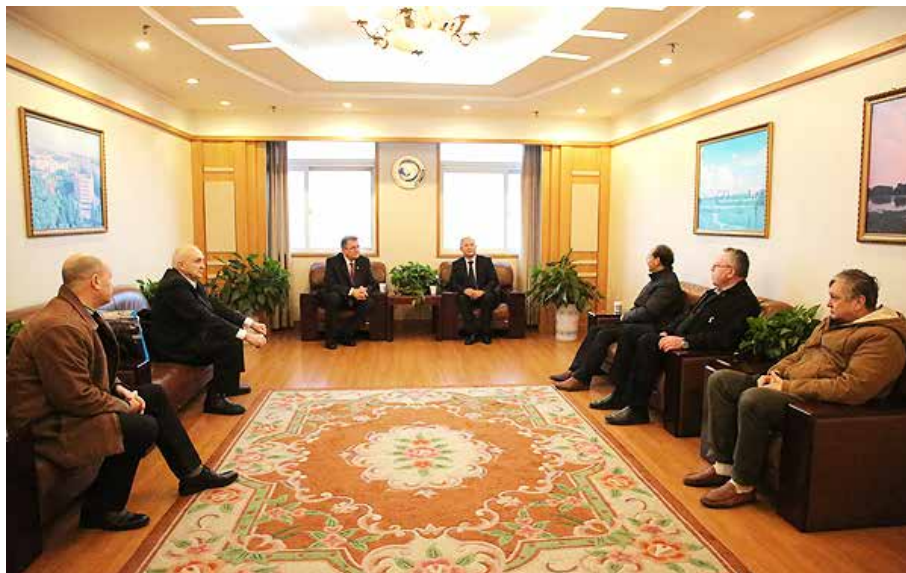

Фото 5. Украинские специалисты на встрече ректора Уханьского технического университета Ни Хунвэя с заместителем ректора Национальной металлургической академии Украины Юрием Сергеевичем Пройдаком 18 декабря 2018 г.

В 2013 году вице-губернатор провинции Хубэй Чжан Тун (张通) во главе хубэйской экономической дружественной делегации посетил Киевскую область. Во время визита он встретился с главой КГГА Анатолием Присяжнюком и заместителем председателя Днепропетровского областного совета Владимиром Перегудовым, а также посетил Государственную продовольственно-зерновую корпорацию Украины и Укргазбанк [张通... 2013].

21 ноября 2013 года глава Департамента экономики и инвестиций КГГА Николай Поворозник принял участие в Уханьском международном саммите дружбы, а также посетил Район экономической разработки и Район разработки высоких и новых технологий озера Дунху. Он также выразил пожелание развивать сотрудничество с провинцией Хубэй в области промышленности,

высокотехнологического и экологического производства [2013武汉国际交流... 2013].

С 2014 по 2016 гг. между администрациями провинции Хубэй и областями Украины не было официальных визитов. Тем не менее общение между народами продолжалось и развивалось благодаря научно-образовательному сотрудничеству.

В 2015 году украинский китаевед Ирина Илийчук окончила докторантуру в Уханьском университете. Прекрасно владея китайским языком, Ирина проводила международные фестивали Уханьского университета, была ведущей телепрограммы «Занимательный китайский язык» ССТV-4 и приобрела богатый опыт практики китайской речи. На выпускной церемонии Ирина выступала с речью в качестве представителя лучших студентов. Копия ее диплома доктора наук была добавлена в коллекцию Архива УУ. После окончания докторантуры она начала преподавать китайский язык в Прикарпатском национальном университете им. Василя Стефаника и Львовском национальном университете им. Ивана Франка. Ирина и ее семья занимаются активным продвижением китайской культуры [Стражник 2021]. В 2018 году, представляя свой университет, Ирина приняла участие в Первой Шанхайской международной выставке импортных товаров. В Шанхае она также была переводчиком бывшего президента Украины В.А. Ющенко. В 2019 году она дала интервью журналистам хубэйской газеты «Чанцянь жибао», а также призывала побольше рассказывать украинским студентам об Ухане. В апреле 2021 года Ирина была членом жюри на Первом всеукраинском конкурсе переводчиков китайского языка, организованном Институтом востоковедения им. А.Ю. Крымского НАН Украины, Украинской ассоциацией китаеведов и Уханьским университетом.

Фото 6. Ирина Илийчук выступила с речью на выпускной церемонии Уханьского университета

Также следует отметить роль выпускницы факультета русского языка Уханьского Университета Дун Сюэсун (董雪松) в преподавании китайского языка в Киевском национальном лингвистическом университете. Дун Сюэсун окончила университет в 1994 году, а в 2008 году начала работать в КНЛУ преподавателем китайского языка. В 2013 году она устроилась на работу в Институт Конфуция КНЛУ. В своей аудитории она воспитала лауреатов конкурса «Китайский мост», которые позже стали отличными дипломатами, переводчиками и преподавателями.

Фото 7. Выпускница факультета русского языка Уханьского университета Ду Сюэсун с преподавателями-волонтерами китайского языка в Институте Конфуция Киевского национального лингвистического университета

С 28 по 29 августа 2016 года бывший советник по культурным вопросам Посольства Украины в КНР, советник ректора по внешним связям Национальной академии изобразительного искусства и архитектуры В.В. Величко принимал участие в Форуме развития провинции Хубэй в рамках инициативы «Один пояс, один путь» в городах Уфэн (五峰) и Ичан [乌克兰教授... 2016]. В период с 24 по 27 декабря 2016 года председатель Украинской ассоциации китайских мигрантов Ли Сян (李相) и президент Международной и Всеукраинской федераций «Фри-файт» Андрей Старовойт с делегацией посещал город Шиянь (十堰) [乌克兰华侨... 2016].

С 2017 года между Китаем и Украиной были восстановлены политические отношения на административном уровне, что способствовало развитию торгово-экономического и научно-образовательного сотрудничества.

В период с 5 по 7 июня 2017 года украинская делегация во главе с мэром Белой Церкви Геннадием Диким посещала город Цзинчжоу. Целью ее визита было способствование академическому сотрудничеству между Университетом Янцзы

и Национальным аграрным университетом Украины, а также сотрудничеству в сферах сельского хозяйства, медицины и инфраструктуры [荆州市... 2017].

В июне 2017 года китайская делегация во главе с вице-мэром города Ичан Чжоу Чжэнъином (周正英) посетила Запорожье, где вместе с мэром Запорожья Владимиром Буряком подписала «План сотрудничества с городом Ичан на период 2017–2019 гг.» [乌克兰扎波罗热市 2017].

19 сентября 2017 года профессор Чэнь Хуэ (陈辉), а также другие преподаватели Института энергетики и энергетической инженерии Уханьского технического и инженерного университета приняли участие в 13-ой международной конференции «Судовые двигатели», которая проходила в Одесском национальном морском университете [陈辉... 2017].

15 ноября 2017 года мэр Житомира Сергей Сухомлин посетил Уханьский Международный форум городов-побратимов, во время которого состоялась 3-я Конференция по вопросам привлечения инвестиций для крупнейших мировых компаний, которые входят в рейтинг Fortune Global 500, и всемирно известных иностранных компаний. Генеральный директор 11-ого бюро Китайской железнодорожной корпорации Чан Шухай (张树海) вместе с Сухомлиным подписал протокол о сотрудничестве, по которому Одиннадцатое бюро должно было предоставлять комплексные услуги для строительства инфраструктуры Житомира. После подписания соглашения Житомир стал 106-ым городом-побратимом Уханя [友城... 2017].

Фото 8. Генеральный директор 11-ого бюро Китайской железнодорожной корпорации Чан Шухай и мэр Житомира Сергей Сухомлин подписали протокол о строительстве инфраструктуры в Житомире

31 октября 2017 года украинские ученые приняли участие в Международном форуме космической лазерной техники и промышленности, который

состоялся в Районе разработки высоких и новых технологий озера Дунху города Ухань [2017光谷... 2017]. В этом же году украинская делегация из Таврического национального университета имени В.И. Вернадского посетила Хубэйский медико-фармацевтический институт [乌克兰塔夫利达... 2017].

С 21 по 24 ноября 2017 года профессора Хуачжунского политехнического университета Чень Ган (陈刚), Чжао Шихун (赵世红) и Ло Цун (罗聪) принимали участие в Китайской выставке технологий и инноваций, которая проводилась в Украине в честь 25-й годовщины установления дипломатических отношений между Китаем и Украиной. Их технологии сжигания угля заинтересовали представителей Научно-исследовательского института газа, Киевского национального университета и Львовского политехнического университета [我院... 2017].

В мае 2018 года по приглашению мэра Запорожья китайская делегация во главе с заместителем декана Профессионально-технического института Санься Ваном Хуали (王华利) посетила Международную научную конференцию, проходившую в Запорожье [乌克兰扎波罗热市... 2017].

В июне 2018 года посол Украины в Китае Олег Демин возглавил делегацию, посещавшую провинцию Хубэй, а также способствовал участию украинской стороны в сборе экспонатов для будущего первого в Китае Музея советских летчиков-добровольцев в Парке освобождения. Посол посетил Центр изучения Украины при Уханьском университете [乌克兰驻华大使焦明... 2018] и Хубэйский комитет содействия развитию международной торговли, а также ознакомил председателя общества Чжан Сяомэй с преимуществами географического положения Украины, а также ее преимуществами в области сельского хозяйства и инфраструктуры. Посол выразил желание углублять сотрудничество с обществом в сфере высоких технологий, экологического производства и оптико-волоконных связей [章笑梅... 2018].

14 сентября 2018 года в Киеве прошел Семинар по вопросам инвестиций и торговли провинции Хубэй с Украиной, в котором участвовало 50 хубэйских и 150 украинских предприятий [2018中国湖北-乌克兰贸易... 2018]. Были подписаны заявления о намерениях сотрудничества в области сельского хозяйства, экологии, производства автомобильных запчастей, обработки древесины, производства оборудования, развития инфраструктуры, производства пчелиного воска [架设... 2019]. Гости также посетили деревообрабатывающий завод, инвестируемый провинцией Хубэй [2018中国湖北-乌克兰经贸... 2018].

В октябре 2018 года глава Александровского района Запорожья Валерий Мостовой вместе с делегацией прибыл в город Ичан, где посетил Плотину Санься, Выставочный зал проектирования Ичана, Творческий центр Цюсо, научно-технические предприятия Чанци, Синдинь, а также фабрику музыкальных инструментов Циньбао. В результате был подписан Протокол о сотрудничестве между Александровским и Заводским районами Запорожья и Ичанской зоной свободной торговли [乌克兰扎波罗热市 2017].

В ноябре 2018 года заместитель начальника Отдела международных связей КГГА Оксана Матковская приняла участие в Уханьской международной конференции городов-побратимов. Во время конференции она сообщила о том, что недавно узнала о визите Уханьской инжиниринговой компании в Киев, во время которого обсуждались проекты строительства киевского метрополитена [国际友城... 2018].

Фото 9. Семинар по вопросам инвестиций и торговли провинции Хубэй с Украиной 14 сентября 2018 г.

5 мая 2019 года состоялась Презентация проекта международной закупки ичанского чая. В этой презентации приняли участие дипломаты и покупатели из Марокко, Кореи, России, Армении и других стран мира, в результате чего было подписано несколько договоров на покупку до 9 тысяч тонн чая общей суммой 110 млн. долларов. Среди этих договоров также был договор о закупке чая, подписанный Хубэйской компанией экологического сельского хозяйства Чэ Си и компанией Жива [2019茶叶... 2019].

В июле 2019 года представители киевской делегации приняли участие в мероприятии, посвященном церемонии открытия 7-ых Всемирных военных игр, которые проводились для жителей городов-побратимов, посетивших Ухань [武汉夜景... 2019]

24 августа 2019 года преподаватели Чжан И (张艺) и Хуан Хоу (黄垓) выступили на концерте «Я и моя родина» в Харьковской национальной библиотеке [湖北高校... 2019].

С 15 по 17 октября 2019 года доценты Запорожского медицинского университета Ольга Паголчук и Тарас Иваненко посетили Хубэйский медико-фармацевтический институт в городе Шиянь. В 2017 году стороны подписали соглашение, в результате чего началось их взаимодействие в области высшего медицинского образования, проведения научных исследований и обмена студентами и преподавателями [乌克兰扎波罗热国立医科... 2019].

В октябре 2019 года представители Департамента культуры и туризма администрации города Ичан выступили на мероприятии, посвященном празднованию Дня города Запорожья [乌克兰扎波罗热市 2017].

18 февраля 2020 года Хубэйская компания по экспорту и импорту зерна и масла при Хубэйской инвестиционной корпорации Чанцзян подписала договор об импорте 5 тыс. тонн подсолнечного жмыха из Украины [保畜禽... 2020].

Еще одним важным событием в отношениях между Хубэем и Киевом стало прибытие первого китайско-европейского контейнерного поезда «Ухань–Киев» в Украину 6 июля 2020 года, который встречали представители Китая и Украины на станции Киев–Лиски [直达... 2020]. По этому маршруту в Украину доставлялось сырье для химической промышленности (английская соль), сельскохозяйственная техника (дождевальные машины), а также алюминиевые рамы, шприцы, сумки и т.д. На обратном пути в Ухань из Украины было доставлено молоко, подсолнечное масло, вино, пиво, хлеб и сыр [首班... 2020].

Фото 10. 6 июля 2020 года в Украину прибыл первый китайско-европейский контейнерный поезд «Ухань–Киев»

В 2020 году украинские мигранты в провинции Хубэй неоднократно выражали благодарность городской администрации и хубэйскому населению за оказанную им помощь во время пандемии. Например, на сайте Ваньи была опубликована информация о том, как Сянфанский госслужащий Чжоу Фань (周凡) помогал украинскому авиационному специалисту Павлу Николаеву и его семье с продуктами и бытовыми товарами во время карантина [乌克兰友人... 2020].

В ноябре 2020 года посол Украины Сергей Камышев посетил Хубэйскую администрацию, Комитет содействия развитию международной торговли провинции и Центр изучения Украины при Уханьском университете [乌克兰驻华大使谢尔盖·卡梅舍夫一行...2020] [乌克兰驻华大使谢尔盖·卡梅舍夫来校... 2020].

В 2021 году Уханьский университет подписал договор с Институтом востоковедения им. А.Ю. Крымского НАН Украины и начал активное китайско-украинское научно-образовательное сотрудничество. В апреле этого же года состоялся Первый всеукраинский конкурс переводчиков китайского языка, победитель которого получил возможность годового обучения в Уханьском

университете на льготных условиях [乌克兰选手... 2020]. В ноябре 2021 года в Уханьском университете состоялся первый международный симпозиум «Перспективы и пути китайско-украинского научно-технического и образовательного сотрудничества в постпандемический период», в котором приняли участие более 20 китайских и украинских вузов и учреждений. Во время симпозиума обсуждались актуальные вопросы, касающиеся способствования обменов и взаимодействия между китайскими украиноведами и украинскими китаеведами [外语学院俄语系... 2021].

**Фото 11. Профессор Павел Николаев поддерживает
противоэпидемические меры города Сянфан, 27 февраля 2020 г.**

26 мая 2021 года между Институтом передовых технологий Уханьской компании Чжункэ и Винницким национальным техническим университетом состоялась видеоконференция, в результате которой стороны подписали Протокол о сотрудничестве с целью строительства совместного китайско-украинского инновационного центра [武汉中科... 2021].

За 60 лет сотрудничества провинция Хубэй и её городские администрации неоднократно демонстрировали свои особенности и преимущества. Возглавляя административную деятельность, Хубэйское народное правительство обеспечивает стабильный политический климат и способствует международному сотрудничеству. Город Ухань демонстрирует свои большие амбиции и способность организовывать масштабные мероприятия. Также он предоставляет много шансов и возможностей для промышленного и научно-образовательного сотрудничества. Город Ичан выступает в качестве чистого и цивилизованного субъекта, который достиг успехов в промышленных и

научно-технических проектах. Город Цзинчожу всегда выражал свое позитивное отношение к Украине, кроме того, он привлекает украинский народ своей древней историей и культурой. Город Шиянь демонстрирует потенциал сотрудничества в области ушу, боевых искусств и медицины. Города Сянфань и Сяньтао имеют богатый опыт сотрудничества с украинскими специалистами в сфере технических и инженерных наук.

Фото 12. Посол Украины Сергей Камышев со студентами и магистрами факультета русского языка Института иностранных языков и литературы Уханьского университета, которые посещают занятия по украинскому языку

Учитывая вышеперечисленное, можно прийти к следующим выводам:

1. В XXI веке между провинцией Хубэй и областями Украины сохранились дружеские отношения, взаимопонимание и традиция обменов визитами в политической, экономическо-технической и научно-образовательной сферах.

2. Обе стороны накопили достаточно богатый опыт и заложили документальную основу для развития сотрудничества, особенно в области сельского хозяйства, машиностроения, авиатехники, инфраструктуры, сварочной промышленности и разработки новых стальных материалов. Перспективным направлением является сотрудничество в области медицины и фармацевтики, оптико-волоконного производства, лазерной техники и сетевых услуг.

3. Обе стороны добились больших успехов в обмене товарами, специалистами и студентами. Китайские и украинские мигранты также сыграли не менее важную роль в развитии экономики и образования обеих стран.

4. Сотрудничество между госучреждениями и предприятиями оставляет желать лучшего. Для реализации договоренностей нужна государственная поддержка, которую можно получить только после всестороннего и тщательного изучения партнеров. Отсюда можно увидеть перспективы научно-исследовательской работы специалистов по страноведению и регионоведению. А для улучшения качества сотрудничества необходимы переводчики, которые профессионально владеют языком и знают правила межкультурной коммуникации.

5. В связи с этим перед китайскими украиноведами и украинскими китаеоведами стоит большая задача, которая заключается в содействии друг другу в создании общей платформы связей, расширении непосредственных каналов для углубления взаимопонимания, познании новейших достижений и изменений двух стран, изучении их политического, экономического, общественного и научно-образовательного состояния, совместном переводе новейших научных работ, составлении лингвистических учебников и подготовке специалистов по китаеведению и украиноведению с целью углубления взаимопонимания китайского и украинского народов.

ЛИТЕРАТУРА

Стражник Л., Иероглиф счастья, *Голос Украины*, available at: www.golos.com.ua/rus/article/342098 (accessed 7 December 2021).

Тянь Ю., Андреева Т.Ю. «Политический, экономический и культурный обмен между Хубэем и Украиной: 1950–1990 гг.», *Китаезнавчі дослідження*. 2020. № 2. С. 39–56.

保畜禽“米袋子”，省长投集团所属湖北粮油进口五千吨饲料原料应急（2020），湖北省人民政府国有资产监督管理委员会，available at: http://gzw.hubei.gov.cn/fbjd/gzdt/fz/202002/t20200218_2105985.shtml (accessed 30 October 2020).

蔡志文，徐章：“走出去”开拓发展新空间—湖北农垦海外农业开发的实践与思考[j]. *中国农垦*, 2011 № 5. 61–62.

2019茶叶国际采购商宜昌行交出沉甸甸的答卷（2019），*三峡日报*，available at: <http://epaper.cn3x.com.cn/sxrb/content/201905/06/c107387.html> (accessed 10 October 2020).

陈辉教授率团出访乌克兰（2017），*武汉理工大学能源与动力工程学院*，available at: http://sep.whut.edu.cn/jlhj/jldz/201805/t20180514_612774.shtml (accessed 17 October 2020).

东风汽车：机构重仓，底部井喷（2006），*和讯*，available at: <http://futures.money.hexun.com/1774609.shtml> (accessed 10 December 2020).

东风汽车”乌克兰厂 07年竣工主推轻型商用车（2006），*中国国务院国有资产监督管理委员会*，available at: www.sasac.gov.cn/n2588025/n2588124/c3943290/content.html (accessed 10 December 2020).

贡献智慧，播种友谊 – 荣获2010年国家“友谊奖”和省政府“编钟奖”的在鄂外国专家简介（2010），*湖北日报*：2010年9月29日。

关于报送《湖北省政府代表团访问波兰、乌克兰、俄罗斯情况报告》的报告（2007），*湖北省人民政府外事办公室*，available at: http://www.fohb.gov.cn/details_4392.html (accessed 15 October 2020).

2017光谷航天激光技术产业国际论坛在武汉召开（2017），*湖北网台*，available at: <http://news.hbtv.com.cn/p/1008833.html> (accessed 16 October 2020).

国际友城大会嘉宾议焦点话题：武汉要成为“一带一路”重要节点城市（2018），*大武汉*，available at: <http://www.app.dawuhanapp.com/p/58157.html> (accessed 10 October 2020).

李银阶：中国演员无与伦比 – 湖北省黄梅戏剧团乌克兰演出侧记. *黄梅戏艺术*. 2001 № 2. 19.

架设世界贸易桥梁，谱写湖北开放新篇：湖北贸促会改革开放40周年纪实（2019），*长江云*（湖北网络广播电视台），available at: <http://news.hbtv.com.cn/p/1673692.html> 20210824 (accessed 10 October 2020).

荆州市和乌克兰白采尔科维市加深友好交流与发展（2017），荆州新闻网, available at: www.jznews.com.cn/comnews/system/2017/06/08/011905979.shtml (accessed 10 October 2020).

湖北长阳宏信集团拟在乌克兰投资锰矿尾矿二次开发利用（2008），中华人民共和国驻乌克兰大使馆经济商务处, available at: <http://ua.mofcom.gov.cn/aarticle/jmxw/200806/20080605593002.html> (accessed 16 November 2020).

湖北端出科技成果转移转化“豪华套餐”（2021），腾讯网, available at: https://new.qq.com/rain/a/20210629A01URU00_20210715_2021050 (accessed 15 October 2020).

湖北高校教师献艺“我和我的祖国”唱响乌克兰（2019），荆楚网, available at: <http://news.cnhubei.com/huangshi/p/12294624.html> (accessed 20 June 2020).

湖北猴王冶金复合包芯线开发项目可行性研究报告（2004），原创力文档, available at: <https://max.book118.com/html/2020/0614/7013051150002141.shtml> (accessed 10 October 2020).

湖北将推动这五个产业迈向万亿级（2021），荆楚网, available at: http://news.cnhubei.com/content/2021-06/22/content_13876860.html (accessed 22 June 2021).

湖北年鉴：2008，武汉，湖北省地方志编纂委员会办公室。

湖北省农垦海外拓荒，走出去拓展空间（2011），湖北省人民政府, available at: www.hubei.gov.cn/hbgk/dshb/201112/t20111228_282214.shtml (accessed 15 October 2020).

湖北省友好代表团结束对格乌两国的访问（2006），荆楚网, available at: www.cnhubei.com/200608/ca1161058.htm (accessed 20 October 2020).

湖北省友好代表团近日访问东欧两国（2010），湖北省人民政府, available at: www.hubei.gov.cn/zwgk/hbyw/hbywqb/201112/t20111214_1470392.shtml (accessed 20 October 2020).

湖北省长会见亚洲开发银行官员和乌克兰客人（2001），新浪网, available at: <http://news.sina.com.cn/c/204020.html> (accessed 30 September 2020).

省科技代表团结束出访返汉（2005），荆楚网, available at: www.cnhubei.com/200510/ca916123.htm (accessed 15 October 2020).

首班武汉直达乌克兰中欧班列抵达基辅（2020），百家号, available at: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1671525580428321989&wfr=spider&for=pc> (accessed 07 July 2020).

外语学院俄语系与乌克兰研究中心举办“后疫情时代下的中乌教育和科技合作的前景与路径”（2021），武汉大学外国语言文学学院, available at: <http://fls.whu.edu.cn/info/1016/6112.htm> (accessed 13 November 2021).

万里友谊一线牵，“武汉-基辅”班列首发（2020），武汉汉欧国际物流有限公司, available at: www.wae-logistics.com/news_show.aspx?id=1077 (accessed: 20 June 2020).

我院参加“中国-乌克兰科技创新展”（2017），华中科技大学能源与动力工程学院, available at: <http://energy.hust.edu.cn/info/1098/5087.htm> (accessed 04 December 2020).

乌克兰扎波罗热国立医科大学来校交流访问（2019），湖北医药学院, available at: www.hbmu.edu.cn/info/1082/12526.htm (accessed 10 October 2020).

2013武汉国际交流活动周将于11月下旬在武汉举行（2013），凤凰网, available at: http://hb.ifeng.com/dfzx/detail_2013_11/18/1474744_0.shtml (accessed 15 October 2020).

武汉市代表团访问基辅波尔多（2004），搜狐新闻, available at: <http://news.sohu.com/2004/06/14/72/news220517212.shtml> (accessed 10 November 2020).

武汉携手20个国际友好城市筹谋《武汉2049规划》（2013），凤凰网湖北, available at: http://hb.ifeng.com/news/cjgc/detail_2013_11/20/1483584_2.shtml (accessed 02 May 2020).

武汉夜景更美了越来越有国际范（2019），武汉市文化和旅游局, available at: http://wlj.wuhan.gov.cn/zwgk_27/zwtd/jdxw/202001/t20200107_577013.shtml (accessed 10 October 2020).

武汉中科先进技术研究院与乌克兰文尼察国立技术大学签订合作备忘录（2021），武汉大小事儿, available at: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1700903592666866143&wfr=spider&for=pc> (accessed 27 May 2020).

乌克兰博格丹集团公司开始正式生产江淮汽车（2013），环球网, available at: <https://china.huanqiu.com/article/9CaKrnJDvgF> (accessed 10 November 2020).

乌克兰友人点赞襄阳防控疫情（2020），网易, available at: <https://3g.163.com/local/article/F6DBEBMU04089AUR.html> (accessed 07 July 2021).

乌克兰华侨华人协会代表团访问湖北十堰（2016），中国新闻网湖北, available at: www.hb.chinanews.com/news/2016/1230/268950.html (accessed 10 October 2020).

乌克兰基辅州第一副州长马斯卡连卡一行访鄂（2011），湖北省人民政府外事办公室, available at: www.fohb.gov.cn/details_13212.html (accessed 10 November 2020).

乌克兰基辅州州长普列夏日纽克一行访鄂（2011），湖北省人民政府外事办公室, available at: www.fohb.gov.cn/details_14006.html (accessed 15 October 2020).

乌克兰将从中国进口1000辆客车（2006），央视国际, available at: <http://news.cctv.com/financial/20060722/100956.shtml> (accessed 30 October 2020).

乌克兰将在我省建设高科技农业园（2003），湖北省人民政府外事办公室, available at: www.fohb.gov.cn/details_3215.html (accessed 30 September 2020).

乌克兰教授宜昌寻“茶缘”（2016），中国新闻网湖北, available at: www.hb.chinanews.com/news/2016/0830/258701.html (accessed 10 October 2020).

乌克兰塔夫利达国立大学来校访问（2017），中国招生考试全视角网, available at: www.qsjly.cn/Item/Show.asp?m=1&d=48034 (accessed 16 October 2020).

乌克兰选手在线比拼汉语翻译技能，第一名将前往武汉大学进修（2021），武汉大学新闻网, available at: <http://news.whu.edu.cn/info/1006/64007.htm> (accessed April 2021).

乌克兰扎波罗热市（2017），宜昌市人民政府外事办公室, available at: <http://wsb.yichang.gov.cn/content-41252-822619-1.html> (accessed 30 October 2020).

乌克兰扎波罗热州希加强同我省的合作（2004），湖北省人民政府外事办公室, available at: www.fohb.gov.cn/details_13910.html (accessed 11 October 2020).

乌克兰驻华大使焦明访问湖北（2018），湖北省人民政府外事办公室, available at: www.fohb.gov.cn/details_14502.html (accessed 17 October 2020).

乌克兰驻华大使率团访问外语学院俄罗斯乌克兰研究中心（2018），武汉大学外国语言文学学院, available at: <https://fls.whu.edu.cn/info/1020/2364.htm> (accessed 10 October 2020).

乌克兰驻华大使谢尔盖·卡梅舍夫来校访问（2020），武汉大学新闻网，available at: <https://news.whu.edu.cn/info/1006/62644.htm> (accessed 26 November 2020).

乌克兰驻华大使谢尔盖·卡梅舍夫一行来访（2020），武汉大学外国语言文学学院，available at: <http://fls.whu.edu.cn/info/1016/4785.htm> (accessed 27 November 2020).

新武汉史记(1949-2009): 涂文学主编[M], 武汉, 武汉出版社, 2010. 762页.
友城市长议长接受长江日报记者采访 与武汉携手打造国际友城交流合作典范（2017），武汉市人民政府外事办公室，available at: www.whswwb.org.cn/xwzx_38289/wsd/202008/t20200814_1424386.shtml (accessed 16 October 2020).

张岱梨率湖北省政府代表团访问德国和乌克兰（2011），湖北省人民政府，available at: www.hubei.gov.cn/zwgk/hbyw/hbywqb/201112/t20111214_1473504.shtml (accessed 15 October 2020).

张通率团访问欧洲三国（2013），网易新闻，available at: www.163.com/news/article/9D2C4NSU00014AED.html (accessed 15 October 2020).

章笑梅会长会见乌克兰驻华大使谢尔盖·卡梅舍夫（2018），中国国际贸易促进委员会湖北省委员会，available at: <http://www.hbccpit.org/main-dtxw/cont/news-13138.html> (accessed 01 September 2021).

直达乌克兰中欧班列抵达基辅（2020），人民网，available at: <http://ydy.people.com.cn/n1/2020/0708/c411837-31775489.html> (accessed 08 July 2020).

2018中国湖北—乌克兰经贸洽谈会成功举办（2018），中国国际商会，available at: www.ccoic.cn/cms/content/9168 (accessed 12 September 2020).

2018中国湖北—乌克兰投资贸易洽谈会在基辅举行（2018），中华人民共和国驻乌克兰大使馆经济商务处，available at: <http://ua.mofcom.gov.cn/article/c/201809/20180902789740.shtml> (accessed 10 October 2020).

REFERENCES

Bao xuqin “midaizi”, sheng changtou jituan suoshu hubei liangyou jinkou wuqiandun siliao yuanliao yingji (2020), Hubeisheng renmin zhengfu guoyou zichan jiandu guanli weiyuanhui, State-owned Assets Supervision and Administration Commission of Hubei Provincial People’s Government website, available at: http://gzw.hubei.gov.cn/fbjd/gzdt/fz/202002/t20200218_2105985.shtml (accessed 30 October 2020) (in Chinese).

Cai Zhiwen, Xu Zhang (2011), “Zouchuqu kaituo fazhan xinkongjian – hubei nongken haiwai nongye kaifade shijian yu sikao”, Zhongguo nongken, 2011. No. 5. Pp. 61–62. (in Chinese).

2019 Chaye guoji caigou yichangxing jiaochu chendiandian de dajuan (2019), Sanxia ribao, Sanxia daily website, available at: <http://epaper.cn3x.com.cn/sxrb/content/201905/06/c107387.html> (accessed 10 October 2020) (in Chinese).

Chenhui jiaoshou shuaituan chufang wukelan (2017), Wuhan ligong daxue nengyuan yu dongli gongcheng xueyuan, School of Energy and Power Engineering, Wuhan University of Technology website, available at: http://sep.whut.edu.cn/jlh/zjldz/201805/t20180514_612774.shtml (accessed 17 October 2020) (in Chinese).

Dongfeng qiche: jigou zhongcang, dibu jingpen (2006), Hexun, Hexun website, available at: <http://futures.money.hexun.com/1774609.shtml> (accessed 10 December 2020) (in Chinese).

“Dongfeng qiche” wukelan chang 07 nian jungong, zhutui qingxing shangyongche (2006), Zhongguo guowuyuan guoyou zichan jian du weiyuanhui, State-owned Assets Supervision Commission of the State Council of China, available at: www.sasac.gov.cn/n2588025/n2588124/c3943290/content.html (accessed 10 December 2020) (in Chinese).

Guanyu baosong Hubeisheng zhengfu dianbiaotuan fangwen bolan, wukelan, eluosi qingkuang baogao de baogao, Hubeisheng renmin zhengfu waishi bangongshi, Foreign Affairs Office of Hubei Provincial People’s Government website, available at: http://www.fohb.gov.cn/details_4392.html (accessed 15 October 2020) (in Chinese).

Guoji youcheng dahui jiabin yi redian huati: wuhan yao chengwei “yidai yilu” zhongyao jiedian chengshi (2018), Da wuhan, Big Wuhan website, available at: www.app.dawuhanapp.com/p/58157.html (accessed 10 October 2020) (in Chinese).

Gongxian zhihui, bozhong youyi – ronghuo 2010 nian guojia “youyijiang” he shengzhengfu “bianzhongjiang” de zaie waiguo zhuanjia jianjie (2010), Hubei ribao (2010), 29 September 2010. (in Chinese).

2017 Guangguo hangtian jiguan jishu chanye guoji luntan zai wuhan zhaokai (2017), Hubei wangtai, Hubei provise Net station website, available at: <http://news.hbtv.com.cn/p/1008833.html> (accessed 16 October 2020) (in Chinese).

Hubei changyang hongxin jituan ni zai wukelan touzi mengkuang weikuang erci kaifa liyong (2008), Zhonghua renmin gongheguo zhu wukelan dashiguan jingji shangwuchu, Economic and Commercial Office of the Embassy of the People’s Republic of China in Ukraine website, available at: <http://ua.mofcom.gov.cn/aarticle/jmxw/200806/20080605593002.html> (accessed 16 November 2020) (in Chinese).

Hubei duan chu keji chengguo zhuan yi zhuanhua “haohua taocan” (2021), Tengxun wang, Tencent website, available at: <https://new.qq.com/rain/a/20210629A01URU00%2020210715%202021050> (accessed 15 October 2020) (in Chinese).

Hubei gaoxiao jiaoshi xianyi “wo he wode zuguo” changxiang wukelan (2019), Jingchuwang, Jingchu website, available at: <http://news.cnhubei.com/huangshi/p/12294624.html> (accessed 20 June 2020) (in Chinese).

Hubei houwang yejin fuhe baoxinxian kaifa xiangmu kexingxing yanjiu baogao (2004), Yuanchuangli wendang, Original force document website, available at: <https://max.book118.com/html/2020/0614/7013051150002141.shtm> (accessed 10 October 2021) (in Chinese).

Hubei jiang tuidong zhewuge chanye maixiang wanyiji (2021), jingchuwang, Jingchu website, available at: http://news.cnhubei.com/content/2021-06/22/content_13876860.html (accessed 22 June 2021) (in Chinese).

Hubei nianjian (2008), hubeisheng difangzhi bianzuan weiyuanhui bangongshi, 2009. (in Chinese).

Hubeisheng nongken haiwai tuohuang, zouchuqu tuozhan kongjian (2011), hubeisheng renmin zhengfu, People’s Government of Hubei Province website, available at: www.hubei.gov.cn/hb/gk/dshb/201112/t20111228_282214.shtml (accessed 15 October 2020) (in Chinese).

Hubeisheng youhao daibiaotuan jieshu dui gewu liangguo de fangwen (2006), Jingchuwang, Jingchu website, available at: www.cnhubei.com/200608/ca1161058.htm (accessed 20 October 2020) (in Chinese).

Hubeisheng youhao daibiaotuan jinri fangwen dongou liangguo (2010), hubeisheng renmin zhengfu, People's Government of Hubei Province website, available at: www.hubei.gov.cn/zwgk/hbyw/hbywqb/201112/t20111214_1470392.shtml (accessed 20 October 2020) (in Chinese).

Hubei shengzhang huijian yazhou kaifa yinhang guanyuan he wukelan keren (2001), Xinlang wang, Xinlang website, available at: <http://news.sina.com.cn/c/204020.html> (accessed 30 September 2020) (in Chinese).

Jiashe shijie maoyi qiaoliang, puxie hubei kaifang xinpian: hubei maocuhui gaige kaifang 40 zhounian jishi (2019), Changjiang yun (Hubei wangluo guangbo dianshitai), Changjiang Cloud (Hubei Internet Radio and Television Station) website, available at: <http://news.hbtv.com.cn/p/1673692.html> 20210824 (accessed 10 October 2020) (in Chinese).

Jingzhoushi he wukelan baicaierkeweishi jiashen youhao jiaoliu yu fazhan (2017), Jingzhou xinwen wang, Jinzhou's News network website, available at: www.jznews.com.cn/comnews/system/2017/06/08/011905979.shtml (accessed 10 October 2020) (in Chinese).

Li Yinjie (2001), "Zhongguo yanyuan wuyulunbi – hubeisheng huangmei xijutuan wukelan yanchu ceji", Huangmeixi yishu, 2001. No. 2. P. 19. (in Chinese).

Luoqingquan shuai hubei zhengfu daibiaotuan fangwen bolan wukelan he eluosi (2007), Zhonghua renmin gongheguo zhongyang renmin zhengfu, Central People's Government of the People's Republic of China website, available at: www.gov.cn/govweb/gzdt/2007-08/24/content_726243.htm (accessed 10 November 2020) (in Chinese).

Sheng keji daibiaotuan chufang fanhan (2005), Jingchu website, available at: www.cnhubei.com/200510/ca916123.htm (accessed 15 October 2020) (in Chinese).

Shouban wuhan zhida wukelan zhongou banlie dida jifu (2020), Baijia hao, Baijiahao website, available at: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1671525580428321989&wfr=spider&for=pc> (accessed 7 July 2020) (in Chinese).

Straznik L. (2021), Ieroglif schastya, Golos Ukraine, Voice of Ukraine website, available at: www.golos.com.ua/rus/article/342098 (accessed 7 December 2021) (in Russian).

Tian Y. and Adreieva T.U. (2020), "Politicheski, ekonomicheski i kulturniy obmen mezdu Hubeiem i Ukrainoy: 1950–1990", *Kytayeznavchi doslidzhennya*, 2020 No. 2. C. 39–56. (in Russian).

Waiyu xueyuan eyuxi yu wukelan yanjiu zhongxin juban "houyinqingshidaixia de zhongwu jiaoyu he keji hezuo de qiangjing yu lujing (2021), School of Foreign Languages and Literature, Wuhan University website, available at: <http://fls.whu.edu.cn/info/1016/6112.htm> (accessed 13 November 2021) (in Chinese).

Wanli youyi yixian qian, "wuhan-jifu" banlie shoufa (2020), Wuhan han'ou guoji wuliu youxian gongsi, Wuhan Han'ou International Logistics Co., Ltd. website available at: www.wae-logistics.com/news_show.aspx?id=1077 (accessed 20 June 2020) (in Chinese).

Woyuan canjia "zhongguo-wukelan keji chuanguoxinzhuan" (2017), Huazhong keji daxue nengyuan yu dognli gongcheng xueyuan, School of Energy and Power Engineering, Huazhong University of Science and Technology website, available at: <http://energy.hust.edu.cn/info/1098/5087.htm> (accessed 04 December 2020) (in Chinese).

2013 Wuhan guoji jiaoliu huodongzhou jiangyu 11yue xiaxun zai wuhan juxing (2013), Fenghuang wang, Fenghuang website: available at: http://hb.ifeng.com/dfzx/detail_2013_11/18/1474744_0.shtml (accessed 15 October 2020) (in Chinese).

Wuhanshi daibiaotuan fagwen jifu boerduo (2004), Souhu xinwen, Souhu New's net, available at: <http://news.sohu.com/2004/06/14/72/news220517212.shtml> (accessed 10 November 2020) (in Chinese).

Wuhan xieshou 20 ge guoji youhao chengshi choumou wuhan 2049 guihua (2013), fenghuangwang hubei, Fenghuang website in province Wubei, available at: http://hb.ifeng.com/news/cjgc/detail_2013_11/20/1483584_2.shtml (accessed 02 May 2020) (in Chinese).

Wuhan yejing gengmeile yuelai yueyou guojifan (2019), Wuhanshi wenhua he lvyou ju, Wuhan Municipal Bureau of Culture and Tourism website, available at: http://wlj.wuhan.gov.cn/zwgk_27/zwtd/jdxw/202001/t20200107_577013.shtml (accessed 10 October 2020) (in Chinese).

Wuhan zhongke xianjin jishu yanjiuyuan yu wukelan wennicha guolijishu daxue qianding hezuo beiwanglu (2021), Wuhandaxiaoshier, Wuhan's big and small things website, available at: <https://baijiahao.baidu.com/s?id=1700903592666866143&wfr=spider&for=pc> (accessed 27 May 2021) (in Chinese).

Wukelan bogedan jituan gongsi kaishi zhengshi shengchan jianghuai qiche (2013), Huanqiu wang, Huanqiu website, available at: <https://china.huanqiu.com/article/9CaKrnJDvgF> (accessed 10 November 2020) (in Chinese).

Wukelan huaqiao huaren xiehui daibiaotuan fangwen hubei shiyan (2016), Zhongguo xinwenwang hubei, China News Network Wubei website, available at: www.hb.chinanews.com/news/2016/1230/268950.html (accessed 10 October 2020) (in Chinese).

Wukelan jifuzhou diyi fuzhouzhang masikalianka yixing fang e (2011), hubeisheng renmin zhengfu bangongshi, Foreign Affairs Office of Hubei Provincial People's Government website, available at: www.fohb.gov.cn/details_13212.html (accessed 10 November 2020) (in Chinese).

Wukelan jifuzhou zhouzhang pulixiariniuke yixing fang e (2011), hubeisheng renmin zhengfu bangongshi, Foreign Affairs Office of Hubei Provincial People's Government website, available at: www.fohb.gov.cn/details_14006.html (accessed 15 October 2020) (in Chinese).

Wukelan jiangcong zhongguo jinkou 1000 liang keche (2006), Yangshi guoji, CCTV International website, available at: <http://news.cctv.com/financial/20060722/100956.shtml> (accessed 30 October 2020) (in Chinese).

Wukelan jiangzai wosheng jianshe gaokeji nongyeyuan (2003), Hubeisheng renmin zhengfu waishi bangongshi, Foreign Affairs Office of Hubei Provincial People's Government website, available at: www.fohb.gov.cn/details_3215.html (accessed 30 September 2020) (in Chinese).

Wukelan jiaoshou yichang xun "chayuan" (2016), Zhongguo xinwenwang hubei, China News Network Wubei website, available at: www.hb.chinanews.com/news/2016/0830/258701.html (accessed 10 October 2020) (in Chinese).

Wukelan tafu lida guoli daxue laixiao fangwen (2017), Zhongguo zhaosheng kaoshi quanshijiao wang, China Admissions Examination Full Perspective Network, available at: www.qsjly.cn/Item/Show.asp?m=1&d=48034 (accessed 16 October 2020) (in Chinese).

Wukelan xuanshou zaixian bipin fanyi jineng, diyiming jiang qianwang wuhan daxue jinxiu (2021), Wuhan daxue xinwenwang, Wuhan University New's net, available at: <http://news.whu.edu.cn/info/1006/64007.htm> (accessed 13 April 2021) (in Chinese).

Wukelan youren dianzan xiangyang fangkong yiqing (2020), Wangyi, NetEase website, available at: <https://3g.163.com/local/article/F6DBEBMU04089AUR.html> (accessed 7 July 2020). (in Chinese).

Wukelan zhaboluore guoli yike daxue laixiao jiaoliu fangwen (2019), Hubei yiyao xueyuan, Hubei Academy of Medicine website, available at: www.hbmu.edu.cn/info/1082/12526.htm (accessed 10 October 2020) (in Chinese).

Wukelan zhaboluoreshi (2017), Yichangshi renmin zhengfu waishi bangongshi, Foreign Affairs Office of Yichang Municipal People's Government website, available at: <http://wsb.yichang.gov.cn/content-41252-822619-1.html> (accessed 30 October 2020) (in Chinese).

Wukelan zhaboluorezhou xi jiaqiang tong wosheng de hezuo (2004), Hubeisheng renminzhengfu waishi bangongshi, Foreign Affairs Office of Hubei Provincial People's Government website, available at: www.fohb.gov.cn/details_13910.html (accessed 11 October 2020) (in Chinese).

Wukelan zhuhua dashi jiaoming fangwen hubei (2018), Hubeishengrenmin zhengfu waishi bangongshi, Foreign Affairs Office of Hubei Provincial People's Government website, available at: www.fohb.gov.cn/details_14502.html (accessed 17 October 2020) (in Chinese).

Wukelan zhuhua dashi shuaituan fangwen waiyu xueyuan eluosi wukelan yanjiu zhongxin (2018), Wuhan daxue waiguo yuyan wenxue xueyuan, School of Foreign Languages and Literature of Wuhan University website, available at: <https://fls.whu.edu.cn/info/1020/2364.htm> (accessed 10 October 2020) (in Chinese).

Wukelan zhuhua dashi xieergai kameishefu laixiao fangwen (2020), wuhandaxue xinwen wang, Wuhan University New's net, available at: <https://news.whu.edu.cn/info/1006/62644.htm> (accessed 26 November 2020) (in Chinese).

Wukelan zhuhua dashi xieergai kameishefu yixing laifang (2020), Wuhan daxue waiguo yuyan wenxue xueyuan, School of Foreign Languages and Literature of Wuhan University website, available at: <http://fls.whu.edu.cn/info/1016/4785.htm> (accessed 27 November 2020) (in Chinese).

Xin wuhan shiji (1949–2009), Tu Wenxue zhubian, Wuhan press, Wuhan, 2010. (in Chinese).

Youcheng shizhang yizhang jieshou changjiang ribao jizhe caifang, yu wuhan xieshou dazao guoji youcheng jiaoliu hezuo dianfan (2017), Wuahanshi renmin zhengfu waishi bangongshi, Foreign Affairs Office of Wuhan Municipal People's Government website, available at: www.whswwb.org.cn/xwzx_38289/wsd/202008/t20200814_1424386.shtml (accessed 16 October 2020) (in Chinese).

Zhangdaili shuai hubeisheng zhengfu daibiaotuan fangwen deguo hewukelan (2011), Hubeishengrenminzhengfu, People's Government of Hubei Province website, available at: www.hubei.gov.cn/zwgk/hbyw/hbywqb/201112/t20111214_1473504.shtml (accessed 15 October 2020) (in Chinese).

Zhangtong shuaituan fangwen ouzhou sanguo (2013), Wangyi xinwen, Wangyi New's net, available at: www.163.com/news/article/9D2C4NSU00014AED.html (accessed 15 October 2020) (in Chinese).

Zhangxiaomei huizhang huijian wukelan zhuhua dashi xieergai kameishefu (2018), Zhongguo guoji maoyi cujin weiyuanhui hubeisheng weiyuanhui, Hubei Provincial Committee of China Council for the Promotion of International Trade, available at: <http://www.hbccpit.org/main-dtxw/cont/news-13138.html> (accessed 01 September 2021) (in Chinese).

Zhida wukelan zhong'ou banlie dida jifu (2020), Renmin wang, People website, available at: <http://ydyl.people.com.cn/n1/2020/0708/c411837-31775489.html> (accessed 08 July 2020) (in Chinese).

2018 Zhongguo hubei – wukelan jingmao qiatanhui chenggong juban (2018), Zhongguo guoji shanghui, China Chamber of International Commerce website, available at: www.ccoic.cn/cms/content/9168 (accessed 12 September 2020) (in Chinese).

2018 Zhongguo hubei – wukelan touzi maoyi qiatanhui zai jifu juxing (2018), Zhonghua renmin gongheguo zhu wukelan dashiguan jingji shangwuchu, Economic and Commercial Office of the Embassy of the People's Republic of China in Ukraine website, available at: <http://ua.mofcom.gov.cn/article/c/201809/20180902789740.shtml> (accessed 10 October 2020) (in Chinese).

Стаття надійшла до редакції 11.12.2021

UDC 811.581

CONSTRUCTING AN IDEAL SOUTHERN SONG IN *BIJI*: A STUDY OF ZHOU MI'S *ANECDOTES OF WULIN*

Wai Tsui

Associate Professor

The Department of Chinese Language and Literature

The Chinese University of Hong Kong

Rm 518, Fung King Hey BLDG, CUHK, Shatin, Hong Kong

wtsui@cuhk.edu.hk

As an important *biji* 筆記 (jottings) of the late Southern Song and early Yuan periods, Zhou Mi's 周密 (1232–1298) *Wulin jiushi* 武林舊事 (*Anecdotes of Wulin*) is conventionally regarded as historical records of urban lives of ordinary people, written under the direct influence of the famous memoir, *Dongjing menghua lu* 東京夢華錄 (*A Dream of the Eastern Capital*). Zhou Mi, a leading literati during the late Song and early Yuan period, is deeply interested in history and is committed to preserve historical records of the fallen dynasty. Compare to his later works, *Qidong yeyu* 齊東野語 and *Guixin zashi* 癸辛雜識, *Anecdotes of Wulin* is more than a collection of historic data. It is generally believed that the *Anecdotes* was written shortly after the downfall of the Song dynasty. Possibly, at the time, Zhou was overwhelmed by the shock and sadness, and was unable to judge or criticize. What he needed most at that time was to pacify his emotion, and so he turned to remembering and writing about the heyday of the Southern Song. This article argues that the primary meaning of the *Anecdotes* is to strongly express the author's loyalty and identification with the imperial court of the Southern Song dynasty, especially its virtue values. Unlike *Dongjing menghua lu*, Zhou has spent over two-third of his book on describing events related to the emperor and the imperial family. Instead of focusing on the common folks, he is more eager to show the lives and virtue values of the imperial court and the elite class. In the *Anecdotes*, Zhou reconstructs, fragment by fragment, a benevolent and prosperous society of the Southern Song, a memory that the author would like his readers to have and to identify with.

Keywords: Zhou Mi, *Wulin jiushi*, loyalists, rituals, collective memory.

СТВОРЕННЯ ІДЕАЛЬНОЇ ПІВДЕННОЇ СУН У ЖАНРІ БІЦІ: ДОСЛІДЖЕННЯ «МИНУВШИНІ З УЛІНЯ» ЧЖОУ МІ

Вай Цзуй

Як важливий біцзі (筆記) періодів пізньої Південної Сун і ранньої Юань збірка «Улінь цзюши» 武林舊事 («Минувшини з Уліня») 周密 Чжоу Мі (1232–1298 роки) традиційно вважається історичними записами про міське життя звичайних людей; вони були написана під безпосереднім впливом відомих мемуарів «Дунцзін мен хуа лу» 東京夢華錄 («Мрії про розкоші східної столиці»). Чжоу Мі, провідний літератор періоду пізньої Сун та ранньої Юань, глибоко цікавився історією та прагнув зберегти історичні записи про династію, що занепала. Порівняно з його більш пізніми творами, «Цідун є ю» (齊東野語) та «Гуйсінь цза ши» (癸辛雜識), «Минувшини з Уліня» – це більше ніж просто збірка історичних даних. Уважається, що збірка була написана незабаром після падіння династії Сун. Імовірно, у той час Чжоу Мі був приголомшений та засмучений і не міг судити чи критикувати. У той час йому найбільше потрібно було вгамувати свої емоції, тому він удався до спогадів та почав писати про період розквіту династії Південної Сун. У статті стверджується, що основним змістом «Минувшин» є яскраве вираження вірності й ідентифікації автора з імператорським двором династії Південної Сун, особливо з її цінностям. На відміну від «Дунцзін мен хуа лу», Чжоу Мі присвятив понад дві третини своєї книги опису подій, пов'язаних з імператором та імператорською родиною. Замість того, щоб зосередитися на простих людях, він прагнув більше показати життя та цінності імператорського двору й еліти. У збірці «Минувшин» Чжоу Мі фрагмент за фрагментом реконструює доброзичливе та процвітаюче суспільство Південної Сун, спогад про яке автор хотів би розділити зі своїми читачами.

Ключові слова: Чжоу Мі, Wulin jiushi, лоялісти, ритуали, колективна пам'ять.

1. Zhou Mi and the Writing of *Wulin jiushi*

Zhou Mi (1232–1298), courtesy name Gongjin 公謹, is a key figure of Song loyalist and literati in Hangzhou during the late Southern Song and early Yuan era. He is widely known for his poetry, *biji* (jottings) and his connoisseurship. As Zhou is a prolific writer and an intriguing loyalist, research of him centers on his loyalism, poetry, and his erudite knowledge in art collection and historiography [Xia 1961; Jay-Preston 1991; Jin... 1993; Weitz 2002; Liu 2012]. This article examines one of his early jottings, *Anecdotes of Wulin* (hereafter *Anecdotes*) [Cao 2013]. The purpose of writing the *Anecdotes* for Zhou Mi is primarily an exploration of the prime time of the demised Southern Song dynasty. The book consists of 10 *juan* (chapter), with a total of seventy-one essays, recording rituals, festivals, imperial events, names of imperial buildings, famous sights-seeing spots, entertainment quarters, street performances and vendors in the city of Hangzhou.

The *Anecdotes* is often regarded either as one of Zhou's historic writings in reflecting the downfall of the Song dynasty which contains valuable historical information to supplement official histories, or simply an emulation of *Dongjing menghua lu* which shows a kaleidoscopic view of urban life of commoners [Liu 2012; Shang 2016]. While the *Anecdotes* does contain historic information that can supplement official history, especially in the chaotic period, but other than a passive repository of miscellaneous information, what can be its function in its social

context? In research Zhou Mi's writings, scholars emphasize on Zhou's identity as loyalist and his jottings being a loyalist's urge to preserve the lost memory. A careful scrutiny of the *Anecdotes*, however, will show that it has a different orientation from his other jottings. In this article, I intend to examine the *Anecdotes* by observing how Zhou encounters the past, and how his personal motives and cultural position influence and enrich his construction of the past. This enables us to understand more about Zhou Mi both as a loyalist and an intellectual of early Yuan period, and this approach also demonstrates the function of jottings as an important vehicle of cultural production.

Notably, in the *Anecdotes*, Zhou is not giving a personal record of the extravagance of the Southern Song dynasty. In fact, he has not experienced the era being written in this book. His records come mainly from either what he read from his family library or heard from retired eunuchs. The book, however, is written in a "past as present" approach that readers are unaware of historic time, as the author also describes his feeling as "I thought life is always like this". Compare to his later works, *Qidong yeyu* 齊東野語 and *Guixin zashi* 癸辛雜識, Zhou has no intention to reflect on the reasons leading to Song's downfall in the *Anecdotes*. It is generally believed that the *Anecdotes* is written during shortly after the downfall of the Song dynasty. Possibly, when writing the *Anecdotes*, he was overwhelmed by the shock and sadness, and was unable to judge or criticize. What he needed most at that time was to pacify his emotion, and Zhou turned to writing. He writes many of his *ci* poetry almost in a compulsory manner [Liu 2012]. In the *Anecdotes*, he reconstructs the heyday of Southern Song and writes about the imperial court with great admiration and respect. By writing about the "objectivized culture", such as rituals, festivals and monuments, Zhou offers readers a composite picture of Wulin (another name of Hangzhou 杭州. The name comes from Mount Wulin 武林山 of Hangzhou) the capital of Southern Song, and presents a different kind of historical engagement than those of official history [Assmann 1995]. He depicts in vivid details of a bygone life (*jiushi* 舊事) that he wants himself and the posterity to remember as the Southern Song. This marks the main difference of the *Anecdotes* from his other two *biji* which focus on political history [Shang 2016]. Concerning its relation to *Dongjing menghua lu*, whereas the *Anecdotes* shares some characteristics of the "menghua ti" 夢華體, Zhou has proposed a different emphasis and organizational structure [Yi 2009]. More than two-third of the book are devoted to writing about rituals and important events of the imperial family. Even when writing about the festivals, Zhou always describes the imperial way of celebration before going into details of the commoners. The meaning conveyed by the *Anecdotes* is thus closely related to this focus of interest and writing strategy.

2. Reconstructing a Realm of Order, Virtue and Prosperity

Extant research of the *Anecdotes* is mainly about what historic information it has retained, thus focusing mainly on its historic value. When evaluating Zhou's intention in writing it, scholars tend to give a generalized conclusion that it is a reflection of Zhou's loyalty for the fallen empire. This conclusion, however, is hardly satisfactory, for most of the writings written at during the transition of dynasties exhibit such characteristics. What makes the *Anecdotes* different from other works that also explore the past and written during the same period?

I will argue that the primary meaning of the *Anecdotes* is to strongly express Zhou's political and cultural identification with the Southern Song. In the *Anecdotes*, he builds an ideal society and he can totally relate himself as a member of it. Unlike his later works, *Qidong yeyu* and *Guixin zazhi* which contain personal comments that reflect on the history of Song, the *Anecdotes* is a serial of descriptive essays written in an objective tone, and the author rarely intervenes to give personal comments or to show his feelings. On the surface, he seems only to record passively on the miscellaneous of urban life, but by using a third person view and a factual tone, he has depicted a self-explanatory picture of a society that is so orderly guided by rules and virtues which become the pillars of its prosperity. The author declares, in an "as-a-matter-of-fact" manner, that this is what life is like during the reign of Southern Song. This is his ideal world and he identifies himself with it, even though it has vanished.

In the *Anecdotes*, the first three chapters are accounts of rituals performed during imperial ceremonies and festivals, and as a supplement, Chapter Eight adds details on a few other special occasions in the court. When reading these essays, one is impressed by the details being offered. He is not preserving history, but making it alive. One can vividly "see" the rituals down to minute details. For example in "Simeng jiachu" 四孟駕出 (imperial procession during the first month of the four seasons), the author traces the procession from its preparation. Under the command of Three Capital Guards (also known as *sanya* 三衙, refers to Palace Command *dianqian si* 殿前司, the Metropolitan Cavalry Command *majun si* 馬軍司 and the Metropolitan Infantry Command *bujun si* 步軍司) six thousand two hundred soldiers help to clear up the alleyways [Wang 1983].

Thereafter, Zhou records a list of 98 bureaus, of which their officials will participate in the procession. The name of the bureaus and number of participants of each department are listed according to the order of precedence. At the end of this episode, the author records how the guards of honour give salute when the emperor pass. By giving a panoramic view, readers find themselves walking down the procession and watching the entire event. This episode is important in giving readers a general impression of what is needed when the emperor go out of the palace, as Zhou continues to refer back to this procession, when recording other rituals being performed outside the imperial palace. For example, in "Da Li" 大禮 (the Great Sacrifice) at the southern suburb 南郊, when mentioning the procession, Zhou simply says "same as the procession of *simeng*" 儀從並同四孟.

In the episode of the Great Sacrifice, apart from recording the preparation which takes nearly a year, the author gives a detailed run-down of the rituals performed by the emperor on the three-day ceremony. On the first day, the emperor needs to dress up and starts fasting, preparing himself for holding the ceremony. The next day, leading a procession from where he fasts, the emperor will conduct rituals first in Jingling 景靈 Palace and then proceeds to the Ancestral Temple (太廟). At night, he will lead the group of entourage to the south suburb altar, and the sacrifice starts at 1:15 am. The emperor offers sacrifice to Heaven, Ground and his ancestors, and performs a serial of rituals on the altar. Thereafter, the emperor gets changed and returns to the Duancheng 端誠 Palace to be received by the officials. By tracing the itinerary of the Great Sacrifice, readers follow the footsteps of the emperor and go through the whole activity. In addition, readers are offered with all the minute details, for example the different dress codes required by different ranks of the entourage at

each stage of the rituals, the size and decorations of the altar, the officials of different ranks who attend the ritual and many more details as such. By having these details in mind, one can visualize or even re-enact the whole event.

The first chapter and first half of the second chapter are all devoted to record the imperial ceremonies offered to Heaven, the ancestors and the emperor. After the first six chapters are finished, Zhou adds a supplement that becomes the last four chapters in the extant edition. The supplementary four chapters are dominantly about the imperial events, including the imperial visit to state university, crowning of queen, coming-of-age ceremony of prince, the wedding of princess, and welcome reception for envoys coming from north, all are arranged under strict rules and must be done with accuracy. By reading these episodes, the author repeatedly impresses his readers by how the court and its governance are guided by appropriate rituals and order. This is not only shown in various rituals and ceremonies, but also extended to the empire's administration from military training to the running of state university.

Li 禮 (rituals) is of great importance in people's life and statecraft of pre-modern China. [Elman... 2009; Puett... 2016] Confucian studies emphasize the political, institutional and educational functions of *li*. On a personal level, *junzi* 君子 (a gentleman) will follow the *li* in order to effectively express show his benevolence. On a state level, *li* builds a vision of statecraft. It is both a guiding principle and a binding force, not only to regulate the rulers, but also to educate and manage the populace. By showing the vivid details of the rituals and ceremonies (practice of *li*), Zhou wants to tell his readers that everything in Southern Song is well-organized, under the leadership of the imperial court, in an orderly and appropriate way, favoured by Heaven. When the emperor is about to perform the Great Sacrifice, Zhou Mi writes, "at that time, wind comes from the sky and brings the sound of jingling jade belts, just like music of the Shang dynasty coming from Heaven". 天風時送，佩環韶濩之音，真如九天吹下也。 This miraculous reaction from Heaven shows that Heaven is willing to accept the sacrifice given by the emperor.

Looking at the sequence of ceremonies recorded in the first two chapter: immediately after the Grand Sacrifice, there comes the amnesty during which some prisoners are pardon of their sins by the emperor on behalf of Heaven. Thereafter, the emperor would express thanks to Heaven and ancestors again. By performing meticulously the required rituals and ceremonies, the *Anecdotes* shows that the Song emperor gains support for his rule from divine powers, and this in turn legitimates his rulership. It is particularly striking as all these were written after the downfall of Song, but Zhou writes as it is still the way of life. For him, the Song court is and will always be the legitimate ruler. On the other side of this token, the Mongols, the actual ruler, is not accepted by him.

Zhou's admiration and respect for the Southern Song imperial court can be further explored in the episodes devoted to the writing of filial piety in the *Anecdotes* [Hsieh 1959; Wei 1969; Nylan 1996]. Zhou has written extensively about this important moral value being cherished and practiced in the imperial family. Apart from essays about sacrifice to Heaven and the ancestors, Zhou praises filial piety of Xiaozong 孝宗 (1127–1194, reign time 1162–1189) time and again. The first essay of the *Anecdotes* "Qingshou cebao" 慶壽冊寶 (Celebration of Birthday and Conferment of Seal) is a ceremonial event of which the emperor celebrates the birthday of the Emperor Emeritus and pays homage to the Empress Dowagers. In this essay,

Xiaozong is praised as the most filial son in history who takes care of the Emperor Emeritus and Empress Dowagers with all he has, and the celebration of Emperor Emeritus is regarded by the emperor (and the author) as the most important event. To further demonstrate and praise Xiaozong's sincerity, Zhou Mi devotes Chapter Seven, the first chapter of the supplement, "Qian Chun fengqin" 乾淳奉親 (Serving Parents in Qian and Chun periods) to give details on the acts of filial piety. As ceremonies and rituals can sometimes be reduced to performance, filial piety needs to be proved through daily actions. "Qian" and "Chun" refer to Qiandao 乾道 and Chunxi 淳熙 respectively, the reign names of Xiaozong from 1165 to 1189, nearly covering Xiaozong's entire reign. Zhou selects vignettes from over three decades in order to show how Xiaozong has served Gaozong 高宗 (1107–1187, reign time 1127–1162), his adopted father, modestly and unswervingly.

Xiaozong is not fulfilling filial piety as a duty only, but he cares for Gaozong from the bottom of his heart. For instance, on one occasion, Gaozong invited one of his favourite officials, Shi Hao 史浩 (1106–1194) to the imperial family banquet. Gaozong was so happy to see Shi that he ordered various native street food of Bianjing 汴京 (the capital of Northern Song, nowadays Kaifeng 開封). This perhaps had aroused an aura of nostalgia, and Gaozong and Shi Hao started drinking wine. Zhou records that when a servant secretly reminded Shi Hao not to pour too much wine, Xiaozong immediately permitted him to continue as he knew Gaozong was so excited, and he did not want to disappoint his father. Zhou writes immediately after, "The Emperor Emeritus is overjoyed".

On another occasion, Gaozong invited Xiaozong to Peak Feilai 飛來 in order to cool down from the summer heat. Peak Feilai is on a hill, west to the West Lake. The place Gaozong and Xiaozong went for cooling was decorated with rockery, bamboo groves and ancient pine trees that it was entirely shaded from the sun. The author writes, "One cannot see sunlight here and feels no summer heat" (不見日色, 並無暑氣). The servants, however, were not aware of the coolness and they offered Gaozong *hangxie jiang* 沆瀣漿 (dew syrup), a cooling drink, and iced white wine. Xiaozong stood up and suggested Gaozong not to drink them. At first, Gaozong dismissed him as he loved these cooling drinks, but Xiaozong continued to persuade Gaozong that these drinks might hurt his gastroenteric system. Eventually, Gaozong agreed with Xiaozong. The narrator then points out again that this place is actually quite cool (此處涼甚).

Chapter Seven is made up of these seemingly trivial events between father and son, but these vignettes have shown some most heart-warming scenes inside the imperial family. While the "Qingshou cebao" narrates Xiaozong as a model emperor who follows the rituals strictly, the "Qian Chun fengqin" gives a vivid description of a filial son who serve his father with sincerity and love.

Filial piety is not only important within one's immediate family, but can be extended to the society through the notion of *sangang* 三綱 (Three Bonds), in which the relation of father versus son is a simile to emperor versus his subjects. By demonstrating filial piety towards senior members and ancestors of the imperial court, the ruler set an example of a filial son, and his model is to be followed by his people. In the preface to "Qian Chun fengqin", Zhou talks about the objective of recording the acts of filial morality being:

使觀之者錫類之心，油然而生，其於世教民彝，豈小補哉！

(These records) can impel others' (the thought of filial piety) naturally. This is not of little significance to the upholding of moral standard of society.

“Xilei” 錫類 alludes from the poem “Jizui” 既醉 (Drunk) of *Shijing* 詩經, praising filial piety as an important virtue that will bring fortune not only to the filial son, but also to their posterity [Legge 2016]. Zhou emphasizes the power of role model and relates filial piety to rulership. This is in line with the concluding remarks of “Qingshou cebao”,

後三日，百官拜表稱賀於文德殿，四方萬姓，不遠千里，快睹盛事。都民垂白之老，喜極有至泣下者。

Three days after (the Emperor Emeritus' birthday celebration), hundreds of officials submit their congratulations at Wende Palace. People from all directions and distance are happy to watch the great event. Elder citizens of Hangzhou are overjoyed that they even shed their tears.

Apparently, the officials and common people are deeply moved by the emperor's behaviour and shows their recognition to him. By portraying a filial emperor who is recognized by Heaven, ancestors, his father and his subjects, the emperor's rulership is legitimized. He is deserved of loyal subjects just like how he has been loyal to his father. In fact, the Song imperial family is not as harmonious as Zhou described here. In *Qidong yeyu*, Zhou does not avoid talking about ruthless power struggle among the royal family and nobles. In the *Anecdotes*, however, he selects only the positive side. In this sense, the *Anecdotes* is not aiming at analyzing or reflecting on the downfall of the dynasty, but a construction of an orderly, virtuous and prosperous society through careful selection of historic materials.

In addition to the relation between son and father, along the line of the Three Bonds, Zhou continues to write about a harmonious relation between the emperor and his officials and populace. In writing the various rituals, the participating officials are always recorded to be paying great respect to the emperor. The emperor, in return, also shows his mercy to them. For example, in the banquet after the Gongxie 恭謝 (Offering Thanks of Ancestors), the emperor will bestow flowers to his officials and guards. Zhou Mi quotes a poem written by Jiang Kui, and it reads,

六軍文武浩如雲，
花簇頭冠樣樣新。
惟有至尊渾不戴，
盡將春色賜群臣。

The army and officials from the administration and military are gathering like clouds.

Flowery embellishments on the hats are all brand new.

Only the emperor wears no (flowery) accessories,

As he has bestowed all the colours of spring to his officials.

The poem suggested that the rituals of bestowing flowers is an expression of kindness from the emperor. Moreover, this kindness is a sacrifice made from emperor as he is refrained from wearing any flowery accessories.

Another example is Chapter Nine, a rundown of Gaozong's visit to Zhang Jun 張俊 (1086–1154), one of the four prominent generals in his reign. Although by Zhou's time, Zhang has long lost his fame and is blamed for plotting against Yue Fei 岳飛 (1103–1142), Zhou has no intention to discuss this controversy here, instead, his focus is to reveal an extravagant event during which the emperor shows his

care and trust to a loyal official, and this is demonstrated through a meticulous plan and rituals according to the principles of *li* [Li 2013]. Needless to add any personal comments, the royal visit itself is already an ideal interaction between the emperor and his officials.

By following rituals and filial piety, people are under rule of benevolence which is fundamental to a strong, stable and prosperous society. Therefore, when the author then goes on to describe the prosperous business and urban life of Hangzhou in Chapter Five and Six, he would not be misunderstood as to show off of luxury and desire. Moreover, being a benevolent ruler, the emperor always shows mercy and care to his people, and in return he has also won their support. The *Anecdotes* demonstrates this political ideal by repeatedly mentioning the excitement of the spectators during imperial procession and how the emperor also enjoys tours to West Lake, with commoners in his proximity. Zhou even “criticises” the court to provide too much welfare for the people of Hangzhou that they become too proud of themselves. In the essay of “Jiaomin” 驕民 (Arrogant People), Zhou has not shown the arrogance of the people of Hangzhou, but he happily writes about the welfare they enjoyed. The court has provided nearly everything from birth to death for everyone. Below is an excerpt,

病者則有施藥局。童幼不能自育者，則有慈幼局。貧而無依者，則有養濟院。死而無殮者，則有漏澤園。

There is pharmacies for the sick. There is orphanage for the children who cannot support themselves. There is home for the poor and homeless. There is public cemetery for the death whose families are unable to afford funerals.

These few lines are especially striking as they draw a picture similar to the Confucian idea of *Datong* 大同 (Great Union), an ideal society in which everyone will get what they need and all are ruled under fairness. The Great Union is described in “Liyun” 禮運 (the Movement of Rites) in *Liji* 禮記 (Records of Ritual) as a perfect society that existed in antiquity. The Confucius describes it as “employment of the able-bodied, and the means of growing up to the young. They showed kindness and compassion to widows, orphans, childless men, and those who were disabled by disease, so that they were all sufficiently maintained. Males had their proper work, and females had their homes” (使老有所終，壯有所用，幼有所長，鰥寡孤獨廢疾者，皆有所養。男有分，女有歸) [Legge 2016]. No wonder the author exclaims, “How fortunate are the people!” (民生何其幸歟).

When writing the *Anecdotes*, Zhou is trying to piece together not only the heyday of Song dynasty, but an ideal realm that he relates to as the past. To write about this glorified past means to cherish it and reconnect himself with it. In the *Anecdotes*, the Song dynasty is portrayed as not only the legitimate political ruler, but perhaps more importantly the symbol of high culture and virtue of which Zhou builds and confirms his identity that he might otherwise take for granted if there has not been a change in dynasties. This construction of the past is closely related to his present situation [Maurice Halbwachs 1992]. The strong expression of Zhou’s admiration and loyalty toward the past implies his disapproval to the present Mongol rule, both politically and culturally.

3. The Past and Present in the *Anecdotes*

In *Social Memory*, James Fentress and Chris Wickham talk about how past and present are connected with each other in memory, and “we experience the present

as connected to the past” and “our experience of the present is embedded in past experience” [Fentress and Wickham 1992, 24]. Even if the present is inconsistent to the past, one can easily find an explanation. So, the significance of memory of the past “is not its capacity to provide an unshakeable foundation for knowledge, but simply, its capacity to keep us afloat” [Fentress and Wickham 1992, 24]. Their views on the connection of past and present can help us to understand the “past” and “present” in the *Anecdotes*. More than just a wistful looking back to the good old days, Zhou is in fact experiencing the past, constructed by him, and he finds himself living in it. In the writings about the past, the sense of time is of great importance, and the author and readers are going back and forth in past and present. On the one hand, the past is forever lost, on the other hand it resurrects and is coming back into the author’s mind. In the preface to the *Anecdotes*, Zhou has expressed a strong emotion when he has to face the difference between past and present. He repeatedly uses the imagery of awakening from a dream to express the feeling of losing, an inspiration from *Dongjing menghua lu*. But whenever he thinks of the glorified past, he indulged himself in and feels himself still living in it. He describes his feeling as “like a small child watching performance day and night but does not feel tired at all” 如小兒觀優，終日夕不少倦。In this metaphor, the neglect of physical tiredness means the child is unaware of past and present. He is so occupied by the performance that he has not noticed the pass of time which is indicated by physical tiredness. A few lines after, Zhou writes, “I think life is always like this, and at that time I am not aware that this peaceful and happy life is hard to come by” (意謂人生正復若此，初不省承平樂事為難遇也). The life he recorded in the *Anecdotes* is what he thinks will go on forever and he presents them in an “ever-lasting” manner.

In the narration of the *Anecdotes*, there is minimum indication of historic time. In the preface, the author reminds readers that what he wrote was mainly happened during the era of Gaozong and Xiaozong, but once we start reading the essays, historic time is seldom mentioned, except for Chapter Seven in which he gives a chorological record to show Xiaoaong’s consistent acts of filial piety. Most events are written not as a piece of historic record or a memoir, but rather like presenting a painting in which time is frozen. The events, especially the ceremonies and rituals, are seldom specified to a particular period in history, but they are narrated as they happen year after year, in a continuum of time. The author seems to tell the readers that what he has recorded has happened and are still happening, and that one can visualize and even re-enact every single detail in these ever-lasting ceremonies, rituals, festivals, places of interest and business on the streets. The bustling city of Hangzhou seems to exist without the dimension of time. Therefore, the author is not writing about the “past”, but he is writing the “present”. “Past” is constructed as “present” in the *Anecdotes*. In this sense, Zhou is experiencing this ideal and ever-lasting realm when he constructs it. As he said, he has once thought life will continue just like what he has written in the *Anecdotes*, and when he reads this jottings after finishing it, everything seems to be just happened yesterday.

4. A Comparison to *Dongjing menghua lu*

Dongjing menghua lu has attracted many scholarly attention in the research of Song dynasty jottings as it has exerted great influences on later writings, and the *Anecdotes* is regarded one of them [West 1985]. Indeed, the *Anecdotes* shares many similarities with *Dongjing menghua lu*.

First, the background of the two books is related to changes in dynasties. The author of *Dongjing menghua lu*, Meng Yuanlao 孟元老 was forced to flee Bianjing (also known as Dongjing) in 1127 when the Northern Song fell, after residing there for twenty-four years [Deng 1982]. *Dongjing menghua lu* is his reminiscences of the heyday of the Northern Song. Both Meng and Zhou have experienced the downfall of their country and they look at the past from a survivor's point of view. Both books write about festivals, imperial events, business in the capitals, and customs and traditions, preserving valuable historic information that is often neglected in official history. By recording these seemingly miscellaneous urban life, both writings build a collective memory of the vanished past. Both adopt an objective tone in their narration and description, and the narrator seldom intervene to express personal feelings, aiming to show readers a picture (mimicking) rather than to tell a story (narrating). By adopting these distinctive characteristics of the "style of Menghua", it is fair to say that the *Anecdotes* is heavily influenced by *Dongjing menghua lu*. In fact, Zhou does mention *Dongjing menghua lu* as his inspiration of writing when he refers to his memory of the past as awakening from a dream in the preface to the *Anecdotes*. Despite their similarities, however, Zhou obviously has his own agenda.

First, Zhou has a strong interest in the Song imperial court. Apart from writing about the imperial events, when recording the annual festivals, he always starts with what happens in the court, and sometimes he only writes about the celebrations in the court. For example, in the essay of the 1st Day of the Year 元正, traditionally the most important Chinese festival, Zhou's entire focus is at the court, leaving only a couple of sentences to describe the celebrations of commoners. In the essays about *Taiocai* 挑菜 (Picking vegetables, 2nd Day of the 2nd Month), *jinchā* 進茶 (Tea Offering), *shanghua* 賞花 (Blossom Appreciation), Zhou only writes about how the royals enjoy on these occasions.

In the essay of *Yuanxi* 元夕 (15th Night of the First Month), Zhou writes extensively about the different styles of lanterns in the court and the performances at the Gate of Xuande 宣德 offered to the imperial family. Nearly the entire essay is devoted to the celebrations happened among the upper class. Below is an excerpt about preparing the lanterns in the imperial palace.

禁中自去歲九月賞菊燈之後，迤邐試燈，謂之「預賞」。一入新正，燈火日盛，皆脩內司諸璫分主之，競出新意，年異而歲不同。往往於復古、膺福、清燕、明華等殿張挂，及宣德門、梅堂、三間臺等處臨時取旨，起立鼇山。燈之品極多（見後燈品），每以「蘇燈」為最，圈片大者徑三四尺，皆五色琉璃所成。山水人物，花竹翎毛，種種奇妙，儼然著色便面也。其後福州所進，則純用白玉，晃耀奪目，如清冰玉壺，爽徹心目。近歲新安所進益奇，雖圈骨悉皆琉璃所為，號「無骨燈」。禁中嘗令作琉璃燈山，其高五丈，人物皆用機關活動，結大綵樓貯之，又於殿堂梁棟窗戶間為涌壁，作諸色故事，龍鳳噴水，蜿蜒如生，遂為諸燈之冠。前後設玉柵簾，寶光花影，不可正視。仙韶內人，迭奏新曲，聲聞人間。殿上鋪連五色琉璃閣，皆毬文戲龍百花。小窗間垂小水晶簾，流蘇寶帶，交映璀璨。中設御座，恍然如在廣寒清虛府中也。

After the exhibition of chrysanthemum lanterns from the ninth month of the previous year, the imperial palace continues to show different lanterns and is known as "advance appreciation". After the New Year, there hangs more lanterns and the palace becomes brighter. The eunuchs of the Imperial Construction Bureau

is responsible for it, and every year they compete with one another for new ideas. Lanterns are always hanged at Fugu, Yingfu, Qingyan, Minghua and other palace halls. As for the Gate Xuande, Plum Room and Three Idyllic Terrace, the “Mount of Sea Turtle” (mountains of lanterns) will be built by an ad hoc imperial order. There are myriads kinds of lanterns (see “Kinds of Lantern”), and lanterns from Suzhou are the best. The big ones’ circumference reaches three to four *chi*, made of five-coloured glass. On the lanterns, there are pictures of landscapes, characters, flowers and bamboos and (decorations of) feathers, all are very extraordinary, looking like coloured fans. Lanterns from Fuzhou are made entirely of white jade, shiny and eye-catching. Looking at them makes one feel pure and cool as like looking at the moon. Recently, lanterns from Xin’an are so remarkable that even their frames are made of glass, and known as “frameless lanterns”. The imperial palace also produces huge glass lanterns, high up to five *zhang*. The characters on the lanterns are all moveable. These lanterns are stored in decorated towers. Inside the towers, the roof beams, pillows, windows and doors are painted with stories and decorated with fountains imitating vividly shapes of dragons and phoenixes. This is, therefore, the best lantern. Around (this lantern) is a jade fence and blind, decorated with jewels and flowers, and it is too shiny that one cannot look directly into it. The imperial music performers will play newly composed music continuously, even people outside the palace can hear it. The windows besides the door of the halls are all made of glass with circular patterns, patterns of circus performance and various flowers. There are shiny crystal blinds with tassels decorated with jewels hanged upon the small windows. At the centre is the imperial seat. It is like being inside the Palace of the Moon.

Following Zhou’s viewpoint, readers can visualize the extraordinary scale of lantern festival celebration in the palace. Afterwards, Zhou goes on to describe the exciting performances in the court:

至二鼓，上乘小輦，幸宣德門，觀鼇山。擎輦者皆倒行，以便觀賞。金爐腦麝，如祥雲五色，熒煌炫轉，照耀天地。山燈凡數千百種，極其新巧，怪怪奇奇，無所不有，中以五色玉柵簇成「皇帝萬歲」四大字。其上伶官奏樂，稱念口號、致語，其下為大露臺，百藝群工，競呈奇伎。內人及小黃門百餘，皆巾裹翠蛾，傲街坊清樂傀儡，繚繞燈月之下。既而取旨，宣喚市井舞隊及市食盤架。先是，京尹預擇華潔及善歌叫者謹伺於外，至是歌呼競人。既經進御，嬪妃內人而下，亦爭買之，皆數倍得直，金珠磊落，有一夕而至富者。宮漏既深，始宣放煙火百餘架，於是樂聲四起，燭影縱橫，而駕始還矣。

At nine o’clock in the evening, the emperor rides on the small sedan chair to Gate Xuande to see the “Mountain of Sea Turtle”. The sedan chair is facing backward when moving in order to give the emperor a better view. Mist and smell from incenses of borneol and musk, released from the golden burners, are like five-coloured clouds. There are dim and moving lights, shining around. Thousands and hundreds of lanterns are put together like a mountain, all are novel. Nothing can be more extraordinary than that. At the centre, there is a five-coloured jade made scaffold, with four characters “huang di wan sui” (ten thousand years to the emperor) upon it. On top of the scaffold are official musicians, playing music and saluting to the emperor. Under the scaffold, there is the big open stage, exhibiting hundreds of artistic works, competing with one another. More than a hundred imperial performers and

young eunuchs are all dressed up with shawl and butterfly shaped hair accessories, imitating popular music performance and playing puppet shows under the lanterns and the moon. After getting the imperial command, there comes the street dancers and street food platters. Presentable vendors who are good at peddling, selected by the capital mayor, now competes crying for sale. After the emperor is offered (with goods), all the others, from the royal concubines to the palace servants, scramble to shop around. They love buying jewels, and often pay a price that is few times more expensive. Some sellers, therefore, become rich overnight. Later that night, there comes hundreds of carts, releasing fireworks. At that moment, there is music, candle lights and shadows everywhere, and the emperor starts returning home.

Thereafter, Zhou goes on to write about the celebrations of nobles and the rich. At the end, he spends a short paragraph on the commoners, writing about their jewel decorations, food and dance performances. Although readers still feel the zest of the festival on streets but the description is rather terse. Apparently, writing about the popular customs and traditions of commoners is not Zhou's priority. Although *Dongjing menghua lu* also writes about imperial celebrations and important royal events, Meng is more interested in popular culture and lives of the common folk. The focus of interest of the two books is essentially different.

In addition, Zhou adds episodes of the ways of life of the elite class, which is also not of much interest to Meng Yuanlao. In Chapter Ten, Zhou quoted two essays of Zhang Zi 張鎡 (1153–1235) as an example of the elite class. The two essays record how and where the literati spend their time around the year. These records can be read as supplements to Chapter Two and Three, so that now readers have ideas about how the lives of the royals, the literati and commoners are like respectively. More importantly, the two essays have shown the rarefied world of the literati. The artistic names of the buildings in Zhang's home and his idyllic life style belong only to an elite class with erudite knowledge in literature. For modern readers of Chinese literature, such a life will probably recall immediately the *Tao'an mengyi* of Zhang Dai 張岱 (1574–1684) as a parallel [Spencer 2007; Kafalas 2017].

Zhou's preference in recording the court and the literati's lives makes a sharp contrast to *Dongjing menghua lu*. Meng's work is more like a city guide that provides many details on pleasure life, such as tea houses, wine shops, restaurants and brothels. Zhou, on the other hand, is more interested to present Hangzhou from the viewpoint of an elevated class, showing how the people (especially the ruling class) follow rituals and demonstrate virtue. *Dongjing menghua lu* tells its readers that Bianjing is the most bustling city, full of luxury and pleasure whereas the *Anecdotes* shows the Hangzhou as being a prosperous and virtuous place in accord with the Confucian values. What the authors select to write about, especially about one's past, is structured by group identities. In this case, Meng identifies more with the common people whereas Zhou identifies to the upper and elite class. Therefore, although both books write about urban life, they are making a vastly different point.

This difference in focus also exerts an impact on the style of language. One of the characteristics of the "Menghua style" is its vernacularism. Meng uses vernaculars and local slangs to capture popular culture in Bianjing. Thus the language is blunt and rustic, full of regional colour. Zhou, however, mentions in the preface that he would adopt a language of "elegance" 雅 which he distinguishes his work from *Dongjing menghua lu*. For the *Anecdotes*, while the language is

generally vernacular-like and easy to understand, the author uses more refined language including large amount of four-word phrases and quoting poems from famous poets, and he seldom uses slangs.

5. Concluding Remarks

In this article, I have evaluate the *Anecdotes* as an important piece of literary work of the early Yuan period. Despite being heavily influenced by the *Dongjing menghua lu*, the *Anecdotes* differs in its focus of interest and language. All the events and records of the *Anecdotes*, although seems to be fragmented, are thematically connected in order to recreate the heyday of Southern Song as both Zhou's memory and his imagination of an ideal society. He is largely successful in portraying the Southern Song as an orderly, virtuous and prosperous world, and he even hints at the Great Union of the Antiquity. By constructing such as a glorified past, Zhou is trying to construct his present life and identity. Even though Southern Song has demised and the country being under the Mongol rule, the *Anecdotes* serves a declaration for the author to confirm his identification and his loyalty to the political stand and cultural values of the Southern Song. The world created in the *Anecdotes* represents not only his past, but also his present and future.

REFERENCES

- Assmann, Jan. (1995), "Collective Memory and Cultural Identity", *New German Critique* 65: 125–133.
- Confucius, *The Analects*, trans. D.C. Lau. (1979), Harmondsworth: Penguin Books.
- Deng, Zhicheng 鄧之誠 (1982), *Dongjing menghua lu zhu* 東京夢華錄注. Beijing 北京: Zhonghua shuju 中華書局.
- Elman, Benjamin and Martin Kern ed. (2009), *Statecraft and Classical Learning: the Rituals of Zhou in East Asian History*. Leiden, Boston: Brill.
- Fentress, James and Chris Wickham (1992), *Social Memory*. Oxford and Cambridge, MA: Blackwell.
- Halbwachs, Maurice (1992), *On Collective Memory*. eds. and trans. Lewis A. Coser. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hsieh, Yu-wei 謝鈺偉 (1959), "Filial Piety and Chinese Society". *Philosophy East and West* 9.1/2: 56–57.
- Jay-Preston. Jennifer W. (1991), *A Change in Dynasties: Loyalism in Thirteenth-Century China*, Bellingham, Center for East Asian Studies: Western Washington University.
- Jin, Qihua 金啟華 and Xiao Peng 蕭鵬 (1993), *Zhou Mi jiqi ci yanjiu* 周密及其詞研究. Jinan: Ji Lu chubanshe.
- Kafalas, Phiilp A. (2007), *In Limpid Dream: Nostalgia and Zhang Dai's Reminiscences of the Ming*. Norwalk: East Bridge.
- Knapp, Keith Nathaniel (2005), *Selfless Offspring: Filial Children and Social Order in Medieval China*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Li, Jiwei 李繼偉 (2013), "Nan Song zhongxing mingjiang Zhang Jun xingxiang yanbian jianlun" 南宋中興名將張俊形象演變簡論, *Wenyi pinglun* 文藝評論 2: 67–72.
- Liji Ying Han duizhao* 禮記英漢對照 (2016), trans. James Legge (Zhengzhou: Zhongzhou guji chubanshe.

-
- Liu, Jing 劉靜, *Zhou Mi yanjiu* 周密研究(2012), Beijing: renmin chubanshe.
- Nylan, Michael (1996). "Confucian Piety and Individualism in Han China". *Journal of the American Oriental Society* 116.1: 1–27.
- Puett, Michael and Christine Gross-Loh (2016), "On Relationships: Confucius and As-If Rituals", in *The Path: What Chinese Philosophers can Teach Us about the Good Life*. New York: Simon & Schuster.
- Shang, Yan 尚豔 (2016), "Lun Song Yuan zhiji Zhou Mi biji de jiazhi" 論宋元之際周密筆記的價值. *國學學刊*3: 93–102.
- Spence, Jonathan D. (2007), *Return to Dragon Mountain: Memories of a late Ming Man*. New York: Viking.
- Wang, David Der-wei 王德威 (2005), "Beijing menghua lu" 北京夢華錄. *Beijing: Dushi xiangxiang yu wenhua jiyi* 北京：都市想像與文化記憶. Beijing: the Peking University Press.
- Wang, Zengyu 王曾瑜(1983), *Songchao bingzhi chutan* 宋朝兵制初探 (Beijing: Zhonghua shuju).
- Wei, Cheng-tung 韋政通(1969), "Filial Piety in China: Its Development and Problem" 中國孝道思想的演變及其問題. *現代學苑* 6.5: 1–9.
- Weitz, Ankeney (2002), *Zhou Mi's Records of Clouds and Mist Passing Before One's Eyes – An Annotated Translation*, Leiden: Brill.
- West, Stephen, H. (1985), "The Interpretation of a Dream. The Sources, Evaluation, and Influence of the "Dongjing Meng Hua Lu"". *T'oung Pao* 71.1/3, 63–108.
- Xia, Chengtao 夏承燾 (1961), *Tang Song ciren nianpu* 唐宋詞人年譜. Beijing: Zhonghua shuju.
- Yi, Yongwen 伊永文 (2004), "Cong zhushi Dongjing menghua lu tan biji xiaoshuo yu lishi de huzheng" 從注釋“東京華夢錄”談筆記小說與歷史的互證. *學習與探索*6: 145–148.
- Yi, Yongwen 伊永文 (2009), "Yi Dongjing menghua lu wei zhongxin de "menghua ti" wenxue" 以“東京華夢錄”為中心的「夢華體」文學. *求是學刊* 1: 114–119.
- Zhou, Mi 周密. *Qidong yeyu* 齊東野語, *Zhou Mi Ji* 周密集. Hangzhou 杭州 (2015): Zhejiang guji chubanshe.
- Zhou, Mi 周密. *Wulin jiushi* 武林舊, *Zhou Mi Ji* 周密集. Hangzhou 杭州(2015): Zhejiang guji chubanshe.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2021

UDC 811.581

A COMPARATIVE ANALYSIS OF GUO MORUO'S AND MAO DUN'S IDEAS ON TRANSLATION

Wang Rong

Assistant Professor

School of Foreign Languages

Beijing University of Aeronautics and Astronautics

37 Xueyuan Road, Haidian District, Beijing, P. R. China, 100191

w200609@sina.com

In the 20th century, two literary stars shone brightly on the Chinese literary scene, Guo Moruo and Mao Dun, who are among the six great literary figures of modern China. They were not only the authors of a large number of literary works, but also took an active part in the process of introducing foreign literature and renewing Chinese literature. For this reason, they both also proved to be excellent translators. This article explores Guo Moruo's and Mao Dun's ideas about translation through comparative analysis and reveals a number of similarities on five issues: the criteria of perfect translation, the quality control of translation, the problem of re-translation, the targeting of literary translation, and the critical view of literary translation. In doing so, they diverge in their understanding of the relationship between translation, creativity, and poetic translation. Finally, through a comparative study of their translation ideas, the contributions of Guo Moruo and Mao Dun to Chinese translation theory, the main ideas of the Chinese translation community in the 20th century are shown, and some suggestions for further study and development of translation theory are formulated.

Keywords: Guo Moruo, Mao Dun, translation thoughts, comparative analysis.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІДЕЙ ГО МОЖО ТА МАО ДУНЯ ПРО ПЕРЕКЛАД

Ван Жун

У ХХ ст. на китайській літературній сцені яскраво сяяли дві літературні зірки – Го Можо і Мао Дунь, які є одними з шести великих літературних діячів сучасного Китаю. Вони були не лише авторами великої кількості літературних творів, а й брали активну участь у процесі знайомства з іноземною літературою та оновленням китайської літератури. З цієї причини вони обоє виявили себе і як чудові перекладачі. У цій статті на основі порівняльного аналізу досліджуються ідеї Го Можо та Мао Дуня про переклад, і виявляється низка схожих поглядів з п'яти питань, таких як: критерії ідеального перекладу, контроль якості перекладу, проблема повторного перекладу, цільова спрямованість літературного перекладу та критичний погляд на літературний переклад. При цьому вони розходяться у своєму розумінні взаємозв'язку між перекладом, творчістю

© 2021 Wang Rong; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of The Chinese Studies. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

та поетичним перекладом. Нарешті, завдяки порівняльному дослідженню їхніх перекладацьких ідей показано внесок Го Можо та Мао Дуня в китайську теорію перекладу, основні ідеї китайської перекладацької спільноти у ХХ ст., а також сформульовано деякі пропозиції щодо подальшого вивчення та розвитку теорії перекладу.

Ключові слова: Го Можо, Мао Дунь, ідеї про переклад, порівняльний аналіз.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ИДЕЙ ГО МОЖО И МАО ДУНЯ О ПЕРЕВОДЕ

Ван Жун

В ХХ в. на китайской литературной сцене ярко сияли две литературные звезды – Го Можо и Мао Дунь, которые являются одними из шести великих литературных деятелей современного Китая. Они были не только авторами большого числа литературных произведений, но и принимали активное участие в процессе знакомства с иностранной литературой и обновления китайской литературы. По этой причине они оба проявили себя и как прекрасные переводчики. В данной статье на основе сравнительного анализа исследуются идеи Го Можо и Мао Дуня о переводе, и обнаруживается ряд схожих взглядов по пяти вопросам, таким как: критерии идеального перевода, контроль качества перевода, проблема повторного перевода, целевая направленность литературного перевода и критический взгляд на литературный перевод. При этом они расходятся в своем понимании взаимосвязи между переводом, творчеством и поэтическим переводом. Наконец, благодаря сравнительному исследованию их переводческих идей показан вклад Го Можо и Мао Дуня в китайскую теорию перевода, основные идеи китайского переводческого сообщества в ХХ в., а также сформулированы некоторые предложения для дальнейшего изучения и развития теории перевода.

Ключевые слова: Го Можо, Мао Дунь, идеи о переводе, сравнительный анализ.

Го Можо (郭沫若, 1892–1978 гг.) и Мао Дунь (茅盾, 1896–1981 гг.) были двумя из шести великих литературных деятелей современного Китая. Оба писателя не только создали большое количество произведений, но и сделали блестящую карьеру как переводчики. В ХХ в. было осуществлено множество исследований идей Го Можо и Мао Дуня о переводе, которые были в основном сосредоточены на анализе техники и эстетики их переводов, но при этом лишь в нескольких работах предпринимались попытки осуществить сравнительный анализ работы этих двух великих переводчиков. Сравнительный анализ дает возможность более глубоко понять идеи о переводе Го Можо и Мао Дуня как выдающихся переводчиков и представителей литературных объединений «Общество созидания» (“创造社”, 1921–1929 гг.) и «Общество изучения литературы» (“文学研究会”, 1921–1932 гг.).

1. Жизнь Го Можо и Мао Дуня

Го Можо – писатель, поэт, историк, археолог и государственный деятель, первый президент Академии Наук КНР (1949–1978) – родился 16 ноября 1892 г. в семье народности хакка в м. Шавань уезда Лэшань провинции Сычуань. Го Можо в 1914 г. отправился в Японию, где в 1923 г. окончил медицинский факультет университета Кюсю (Япония). При этом здесь же у него возникает интерес к изучению иностранных языков и литературы, что закономерно приводит и к началу переводческой деятельности. Кроме того, с 1916 г. Го Можо начинает писать стихи.

Го Можо внес огромный вклад в развитие китайской литературы, искусства, философии, истории, археологии, а также осуществил перевод на китайский язык теоретические работы марксизма-ленинизма и ряд произведений литературной классики. Безусловно, Го Можо – это фигура «энциклопедического» уровня, гигант китайской и мировой культуры XX в. Его богатое творчество имеет большое количество граней, однако в данной статье речь пойдет только о его деятельности в качестве переводчика.

С раннего детства Го Можо был погружен в китайскую традиционную культуру в целом и в конфуцианскую классику в частности. Го Можо родился в то время, когда на рубеже веков традиционное китайское общество переживало большие перемены. Здесь, в «старом» Китае, началось слияние восточной и западной культур, что создало идеальный климат для формирования целого поколения литературных деятелей. Вся интеллектуальная история, литературная карьера и переводческий путь Го Можо были тесно связаны с западной культурной мыслью. Именно через Японию он постигал и историю западной культуры и мысли от Древней Греции и эпохи Возрождения до современности.

Нет равных Го Можо среди современных литературоведов и переводчиков по широте охвата восточной и западной культуры, по глубине познания древнего и современного китайского языка, а также японского, английского, немецкого, латинского и др., по огромным достижениям в области перевода.

В «японский период» на протяжении двух десятилетий Го Можо проявил себя как талантливый литератор и переводчик. Это время можно разделить на четыре этапа: 1) токийский период (1914–1915 гг.), когда он учился на подготовительных курсах Первой средней школы; 2) период Окаяма (1915–1918 гг.), когда он три года учился в Шестой средней школе; 3) период Фукуока (1918–1923 гг.), когда он учился на медицинском факультете Императорского университета Кюсю; 4) период эмиграции (1928–1937 гг.), когда он занимался научными исследованиями и переводами шедевров зарубежной литературы.

Мао Дунь, китайский писатель и общественный деятель, получил классическое китайское и современное образование, и еще в детские годы проявил свой литературный талант. Мао Дунь учился на подготовительном отделении Пекинского университета, а с 1916 г. работал в издательстве в Шанхае. В 1920–1922 гг. он возглавлял журнал «Сяошо юэбао», а также в 1921 г. стал одним из основателей Общества изучения литературы. Вплоть до 1927 г. Мао Дунь работал как публицист, литературовед, критик и переводчик, знакомя китайского читателя с западноевропейской и русской литературой. Его перу принадлежат книги «Изучение персонажей» (1925 г.), «Китайская мифология» (1925 г.), «Введение в изучение прозы» (1928 г.) и др. Первым же его художественным произведением стала трилогия «Затмение» (1927–1928 гг.), состоящая из повестей «Разочарования», «Колебания» и «Поиски».

Мао Дунь был пионером современной прогрессивной культуры в Китае, революционным писателем, культурным и общественным деятелем с высокой репутацией в самом Китае и за рубежом, а также выдающимся переводчиком. За всю свою жизнь Мао Дунь перевел большое количество литературных произведений, а его книги были переведены на десятки языков, включая английский, французский, немецкий, русский, итальянский, испанский, японский, корейский, монгольский и др. Наследие Мао Дуня также многогранно, как и

творчество Го Можо, и также принадлежит не только Китаю, но и всему миру. Особое внимание в данной статье уделяется его идеям о переводе, которые имеют непреходящее значение.

Становление и развитие теории перевода и переводческой мысли Мао Дуня, которые оказали колоссальное влияние на всех китайских переводчиков, можно разделить на два периода: 1) До и после Движения 4 мая, когда он вместе с Лу Синем (鲁迅, 1881–1936 гг.), Цюй Цюбо (瞿秋白, 1899–1935 гг.), Го Можо и другими деятелями культуры выступил с резкой критикой ошибочного стиля и тенденций, проявившихся в литературных переводах того времени, а также написал большое количество переводческих эссе, изложил свою теорию и идеи перевода. Мао Дунь опубликовал свои работы «Ответственность и усилия исследователей новой литературы» (1921 г.), «Рассуждения о методе перевода литературных книг» (1921 г.), «“Дословный перевод” и “пословный перевод”» (1922 г.) и другие, которые в то время вызывали горячие споры относительно дословного и вольного перевода; достоверности, доходчивости и изящества перевода¹; перевода и творчества. 2) В период строительства нового Китая Мао Дунь всесторонне и систематически изложил свою теорию и идеи перевода в книге «Борьба за развитие литературного перевода и улучшение качества перевода» (1954 г.). Таким образом, наиболее значимый вклад Мао Дунем в теорию перевода был сделан не в период Движения 4 мая, а уже после создания в 1949 г. Китайской Народной Республики.

2. Общие идеи Го Можо и Мао Дуня о переводе

Мао Дунь первым в китайской теории перевода ввел понятие совершенного, романтического обаяния литературы (神韵 *шэньюнь*) для обозначения качества литературного перевода, который должен сохранить «дух» оригинала. В своей работе «Ответственность и усилия исследователей новой литературы» Мао Дунь писал: «Важнейшей художественной особенностью литературного произведения является совершенный характер этого произведения. Пессимистичную литературу мы не можем переводить как революционную; мистическую и декадентскую литературу мы не можем переводить как яркую и энергичную». То есть Мао Дунь требовал, чтобы перевод и оригинальный текст были похожи по ритму, по своему обаянию, и таким образом *шэньюнь* становится важным понятием литературной эстетики и теории перевода, что позже было развито в работах Го Можо, Чэнь Сиина (陈西滢, 1896–1970), Фу Лэя (傅雷, 1908–1966) и др. [李红英 2008, 127–128].

Вопрос о том, должна ли литература быть «искусством ради искусства» или «жизнью ради жизни», стал горячей темой дебатов в китайской литературной среде в 1920-е гг., что коснулось и вопросов перевода. Хотя Го Можо и Мао Дунь принадлежали к разным литературным группам, но между их идеями о переводе было много общего. Эти сходства в основном отражаются в пяти аспектах, таких как: критерии идеального перевода, контроль качества перевода, проблема повторного перевода, ориентация на цель литературного перевода и критический взгляд на литературный перевод.

1) *Критерии идеального перевода.* Го Можо считает, что идеальный перевод сохраняет слова, смысл и ритм, что было четко сформулировано в его работе «Мое мнение об идеальном переводе»: «Мы считаем, что идеальный перевод,

¹ Три критерия перевода в изложении китайского философа Янь Фу (严复, 1854–1921 гг.)

естественно, не допускает искажения слов и смысла оригинального текста, и особенно ритма оригинального текста. Должны быть учтены все слова оригинального текста, но нет необходимости переводить его слово за словом, первым или вторым, синтезом или анализом, и если смысл не нарушается, то перевод может быть свободно изменен ради рифмы» [罗新璋 2015, 403]. «Рифма» (韵 *юнь*) здесь соответствует традиционной китайской эстетической идее «основная мысль» (意境 *ицзин*), которая китайским историком и филологом Ван Говэем (王国维, 1877–1927 гг.) также рассматривается как слова, исходящие из «рифмы». Это также лежит в основе идеи Го Можо о «рифмованном переводе». Стандарты и принципы перевода, предложенные Янь Фу, а именно достоверность, доходчивость и изящество, занимают незыблемое место в истории китайской переводческой мысли. По мнению Го Можо, «изящество» (雅 *я*) не означает высокий и глубокий уровень, не сводится к украшательству; «изящество» означает высокую литературную или художественную ценность. Понимание Го Можо «изящества» не ограничивалось лингвистическим уровнем, так как также выдвигались требования соответствия идее оригинального произведения, чтобы сохранялся ритм оригинального текста, чтобы помимо формы и содержания сохранялась гармония и единство ритма, чтобы получившийся перевод не только представлял интерес для читателя, но и позволял ему углубиться в эстетический уровень и развивал более глубокое понимание «достоверности, доходчивости и изящества перевода». Как уже упоминалось выше, Мао Дунь первым в истории современного китайского перевода предложил термин *шэньюнь*, который он считал центральным для художественной характеристики литературного произведения. Он диалектически анализирует отношения между «формой» и *шэньюнь* при переводе поэзии. Из-за тесной связи между содержанием и формой, действительно, трудно осуществить перевод поэтического произведения так, чтобы сохранить одновременно форму и дух оригинала, и поэтому часто необходимо использовать более гибкие методы обращения с языком оригинала (включая словарный запас, ритм стиха, рифму и т. д.), чтобы передать чувства, фактуру и основную мысль оригинального стихотворения. Идеальный перевод должен сохранить очарование и передать художественную идею оригинального произведения. В своем докладе «Стремление к развитию литературного перевода и повышению качества перевода» Мао Дунь отметил, что «минимальное требование к переводу в целом должно заключаться, по крайней мере, в том, чтобы понятно и ясно передать содержание оригинального произведения. Однако для литературного перевода этого недостаточно. Литература – это искусство, созданное с помощью языка, и то, что мы требуем от литературы, – это не только понимание вещей и изложение сюжетов, но также и художественный контекст, который может привлечь читателя, то есть с помощью художественных образов, заставляющих читателя проникнуться мыслями и поступками героев книги. Перевод литературы – это способ передать художественное настроение оригинального произведения на другом языке, чтобы читатель при чтении перевода был бы так же вдохновлен, тронут красотой, как и при чтении оригинального произведения» [罗新璋 2015, 575]. По мнению Мао Дуни, идеальный перевод должен быть не только ясным, однозначным и верным содержанию, но и передающим и сохраняющим очарование оригинального произведения (*шэньюнь*) с помощью двух средств – правильного перевода слов и достижения духовного подобия,

донося таким образом красоту до читателя. Будь то «изящный перевод» (风韵译 *фэнъюнь*) Го Можо или «обаяние литературы» (神韵 *шэньюнь*) Мао Дуня суть одна и та же. Они оба выходят за рамки простой буквальности и следуют традиционной китайской идеи «основной мысли», включая эстетические факторы в рамки идеального перевода и учитывая эстетический опыт и чувства читателя, что является существенным преодолением традиционного переводческого мышления.

2) *Проверка качества перевода.* Го Можо и Мао Дунь, как писатели и переводчики, также отличались высокой степенью патриотизма. Они оба занимались не только литературным творчеством, но также были активными участниками нового литературного движения в Китае, всегда интересовались целями развития китайского литературного сообщества, придавали большое значение качеству переводов и предлагали свои идеи по улучшению качества переводов и качества подготовки переводчиков. Для всего процесса перевода литературного произведения, от начала и до конца, необходимо постоянно учитывать оригинал, работу переводчика, восприятие читателя и переводческую критику. Реакцией на низкий уровень переводов и нетребовательность читателя к переводам стало выдвигание требований по улучшению качества переводов. Прежде всего, что касается переводчика, то необходимо пробудить в нем чувство ответственности. Для начала своей работы переводчик должен обладать необходимыми знаниями об оригинальном литературном произведении, его авторе и историческом контексте. Кроме того, переводчик должен обладать обширными лингвистическими знаниями, свободно владеть обоими языками и быть знатоком своей национальной литературы. Только при наличии этих основных качеств можно приступать к переводу. Переводить необходимо с высокой степенью ответственности, а не механически, иначе результат будет плачевным. Го Можо выступал против нездоровых тенденций того времени в переводческом сообществе Китая, и призывал повышать культуру и качество переводов, а не стремиться к славе. С другой стороны, он считал, что нельзя недооценивать роль читателей в процессе оздоровления переводческого сообщества и соответственно повышения качества перевода. Го Можо настаивал на важности повышения уровня образования молодежи, в особенности изучения ею иностранных языков, что дает возможность чтения иностранной литературы в оригинале, а также призывал крупные книжные магазины Китая собирать больше шедевров из-за рубежа для обеспечения изучения иностранных языков новыми изданиями. Он считал, что таким образом удастся повысить уровень знаний читателей, которые, естественно, смогут сами отличать хороший перевод от плохого, и в результате некачественные переводы будут постепенно отсеиваться, а переводчики из всех сил будут стараться улучшить свои профессиональные навыки для осуществления более качественных переводов, отвечающих потребностям читателей. Об усилиях Мао Дуня по улучшению качества перевода можно судить по его статье «Стремление к развитию художественного перевода и повышению качества перевода». Как и Го Можо, Мао Дунь также считает, что некачественные произведения не принесут пользы читателям. Он выдвинул к переводчикам несколько требований. Во-первых, переводчик должен иметь четкую цель и серьезное отношение к своей работе. Согласно Мао Дуню, при переводе литературного произведения

переводчик должен учитывать, является ли оно «полезным и необходимым для читателя». Наши переводчики не должны «относиться к переводу как к наиболее удобной карьере, приносящей славу и богатство». Переводчик должен нести ответственность за литературное произведение, которое он переводит, и за читателя, неоднократно прорабатывая свой перевод для достижения наилучшего качества. Во-вторых, переводчик должен «владеть своим языком и языком оригинала» и «владеть пером и чернилами, чтобы передать стиль оригинала». При работе над конкретным переводом желательно, чтобы переводчик мог «читать иностранные тексты, думая и представляя их на языке этой страны». Он должен освободиться от особенностей языка оригинала, чтобы перевод был выполнен на своем национальном языке. В-третьих, переводчик должен иметь богатый жизненный опыт, ибо только тогда он сможет полностью понять жизнь, отраженную в оригинальном произведении. В-четвертых, переводчик должен провести тщательное научное исследование оригинального произведения, знать жизнь писателя. На основе марксистско-ленинской философии всесторонне проанализировать исторический период, общественные и жизненные обстоятельства, отраженные в произведении, а также идеи и стиль автора. В-пятых, переводчик должен иметь общую литературную подготовку. Более желательно, чтобы он был студентом литературного факультета, а также обладал необходимыми талантами. Переводчик должен поднять литературный перевод до уровня художественного творчества. Необходимо отметить, что Мао Дунь рассматривает критерии качества перевода более широко. Прежде всего, он указал на необходимость организованного и планового подхода к литературному переводу. Ранее публикация переведенного произведения во многом зависела от издателя как «покровителя», который зачастую выдвигал требования к переводчику, что негативно влияло на качество перевода. Кроме того, переводчики были разрознены, между ними не было связи, а деятельность издателей прежде всего определялась собственной материальной выгодой. Реагируя на эти негативные тенденции, Мао Дунь утверждал, что «литературный перевод должен планироваться и организовываться компетентными органами, а также всеми задействованными сторонами, под руководством партии и правительства, осуществляться методично и систематически» [罗新璋 2015, 572]. К тому же Мао Дунь предложил поднять литературный перевод до уровня художественного творчества. Наконец, тем, кто занимается литературным переводом, необходимо укреплять дух критики и самокритики, коллективной взаимопомощи, воспитывать новые переводческие кадры, повышать качество перевода, начиная с таких аспектов, как корректура и редакторская работа. Таким образом, Го Можо и Мао Дунь, основываясь на критическом подходе, выдвинули ряд требований к работе переводчиков, делая акцент на их ответственности, что было направлено на повышение качества переводов.

3) *Повторный перевод*. Го Можо категорически выступил против ограничений на повторный перевод того или иного литературного произведения. Он указывал на субъективность и индивидуальность переводчика, а также на различные требования читателей, и поэтому считал, что повторный перевод не только возможен, но и необходим. Мао Дунь также активно выступал за повторный перевод и считал, что сравнительное исследование двух переводов может в целом улучшить качество перевода. Он рассматривал повторный

перевод как важное и даже обязательное средство обеспечения качества перевода [李红英 2008, 129]. Всегда существовало множество переводов различных произведений, и с течением времени появлялись новые переводы ранее переведенного произведения. Перевод и повторный перевод необходимы и обязательны во все времена не только для того, чтобы отражать изменения времени, но и для того, чтобы способствовать качеству перевода и расцвету переводческого сообщества. Мао Дунь считал, что истинные литературные шедевры обязательно необходимо переводить повторно. Го Можо и Мао Дунь, как писатели и переводчики, на практике осуществляли свои идеи относительно переводческой деятельности. «Изысканный перевод» Го Можо или «обаяние литературы» Мао Дуня стали колоссальным шагом вперед в развитии теории перевода, которое стало учитывать эстетические аспекты и восприятие читателя. На основе понимания функции литературного перевода как средства содействия культурному обмену и развития национального языка Го Можо и Мао Дунь выразили свои взгляды на улучшение качества перевода и его критики, на необходимость повторного перевода, что в результате позитивно повлияло на развитие переводческого сообщества в Китае.

4) *Целевая направленность художественного перевода.* Перевод – это трансформация между двумя языками, объяснение идей и культуры *другой* страны через текст переводимого литературного произведения. Это имеет назидательное воздействие на читателя перевода, а также способствует развитию всех аспектов языка перевода. Го Можо утверждает, что благодаря переводу мы можем изучать состав и функционирование других языков, перенимать их сильные стороны и восполнять свои недостатки [罗新璋 2015, 560]. Он считал, что художественная ценность хорошо переведенного литературного произведения сама по себе может раскрепостить умы нации и тем самым способствовать развитию Китая. Мао Дунь считал, что лексика и синтаксические особенности разных языков в процессе литературного перевода могут улучшить строгость китайского стиля письма. Он писал, что знакомство с западной литературой позволит познакомиться с современной прогрессивной мыслью [李红英 2008, 127]. Для Мао Дуня знакомство с западной литературой в форме перевода должно было не только добавить сокровищ во дворец китайской литературы и искусства, но и просветить разум. Через литературу читатели могут знакомиться с чужими культурами, обогащать свою духовную жизнь, брать лучшее и совершенствовать собственные литературные произведения. Кроме того, Мао Дунь считал, что перевод является важной частью культурного обмена. Культуры разных народов и стран влияют на мышление людей, а также на творчество писателей. В процессе перевода нельзя игнорировать культурные факторы, а интерпретация иностранной литературы представляет собой обмен между китайской и западной культурой. Го Можо однажды сказал, что литература – это отражение реальной жизни. Поэтому благодаря литературному переводу можно понять обычаи и стремления людей разных стран, развивать творчество собственных писателей, учиться выражению жизни [罗新璋 2015, 560]. Го Можо, как и Мао Дунь, надеялся, что благодаря переводу иностранной литературы он сможет расширить кругозор своих соотечественников, понять местные обычаи разных стран и способствовать появлению новых литературных произведений в Китае. То есть Го Можо и Мао

Дунь сходятся во мнении, что литературный перевод содействует развитию национального языка, а также способствует культурному обмену и созданию национальной литературы.

5) *Критический взгляд на литературный перевод.* Будь то литературное творчество или литературный перевод, критика всегда является важной частью этого процесса, мотивацией для улучшения и совершенствования произведения. Объективная и справедливая критика перевода способствует своевременному выявлению проблем и их устранению. Го Можо считает, что критика перевода должна осуществляться в основном с точки зрения мотивов перевода, уделяя внимание субъективности и индивидуальности человека. Признавая важность критики и самокритики в повышении качества переводческой работы, Мао Дунь выдвинул свои идеи о литературной переводческой критике в основном с точки зрения содержания переводческой критики. Указание на неправильный перевод слов и фраз – это необходимый шаг в процессе критики перевода, но на этом не следует останавливаться. Мао Дунь подчеркнул, что в критике больше внимания следует уделять сути перевода, пониманию переводчиком оригинального произведения, правильности переданного в переводе духа и стиля оригинального произведения, использованию языка в переводе, динамизму и уровню культуры переводчика [罗新璋2015, 579]. Хотя Го Можо и Мао Дунь формулируют свои идеи относительно критики перевода с разных точек зрения, однако их содержание является общим. Использование языка и понимание оригинального произведения в понимании Мао Дунь – это факторы, которые могут повлиять на пригодность перевода, как это определял Го Можо. Их идеи о критике перевода оказали определяющее влияние на практику литературного перевода и способствовали развитию литературного перевода в Китае.

3. Различия во взглядах на перевод

Подходы Го Можо и Мао Дуня к переводу во многом определились их представлениями о литературе в целом. Так, Го Можо выступал за «искусство ради искусства», подчеркивая художественную природу литературных произведений, субъективность и индивидуальность. При выборе произведений для перевода он руководствовался в основном художественной ценностью самих произведений, которые могли найти отклик в его сердце и заставить его почувствовать истинное значение искусства. Го Можо перевел целый ряд произведений романтической литературы Германии, Франции и других стран. В свою очередь Мао Дунь выступал за литературу для жизни, с акцентом на объективность и заботу о реальности, и большинство его переводов были реалистичными.

1) *Взаимосвязь между переводом и творчеством.* Помимо того, что литературный перевод является взаимодействием между двумя разными языками, он также связан с идейно-художественными качествами произведения, которые необходимо выразить, а также зависит от эстетических ориентаций переводчика, социального контекста и национальной культуры обеих сторон (*оригинал-перевод*). Литературный перевод – это своего рода эстетическая воссоздающая деятельность, преобразование на уровне языка [谢天振2004, 1]. Поэтому вопрос о том, как подходить к созданию и переводу литературы, становится для переводчиков актуальным при осуществлении переводческой деятельности. Среди переводчиков возникли различные мнения о том, как

сбалансировать перевод и творчество. Между Го Можо и Мао Дунем проходили соответствующие дискуссии по вопросу перевода.

В конце династии Цин и начале династии Мин отличительной чертой переводов была их очевидная утилитарность. Либо потому что нужно было зарабатывать на жизнь, либо по другим причинам, переводчики в основном старались угодить вкусам своих читателей, меняя формулировки и даже фразы оригинального текста по своему усмотрению, и лишь немногие из них переводили ради того, чтобы сделать хороший перевод иностранной литературы. Некоторые люди считают, что перевод – это просто копирование, и что писателю нельзя опускаться до переводчика. Однако Мао Дунь всегда активно занимался литературным переводом, лично знакомился со многими иностранными писателями и литературой [廖七一2010, 9]. Го Можо предложил придерживаться другой точки зрения, утверждая, что литературный перевод – это искусство само по себе, со своей ценностью и смыслом, и если заикливаться на социально-утилитарных аспектах перевода, то можно упустить из виду саму суть литературного перевода. Он рассматривал перевод как средство и инструмент творчества и утверждал, что интеллектуалы делают слишком большой акцент на инструментальной роли литературного перевода, что приводит к потере его литературной и художественной ценности. В 1921 г. Мао Дунь утверждал, что по-настоящему изысканный перевод менее ценен, чем творческая работа; а по-настоящему изысканный перевод вдвое труднее, чем творческая работа. Также он считал, что перевод также труден или даже более труден чем сочинительство. Во-первых, для того чтобы перевести произведение, необходимо понять идеи автора; недостаточно по-настоящему оценить художественную красоту оригинала; недостаточно самому войти в оригинальное произведение; надо плакать и смеяться вместе с героями. Во-вторых, используя литературные приемы своего национального языка переводчик должен передать стиль оригинала. Очевидно, что Мао Дунь не был согласен с теорией перевода Го Можо. Он указывает не только на культурное значение перевода, но и на художественную ценность процесса перевода, которая не меньше, чем у творческой работы. Мао Дунь считал, что хороший перевод не только не уступает творческому произведению, но даже превосходит его, поэтому всегда настаивал на важности перевода и сам переводил многие произведения. Взгляды Го Можо на перевод со временем менялись, так как в результате он пришел к мнению, что перевести стихотворение – это все равно что создать его заново. То есть после собственной переводческой практики он по-другому стал воспринимать связь между литературным творчеством и переводом. Го Можо стал считать, что между переводом и литературным творчеством нет никакой разницы. Осуществить хороший перевод произведения – это непростая задача, и более того, хороший перевод может превзойти оригинал. То есть сначала в период Движения 4 мая Го Можо утверждал, что если сделать слишком большой упор на переводе в ущерб творчеству, то перевод будет в основном поверхностным и литература растворится в переводе. Но в 1954 г. Го Можо уже писал, что перевод – это творческая работа, и хороший перевод равен творческой работе, а может и превосходить ее. И более того, утверждал, что переводческая работа может быть много сложнее, чем создание литературного произведения. Он признает трудности перевода и подчеркивает важность «эмпатии» переводчика к автору оригинала,

переживания жизни автора оригинала и использования собственного творчества для лучшего перевода. Однако в действительности и перевод, и творчество относятся к сфере литературного искусства, и оба связаны с литературой как часть и целое. Они не являются двумя противоположными сторонами, но в определенной степени могут быть объединены.

Идея Мао Дуня о придании равного значения переводу и сочинительству была своевременной для сдерживания распространения ошибочных представлений о характере перевода иностранной литературы. Первоначальные идеи Го Можо можно считать диаметрально противоположными идеям Мао Дуня, но затем Го Можо перешел на позиции своего коллеги. Перевод и литературное творчество необходимы во все времена, и оба играют свою роль в продвижении дела литературы.

2) *О переводе поэзии.* Поэзия, как сокровище нации, отражает социальную жизнь и духовный мир народа. Перевод поэзии – это один из важнейших способов развития культурного обмена между разными народами. Го Можо и Мао Дунь также осуществляли перевод поэзии и сформулировали ряд важных теоретических положений по данному вопросу. В этой сфере Го Можо наиболее известен своими переводами стихов английского поэта Шелли (Percy Bysshe Shelley, 1792–1822). В кратком предисловии к «Избранным стихотворениям Шелли» Го Можо, в частности, говорит, что он любит Шелли, слышит его сердцем, резонирует с ним, един с ним, а его стихи похожи на его, и потому он переводит стихи Шелли так, как будто он сам их сочинил [罗新璋 2015, 405]. Это знаменитая «теория резонанса». Го Можо считает, что переводчик должен настолько глубоко изучить и понять автора оригинала, чтобы стать с ним единым целым, как один человек, а затем своей рукой сделать творческий перевод. Что касается метода поэтического перевода, то Го Можо предложил метод «изящного перевода», который заключается в передаче ритма оригинального стихотворения на основе слова и смысла, а не просто прямого перевода. Наконец, акцент Го Можо на переводе поэзии поэзией является основным различием со взглядами Мао Дуня [罗新璋 2015, 561]. Рифма является характерной чертой поэзии, и если в процессе перевода уничтожается эта рифма, то переведенное произведение не может называться поэзией. Го Можо не ограничивает понимание перевода поэзии буквализмом, а поднимается до эстетического уровня ритма поэзии. Метод же перевода поэзии Мао Дуня сводится к пересказу поэзии. Прежде всего, смысл стихотворения должен быть переведен без произвольных изъятий из оригинала; во-вторых, необходимо сохранить очарование оригинального стихотворения и не изменять самонадеянно его стиль; оригинальный пафос стихотворения должен быть сохранен в переводе. Мао Дунь, в отличие от перевода поэзии поэзией Го Можо, выступал за использование прозы для перевода поэзии. Если стремиться к сохранению оригинальной рифмы, то это будет мешать переводу стихотворения [罗新璋 2015, 420]. Различия между идеями Го Можо и Мао Дуня о переводе в основном отражаются в понимании отношения между переводом и творчеством, а также во взглядах на перевод поэзии – это вопросы, которые и сегодня постоянно обсуждаются в переводческом сообществе Китая. Помимо двух вышеупомянутых аспектов, Мао Дунь также проводил четкое различие между пословным и дословным переводом. То, что Мао Дунь считает дословным переводом, – это не дословный перевод, а перевод, который не предполагает

изменения слов оригинального произведения и сохраняет настроение и стиль оригинала, передавая его очарование. Напротив, он утверждает, что так как синтаксические структуры китайского и западного языка различны, то пословный перевод является не дословным, а пословным. Это выражение Мао Дуня четко и основательно выражает его взгляд на дословный и пословный перевод.

4. Выводы

XX век стал важным периодом расцвета китайского переводоведения, поэтому нельзя недооценивать роль, которую сыграли различные переводческие идеи и дебаты в эту эпоху. Го Можо и Мао Дунь, видные китайские писатели и переводчики XX века, сформулировали важные идеи относительно перевода на основе своей личной переводческой практики. Го Можо и Мао Дунь высоко ценили и выдвигали высокие требования к качеству перевода. Кроме того, они оба активно способствовали улучшению качества переводов и развитию переводческой критики в Китае, считая повторный перевод литературных произведений крайне необходимым. Проведенный анализ показывает эволюцию взглядов на перевод Го Можо, особенно что касается поэтического перевода. В целом, сравнительный анализ переводческих идей Го Можо и Мао Дуня показывает, что их идеи схожи, и оба они внесли важный вклад в развитие китайской теории перевода. Сравнительный анализ их переводческих идей дает понимание ситуации в переводческом сообществе и основных переводческих идей в Китае в XX веке, что также оказывает влияние и на дальнейшее развитие китайской теории перевода.

ЛИТЕРАТУРА

- 李红英. 茅盾的文学翻译思想. 社会科学论坛. 2008. № 11. 页127–129.
罗新璋, 陈应年. 谈文学翻译工作. 翻译论集. 北京: 商务印书馆, 2015. 1048页。
谢天振、查明建. 中国现代翻译文学史. 上海: 上海外语教育出版社, 2004年. 669页。
廖七一. 中国近代翻译思想的嬗变 – 五四前后文学翻译规范研究. 天津: 南开大学出版社, 2010年, 第9、195页, 总321页。
王秉钦. 近现代中国翻译思想史. 上海: 华东师范大学出版社, 2017年, 总292页。

REFERENCES

- Li Hongying (2008), Maodun de wenxue fanyi sixiang, *Shehui kexue luntan*, № 11, Ye 127–129. (In Chinese).
Luo Xinzhang, Chen Yingnian (2015), *Tan wenxue fanyi gongzuo. Fanyi lun ji*, Shangwu yin shuguan, Beijing. (In Chinese).
Xie Tianzhen, Cha Mingjian (2004), *Zhongguo xiandai fanyi wenxue shi*, Shanghai waiyu jiaoyu chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
Liao Qiyi (2010), *Zhongguo jindai fanyi sixiang de shanbian–wusi qianhou wenxue fanyi guifan yanjiu*, Nankai daxue chubanshe, Tianjin. (In Chinese).
Wang Bingqin (2017), *Jin xiandai zhongguo fanyi sixiang shi*, Huadong shifan daxue chubanshe, Shanghai. (In Chinese).

Стаття надійшла до редакції 15.10.2021

UDC 821.581-1.09 «11»

THE PROBLEM OF ATTRIBUTION IN THE SONG POETRY: THE CASE OF WU SHUJI (吳淑姬)

H. Dashchenko

Candidate of Philological Sciences, Docent,
Associate Professor of The Department of Oriental and English Comparative
Philological Studies, Oles' Honchar Dnipro National University
72, Gagarin ave., Dnipro, 49000, Ukraine
annadashchenko78@gmail.com

This paper is devoted to the problem of attribution in the Song poetry using *ci* written by Wu Shuji (吳淑姬, c. 1185?). In spite of being considered one of the “Four Greatest Female *Ci* Poets of the Song Dynasty” (“宋代四大女詞人”) her poetry is almost unknown outside China and the records about her life have raised a number of questions over the centuries. The necessity for attribution is determined by two versions of her biography, which led to the hypothesis of the existence of two women with the same name: one was from the Northern Song (北宋, 960–1127), when the other was from the Southern Song (南宋, 1127–1279).

The purpose of my article is to prove this point of view by the analysis of four *ci*, the starting point of which is the distinction between traditional and innovative in classical Chinese poetry. The correspondence of *ci* to the “standard form” or *zhengti* (正體) is considered as the tradition. On the one hand, it means to have a pattern to be replicated or followed (in the way of theme, prosody, composition, images, artistic devices, etc.), and, on the other hand, a large number of *ci* composed by this pattern. Innovation is defined as a departure from the dominant patterns and composing brand new, extraordinary *ci*.

The empirical material of this study is four *ci* composed to the tunes “Zhu Yingtai. *Jin* [Form]” (“祝英台近”), “Manifold Little Hills” (“小重山”), “Regret [for] Flying Apart” (“惜分飛”) and “Everlasting Regret. *Ling* [Form]” (“長相思令”). The analysis has proved that they were written by different authors. The first three *ci* are traditional in theme, prosody, composition, images, and using artistic devices, as they fully correspond to *zhenti*. The fourth *ci* is far from the established pattern and has a large number of innovative elements. It significantly differs from both *zhengti* and the other three *ci*. It gives the reason to conclude that it was composed by the other poetess – Wu Shuji from the Southern Song.

All analyzed *ci* have been translated into Ukrainian for the first time.

Keywords: Wu Shuji, Song dynasty, Chinese poetry, *ci*, *zhengti*, tradition, innovation.

ПРОБЛЕМА АТРИБУЦІЇ В СУНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ: ВИПАДОК У ШУЦЗІ (吳淑姬)

Г. В. Дащенко

Ця стаття присвячена проблемі атрибуції сунської поезії на прикладі ци, написаних У Шуцзі (吳淑姬, приблизно 1185? рік). Попри те, що вона вважається однією із «чотирьох великих поетес династії Сун у жанрі ци» («宋代四大女詞人»), її творчість залишається невідомою поза межами Китаю, а залишені свідчення про її життя викликають низку питань у дослідників протягом багатьох століть. Потреба в атрибуції зумовлена наявністю двох варіантів її біографії, що призвело до появи гіпотези про існування двох поетес з однаковим ім'ям, одна з яких жила за часів династії Північної Сун (北宋, 960–1127 роки), а інша – за часів династії Південної Сун (南宋, 1127–1279 роки).

Метою статті є обґрунтування цієї думки завдяки аналізу чотирьох ци, відправним пунктом якого є розмежування традиційного та новаторського у класичній китайській поезії. Під традицією я розумію відповідність створеного автором ци «стандартній формі» чженті (正體). Це означатиме наявність, з одного боку, взірця для наслідування тематики, просодії, композиції, образів, прийомів тощо, з іншого – великої кількості творів, складених за цим взірцем. Відповідно новаторство визначається як відхід від панівних взірців віршування й утворення нових, раніше небачених прикладів.

Емпіричним матеріалом цього дослідження виступають чотири ци на мелодії «Чжу Їнтай. [Форма] цзінь» («祝英台近»), «Маленькі пагорби» («小重山»), «Шкоду про розставання» («惜分飛») та «Вічна туга у розлуці. [Форма] лін» («長相思令»). Здійснений аналіз дозволив довести, що вони були написані різними поетесами. Перші три ци є традиційними, оскільки цілком відповідають чженті. Четвертий ци порушує усталений взірець для написання та має велику кількість новаторських елементів. Він значно вирізняється як на тлі чженті, так і порівняно із трьома іншими ци поетеси. Це дає підґрунтя для висновку щодо його приналежності до доробку іншої авторки – У Шуцзі з династії Південної Сун.

Усі проаналізовані ци вперше перекладено українською мовою.

Ключові слова: У Шуцзі, династія Сун, китайська поезія, жанр ци, чженті, традиція, новаторство.

Актуальність моєї розвідки визначається насамперед трьома моментами: відсутністю, ігноруванням і упередженням. Передусім ідеться про відсутність як перекладів, так і досліджень європейськими мовами багатьох творів китайської класичної поезії. По-друге, простежується очевидне ігнорування жанру ци, розквіт якого припав на правління династії Сун (宋朝, 960–1279 рр.), на користь досліджень та перекладів творів у жанрі ши. По-третє, є всі підстави казати про гендерне упередження, унаслідок якого творчість сунських поетес досі залишається недослідженою не лише в європейських країнах та Україні, але й у самому Китаї. Тому у фокусі цієї статті перебуває одна з небагатьох сунських мисткинь, доля якої є вельми красномовною. З одного боку, її поетичні вміння високо поцінювали сучасники, коментатори та поети минулого. З іншого боку, навіть славетне звання однієї із «чотирьох великих поетес династії Сун у жанрі ци» («宋代四大女詞人»)¹ не врятувало У Шуцзі

¹ Разом з У Шуцзі до «Чотирьох великих поетес династії Сун у жанрі ци» відносять Лі Цінчжао (李清照, 1084–1155? рр.), Чжу Шучжень (朱淑真, 1135–1180 рр.) та Чжан Юйнян (張玉娘, 1250–1277 рр.).

(吳淑姬, прибіл. 1185? р.) від майже-забуття: до нашого часу дійшло лише три або чотири її ци, а залишені свідчення про її життя викликають низку питань протягом багатьох століть. Переклад та детальний аналіз ци дозволить не лише ввести в науковий обіг української синології досі невідомі зразки сунської жіночої поезії, а і зробити припущення щодо авторства цих творів на підставі виокремлення традиційних і новаторських елементів у її доробку.

Огляд наявної літератури засвідчує, що більшість сучасних китайських досліджень, які присвячені У Шуцзі, являють собою невеличкі коментарі до її творів [刘敬圻, 诸葛忆兵 1999, 219–221, 241; 夏承焘 2008, 955–956, 1019–1020; 胡晓明 2016, 162–164]. У деяких дослідженнях жіночої поезії династії Сун У Шуцзі згадується поміж інших поетес, а рядки з її ци представлені як ілюстрація такої поезії [高明泉 1992, 19; 谢朓 2010, 112; 王东林 2018, 147]. Єдину інформацію про У Шуцзі, що не викликає сумнівів у дослідників, ми отримуємо з «Антології ци [майстра] Хуа'аня» («花庵詞選») сунського поета Хуан Шена (黃升, середина XIII ст.), де наведено стислі відомості та ци восьми сунських поетес [花菴詞選卷十]. Спочатку автор згадує її як дуже талановиту жінку, що виділяється з-поміж інших своїми здібностями: «Серед жінок [вона] дотепна та розумна». Далі він вказує на досить велику кількість поезій, що вміщені в її власну збірку: «[Вона] має [збірку] ци у п'ять цзюанів під назвою «Теплою весною [тане] білий сніг»». Наприкінці він дає власну оцінку її ци, порівнює їх із творами видатної китайської поетеси Лі Цінчжао (李清照, 1084–1155? рр.): «За красою [вони] не поступаються [ци] Лі Їань».

Загалом роботам, присвяченим дослідженню поезії У Шуцзі, бракує цілісного підходу до аналізу ци, оскільки дослідники розглядають окремі образи, прийоми чи рядки з її творів, залишаючи поза увагою специфічні особливості жанру ци. Що стосується досліджень поза межами Китаю, то таких немає, оскільки європейськими мовами твори У Шуцзі не перекладалися та не аналізувалися. Показовим винятком є невеличкий біографічний огляд англійською мовою з перекладами трьох ци [Li 2014, 461–462].

Головною проблемою історіографічної спадщини У Шуцзі є проблема її «роздвоєння» [邓红梅 2000, 137], а саме думка про те, що існували дві жінки на одне ім'я: одна жила за часів династії Північної Сун [唐圭璋 1965, 1354], а інша – за часів династії Південної Сун [唐圭璋 1965, 1041].

За першою версією, У Шуцзі походила з півночі країни [Li 2014, 461]. За «Реєстром округу Хучжоу» («湖州府誌著錄»), вона народилася в місті Хучжоу [胡文楷 1985, 47]. Дівчина «добре зналася на музиці [й] поезії», а у складанні ци «була не гіршою за Лі Їань» [湖州府志]. У «Різноманітних записах із Кабінету чесності» («誠齋雜記», 1346 р.) юаньський літератор Лінь Кунь (林坤) наводить історію про молодість поетеси й особливості її одруження. Однак деякі сучасні дослідники вказують, що ця інформація «уважається сумнівною» [Li 2014, 461]. Так, «у [повіті] Феньїнь [була] жінка [на ім'я] У Шуцзі, [яка] не [встигла] одружитися, [оскільки її] наречений помер. Коли [він] ще був живий, [вона] вранці радісно вмивала лице, [її] нефритова шпилька впала на землю і зламалася, й невдовзі [її майбутній] чоловік помер. Її батько збирався знов видати [дочку] заміж. Дівчина запряглася: «[Коли] нефритова шпилька знов стане цілою, [лише] тоді вийду заміж». Минуло багато часу, [вона раптом]

побачила ши, [написані] вченим [на ім'я] Ян Цзичжи, [та її] серце затремтіло. Відкривши шкатулку, [вона] побачила, [що її] шпилька ціла. Після цього вони одружилися» [胡文楷 1985, 47].

Більше нічого не відомо про те, як склалося її подружнє життя, був шлюб вдалим чи ні тощо². Проте згадка про повіт Феньїнь (汾陰) є вказівкою на північ Китаю, що дозволяє співвіднести цю історію з ім'ям «північної» У Шуцзі.

За другою версією, У Шуцзі була донькою дрібного збіднілого чиновника з півдня країни [Li 2014, 461]. Дівчина була гарною та розумною, вміла писати ши та ци [王兆鹏, 刘尊明 2003, 464]. Щоб поліпшити фінансовий стан своєї родини, вона зустрічалася із заможним чоловіком, через що її звинуватили в розпусті [Li 2014, 461]. Начальник округу Ван Шипен (王十朋, 1112–1171 рр.)³ відправив У Шуцзі до в'язниці [王兆鹏, 刘尊明 2003, 465]. Деякі джерела вказують, що було подано скаргу на розгляд судді, який був настільки вражений розумом, чемністю та вправністю дівчини в написанні поезії, що наказав її звільнити [Li 2014, 461]. Але інші джерела спираються на історію, яку наводить сучасник поетеси – видатний учений та письменник династії Південної Сун Хун Май (洪邁, 1123–1202 рр.). За його словами, після арешту У Шуцзі «покірно прийняла покарання та була засуджена до позбавлення волі. Чиновники з округу прибули до установи з виконання покарань. Як завжди, було виставлено вино та частування, настрої був чудовий у всіх присутніх. Потім оголосили, [що когось з арештантів] звільнять від кайданів [та дозволять] висловитися [під час] бенкету, [а саме] у наказі йшлося: «[Якщо] побачимо, [що] ти зможеш [скласти] ци та доречно в ньому уславити себе, тоді начальник округу тебе звільнить. Інакше – смерть». Дівчина відразу ж попросила [надати їй] тему [для ци]. [Оскільки був] кінець зими, сніг танув, незабаром [була] весна, обрали саме цей пейзаж для написання [ци у формі] лін [на мелодію] «Вічна туга у розлуці». [Дівчина] схопила пензля та зразу ж написала [ци]. <...> Усі присутні були в захваті [та] дуже задоволені. Наступного дня було надано клопотання пану Вану, де йшлося про її справу. Ван зовсім не підозрював, [що] на неї звели наклеп, [та] зразу ж наказав [її] відпустити. Після цього ніхто не хотів з нею одружуватися. Син помічника міністра Чжоу⁴ купив її та зробив наложницею, звали її Шуцзі» [洪邁 1981, 1216].

Слова Хун Мая – сучасника поетеси – загострюють ситуацію з ідентифікацією особистості У Шуцзі. По-перше, він зазначає, що дівчина була з Хучжоу [洪邁 1981, 1216], тобто з того ж міста, як і «північна» У Шуцзі [胡文楷 1985, 47], проте цю історію традиційно використовують саме для ілюстрації життя «південної» У Шуцзі. По-друге, він згадує ци поетеси на мелодію «Вічна туга у розлуці. [Форма] лін» (“長相思令”), завдяки феноменальному написанню якого вона уникла ув'язнення та, можливо, страти. За іншими ж джерелами, автором цього ци є У Шуцзі з Північної Сун [唐圭璋 1965, 1354].

² У деяких сучасних дослідженнях вказується інше ім'я її чоловіка – Ян Шичжи (楊士治) [邓红梅 2000, 137].

³ Ван Шипен став начальником округу в 1167 р. [王兆鹏, 刘尊明 2003, 465], що дозволяє датувати життя У Шуцзі другою половиною XII ст.

⁴ У деяких роботах вказується лише прізвище чоловіка Чжоу без якихось інших деталей [Li 2014, 461].

Ще більше питань щодо особистості У Шуцзі та її біографії додають слова південносунського літератора Хуан Шена, точніше їх відсутність. У своїй антології він неодмінно зазначає те, чиєю дружиною або наложницею була кожна з наведених поетес, проте зовсім ігнорує це, коли йдеться про У Шуцзі. На думку деяких дослідників, це і може свідчити на користь гіпотези про існування двох різних жінок з однаковим ім'ям: ніде ніколи не вказувалось повне ім'я чоловіка «південної» У Шуцзі, лише згадувалось його прізвище. Тому можна припустити, що на момент написання Хуан Шеном свого твору (XIII ст.) воно вже загубилося, а згадка в більш пізніх джерелах (XIV ст.) повного імені іншого чоловіка (Ян Цзичжи, 楊子治) є саме свідченням того, що йдеться про іншу жінку – «південну» У Шуцзі [任日鎬 1984, 35].

Невизначеність з особистістю поетеси призводить до того, що сучасні дослідники й упорядники антологій вказують різну кількість творів за авторством У Шуцзі: один [陶尔夫, 刘敬圻 1994, 248], три [唐宋词鉴赏辞典 2001, 1254] або чотири ці [邓红梅 2000, 137]. Підставою для цього є не сумніви в авторстві того чи іншого ці, а саме неможливість чітко ідентифікувати кількість авторів на ім'я У Шуцзі, установити кількість ці, що належить кожній з них. Іноді упорядники вміщують усі твори, проте зазначають, що авторками є дві різні поетеси⁵.

Головною метою статті є обґрунтування засобами літературознавчого дослідження думки про існування двох поетес з однаковим прізвищем – У Шуцзі. Цієї мети я планую досягти завдяки аналізу чотирьох ці, відправним пунктом якого є розмежування традиційного та новаторського у класичній китайській поезії. Зокрема, під традицією я розумію відповідність створеного автором ці «стандартній формі» чженті (正體)⁶. Це означатиме наявність, з одного боку, взірця для наслідування тематики, просодії, композиції, образів, прийомів тощо, з іншого боку – великої кількості творів, складених за цим взірцем. Відповідно новаторство визначається як відхід від панівних взірців віршування й утворення нових, раніше небачених прикладів. Отже, я стверджую, що перші три ці є традиційними у вказаному вище сенсі, тоді як четвертий ці є новаторським. Це дає мені підстави стверджувати, що вони були написані різними поетесами.

Емпіричним матеріалом є чотири ці, що приписуються У Шуцзі, які я розділила на дві групи: традиційні та новаторські. До першої групи я

⁵ Так, у найавторитетнішій антології «Повне зібрання сунських ці» («全宋词»), де представлено понад 21 тисячу поезій, У Шуцзі з Північної Сун вказана авторкою ці на мелодію «Вічна туга у розлуці. [Форма] лін» («長相思令») [唐圭璋 1965, 1354], а У Шуцзі з Південної Сун зазначена авторкою трьох ці на мелодії «Маленькі пагорби» («小重山»), «Шкодную про розставання» («惜分飛»), «Чжу Їнтай. [Форма] цзін» («祝英台近») і одного рядка із ці на втрачену мелодію [唐圭璋 1965, 1041]. Проте зазначено, що в першому випадку укладач зробив помилку, коли вказав, що авторка походить із Північної Сун [唐圭璋 1965, 1354]. Однак не надано жодних роз'яснень. У деяких виданнях наведено абсолютно протилежний розподіл творів за авторством: У Шуцзі з Північної Сун належить три ці [刘敬圻, 诸葛忆兵 1999, 219–221], тоді як У Шуцзі з Південної Сун зазначена авторкою одного ці [刘敬圻, 诸葛忆兵 1999, 241].

⁶ Розрізняються «стандартна форма», або чженті (正體), та «змінена форма», або бянті (變體). Чженті ставав або перший ці на цю мелодію, або найпопулярніша схема для ці на цю мелодію [夏承焘, 吴熊和 2016, 48]. Бянті – це всі інші варіанти, відмінні від чженті [吴丈蜀 2016, 52].

віднесла три ци, які було створено на популярні за часів династії Сун мелодії ⁷.

Ци на мелодію «Чжу Їнтай. [Форма] цзінь» («祝英台近»):

粉痕銷, [Від] пудри сліду не залишилося,
芳信斷, Ароматні листи перестала [отримувати],
好夢又無據。 Хороші сні знов не приходять [до мене].
病酒無聊, [Через цей] біль [п'ю] вино, [але] не радісно[мені],
敲枕聽春雨。 Лежу на подушці, слухаючи весняний дощ.
斷腸曲曲屏山, Рвуться нутроці, [коли дивлюсь на] вигини ширми
溫溫沈水, [Та на] ніжний-ніжний [димок] ченьшуй,
都是舊、看承人處。 Все [як] раніше тут, [де] ти дбав [про мене].
久離阻。 Довгий час [ми] у розлуці.
應念一點芳心, Маєш зрозуміти краплину [мого] ароматного серця.
閒愁知幾許。 Безпорадну тугу [мені] знати [ще] скільки?
偷照菱花, Крадькома побачила [себе] [в] квітці водяного горіха,
清瘦自羞覷。 Схудла [так, що] соромно дивитися.
可堪梅子酸時, Як можна витримати сезон «Кислої мей»,
楊花飛絮, [Коли з] тополи летить пух,
亂鶯鬧、催將春去。 Метушаться вивільги галасливі, кваплячи весни кінець?

Ця мелодія також трапляється під іншими назвами, зокрема: «Чжу Їнтай» («祝英台»), «Чжу Їнтай. [Форма] лін» («祝英台令»), «Дорогоцінна шпилька зламалась» («寶釵分»), «Під місяцем пишу музику [для] ся» («月底修簫譜»), «Щебет ластівок [і] вивільг» («燕鶯語»), «Ци [до свята] Ханьши» («寒食詞») [杨文生 1981, 107; 王兆鹏, 刘尊明 2003, 262]. Назва мелодії обумовлює її тематику більшості ци, що писалися на неї, оскільки вона є посиланням на відому легенду про трагічне кохання Лян Шаньбо (梁山伯) і Чжу Їнтай (祝英台), які змогли бути разом лише після смерті, перетворившись на метеликів.

Найпершим твором на цю мелодію вважається ци видатного сунського поета Су Ши (蘇軾, 1037–1101) [王兆鹏, 刘尊明 2003, 262], проте «стандартною формою» виступає ци поета династії Південної Сун Чен Хе (程核, XII ст.) [黄华童, 蔡国强 2019, 297]. Згідно з нею ци складається із 77 ієрогліфів, які поділені на дві строфи, вісім рядків у кожній. Римуються ієрогліфи під тоном цзе⁸: у першій строфі три рими, у другій – чотири⁹ [黄华童, 蔡国强 2019, 298]. Окрім чженті, існує щонайменш сім «змінених форм» бьяньті [王兆鹏, 刘尊明 2003, 262].

Ци на мелодію «Маленькі пагорби» («小重山»):

謝了荼蘼春事休。 Зів'яла тумі, весна добігає кінця.
無多花片子, 綴枝頭。 Небагато [у] квітів пелюсток,

⁷ Із ци, що були написані на ці мелодії за часів династії Сун, збереглося 79 ци на мелодію «Чжу Їнтай. [Форма] цзінь» («祝英台近»), 115 ци на мелодію «Маленькі пагорби» («小重山») та 32 ци на мелодію «Шкодою про розставання» («惜分飛») [词牌. 历代作品].

⁸ Три тони шан (上聲), цюй (去聲) та жу (入聲) разом утворюють тон цзе (仄聲). У статті всі подальші визначення типів рим та їхня приналежність до певної групи відповідають розподілу, наведеному в «Новому виданні рим із Піншуя» («平水新刊韻略», 1229 р.) Ван Веньюя (王文鬱), де відображено норми читання середньокитайської мови [平水韻].

⁹ Деякі джерела зазначають, що в обох строфах по чотири рими [王兆鹏, 刘尊明 2003, 262].

[що] прикрашають верхівки гілок.

庭槐影碎被風揉, [На] дворі тінь софори розірвана на шматки,
вітром зім'ята [краса].

鶯雖老, 聲尚帶嬌羞。 Вивільга хоч й постарішала,

[її] спів все ще чарівно-сором'язливий.

獨自倚妝樓。 Самотньо притулюся до прикрашеної вежі.

一川煙草浪, 襯雲浮。 [На] річці туман, трава [мов] хвилі;

схилившись, хмари пливуть.

不如歸去下簾鉤。 Краще повернусь [до кімнати та]

спущу штори з гачків.

心兒小, 難著許多愁。 Серце [в мене] маленьке,

важко вмістити [йому] багато туги.

Мелодія «Маленькі пагорби» («小重山») для ци вперше була використана видатним танським поетом Вей Чжуаном (韋莊, 836–910) [王兆鵬, 劉尊明 2003, 100]. Згідно із чженті для цієї мелодії ци має обсяг у 58 ієрогліфів, що поділяються на дві строфи по чотири рядки, кожен із яких римується під тоном пін [王兆鵬, 劉尊明 2003, 100]. Тематика більшості танських ци на цю мелодію була пов'язана з описом почуттів туги та смутку жінок в імператорському палаці («宮怨») [楊文生 1981, 77]. Поділ на дві строфи за традицією зумовлював їхнє тематичне протиставлення: перша строфа зображувала природу чи пейзаж зовні, а друга – почуття чи думки ліричної героїні [夏承焘, 吳熊和 2016, 93–94].

Ци на мелодію «Шкодную про розставання» («惜分飛»):

岸柳依依拖金縷。 [На] березі верба ніжна-тендітна,

звисають [її] золоті нитки.

是我朝來別處。 Отже, я вранці прийшла [до] місця,

[де ми] розстанемося.

唯有多情絮, Лише сповнений почуттів пух [верби],

故來衣上留人住。 Навмисно за одяг чіпляється,

[благаючи] тебе зупинитися.

兩眼啼紅空彈與, [З] обох очей [ллються] сльози червоні,

марно грала [на цінні],

未見桃花又去。 Не побачив квіти персика, знов поїхав.

一片征帆舉, Один парус, [що] попливе вдалечінь, підняв,

斷腸遙指苕溪路。 Рвуться нутроші,

[коли] здалеку вказав на дорогу [вдовж] Тяосі.

Ця мелодія також трапляється під трьома іншими назвами: «Співчуваю [закоханій] парі» («惜雙雙»), «Співчуваю [закоханій] парі. [Форма] лін» («惜雙雙令») та «Жалію аромат квітів» («惜芳菲») [王兆鵬, 劉尊明 2003, 314], що зумовлює різну довжину ци (від 50 до 56 ієрогліфів) та відмінний розподіл на рядки та строфи.

Згідно із чженті, основою для якої став твір сунського поета Мао Пана (毛滂, 1056–1124), ци на цю мелодію складається з 50 ієрогліфів та має дві строфи по чотири рядки, кожен із яких римується під тоном цзе [王兆鵬, 劉尊明 2003, 314]. Тематика та зміст ци Мао Пана цілком відповідають назві мелодії: його ци присвячено зображенню туги закоханих у розлуці та, зокрема, душевних страждань ліричної героїні. За композиційною побудовою, строфи

в ці Мао Пана протиставлені за часом: перша строфа присвячена опису подій перед розставанням, а друга – зображенню почуттів героїні після розлуки.

Аналіз тематики, просодії, композиційної побудови, образів та художніх прийомів вищенаведених поезій дозволяє віднести їх до групи традиційних ці. Зокрема, тематично всі наведені вище ці У Шуцзі присвячені опису туги жінки в розлуці з коханим. Зображені події відбуваються протягом одного дня наприкінці весни й обмежені кімнатою жінки чи будинком із садом, де вона мешкає, або берегом річки, де вона попрощалась з коханим. Наявні невеликі зміни з боку просодії, зокрема кількості рим¹⁰, зміни в чергуванні тонів¹¹ та урізноманітнення тонів у межах рими¹², проте ці трансформації загалом не порушують чженті, додаючи лише виразності та ритмічності цим рядкам¹³. За композиційною побудовою всі три ці відповідають чженті, маючи відповідні тематичні протиставлення в обох строфах.

Використані в них образи та художні прийоми також можна вважати гарним зразком наслідування поетичної традиції. Так, поетеса звертається до класичних весняних образів (дощ, сезон «Кислої мей», пух з тополі, спів вивільги, верба, квіти персика, трава, хмари, що плывуть високо в небі тощо), які зазвичай є ознаками весни в поетичних творах та використовуються для контрастного зображення печалі та суму ліричної героїні. Що стосується художніх прийомів, то У Шуцзі тричі застосовує традиційний для китайської

¹⁰ У ці У Шуцзі на мелодію «Чжу Їнтай. [Форма] цзінь» (“祝英台近”) у першій строфі три рими, у другій – п’ять. Хоча у двох «змінених формах» є такий же розподіл рим між строфами, однак ці У Шуцзі не відповідає їм за схемою чергування тонів у рядках, тому не можна віднести його до бянті.

¹¹ У ці У Шуцзі на мелодію «Шкодою про розставання» (“惜分飛”) замість тону цзе для шостого ієрогліфа в першому рядку кожної строфи вона використовує тон пін.

¹² У ці на мелодію «Шкодою про розставання» (“惜分飛”), не порушуючи вимогу чженті щодо рими під тоном цзе, У Шуцзі дещо урізноманітнює її, роблячи римування більш складним та вишуканим, ніж в оригінальному ці Мао Пана, де всі рими під тоном цюй належать до однієї групи (七遇). Однак у кожній строфі ці У Шуцзі використано по дві рими під тоном шан та цюй, які поєднуються одна з одною в певному порядку: 上上去去 в першій строфі та 上去上去 у другій строфі. Водночас поетеса обирає чотири групи рим (1.七慶, 2.六語, 3.六樂 та 4.七遇), використання яких у певному порядку зв’язує строфи одну з одною. Порівняння із чженті схематично можна зобразити так:

Схема римування у чженті (ці Мао Пана)	Схема римування в ці У Шуцзі
1 строфа: 1——1——1——1	1 строфа: 1——2——3——4
2 строфа: 1——1——1——1	2 строфа: 2——3——2——4

Як бачимо, у ці У Шуцзі винятком є лише перший рядок першої строфи, який не має відповідної рими зі своєї групи у другій строфі, усі інші рядки тісно пов’язані не лише римами під тоном шан та цюй, а також римуванням у межах певної групи рим. У чженті не має такого розмаїття рим, що робить його більш монотонним.

¹³ Сунські літератори не лише вказували на важливість «уміння використовувати тон цюй у рядках» [夏承焘, 吴熊和 2016, 63], а й відзначали його роль у ці: коли під час зміни рими використовується тон цюй, то це зроблено автором для посилення ефекту [夏承焘, 吴熊和 2016, 65]. Окрім того, вдале поєднання тону цюй із тоном шан, особливо під час їх римування, «допоможе ритмічності» твору [夏承焘, 吴熊和 2016, 64]. Пов’язано це з тим що «тон шан – неквапливий і м’який, його тональність низька; тон цюй – різкий та сильний, його тональність висока; їх використання разом можливе лише під час руху мелодії вгору і вниз» [夏承焘, 吴熊和 2016, 64]. У даному разі У Шуцзі чотири рази використовує риму під тоном цюй, додаючи емоційності саме в тих рядках, де йдеться про почуття ліричної героїні напередодні та після розлуки з коханим.

поезії прийом алюзій: двічі це згадка про те, що «рвуться нутрощі» (“斷腸”)¹⁴, один раз вказівка на «сльози червоні» (“啼紅”)¹⁵. За традицією У Шуцзі використовує ці алюзії для ілюстрації ступеня душевних мук і страждань ліричної героїні, її переживань та туги за коханим.

На відміну від цих трьох творів, написаних у руслі традиції, наступний ци на мелодію «Вічна туга у розлуці. [Форма] лін» (“長相思令”)¹⁶, який начебто врятував У Шуцзі від ув’язнення та подальшої страти, є абсолютно новаторським:

煙霏霏， туман клубочиться, кружелиться，
雪霏霏。 сніг падає, хурделиться。
雪向梅花枝上堆， сніг на гілки мейхуа горами [впада]，
春從何處回？ весна звідки повернеться？
醉眼開， хмільні очі відкрила，
睡眼開， заспані очі розплющила，
疏影橫斜安在哉？ розсіяні тіні падають навскіс, де ж [вона]？
從教塞管催。 Дозволю сайгуань поквапити [її]。

Назва цієї мелодії разом з іншими варіантами¹⁷ походить від мелодії «Вічна туга у розлуці» (“長相思”), створеної за часів династії Тан у стінах Придворної школи акторів, співаків та музикантів (教坊) [王兆鵬, 刘尊明 2003, III]. Оскільки ци Бо Цзюй-ї (白居易, 772–846 pp.) довжиною у 36 ієрогліфів був першим твором, написаним на цю мелодію, саме він вважається чженті. Тематично його ци не вирізняється з-поміж більшості танських ци, які були присвячені опису тужливих почуттів жінки в очікуванні повернення свого чоловіка. За композицією він також має традиційну побудову: перша строфа описує пейзаж, друга строфа передає почуття ліричної героїні. Кожна строфа складається із чотирьох рядків, які мають певну специфіку в римуванні: три рими під тоном пін і один повтор рими або деюнь (疊韻) [舒梦兰 2001, 10].

¹⁴ Її витоки вбачають в розповіді Лю Їціна (劉義慶, 403–444 pp.) зі збірки «Нове викладення оповідань, що у світі ходять» (“世說新語”). Зокрема там говориться, що «коли гун Хуань [Вень] прибув у Шу і дістався Трьох ущелин, хтось із солдатів спіймав дитинча мавпи. Його мати, тримаючись уздовж берега і жалібно плачучи, невтомно бігла за ними більше 100 лі. Зрештою, вона стрибнула в човен, і померла. Коли ж розкрили її червну порожнину, то побачили, що кожен цунь її кишок було розірвано. Гун, почувши це, був розлючений, і наказав вигнати цього солдата [з армії]» [陈祖美 2003, 227].

¹⁵ Ця алюзія пов’язана з відомою історією часів Саньго (三國, 220–280 pp.), натяк на яку вказує на ступінь туги героїні за коханим. Згідно із «Записами про забуті події» (“拾遺記”) Ван Цзя (王嘉, IV ст.) відома красуня Сюе Лін’юнь (薛靈芸), яка була улюбленою наложницею імператора династії Вей (曹魏, 220–226 pp.) Цао Пі (曹丕, 187–226 pp.), після прощання з батьками весь шлях до палацу гірко плакала, не зупиняючись. Її туга за батьками та рідною домівкою була настільки великою, що сльози, які вона весь цей час збирала в нефритовий посуд, перетворилися на кров [胡晓明 2016, 164]. Відтоді «червоні сльози» (“紅淚”), або «криваві сльози» (“血淚”) набувають значення великої туги красивої жінки.

¹⁶ Як і три попередні мелодії, ця мелодія теж була досить популярною за часів династії Сун: збереглося 110 ци, написаних на неї [词牌。历代作品]. Отже, з одного боку, завдання, що постало перед У Шуцзі, не було складним, оскільки ця мелодія була досить відомою, але, з іншого боку, труднощі полягали саме в тому, як за допомогою всього традиційного та відомого зробити щось настільки нове й досі небачене, щоб вразити присутніх.

¹⁷ «Гора У зеленіє» (“吳山青”), «Гори потроху зеленіють» (“山漸青”), «[У] зелених горах один одного проводжаємо [та] зустрічаємо» (“青山相送迎”), «Туга в розлуці. [Форма] лін» (“相思令”) [黄华童, 蔡国强 2019, 11].

Порівняно із чженті в ці У Шуцзі наявні значні трансформації, зокрема в тематиці, римуванні, чергуванні тонів, використанні повторів і алітерацій, що не лише увиразнюють його мелодику, а й роблять вірш більш витонченим та багатоплановим.

Згідно з історією написання цього ци, утілення обраної теми було однією з умов вдалого виконання завдання («[оскільки був] кінець зими, сніг танув, незабаром [була] весна, обрали саме цей пейзаж для написання» [洪邁 1981, 1216]). Проте, на відміну від конвенціональної теми зображення туги жінки в розлуці із чоловіком, У Шуцзі в рамках одного ци створює два різнопланові твори: перший «зовнішній» пласт являє собою пейзажну замальовку, другий «внутрішній» пласт – приховане викладення подій, що безпосередньо вплинули на долю поетеси та стали причиною написання цього ци.

Уже з перших рядків спостерігаються деякі невідповідності між зазначеною тематикою та тим, що зображено. У Шуцзі в описі пейзажу на початку весни, коли тоне сніг, зазначає: “煙霏霏，雪霏霏” (Туман клубочиться, кружेलиться, Сніг падає, хурделиться), а в наступному рядку ще й підкреслює силу цього снігопаду: “雪向梅花枝上堆” (Сніг на гілки мейхуа горами [впада]). Китайські дослідники зазначають, що це не якась необачність поетеси чи гіперболізація: у цих рядках У Шуцзі вдається метафорично описати те, як була сфабрикована її справа, під яким страшним тиском була вона під час суду [夏承焘 2008, 1020]. Образ весни, що з’являється в наступному рядку: “春從何處回?” (Весна звідки повернеться?), є уособленням начальника округу та справедливого розгляду її справи. Отже, перша строфа є майстерним прикладом поєднання декількох смислових пластів, коли через зображення пейзажу поетеса змогла висловити своє власне ставлення до розгляду справи, порушеної проти неї, та натякнути на це високоповажним чиновникам.

Друга строфа також має декілька смислових пластів та, відповідно, різні інтерпретації. По-перше, її можна потрактувати як подальший опис пейзажу довкола, коли зображується прокидання мейхуа, що розплющує свої очі, тобто відкриває бутони. По-друге, згадка про хмільні та заспані очі може бути не справжнім описом зовнішності ліричної героїні, а знову ж метафорою її душевного та фізичного стану, коли в результаті судового процесу вона приголомшена, дезорієнтована та відчуває розгубленість (暈頭轉向) [夏承焘 2008, 1020]. Третій рядок – “疏影橫斜安在哉?” (Розсіяні тіні падають навскіс, де ж [вона]?) – тісно пов’язаний із двома попередніми та вказує на довготривалість судового процесу, через що жінка не побачила цвітіння мейхуа та не змогла помилуватися цією красою.

В останньому рядку згадується сайгуань (塞管), що є іншою назвою для цяньської дудки¹⁸, або цянді (羌笛) [夏承焘 2008, 1020], згадка про яку у класичній поезії завжди пов’язується із закінченням періоду цвітіння мейхуа та сумом¹⁹. Завдяки цьому останній рядок можна також інтерпретувати по-різному: або як кінець весняної пейзажної замальовки, або як вмовляння чиновників

¹⁸ Цян (羌), або тангути, – народність, відома з найдавніших часів і до падіння їхньої держави Сіся (西夏) у XIII ст.

¹⁹ Така асоціація не випадкова, бо традиційно вважалося, що «музика наскільки засмутила квіти [мей], що вони зів’яли» [Pannam 2009, 115]. Окрім того, серед мелодій для цянді є одна під назвою «Мейхуа опадає» (“梅花落”) [柯宝成 2009, 50].

покінчити із судовою справою, оскільки героїня вже не витримує цього напруження.

Що стосується змін у просодії, то передусім вони стосуються римування та чергування тонів пін і цзе. Хоча поетеса також використовує риму під тоном пін у кожному рядку, проте, на відміну від чженті²⁰, вона належить до двох різних груп (五微 та 十灰), що урізноманітнює римування²¹. Чергування тонів зазнає більш радикальних трансформацій. По-перше, поетеса змінює порядок чергування тонів у строфах, передбачений схемою для цієї мелодії [黄华童, 蔡国强 2019, 11]: чергування тонів для першої строфи вона використовує у другій строфі, а чергування тонів для другої строфи, навпаки, у першій. По-друге, вона тричі кардинально змінює тони ієрогліфів, зазначені у схемі: один раз змінює тон пін на цзе, двічі – тон цзе на пін.

У ці У Шуцзі наявні також деякі зміни у вживанні повторів ієрогліфів порівняно із ці Бо Цзюй-ї та відповідно чженті: поет вдається до повторів шести різних ієрогліфів (загалом повторюється 15 ієрогліфів)²², а поетеса повторює п'ять ієрогліфів (12 ієрогліфів)²³. В обох випадках є прості повтори та повтори рими деюнь. Однак цікавим є не просто факт наявності повторів, а саме те, як вони використані: поетеса змінює місцями першу та другу строфу, як і в чергуванні тонів. Якщо порівняти першу строфу ці Бо Цзюй-ї із другою строфою ці У Шуцзі, то можна побачити майже однакову схему використання повторів у перших трьох рядках²⁴. Анадиплозис, використаний у другому та третьому рядках Бо Цзюй-ї, зникає в ці У Шуцзі, але зберігається епіфора.

Перша строфа ці Бо Цзюй-ї		Друга строфа ці У Шуцзі	
текст	схема	текст	схема
汨水流， 泗水流， 流到瓜州古渡頭。	· 1 2 · 1 2 2 ……	醉眼開， 睡眼開， 疏影橫斜安在哉？	· 1 2 · 1 2 ……

Абсолютно ідентична схема повторів спостерігається під час порівняння другої строфи ці Бо Цзюй-ї з першою строфою ці У Шуцзі. У даному разі поетеса зберігає й анафору, і епіфору в суміжних рядках:

²⁰ Усі рими в ці Бо Цзюй-ї належать до однієї групи рим (十一尤).

²¹ Варто зазначити, що «до династії Цін не було спеціальних досліджень із рими, на які можна було б спиратися, тому поети брали за взірць використання рими у творах попередників» [吴文蜀 2016, 81]. Однак із часу написання ці Бо Цзюй-ї та до моменту створення ці У Шуцзі минуло більше трьох століть, що, безперечно, позначилося на правилах написання творів у цьому жанрі. Зміни з боку використання рими є також у ці інших поетів [黄华童, 蔡国强 2019, 11], але, по-перше, кількість таких творів дуже мала, по-друге, усі випадки трансформацій стосуються лише подвоєння рими, а не зміни тонів.

²² Так, у його ці ієрогліф 水 повторюється двічі, 流 – тричі (двічі просте повторення, раз – деюнь), 到 – двічі, 點 – двічі, 悠 – 4 рази (тричі просте повторення, раз – деюнь), 恨 – двічі.

²³ Поетеса повторює ієрогліф 霏 4 рази (тричі просте повторення, раз – деюнь), 雪 – двічі, 從 – двічі, 眼 – двічі, 开 – двічі (раз просте вживання, раз – деюнь).

²⁴ Ієрогліфи, що не повторюються в межах строфи, позначені (·), повтори ієрогліфів позначені цифрами, кожна з яких вказує на окремий ієрогліф.

Друга строфа ци Бо Цзюй-ї		Перша строфа ци У Шуцзі	
текст	схема	текст	схема
思悠悠， 恨悠悠， 恨到歸時方始休。	· 3 3 4 3 3 4 ……	煙霏霏， 雪霏霏。 雪向梅花枝上堆。	· 3 3 4 3 3 4 ……

Окрім цього, також варто звернути увагу на те, що обидва поети майстерно обіграють повтори ще й на ієрогліфічному рівні. Бо Цзюй-ї використовує 7 ієрогліфів із детермінативом «вода» (氵) та двічі повторює сам ієрогліф «вода» / «ріка» (水), а також 8 ієрогліфів із детермінативом «серце» (心 / 忄); У Шуцзі використовує 6 ієрогліфів із детермінативом «дощ» (雨), 3 ієрогліфи з детермінативом «дерево» (木) та 3 ієрогліфи з детермінативом «око» (目).

Починаючи із «Шицзіна» («詩經») у китайській поезії дуже важливу роль відігравали також різні типи алітерацій, зокрема «парні приголосні» (雙聲) і «голосні, що накладаються» (疊韻) [Китайская поэзия... 2007, 20]. У цьому ци У Шуцзі також спостерігається досить високий коефіцієнт фонічної організації, представлений цими двома видами алітерацій²⁵, що не є характерним для вищезрозглянутих творів та чженті на цю мелодію²⁶.

За композиційною побудовою ци У Шуцзі також значно відрізняється від чженті. Навіть якщо розглядати його як пейзажну замальовку, не враховуючи прихованого змісту, то у другій строфі відсутнє зображення почуттів ліричної героїні, а натомість продовжується опис мей та пейзажу навколо. Лише згадку про сайгуань можна вважати непрямою вказівкою на висловлювання печалі.

На відміну від чженті²⁷, кількість образів у ци У Шуцзі зведено до мінімуму: туман (煙), сніг (雪), мейхуа (梅花) та сайгуань (塞管), що не перевантажує твір та дозволяє зосередитися саме на них. Що стосується художніх прийомів, то тут поетеса також використовує алюзію, але, на відміну від попередніх трьох ци, це посилання на рядки із ши поета династії Північної Сун Лінь Бу (林逋, 967–1028 pp.) під назвою «У саду в горах маленька мей» («山園小梅») [夏承焘 2008, 1020]:

疏影橫斜水清淺，
暗香浮動月黃昏。
Тонкий аромат пливе, місяць [з'являється] у сутінках.

Таке посилання не на усталені образи III та V ст. («啼紅» та «斷腸»), що постійно траплялися в поетичних творах відтоді та були банальними, а на маловідомі рядки поета династії Північної Сун не лише вказує на обізнаність поетеси та її поетичні здібності, а й додає печальної тональності всьому ци: саме тут зосереджена її туга через втрату можливості насолоджуватися гарними речами, чи то краса квітучої мей чи поетичний шедевр.

Висновки. Отже, ци У Шуцзі на мелодію «Вічна туга у розлуці. [Форма] лін» («長相思令») багато в чому порушує усталений взірць для написання та

²⁵ Наприклад: *xiě xiàng; chūn cóng hé chù huí; zuìyǎn kāi, shuǐyǎn kāi; shuǐyǎn – shū yǐng; zài zāi*.

²⁶ Якщо не враховувати повтори ієрогліфів, то в ци Бо Цзюй-ї можна побачити лише такі алітерації: *zhōu gǔdù tóu, guī shí fāngshǐ*.

²⁷ Ци довжиною у 36 ієрогліфів Бо Цзюй-ї перенасичений образами: дві ріки (汴水 та 泗水), стара переправа в Гуачжоу (瓜州古渡頭), гора У (吳山), ясний місяць (月明), вежа (樓) та поруччя, на яке спирається героїня (倚).

має велику кількість новаторських елементів. Він значно вирізняється як на тлі чженті, так і порівняно із трьома іншими ци, що належать У Шуцзі з династії Північної Сун. Це дає підстави для висновку щодо його приналежності до доробку іншої поетеси – У Шуцзі з династії Південної Сун. У цій атрибуції я виходжу з того, що поетичний таланти передбачає певний ступінь новаторства, що проявляється в усіх творах автора. Відповідно сумнівною видається думка, що та сама авторка створювала абсолютно непримітні та водночас унікально новаторські ци.

Моя позиція має щонайменш три вразливі моменти. По-перше, варто зважити на високий ступінь формалізації поезії в середньовічному Китаї, через що більшість ци писалася згідно із традицією, за визнаним каноном та шаблоном, тому твори багато в чому нагадували один одний. По-друге, є підстави вважати, що немає великих авторів, є лише великі твори. Відповідно, новаторство притаманне окремим віршам, а не всьому доробку поета. По-третє, дискусійним залишається питання не стільки про існування двох жінок з однаковим ім'ям, скільки про те, яку саме У Шуцзі вважали сучасники (імовірно, на підставі втрачених ци) однією із «чотирьох великих поетес династії Сун у жанрі ци». Розгляду цих питань я планую присвятити мої наступні публікації.

ЛІТЕРАТУРА

Li Guotong. Wu Shuji. *Biographical dictionary of Chinese women: Tang Through Ming, 618–1644*. Armonk, New York : M.E. Sharpe, 2014. P. 461–462.

Pannam C. *Music from a jade flute. The ci poems of Li Qingzhao*. Melbourne : Hybrid Publishers, 2009.

Китайская поэзия в переводах Льва Меньшикова. Санкт-Петербург : Петербургское востоковедение, 2007.

陈祖美. 李清照词新释辑评. 北京 : 中国书店, 2003.

词牌. 历代作品. URL: <https://sou-yun.cn/QueryCiTune.aspx> (дата звернення: 21.11.2021).

邓红梅. 女性词史. 济南 : 山东教育出版社, 2000.

高明泉. 宋代女词人创作简述. 固原师专学报, 1992 年 4 期, 第 18–21 页.

洪邁. 夷堅志 (全四册). 北京 : 中華書局出版, 1981.

胡文楷. 历代妇女著作考. 上海 : 上海古籍出版社, 1985.

胡晓明. 历代女性诗词鉴赏辞典. 上海 : 上海世纪出版股份有限公司, 2016.

湖州府志. URL: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=978124#p24> (дата звернення: 26.09.2021).

花菴詞選卷十. URL: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=749601#p48> (дата звернення: 26.09.2021).

黄华童, 蔡国强. 实用唐宋词谱. 北京 : 北京大学出版社, 2019.

柯宝成. 李清照全集: 汇评本. 武汉 : 崇文书局, 2009.

刘敬圻, 诸葛忆兵. 中国历代名家流派词传. 宋代女词人词传. 长春 : 吉林人民出版社, 1999.

平水韵. URL: <https://sou-yun.cn/QR.aspx> (дата звернення: 21.11.2021).

任日鎬. 宋代女词人评述. 新北 : 臺灣商務印書館, 1984.

舒梦兰. 白香词谱 (学词人门第一书). 上海 : 上海古籍出版社, 2001.

唐圭璋. 全宋词. 北京 : 中华书局出版, 1965.

唐宋词鉴赏辞典. 南宋, 辽, 金. 上海 : 上海辞书出版社, 2001.

- 陶尔夫, 刘敬圻. 南宋词史. 哈尔滨: 黑龙江人民出版社, 1994.
- 王东林. 宋代女词人常用意象下的情感体验. *文学教育* (上), 2018 (12), 第146–147页.
- 王兆鹏, 刘尊明. 宋词大辞典. 南京: 凤凰出版社, 2003.
- 吴丈蜀. 词学概说. 北京: 中华书局, 2016.
- 夏承焘, 吴熊和. 读词常识. 北京: 中华书局, 2016.
- 夏承焘. 宋词鉴赏辞典. 上册. 上海: 上海辞书出版社, 2008.
- 谢穉. 宋代女性词人群体研究. 长沙: 湖南人民出版社, 2010.
- 杨文生. 词谱简编. 成都: 四川人民出版社, 1981.

REFERENCES

- Li Guotong (2014), “Wu Shuji”. *Biographical dictionary of Chinese women: Tang Through Ming, 618–1644*. M.E. Sharpe, Armonk, New York, pp. 461–462.
- Pannam C. (2009), *Music from a jade flute. The ci poems of Li Qingzhao*. Hybrid Publishers, Melbourne.
- Kitayskaya poeziya v perevodakh L’va Men’shikova* (2007), Peterburgskoye Vostokovedeniye, Sankt-Peterburg. (In Russian).
- Chen Zumei (2003), *Li Qingzhao ci xin shi ji ping*. Zhongguo shudian, Beijing. (In Chinese).
- Cipai. Lidai zuopin*. Available at: <https://sou-yun.cn/QueryCiTune.aspx> (accessed: 21.11.2021) (in Chinese).
- Deng Hongmei (2000), *Nüxing ci shi*. Shandong jiaoyu chubanshe, Jinan. (In Chinese).
- Gao Mingquan (1992), “Songdai nüciren chuanguo jianshu”. *Guyuan shizhuan xuebao*, 4 qi, di 18–21 ye. (In Chinese).
- Hong Mai (1981), *Yijian zhi (quan si ce)*. Zhonghua shuju chuban, Beijing. (In Chinese).
- Hu Wenjie (1985), *Lidai funü zhuzuo kao*. Shanghai guji chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
- Hu Xiaoming (2016), *Lidai nüxing shici jianshang cidian*. Shanghai shiji chuban gufen youxian gongsi, Shanghai. (In Chinese).
- Huzhou fu zhi*. Available at: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=978124#p24> (accessed: 26.09.2021) (In Chinese).
- Hua’an cixuan juan shi*. Available at: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=749601#p48> (accessed: 26.09.2021) (In Chinese).
- Huang Huatong, Cai Guoqiang (2009), *Shiyong Tang Song cipu*. Beijing Daxue chubanshe, Beijing. (In Chinese).
- Ke Baocheng (2009), *Li Qingzhao quanji: hui ping ben*. Chong wenshu ju, Wuhan. (In Chinese).
- Liu Jingqi, Zhuge Yibing (1999), *Zhongguo lidai mingjia liupai cichuan. Songdai nü ciren cichuan*. Jilin renmin chubanshe, Changchun. (In Chinese).
- Pingshui yun*. Available at: <https://sou-yun.cn/QR.aspx> (accessed: 21.11.2021) (In Chinese).
- Ren Rigao (1984), *Songdai nü ciren pingshu*. Taiwan shangwu yinshuguan, Xinbei. (In Chinese).
- Shu Menglan (2001), *Baixiang cipu (Xue ciren men di yi shu)*. Shanghai guji chubanshe, Shanghai. (In Chinese).

Tang Guizhang (1965), *Quan Song ci*. Zhonghua shuju chuban, Beijing. (In Chinese).

Tang Song ci jianshang cidian: Nansong, Liao, Jin (2001), Shanghai cishu chubanshe, Shanghai. (In Chinese).

Tao Erfu, Liu Jingqi (1994), *Nansong ci shi*. Heilongjiang renmin chubanshe, Haerbin. (In Chinese).

Wang Donglin (2018), “Songdai nü ciren changyong yixiang xiade qinggan tiyan”. *Wenxue jiaoyu (shang)*, (12), di 146–147 ye. (In Chinese).

Wang Zhaopeng, Liu Zunming (2003), *Song ci da cidian*. Fenghuang chubanshe, Nanjing. (In Chinese).

Wu Zhangshu (2016), *Ci xue gaishuo*. Zhonghua shuju, Beijing. (In Chinese).

Xia Chengdao, Wu Xionghe (2016), *Du ci changshi*. Zhonghua shuju, Beijing. (In Chinese).

Xia Chengdao (2008), *Songci jianshang cidian. Shang ce*. Shanghai cishu chubanshe, Shanghai. (In Chinese).

Xie Se (2010), *Songdai nüxing ciren qunti yanjiu*. Hunan renmin chubanshe, Changsha. (In Chinese).

Yang Wensheng (1981), *Cipu jianbian*. Sichuan renmin chubanshe, Chengdu. (In Chinese).

Стаття надійшла до редакції 21.11.2021

UDC 811.581

RESULTATIVE SEMATIC CONSTRUCTIONS OF THE MODERN CHINESE LANGUAGE

D. Merzliuk

Senior Lecturer of Chinese language,
Kyiv National Linguistic University
73, st. Velyka Vasylkivska, Kyiv, 03680, Ukraine
denys.merzliuk@knlu.edu.ua

O. Yanchuk

Student,
Kyiv National Linguistic University
73, st. Velyka Vasylkivska, Kyiv, 03680, Ukraine
oleksandr.yanchuk@knlu.edu.ua

The article deals with resultative semantics that can be conveyed through lexico-grammatical and syntactic means in the Modern Chinese language, as well as the combination of them. Contemporary studies view resultativity within perfective aspect and temporality (category of tense). Thus, it is a functional-semantic category in Modern Chinese. The category represents a situation with an obvious result of the actions that have caused his action. In the Chinese language, the speaker focuses on the consequences of actions that do not reflect internal situational temporality and are only partly comprehended by the speaker. The article refers to the semantic features of resultativeness and resultative constructions functioning. Resultatives introduce postpositional adverbs to a sentence and are constituents of other syntactic complexes as well. Resultativity depicts situations that are dynamic, telic, bound, instantaneous, factitive, and possesses features of evaluation modality and possibility. Each element, but for factitivity and modality, is comprehensible in every communicative situation. Resultative constructions mark the achievement situation type. In addition, these structures belong to completive markers, which denote a resultant moment of the action completion. To be completed, a situation should last a certain limited period of time. Resultatives limit the internal verb temporality; consequently, they define the dynamic features of a situation. Besides, a situation is perceived as integral and inseparable. Hence, a lexical unit denotes the resultant moment of the action. Accordingly, it marks the semantics of instant. Resultatives make the utterance evaluative, since their choice explains the speakers attitude toward the situation. Nonetheless, it is true only for the situations that have already happened; i.e. the facts obtained from the background information. The modality of possibility is conveyed with the help of infixes such as “得” *de* and “不” *bu* placed between the parts of resultative constructions to express possibility/impossibility correspondingly.

Keywords: resultativeness, category, resultative constructions, aspect, perfect, Chinese language.

© 2021 D. Merzliuk, O. Yanchuk; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of The Chinese Studies. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТЕГОРІЇ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Д. О. Мерзлюк, О. О. Янчук

У статті розглядається результативна семантика, що в сучасній китайській мові може бути виражена за допомогою як лексико-граматичних, так і синтаксичних засобів, а також шляхом їх поєднання. У сучасних дослідженнях результативність розглядається як складова частина категорії перфекту, тобто вона виступає функційно-семантичною категорією в межах аспектуально-темпорального комплексу сучасної китайської мови. Ця категорія презентує ситуацію як таку, результат якої наявний і є наслідком певних дій, що призвели до нього. Такі дії частково усвідомлюються мовцем, але самі собою не входять до темпоральної структури ситуації, адже мовець фокусує увагу саме на їхньому наслідку. У статті розглянуто семантичні особливості категорії результативності за допомогою аналізу функціонування результативних конструкцій, що найбільш повно відображають результативну семантику, є механізмом введення постпозитивних обставин у речення, а також входять до складу складніших синтаксичних конструкцій. Категорія результативності включає такі семантичні елементи: динамічність, граничність, цілісність, моментальність, фактивність, оцінна модальність та модальність можливості. Усі ці елементи, крім фактивності та модальності, наявні в кожній комунікативній ситуації. Ситуація, що виражається за допомогою результативних конструкцій, належить до класу досягнення. Такі структури є маркером комплетивного аспекту, що вказує на результуючий момент завершення дії. Ситуація повинна тривати протягом певного обмеженого проміжку часу. Елементи результативних конструкцій, надаючи внутрішній темпоральній структурі дієслова ідею межі, обмежують дію, тобто ситуацію із динамічною характеристикою. До того ж ситуація сприймається мовцем як цілісна й неподільна на фази. Отже, лексична одиниця вказує на момент досягнення дією своєї межі. Відповідно до цього формується семантика моментальності. Структурні компоненти результативних конструкцій надають висловлюванню оцінної модальності, оскільки під час їхнього вибору мовець обирає, яке конкретне значення буде найкраще відображати його ставлення до ситуації. Проте це відбувається лише у тих ситуаціях, які вже сталися і є фактами, тобто такими, що підтверджуються іншими джерелами інформації. Модальність можливості виражається за допомогою постановки інфіксів “得” *de* або “不” *bu* між компонентами результативних конструкцій для вираження можливості / неможливості ситуації.

Ключові слова: результативність, категорія, результативні конструкції, аспект, перфект, китайська мова.

Постановка проблеми. Стаття присвячена дослідженню семантичних особливостей категорії результативності в сучасній китайській мові. Результативність, або ж комплетивний аспект, належить до кластеру перфективних аспектів та акцентує увагу на результуючій фазі дії. Результат як базове поняття в китайській мові реалізується різноманітними засобами на різних мовних рівнях. Дослідження результативної семантики в сучасній китайській мові дозволяє визначити, яким чином різнорівневі засоби реалізації взаємодіють та формують аспектуальне значення висловлення.

Огляд літератури. Розробкою загальної теорії аспекту займалися Ю.С. Маслов [Маслов 2004], О.В. Бондарко [Теория... 1987], Дж. Байбі та ін. [Bybee et al. 1994], Б. Комрі [Comrie 1976], К. Сміт [Smith 1997]. У працях

О.В. Бондарко розглядаються питання теорії семантичних категорій [Бондарко 1974], а також теорії значення у функційній граматиці [Бондарко 2002]. Проблемам граматичної семантики різних мов світу присвятив свою працю В.О. Плунгян [Плунгян 2011]. Дослідженням результативного значення в семантиці категорії перфекту займались Б. Комрі [Comrie 1976], Дж. Байбі та ін. [Bybee et al. 1994], К. Сміт [Smith 1997]. Ван Янь у своєму дисертаційному дослідженні розглянула поняття результату та способи його вираження з точки зору типології мов Південно-Східної Азії [Wang 2017]. На матеріалі китайської мови дослідженням категорії результативності займались Цзянь Канг Лоар [Loar 2011], Р. Сяо та Т. Макенері [Xiao, McEnery 2004]. С.Є. Яхонтов виділив у системі граматичних категорій дієслова китайської мови результативний вид та пов'язав результативні дієслова з категорією аспекту [Яхонтов 1957]. Дослідженням функційних та структурних особливостей результативних конструкцій займалась К.В. Антонян [Антонян 2003], а опис їхніх семантичних особливостей поданий у праці Тань Аошуан [Тань 2002]. Ю.С. Любимова визначила місце потенційного способу дієслова в субполі модальності можливості китайської мови [Любимова 2016].

Мета статті – розглянути семантичні особливості категорії результативності в сучасній китайській мові.

Виклад основного матеріалу. Серед аспектологічних досліджень важливе місце посідають дослідження семантики результату. Результативність визначається як складова частина категорії перфекту [Маслов 2004, 426], що може бути визначена як семантична категорія, в основі якої лежить поєднання в одній предикативній одиниці двох часових планів – попереднього та наступного [Теория... 1987, 195].

Б. Комрі виділяє чотири види перфекту, вважає перфект результату найбільш чітким проявом теперішньої релевантності минулих подій [Comrie 1976, 56]. Погоджуючись з думкою дослідника, Дж. Байбі та ін. визначають результативне значення як таке, що вказує на стан, до якого призвели певні події у минулому [Bybee et al. 1994, 63].

У слов'янській аспектології прийнято виділяти перфект дії (акціональний) та перфект стану (статальний). Якщо акцент зміщується на пізніший з двох часових планів, поєднаних у предикативній одиниці, то ідеться саме про перфект стану, а набутий стан зумовлюється попередньою дією. Перфект стану також зветься результативом [Маслов 2004, 54, 426–427].

У структурі категорії аспекту вчені виокремлюють такі аспектуальні значення: первинні, що виділяють певний фрагмент ситуації, що потрапив у вікно спостереження мовця, та вторинні, що вказують на перехід дієслова до іншого акціонального класу. Ядром семантичної зони аспектуальності є первинні, або ж лінійні, аспектуальні дієслівні значення [Плунгян 2011, 283–284]. Категорія результативності належить саме до цього типу аспектів, оскільки вона фокусується на зовнішній (результуючій) стадії ситуації [Плунгян 2011, 286].

На думку І.І. Мещанінова, поняттєвою категорією стає поняття, що отримує у мовній структурі певну побудову, яка знаходить своє вираження в певній лексичній, морфологічній чи синтаксичній системі [Бондарко 1974, 54]. Ознака системи є необхідною умовою визначення семантичної категорії. В іншому випадку йдеться лише про поняття, що існує в етносвідомості [Бондарко 2002, 84].

О.В. Бондарко диференціює та доповнює його теорію. У своїй роботі він аналізує семантичні функції елементів поля аспектуальності, які становлять реалізацію певних глибинних поняттєвих категорій. Він також пропонує такі кроки аналізу семантичної категорії: 1) визначення семантичної функції словоформи за контекстом; 2) встановлення можливості заміни цієї форми іншою; 3) визначення особливостей кожної зі словоформ; 4) виділення спільного у їхній семантиці [Бондарко 1974, 54–58].

Таким чином, результативність є семантичною категорією, в основі якої лежить базове поняття результату, тобто наслідку певних здійснених дій. У зв'язку із відсутністю розвиненої морфології в сучасній китайській мові побудова цього поняття проявляється більшою мірою у синтаксичній системі.

Застосовуючи функційні та концептуальні принципи для дослідження синтаксису, Цзянь Канг Лоар визначає, що результативність реалізується у дієслівній постпозиції [Loar 2011, 5]. Дослідниця наводить такі способи вираження семантики результату:

- на лексико-граматичному рівні – результативні конструкції;
- на синтаксичному рівні – речення з прийменниками “把” *bǎ* та “被” *bèi* й речення із опущенням останнього, структури із нейтралізатором предикативності “得” *de*, а також постпозитивні обставини [Loar 2011, 5–6].

Наявність різнорівневих засобів вираження, правила їхнього функціонування та взаємодії наштовхують нас на думку, що результативність може розглядатися як функційно-семантична категорія, бо, йдучи від сенсу до форми, мовець має свободу у виборі різних одиниць та структур для передачі відтінків сенсу висловлювання.

У цьому дослідженні семантичні особливості категорії результативності будуть розглянуті на матеріалі результативних конструкцій, оскільки ці структури, по-перше, володіють найбільшою кількістю релевантних ознак та, по-друге, функціонують разом з іншими засобами вираження результативності в китайській мові. З огляду на це варто звернутися до проблеми визначення засобів реалізації категорії аспектуальності та результативної семантики в працях дослідників.

Б. Комрі вважає, що аспектуальна частка “了” *le* у китайській мові, вживаючись із предикатами стану, часто вказує, що цей стан є результатом попередніх подій [Comrie 1976, 58]. Цю думку також поділяє С.Є. Яхонтов, вказуючи на те, що ця частка, оформлюючи неграничні дієслова, крім часового значення, надає їм відтінок результативності [Яхонтов 1957, 115]. Однак це твердження виявилось хибним, адже у більш пізніх дослідженнях було визначено, що аспектуальна частка “了” *le* є показником актуального минулого [Xiao, McEnergy 2004, 89] і не вказує на результат. З огляду на це розглянемо результативні конструкції як основний засіб реалізації семантики результату в китайській мові.

Як визначає К.В. Антонян, результативна конструкція (РК) – це двокомпонентна конструкція, перший компонент якої (V1) виражений дієсловом та позначає дію, а другий (V2) виражений дієсловом чи прикметником та позначає дію або стан, що настав в результаті виконання дії, позначеної першим компонентом, або надає їй оцінку [Антонян 2003, 15].

Перший компонент РК є неграничним процесом, що кодується дієсловами класів виконання або діяльності, а другий – зміною стану, що денотується дієсловом стану, а також якісними прикметниками. Окрім цього, місце другого

компонента можуть займати дієслова класу досягнення. При цьому уся РК розглядається як ситуація класу досягнення [Smith 1997, 283; Loar 2011, 116–117, 123, 127]. Таким чином, результативні конструкції мають усі ознаки класу досягнення.

Першою характеристикою класу досягнення є *динамізм*, що характерний для усіх процесів, крім статичних. Як вже було зазначено, статальний перфект фокусується на результуючому стані, але не на дії, яка до нього призвела. Отже, процеси, що позначають перші компоненти РК, усвідомлюються мовцем, але не включаються до темпоральної структури РК [Smith 1997, 30]. Це також відображено у структурі РК, де перший компонент – дієслово дії [Xiao, McEnergy 2004, 169].

Китайські дослідники визначають РК доволі широко. Вони вважають, що на місці першого компонента РК можуть також стояти дієслова стану, проте в такому разі йдеться не про результат, а про зміну одного стану на інший. Якщо ж місце першого компонента займає прикметник, то вказується на ступінь ознаки [Wang 2017, 54–56]. У нашому розумінні зміна стану є результативною, тільки якщо вона зумовлена дією [Xiao, McEnergy 2004, 170], тобто причиною зміни стану є саме динамічна подія, а не стан. Розглянемо такі приклади:

1) 用了整整两个休息日，终于写完了这封并不算长的信。Yòngle zhěngzhěng liǎng gè xiūxi rì, zhōngyú xiě wánle zhè fēng bìng bù suàn cháng de xìn. – Після двох повних вихідних я, нарешті, дописав цей, не сказати, що довгий, лист;

2) 我不管你用什么借口，可是今天一定要办好。Wǒ bùguǎn nǐ yòng shénme jièkǒu, kěshì jīntiān yīdìng yào bàn hǎo. – Мене не цікавлять твої відмовки, це обов'язково має бути зроблено сьогодні;

3) 比如一张1.3M长的玻璃餐桌，餐桌面由两块玻璃拼成。Bǐrú yī zhāng 1.3M cháng de bōlí cānzhuō, cānzhuō miàn yóu liǎng kuài bōlí pīn chéng. – Наприклад, скляний обідній стіл завдовжки 1,3 метри. Його стільниця складається з двох шматків скла.

У наведених прикладах перші компоненти РК належать до дієслів дії, а саме виконання: “写 xiě” – «писати» (1), “办 bàn” – «робити, виконувати» (2), “拼 pīn” – «складати, поєднувати» (3). Усі вони описують ситуації, у яких мовець має докласти зусиль до виконання дії для досягнення певної мети, що експлікується за допомогою таких компонентів: “完 wán” – «завершувати» (1), “好 hǎo” – «добре» (2), “成 chéng” – «перетворюватись» (3). До того ж, ці РК володіють об'єктною валентністю.

Наступною ознакою класу досягнення є *граничність* [Smith 1997, 30]. Другі компоненти РК сигналізують про результат, додаючи поняття кінцевої точки чи мети, тим самим перетворюючи дію на граничну [Loar 2011, 121]. Граничність безпосередньо пов'язана з результатом. О.В. Бондарко стверджує, що результат – це межа, якої досягає спрямований на неї процес, а В.В. Виноградов підтримує думку про те, що результат – це лише частковий випадок межі дії [Теория... 1987, 56]. За Р. Сяо та Т. Макенері, результат зводиться до успішного досягнення кінцевої точки, кодованої дієсловом, коли остання починає мати місце [Xiao, McEnergy 2004, 48].

Тань Аошуан наполягає на розділенні понять межі, мети та результату. Завичай поняття результату та межі тотожні, але іноді дія може обмежуватись

межею, навіть якщо вона нерезультативна або у певному прояві не має якоїсь мети. Мета – це кінцевий пункт руху [Плунгян 2011, 116], що характерний для дієслів переміщення та результативно спрямованих сполучень. Використання модифікаторів напрямку має виразити межу як досягнення мети дії, але результативність у цих морфемах проявляється лише внаслідок втрати власного значення напрямку [Тань 2002, 240–241]. Незважаючи на розбіжності, можна стверджувати, що семантичною особливістю категорії результативності є граничність. Розглянемо інші приклади:

4) 我回到自己的座位上时, 那女人正在发布一道命令, 命令的内容我没有听清楚。Wǒ huí dào zìjǐ de zuòwèi shàng shí, nà nǚrén zhèngzài fābù yīdào mìnglìng, mìnglìng de nèiróng wǒ méiyǒu tīng qīngchǔ. – Коли я повернувся на своє місце, та жінка якраз виголошувала наказ, але я не розчув його змісту;

5) 江泽民强调, 在文件起草过程中要把握好三个问题... Jiāngzémín qiángdiào, zài wénjiàn qǐcǎo guòchéng zhōng yào bǎwò hǎo sān gè wèntí... – Цзянь Цземінь наголошував, що у процесі підготовки чернетки документа треба вирішити три завдання.;

6) 我试图去做些什么, 改变这一切, 但却什么都没有做到。Wǒ shìtú qù zuò xiē shénme, gǎibiàn zhè yīqiè, dàn què shénme dōu méiyǒu zuò dào. – Я намагався піти зробити щось, змінити це все, однак нічого не зробив.

У прикладі 4 РК “回到 huí dào” – «повертатись» експліцитно виражає досягнення цілі у вигляді локатива “座位 zuòwèi” – «місце», а РК “听清楚 tīng qīngchǔ” – «розчути» імплікує досягнення межі дії “听 tīng” – «чути» шляхом додавання прикметника “清楚 qīngchǔ”, що вказує на ясність отриманих результатів. У прикладі 5 граничність виражається додаванням до дієслова морфеми 好 hǎo. Таку ж функцію виконує другий компонент 到 dào у реченні 6.

Серед других компонентів РК є такі, що вказують лише на досягнення межі без внесення додаткових відтінків значення (completive complements). Вони вважаються найбільш граматикалізованими серед інших. Тань Аошун виділяє 10 таких морфем [Тань 2002, 245], а Р. Сяо та Т. Макенері, проаналізувавши точки зору інших дослідників, виділяють 8 [Xiao, McENERY 2004, 162]. Докладно дослідженням граматикалізації елементів результативних конструкцій займалась К.В. Антонян, яка за допомогою методу кількісної оцінки сполучуваності визначила, що серед других компонентів РК найбільшим ступенем граматикалізації характеризуються 9 морфем [Антонян 2003, 61]. Однак важливо вказати, що про повну граматикалізацію не може ітися, оскільки сполучуваність пов'язана із власним лексичним значенням морфем [Антонян 2003, 70]. У Таблиці 1 наведені другі елементи результативних конструкцій, що визначаються дослідниками як граматикалізовані.

Таким чином, бачимо, що до морфем, які визначаються як найбільш граматикалізовані, належать такі: 完 wán (1), 好 hǎo (2, 5, 10), 着 zháo, 成 chéng (3), 到 dào (6, 10), 住 zhù (7), а також 见 jiàn.

Результативні конструкції є показниками комплетивного аспекту [Xiao, McENERY 2004, 159], що вказує на момент досягнення межі [Плунгян 2011, 312]. С.С. Яхонтов визначав РК (хоча й називав їх результативними дієсловами) як такі, що позначають переломний момент у реалізації дії [Яхонтов 1957, 91]. Це підтверджується тим, що ознакою ситуації типу досягнення є **моментальність**. Розглянемо приклади:

Таблиця 1

Граматикалізація других елементів результативних конструкцій

Дослідники	着	到	见	完	过	住	好	成
К.В. Антонян	+			+		+	+	+
Тань Аошуан	+			+		+	+	+
С.С. Яхонтов	+		+			+		
В.М. Солнцев		+		+			+	
Чжао Юаньжень	+	+	+	+	+			
К. Сміт		+	+	+			+	+
Р. Сяо та Т. Макенері	+	+	+	+	+	+	+	+

7) 地震把柜子震倒, 造就了那条大理石色河川。Dìzhèn bǎ guìzi zhèn dào, zàojiùle nà tiáo dàlǐshí sè héchūān. – Землетрус скинув шафу та створив той мармуровий потік;

8) 沈若尘瞅着书里夹的两棵枯萎的小草, 骇然呆住了。Chénruòchén chǒuzhe shū lǐ jiā de liǎng kē kūwěi de xiǎo cǎo, hài rán dāi zhùle. – Чень Жочень закликав від жаху, дивлячись на дві сухі травинки, стиснуті між сторінками книги;

9) 四年前, 54岁的马丁数次遭窃, 气愤的他用猎枪打死了一名16岁男孩, 打伤了他的同伙。Sì nián qián, 54 suì de mǎdīng shù cì zāo qiè, qìfèn de tā yòng lièqiāng dǎ sǐle yī míng 16 suì nánhái, dǎ shāngle tā de tóngghuǒ. – Чотири роки тому, коли п'ятдесятичотирирічного Мартіна уже неодноразово грабували, він, розгнівавшись, убив шістнадцятирічного хлопця із мисливської рушниці та поранив його поплічника.

У наведених прикладах РК описують зміну, що настала внаслідок дії, описаної першим компонентом. Такий перехід від дії до результуючого, як “震倒 zhèn dào” – «скинути» (7), “呆住 dāi zhù” – «застигнути» (8), “打死 dǎ sǐ” – «вбивати (ударом)» (9), “打伤 dǎ shāng” – «поранити (ударом)» (9), відбувається одномоментно, адже темпоральна ознака тривалості не є характерною для ситуацій типу досягнення. Однак поняття моментальності є умовним та ідеалізованим [Smith 1997, 19–20], оскільки будь-яка подія триватиме хоча б мізерний відрізок часу.

Р. Сяо та Т. Макенері вказують на те, що РК як маркери комплетивного аспекту характеризуються *цілісністю* [Xiao, McENERY 2004, 159]. На думку Тань Аошуан, цілісність – це внутрішня граничність дії, тоді як власне граничність орієнтується на синтаксичний рівень [Тань 2002, 149]. Цілісними є події, що сприймаються як неподільне ціле [Smith 1997, 168]. У таких подіях неможливо виокремити внутрішню фазу дії, оскільки ми споглядаємо дію ніби ззовні. Характеристика цілісності лежить в основі опозиції перфективності – імперфективності [Маслов 2004, 35]. Розглянемо такі приклади:

10) 我们只要把它清洗干净、安装好, 找到煤就行了, 不过, 煤可不容易找到。Wǒmen zhǐyào bǎ tā qīngxǐ gānjìng, ānzhuāng hǎo, zhǎodào méi jiùxíngle, bùguò, méi kěbù róngyì zhǎodào. – Нам лише треба його начисто вимити та встановити, знайти вугілля, однак знайти його може бути нелегко;

11) 我们这里水陆码头, 来往人杂, 早已看惯。Wǒmen zhèlǐ shuǐlù mǎtóu, láiwǎng rén zá, zǎoyǐ kàn guàn. – У нас тут збирається багато приїжджих на паромному терміналі, ми вже звикли;

12) 每天喝一点, 喝光它, 将一切忘掉。Měitiān hē yīdiǎn, hē guāng tā, jiāng yīqiè wàngdiào. – Кожного дня пийте потроху, коли вип’єте повністю, то все забудете.

РК “清洗干净 qīngxǐ gānjìng” – «вимити (начисто)» (10), “安装好 ānzhǔāng hǎo” – «встановити» (10), “看惯 kàn guàn” – «звикнути (бачити)» (11), “喝光 hē guāng” – «випити повністю» (12), “忘掉 wàngdiào” – «забути» (12) фокусуються на моменті досягнення дією межі та настанні нового стану, тому дія, яка до нього призвела, сприймається нами як цілісна, без фаз початку, середини чи кінця.

Другі компоненти РК, на думку Тань Аошуан, відіграють важливу роль надання *оцінної модальності* висловлюванню [Тань 2002, 292–293]. У класифікації других компонентів РК, запропонованій дослідницею, виділяються три такі групи: до групи А належать цілісні дієслова-семельфактиви, які у сполученні із дієсловом вказують на досягнення внутрішньої межі; до групи Б – дієслова, що позначають стан людини та її справ; до групи В – параметричні та якісні прикметники, що описують стан предмета в результаті дії у практичних сферах діяльності людини [Тань 2002, 245].

Для аналізу других компонентів РК з точки зору висловлення оцінної модальності дослідниця використовує поняття норми, що поділяється на характеристики нормальності та аномальності. Ознаки «норма» та «аномалія» притаманні групам Б і В, причому із переважанням негативних станів. Невідповідність нормі та аномалія не є тотожними. Перша вербалізується за допомогою заперечення та РК із другим елементом позитивної конотації, друга – за допомогою компонента із негативною конотацією. Це пояснюється тим, що норма застосовується тільки до позитивних явищ або до позитивної частини процесу. Важливо також те, що аномальність виражається тільки за допомогою РК [Тань 2002, 297–300]. Розглянемо такі приклади:

13) 玉厚来到公路上, 半天才看清他弟站在路边一棵树影下。Yù hòu lái dào gōnglù shàng, bàntiān cái kàn qīng tā dì zhàn zài lù biān yī kē shù yǐng xià. – Юй Хоу вийшов до шосе, довго вдивлявся, аж побачив, що його молодший брат стоїть у тіні дерева біля дороги. У цьому прикладі РК “看清 kàn qīng” – «побачити (чітко)» виражає відповідність нормі, оскільки ясність входить до позитивних, бажаних ментальних станів;

14) 你告诉我, 我理解错了题目, 我告诉你, 你理解错了人生。Nǐ gàosù wǒ, wǒ lǐjiě cuò le tí mù, wǒ gàosù nǐ, nǐ lǐjiě cuò le rénshēng. – Ти кажеш мені, що я неправильно зрозумів тему, а я тобі кажу, що ти неправильно зрозумів людське життя. На відміну від попереднього прикладу, РК “理解错 lǐjiě cuò” – «зрозуміти неправильно» виражає аномальний ментальний стан, бо у своїх фізичних та ментальних діях людина тяжіє до правильності;

15) 电话推销总是不说清楚自己是谁, 来至哪里。Diànhuà tuīxiāo zǒng shì bù shuō qīngchǔ zìjǐ shì shéi, lái zhì nǎlǐ. – Той, хто телефонує з метою збуту, завжди чітко не називає того, хто він та звідки.

У прикладі 15 наявна саме невідповідність нормі, оскільки вона виражається за допомогою заперечного прислівника “不 bù” та РК із другим елементом позитивної конотації “说清楚 shuō qīngchǔ” – «сказати чітко, ясно».

Щоб вважатися модальним оператором, РК повинна описувати стан справ, що є фактом, оскільки оцінний модус може реалізовуватись тільки за наявності ознаки *фактивності* [Тань 2002, 301–302].

Оцінний модус тісно пов'язаний із семантикою результату, тому семантика оцінки та факт, що описує РК, утворюють семантичну єдність [Тань 2002, 302]. Розглянемо такі приклади:

16) 等我们回家, 我们发现营地空荡荡的, 完全被烧光了。Děng wǒmen huí jiā, wǒmen fāxiàn yíngdì kōngdàngdàng de, wánquán bèi shāo guāngle. – Повернувшись додому, ми виявили, що військовий табір порожній та повністю згорів;

17) 为了向你爷讨好, 你爸把一点钱全都花光了, 自己还生了重病。Wèile xiàng nǐ yé tāohǎo, nǐ bà bǎ yīdiǎn qián quándōu huā guāngle, zìjǐ hái shēngle zhòngbìng. – Щоб догодити твоєму діду, батько витратив усе до копійки, ще й серйозно захворів;

18) 据女主人说, 电话线在一星期前就拉掉了。Jù nǚ zhǔrén shuō, diànhuà xiàn zài yī xīngqī qián jiù lā diào le. – За словами господині, телефонну лінію відрізали ще тиждень тому.

У цих прикладах події, що описуються, є фактами, які мали місце та не викликають нині сумнівів. Безсумнівність досягається шляхом зіставлення інформації, що отримується з різних каналів сприйняття людини, із наявною ситуацією. Через це можна зробити висновок про достовірність описуваних подій. У реченні 16 факт *згорання* ми можемо побачити очима. Ситуацію *витрачання* (17) ми відчуваємо відсутністю грошей у гаманці. Про подію *відрізання* (18) нам відомо зі слів іншої людини, при цьому, можливо, у домі відсутній зв'язок.

Одним із центральних засобів реалізації *модальності можливості* є потенційний спосіб дієслова [Любимова 2016, 37]. Однією із функційних особливостей результативних конструкцій є утворення потенційних форм шляхом інфіксації морфем “得” *de* або “不” *bu* між членами результативної конструкції [Антонян 2003, 52]. Потенційна форма вносить значення можливості / неможливості досягнення результату дією, що кодується РК [Loag 2011, 189]. Вживання потенційних форм у значенні неможливості досягнення результату трапляється у мові значно частіше, оскільки носії мови неохоче використовують форму заперечення із модальними дієсловами, що, можливо, пояснюється необхідністю приведення висловлювання до кількісно-ритмічної норми [Тань 2002, 321]. Потенційна форма характеризується:

- модусом полеміки;
- обов'язковістю пресупозиції з боку слухача;
- безвідносністю до ознаки контрольованості дії і до поточного стану мовця;
- обмеженістю сполучуваності із багатьма РК, хоча деякі з них вживаються тільки у потенційній формі;
- вказівкою на граничність предиката [Тань 2002, 334].

Розглянемо такі приклади:

19) 原来有些事情不是你想逃避就能逃得了。Yuánlái yǒuxiē shìqíng bùshì nǐ xiǎng táobì jiù néng táodeliǎo. – Виявляється, що є речі, яких не можна уникнути, навіть якби захотів. У цьому прикладі потенційна форма РК “逃得了 *táodeliǎo*” – «могти втекти/уникнути» вказує на можливість досягнення межі дією, при цьому уся подія трактується як ірреальна, бо висувається сумнів стосовно успішності дії [Тань 2002, 315]. Для підсилення значення можливості використовується модальне дієслово “能 *néng*” разом із потенційною формою;

20) 我心里暗暗自问，一时却找不到答案。Wǒ xīnlǐ àn'àn zìwèn, yīshí què zhǎo bù dào dá'àn. – Я потай питаю себе, проте одразу не зміг знайти відповіді;

21) 而且，身体免疫力差，极易生病，一般活不过20岁。Érqiě, shēntǐ miǎnyì lì chà, jí yì shēngbìng, yībān huó bùguò 20 suì. – Також, якщо імунітет слабкий, легко підхоплюєш хворобу, то зазвичай не можна прожити й 20 років.

У прикладах 20 та 21 потенційні форми РК вказують на неможливість досягнення дією межі. При цьому у реченні 21 мовець не впевнений у можливості об'єкта виконати дію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Семантика аспектуальної категорії результативності включає такі компоненти, як динамічність, граничність, цілісність, моментальність, фактивність, оцінна модальність та модальність можливості.

Ці компоненти реалізуються за допомогою різних синтаксичних елементів та компонентів результативної конструкції. До того ж фактивність та модальність є факультативними ознаками, а інші характеристики є постійними.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні ролі інших засобів вираження результативної семантики, а також більш глибокому дослідженні структури та функцій результативних конструкцій.

ЛІТЕРАТУРА

Антонян К.В. Морфология результативных конструкций в китайском языке. Москва : Муравей, 2003. 270 с.

Бондарко А.В. Понятийные категории и языковые семантические функции. *Универсалии и типологические исследования. Мещаниновские чтения.* Москва : Наука, 1974. С. 54–79.

Бондарко А.В. Теория значения в системе функциональной грамматики: на материале русского языка. Москва : Языки славянской культуры, 2002. 736 с.

Любимова Ю.С. Потенциальное наклонение глагола как доминанта субполя возможности в современном китайском языке. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences.* 2016. № 1–2. С. 35–37.

Маслов Ю.С. Избранные труды: Аспектология. Общее языкознание. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 840 с.

Плунгян В.А. Введение в грамматическую семантику: грамматические значения и грамматические системы языков мира. Москва : Издательство Российского государственного гуманитарного университета, 2011. 627 с.

Тань А. Проблемы скрытой грамматики: синтаксис, семантика и прагматика изолирующего строя (на примере китайского языка). Москва : Языки славянской культуры, 2002. 896 с.

Теория функциональной грамматики: введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / А.В. Бондарко и др. ; под ред. А.В. Бондарко. Ленинград : Наука, 1987. 348 с.

Яхонтов С.Е. Категория глагола в китайском языке. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1957. 183 с.

Bybee J., Perkins R., Pagliuca W. The evolution of grammar: Tense, aspect, and modality in the languages of the world. Chicago/London : University of Chicago Press, 1994. 414 p.

Comrie B. Aspect: An introduction to the study of verbal aspect and related problems. Cambridge : Cambridge University Press, 1976. 142 p.

Loar J.K. Chinese Syntactic Grammar. Functional and Conceptual Principles. New-York : Peter Lang Publishing, 2011. 494 p.

Smith C.S. The parameter of Aspect. Dordrecht : Springer Science+Business Media, 1997. 353 p.

Xiao R, McEnery T. Aspect in Mandarin Chinese: A corpus-based study. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamin's Publishing Company, 2004. 303 p.

王艳. 东亚语言结果式的类型学研究. 上海外国语大学博士学位论文 / 王艳, 2017. 322 页.

REFERENCES

Antonyan K.V. (2003), Morfologiya rezul'tativnykh konstruktsey v kitayskom yazyke, Muravey, Moskva. (In Russian).

Bondarko A.V. (1974), "Ponyatiynnye kategorii i yazykovyye semanticheskiye funktsii", *Universalii i tipologicheskkiye issledovaniya. Meshchaninovskkiye chteniya*, Nauka, Moskva, pp. 54–79. (In Russian).

Bondarko A.V. (2002), Teoriya znacheniya v sisteme funktsional'noy grammatiki: Na materiale russkogo yazyka, Yazyki slavyanskoy kul'tury, Moskva. (In Russian).

Bybee J., Perkins R. and Pagliuca W. (1994), The evolution of grammar: Tense, aspect, and modality in the languages of the world, University of Chicago Press., Chicago/London.

Comrie B. (1976), An introduction to the study of verbal aspect and related problems, Cambridge University Press, Cambridge.

Loar J.K. (2011), Chinese Syntactic Grammar. Functional and Conceptual Principles, Peter Lang Publishing, New York, NY.

Lyubimova Yu.S. (2016), "Potentsial'noye nakloneniye glagola kak dominanta subpolya vozmozhnosti v sovremennom kitayskom yazyke", *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, No. 1–2, pp. 35–37. (In Russian).

Maslov Yu.S. (2004), Izbrannyye trudy: Aspektologiya. Obshcheye yazykoznaniye, Yazyki slavyanskoy kul'tury, Moskva. (In Russian).

Plungyan V.A. (2011), Vvedeniye v grammaticheskuyu semantiku: grammaticheskiye znacheniya i grammaticheskiye sistemy yazykov mira, Izdatel'stvo Rossiyskogo gosudarstvennogo gumanitarnogo universiteta, Moskva. (In Russian).

Smith C.S. (1997), The parameter of Aspect, Springer Science+Business Media, Dordrecht.

Tan' A. (2002), Problemy skrytoy grammatiki: Sintaksis, semantika i pragmatika izoliruyushchego stroya (na primere kitayskogo yazyka), Yazyki slavyanskoy kul'tury, Moskva. (In Russian).

Teoriya funktsional'noy grammatiki: Vvedeniye. Aspektual'nost'. Vremennaya lokalizovannost'. Taksis (1987), Bondarko A.V. (Ed.), Nauka, Leningrad. (In Russian).

Wang Yan (2017), Dong ya yuyan jieguo shi de leixing xue yanjiu. (In Chinese).

Xiao R, McEnery T. (2004), Aspect in Mandarin Chinese: A corpus-based study, John Benjamin's Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.

Yakhontov S.E. (1957), *Kategoriya glagola v kitayskom yazyke*, Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta, Leningrad. (In Russian).

Bybee J., Perkins R., Pagliuca W. *The evolution of grammar: Tense, aspect, and modality in the languages of the world*. Chicago/London : University of Chicago Press, 1994. 414 p.

Comrie B. *Aspect: An introduction to the study of verbal aspect and related problems*. Cambridge : Cambridge University Press, 1976. 142 p.

Loar J.K. *Chinese Syntactic Grammar. Functional and Conceptual Principles*. New-York : Peter Lang Publishing, 2011. 494 p.

Smith C.S. *The parameter of Aspect*. Dordrecht : Springer Science+Business Media, 1997. 353 p.

Xiao R, McEnery T. *Aspect in Mandarin Chinese: A corpus-based study*. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamin's Publishing Company, 2004. 303 p.

王艳. 东亚语言结果式的类型学研究. 上海外国语大学博士学位论文 / 王艳, 2017. 322 页.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2021.

UDC 811.581

**THE THEORY OF THE RELATION OF THE CONCEPTS
OF “TEXT” AND “DAO”, AND ITS INFLUENCE
ON THE DEVELOPMENT OF TEXT SCIENCE IN ANCIENT CHINA**

Zhao Zhonggang

Dr. in Philology, Researcher

School of Foreign Languages of Capital Normal University

105, Xisanhuanbeilu str., Beijing, 100048, China

zhaozhonggang1991@163.com

This article examines the relationship between the concepts of “text” and “Dao”. These two concepts are important for such scientific fields of ancient China as literary theory, philosophy, text science and others, and the relationship between them is interpreted differently depending on a number of factors. The first part of this article examines the interpretation of the concepts of “text” and “Dao” in different dynasties. First, in the Zhou Dynasty (1045–221 B.C.) the concept of “text” denotes an interlacing of multicolored patterns, from which follows the interpretation of text as beauty, bright color. Only in the Han dynasty (206 B.C. – 220 A.D.) did the text begin to be understood as a completed work of speech in written form. The concept of “Dao” is a more complex and fuzzy concept that includes material, moral, spiritual-psychological and other components. The interpretation of the concept of “Dao” depends on such factors as one’s ideological position and the political system of a particular time. The following is an analysis of the main trends in the development of the relationship between the two key concepts. The relationship between the concepts of “text” and “Dao” went from fusion to divergence and again to fusion and equilibrium. The fusion of the two concepts in the era before the Qin Dynasty (221–206 B.C.) is closely related to Confucianism, and the divergence of these concepts during the Southern and Northern Dynasties (420–589) is due to the dominance of the pair style. The two concepts came together again as a result of scholars’ desire for a balance between content and form. The analysis summarizes the main characteristics of the relationship between the concepts of “text” and “Dao”: multidimensionality, balance, harmony and ethnocentrism. The last part of the article is devoted to the analysis of the influence of the relationship between “text” and “Dao” on the development of textual studies in Ancient China, the science of ontological features of the text, which originated in the period of the Eastern Han dynasty (206–220). The discussion of the relationship between the concepts of “text” and “Dao” prior to the Qin dynasty contributes to the unification of disparate theoretical points regarding the understanding of textual patterns. In addition, the relationship between these two concepts also influences the genre diversity and expansion of textual issues in different periods.

Keywords: correlation, text, Dao, Confucianism, text science, genre.

© 2021 Zhao Zhonggang; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of The Chinese Studies. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

ТЕОРИЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ТЕКСТ» І «ДАО», ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ДАВНЬОКИТАЙСЬКОГО ТЕКСТОЗНАВСТВА

Чжао Чжунган

У цій статті розглядається питання співвідношення понять «текст» і «Дао». Ці два поняття важливі в таких наукових галузях Стародавнього Китаю, як теорія літератури, філософія, текстознавство та інші, й співвідношення між ними по-різному інтерпретуються в різні часи залежно від низки факторів. У першій частині статті розглядається інтерпретація понять «текст» і «Дао» в різних династіях. Спочатку в династії Чжоу (1045–221 рр. до н. е.) поняття «текст» позначає переплетення різнокольорових візерунків, з нього випливає наступна інтерпретація тексту як краса, яскравий колір. Тільки за часів династії Хань (206 р. до н. е. – 220 р. н. е.) під текстом стали розуміти завершений у письмовій формі мовленнєвий твір. «Дао» являє собою більш складне і розмите поняття, що включає у себе матеріальний, моральний, духовно-психологічний та інші компоненти. Інтерпретація поняття «Дао» залежить від ідеологічної позиції людини і політичного, культурного, морально-етичного ладу того чи іншого часу. Далі аналізуються основні тенденції розвитку співвідношення двох ключових понять. Співвідношення понять «текст» і «Дао» пройшло шлях від злиття до розбіжності і знову до злиття і рівноваги. Злиття двох понять в епоху до династії Цінь (221–206 рр. до н. е.) було тісно пов'язане з конфуціанством, а розбіжність цих понять у період Південних і Північних династій (420–589 рр.) зумовлена домінуванням парного стилю. Ці два поняття знову злилися разом у результаті прагнення вчених до рівноваги між змістом і формою. На основі проведеного аналізу узагальнені основні характеристики співвідношення понять «текст» і «Дао»: багатовимірність, рівновага, гармонійність і етикоцентризм. Остання частина статті присвячена аналізу впливу співвідношення понять «текст» і «Дао» на розвиток давньокитайського текстознавства, науки про онтологічні особливості тексту, що бере свій початок у часи династії Східної Хань (206–220 рр.). Дискусії про співвідношення понять «текст» і «Дао» до династії Цінь сприяють об'єднанню розрізнених теоретичних учень стосовно розуміння закономірностей тексту. Крім того, співвідношення цих двох понять впливає і на жанрове різноманіття і розширення проблематики тексту в різні періоди.

Ключові слова: співвідношення, текст, Дао, конфуціанство, текстознавство, жанр.

ТЕОРИЯ СООТНОШЕНИЯ ПОНЯТИЙ «ТЕКСТ» И «ДАО», И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ДРЕВНЕКИТАЙСКОГО ТЕКСТОВЕДЕНИЯ

Чжао Чжунган

В данной статье рассматривается вопрос о соотношении понятий «текст» и «Дао». Эти два понятия важны для таких научных областей древнего Китая, как литературная теория, философия, текстоведение и другие, а соотношения между ними по-разному интерпретируются в зависимости от ряда факторов. В первой части статьи рассматривается интерпретация понятий «текст» и «Дао» в разных династиях. Сначала в династии Чжоу (1045–221 г. до н. э.) понятие «текст» обозначает переплетение разноцветных узоров, из него вытекает следующая интерпретация текста как красота, яркий цвет. Только в династии Хань (206 г. до н. э. – 220 г.) под текстом стали понимать завершенное речевое произведение в письменной форме. Понятие «Дао» является более сложным и размытым понятием, которое включает в себя материальный, моральный, духовно-психологический и другие компоненты. Интерпретация понятия «Дао» зависит от та-

ких факторов, как идеологическая позиция человека и политический строй того или иного времени. Далее анализируются основные тенденции развития соотношения двух ключевых понятий. Соотношение между понятиями «текст» и «Дао» прошло путь от слияния до расхождения и снова до слияния и равновесия. Слияние двух понятий в эпоху до династии Цинь (221–206 гг. до н. э.) тесно связано с конфуцианством, а расхождение этих понятий в период Южных и Северных династий (420–589 гг.) обусловлено доминированием парного стиля. Эти два понятия снова соединились вместе в результате стремления ученых к равновесию между содержанием и формой. На основе проведенного анализа обобщены основные характеристики соотношения понятий «текст» и «Дао»: многомерность, равновесие, гармоничность и этикоцентризм. Последняя часть статьи посвящена анализу влияния соотношения «текст» и «Дао» на развитие древнекитайского текстоведения – науки об онтологических особенностях текста, которое берет свое начало в период династии Восточная Хань (206–220 гг.). Дискуссия о соотношении между понятиями «текст» и «Дао» до династии Цинь способствует объединению разрозненных теоретических моментов в отношении понимания закономерностей текста. Кроме того, соотношение этих двух понятий оказывает влияние и на жанровое разнообразие и расширение проблематики текста в разные периоды.

Ключевые слова: соотношение, текст, Дао, конфуцианство, текстоведение, жанр.

Вопрос о соотношении понятий «текст» и «Дао» представляет собой одну из центральных тем в древнекитайской литературной теории. Возникновение данного вопроса восходит к эпохе до династии Цинь, и по мере исторического развития он подвергается трансформации в результате непрерывной научной дискуссии. Такая дискуссия была обусловлена, во-первых, политическими, общественно-экономическими, культурными и другими обстоятельствами той или иной эпохи, в которую жили ученые; во-вторых, разногласием ученых в восприятии понятий «текст» и «Дао»; и в-третьих, научными и политическими идеями ученых разных времен. Изучение соотношения двух ключевых понятий углубляет понимание литературной теории той или иной эпохи и способствует исследованию в области древнекитайского текстоведения.

О понятиях «текст» и «Дао»

Прежде чем перейти к основному вопросу данной статьи, необходимо рассмотреть сами понятия «текст» и «Дао». Понятие «текст» (или, согласно другой терминологии, «литература») появилось в период Восточной Чжоу, но понималось и интерпретировалось по-разному. Так, в книге «Ши цзин» под текстом понимаются нормы этикета и музыки. В данный период встречается сочетание слов «текст» и «норма» (*ганци вэньчжан*). Затем в период Воюющих царств текст интерпретировали как разнообразие ярких цветов. Об этом говорил Жэнь Суйху «Текстом (*вэньчжан*), как зафиксировано в книге «Чжоу ли», называется переплетение узоров черного, красного и белого цветов» [任遂虎 2011, 1]. Такую точку зрения разделяет и сам Конфуций, доказательством чего служат такая его известная мысль: «После того, как красота и естественность в человеке уравниваются друг друга, он становится благородным мужем» [Конфуций 2001, 43]. Только в период династии Хань слово «текст» получило общепринятую интерпретацию как письменная форма языка [王凯符 1983, 1]. Последний вариант интерпретации приближен к современному пониманию текста как самостоятельного письменного произведения, способного передать некое завершённое содержание.

«Дао» представляет собой более сложное и размытое понятие по сравнению с понятием «текст», однако это не сказывается негативно на его значимости для наук Древнего Китая. В первом словаре китайских иероглифов «Шовэнь цзецзы» слово «Дао» обозначает путь, дорогу, однако содержание данного понятия значительно шире этого толкования. Древнекитайский философ Лао-цзы в своем трактате «Дао дэ цзин» изложил учение о «Дао» и соотношении «Дао» с природой. Согласно учению Лао-цзы, «Дао» является самостоятельной, неизменной и универсальной нормой всего космоса [刘介民 2004, 32]. С этого момента понятие «Дао» постепенно становится, с одной стороны, широко охватывающим и всеобъемлющим, а с другой стороны, абстрактным и неопределенным. Такой парадокс обуславливается нехваткой доступных понятий для детального анализа сложных вопросов в древние времена, это отметил сам Лао-цзы, написав: «Не зная названия данной нормы, я назвал ее словом Дао». Уже в период правления династии Цзин абстрактное и размытое понятие «Дао» нашло четкую и адекватную интерпретацию у Чжан Сюэчэна. В своей книге «Вэнь ши тун и – Юань дао» он отметил, что «Дао» представляет собой не само бытие всего существующего, а причину бытия всего существующего. «Дао» ничего не делает, и остается естественным. Отметим, что в данном высказывании понятие «Дао» рассматривается, как неизбежный фактор развития и норма для всего существующего в окружающем мире, и оно не может существовать самостоятельно вне реальных вещей. Чжан Сюэчэн также признал неопределенность и абстрактность понятия «Дао» и предложил конкретизировать его с помощью морали, теории, наименования, числа, слова и текста.

Подводя итоги краткого обзора двух ключевых понятий – «текст» и «Дао», отметим, что их понимание и интерпретация подверглись грандиозным трансформациям по мере исторического развития. В соответствии с общепринятым в современном научном сообществе мнением «Дао» является абстрактным и размытым понятием с широким содержанием, а «текст» представляет собой средство конкретизации понятия «Дао». При этом соотношение данных двух понятий не исчерпывается этим определением.

Основные тенденции в соотношении понятий «текст» и «Дао»

Как изложено выше, вопрос соотношения понятий «текст» и «Дао» берет свое начало в до-Циньскую эпоху. Древнекитайский философ Сюнь-цзы (荀子, ок. 313–215 гг. до н. э.) выдвинул триединую теорию – почитание «Дао», уважение учения и идей совершенномудрого (то есть Конфуция), высочайший авторитет конфуцианского «Пятикнижия». Сюнь-цзы в своей теории впервые затронул проблему соотношения понятий «текст» и «Дао». По его мнению, выразителем «Дао» является совершенномудрый Конфуций, что письменно зафиксировано в тексте «Пятикнижия» [程福宁 1987, 130]. Таким образом, все, от императора до простого народа, должны учиться у совершенномудрого и почитать классическое «Пятикнижие». Сюнь-цзы заложил фундамент дискуссии о соотношении двух ключевых понятий, и его идея оказала существенное влияние на ряд ученых последующих династий. Ян Сюн в период династии Западная Хань настолько высоко оценивал конфуцианское «Пятикнижие», что доказывал невозможность познания истинного «Дао» без почитания данного текста. Литературный критик Лю Се (刘勰, 465–532 гг.) в эпоху Южных

династий еще более развил теорию Сюнь-цзы путем дополнения понятия «Дао» духовными и концептуальными компонентами. В вопросе соотношения «текста» и «Дао» Лю Се следовал за учением Сюнь-цзы и также говорил о необходимости почитания совершенномудрого и классических конфуцианских текстов. И позже, в период правления династии Тан (唐朝, 618–907 гг.), теория Сюнь-цзы осталась актуальной и оказала значительное влияние на идеи Хань Юя (韩愈, 768–824 гг.) (подробно см. ниже). Почитание «Дао», уважение учения и идей Конфуция, а также наивысший авторитет «Пятикнижия» составляли основу характерного для данного периода подхода к пониманию соотношения понятий «текст» и «Дао», – это приверженность конфуцианству как господствующего учения в духовной, литературной и политической сферах.

В эпоху Шести династий (六朝, 229–589 гг.) произошел важный перелом в понимании соотношения понятий «текст» и «Дао», что было обусловлено рядом факторов, среди которых является широкое распространение в IV–VII вв. так называемого парного стиля (*пянь вэнь*). Данный стиль, возникший в эпоху Вэй-Цзинь и утвердившийся в период Южных и Северных династий (南北朝, 420–589 гг.), представляет собой такой стиль текста, который характеризуется параллельным построением фраз по четыре или шесть иероглифов; лексической, синтаксической и интонационной симметричностью строк; рифмической и ритмической гармоничностью. О характеристиках парного стиля Чжан Шоукан писал следующее: «Будучи стилем с особенно строгими требованиями к внешнему оформлению текста, парный стиль славится изящным оформлением и гармоничным звучанием» [张寿康 1985, 35]. Однако, вопреки нараставшему интересу к данному красивому стилю в период Южных и Северных династий, критики того времени постепенно заметили и его недостатки – чрезмерно повышенное внимание к формальному аспекту текста неизбежно приводит к относительной пустоте в плане содержания текста, поскольку само содержание текста ограничивается строгим до бессмысленности внешним оформлением. Бессодержательность текста парного стиля, в свою очередь, ускоряет процесс расхождения понятий «текст» и «Дао», так как интерес ко внешней изящности и равнодушие к содержательному ядру лишают функциональное назначение текста как носителя Дао, морали, этикета и долга. В результате этого в эпоху шести династий, с одной стороны, постоянно нарастает стремление к языковой красоте и ритмической гармонии текста, а с другой стороны, ранее центральное понятие «Дао» постепенно уходит из поля зрения образованных людей.

В связи с вышеизложенным положением еще в период процветания парного стиля возникла противоположная тенденция переосмысления соотношения двух понятий. Лю Се в своей выдающейся книге «Литературный дух и резной дракон» («文心雕龙», «Вэньсинь дяолун») отметил, что «Дао» зафиксировано в тексте в соответствии с идеями совершенномудрого, а текст функционирует как средство выявления и разъяснения «Дао». Данная идея показывает, что автор идет по пути своих предков Периода Весен и Осеней (春秋时代, 770–476/403 гг. до н. э.) и Периода Сражающихся царств (战国时代, 476/403–221 гг. до н. э.). Лю Се выступает за слияние «текста» и «Дао» и уделяет внимание функциональному аспекту текста. Напомним, что автор интерпретирует «Дао» как основополагающую системы «небо–земля–человек»,

причем центральное место занимает человек. Идею Лю Се развивает Хань Юй, который на основе углубленного понимания ограничений парного стиля и категорического противостояния тенденций в эпоху Южных и Северных династий инициировал Движение по возрождению классической прозы (古文运动 *Гувэнь юньдун*) вместе с Лю Цзунъюанем (柳宗元, 773–819) и др. Хань Юй, вслед за своими предшественниками, также выступает за слияние «текста» и «Дао», подчеркивая разъяснительную функцию текста. Следует отметить, что он воспринимает «Дао» в широком смысле слова и включает в него морально-нравственные ценности благородного мужа (君子 *цзюньцзы*), что как раз совпадает со стремлением сторонников конфуцианства к совершенной личности. Более того, Хань Юй считает, что высокие моральные качества *автора* являются необходимым условием для создания качественного текста и полноценного выполнения его миссии по разъяснению «Дао». Также Хань Юй подчеркивает важность равновесия между функциональным назначением и художественными ценностями текста. Данная идея, с одной стороны, укрепляет позицию слияния понятий «текст» и «Дао», с другой стороны, выдвигает новые критерии для оценки качества текста.

Тенденция слияния понятий «текст» и «Дао» получила дальнейшее укрепление в период династии Сун (宋朝, 960–1279 гг.) по мере возникновения и развития так называемого неоконфуцианства (宋明理学 *сунминлисюэ*). Напомним, что сторонники неоконфуцианства воспринимают «Дао» в более узком смысле этого слова, что неизбежно приводит к некоторому расхождению между понятиями «текст» и «Дао». Однако в последующем такая тенденция постепенно получила корректировку, и понятия «текст» и «Дао» снова начали приближаться друг к другу.

Особенности соотношения понятий «текст» и «Дао»

Обобщение основных тенденций в соотношении понятий «текст» и «Дао» дает нам возможность анализировать особенности их взаимодействия. Первая и самая главная особенность соотношения двух понятий – это *многомерность*. Как было нами показано выше, «текст» представляет собой средство конкретизации абстрактного и размытого понятия «Дао», но это лишь один из аспектов соотношения двух понятий. С точки зрения происхождения соотношение понятий «текст» и «Дао» можно сравнить с соотношением истока и течения. Данной точки зрения придерживался и Лю Се, который рассматривал «Дао» как источник триединой системы «небо–земля–человек». Он уверен в том, что «Дао» непосредственно связано с колоритом природы (напомним, что слова «вэнь» и «чжан» обозначают разнообразие цветов), а текст фиксирует и отражает колорит природы, таким образом, понятие «текст» происходит из понятия «Дао». Функциональный подход к рассмотрению соотношения двух понятий приводит к такому выводу, что это аналогично соотношению функционального назначения и выполнения данной функции конкретным предметом, или другими словами, соотношению *теории* и *практики*. Согласно данному подходу, «Дао» задает функциональные рамки, наполнение которых осуществляется самим текстом. Отметим, что данный подход соответствует тенденции слияния и равновесия понятий «текст» и «Дао». Действительно, с точки зрения текстоведения соотношение этих двух понятий есть соотношение содержания и выражения языковой единицы. Идея, содержащаяся в конкретном

тексте, относится к понятию «Дао», а сам текст представляет собой инструмент и средство для воплощения или реализации идеи. Конфуций говорил, что нужно направить свою волю на достижение «Дао», а Сюнь-цзы предложил воплощать волю с помощью текста, создав таким образом цепь «Дао–воля–текст». Данная теория оказала существенное влияние на мыслителей и философов последующих династий. Многомерность соотношения понятий «текст» и «Дао» свидетельствует о сложной и междисциплинарной природе данного вопроса и дает возможность для разнообразной интерпретации. Иными словами, многомерность соотношения двух понятий является движущей силой, стимулирующей появление перечисленных выше тенденций.

Следующая особенность соотношения понятий «текст» и «Дао» – это концепция равновесия и гармонии, основания которой были сформированы еще в период зарождения древнекитайской цивилизации. Испокон веков у китайцев культивировалось стремление к равновесию космических сил «инь» и «ян», а также к гармонии субъективной и объективной сторон всего сущего [李斌城 2002, 301]. Концепция равновесия и гармонии оказала огромное влияние на многих древнекитайских мудрецов, в том числе Конфуция, который выступает за «серединное» и «гармоничное» как в личности человека, так и в общественных делах. Что касается взаимодействия понятий «текст» и «Дао», то равновесие проявляется преимущественно в том, что в разные исторические периоды китайские ученые пытаются уделять одинаковое внимание этим двум фундаментальным понятиям. Даже в случае дисбаланса ученые сделали все возможное, чтобы соотношение понятий «текст» и «Дао» вернулось в правильное русло (см. работы Лю Се и Хань Юй). Также гармоничное сочетание этих двух понятий во многом определило и критерии оценки текста.

Еще одна особенность – это этикоцентристское понимание соотношения понятий «текст» и «Дао», что во многом было предопределено социально-экономическими условиями натурального хозяйства и традиционного патриархального уклада [葛晓音 2011, 73]. Конфуцианская этика нацелена на формирование специфической формы государства-семьи и утверждения морально-нравственных ценностей личности в виде *благородного мужа*. Этот подход, безусловно, содействовал сближению и даже слиянию понятий «текст» и «Дао», о чем свидетельствует триединая теория Сюнь-цзы – почтение «Дао», уважение к идеям и учениям совершенного мудрого Конфуция и абсолютный авторитет «Пятикнижия». Однако погружение в учение классиков и мысли предков замедлило развитие конфуцианства в целом и теории о соотношении понятий «текст» и «Дао» в частности. Кроме того, чрезмерное увлечение идеями прошлого привело к отклонению теории от практики, что негативно сказалось не только на качестве создаваемых текстов, но и на развитии общественной и научной жизни.

Влияние на развитие древнекитайского текстоведения

Текстоведение представляет собой комплексную науку, изучающую правила внутренней текстовой организации, а также закономерностей написания и чтения текста [杨振道 1984, 1]. Текстоведение следует отличать от текстологии, отрасли филологии, изучающей произведения письменности, литературы и фольклора в целях критической проверки, установления и организации их текстов для дальнейшего исследования, интерпретации и публикации.

Объектом же исследования текстovedения является письменный текст во всех функциональных стилях. Предметом текстovedческого исследования является изучение возникновения и развития текста, создание классификаций текста, определение структурных компонентов текста и их взаимодействия, поиск закономерностей написания и чтения текста, определение критериев оценки качества текста, характеристика стиля и анализ индивидуальности автора в тексте и др. [Чжао Чжунган 2019, 170]. История развития текстovedения началась во времена династии Восточной Хань (東漢, 25 – 220 гг.), а период процветания текстovedческих исследований наступил в период династии Северной Сун (北宋, 960–1127 гг.) по мере нарастающего многообразия жанров и стилей текста. Отметим, что на раннем этапе своего развития текстovedение частично совпадает с теорией литературы, но в ходе исторического развития эти две науки постепенно отклоняются друг от друга, в результате чего текстovedы уделяют особое внимание онтологическим особенностям текста, а литературоведы фокусируются на связях между литературным произведением и множеством явлений вне текста.

Как изложено выше, дискуссия о соотношении понятий «текст» и «Дао» оказала существенное влияние на разные области науки и общественной жизни. Одним из самых ярких проявлений такого влияния является трансформация теории древнекитайского текстovedения. Сама история текстovedения берет свое начало во II в., но предпосылки становления данной научной дисциплины появились намного раньше. В то время не было стройной теоретической системы об онтологических закономерностях текста, присутствовали только отдельные идеи, разбросанные в трудах о литературе, философии, политике у разных ученых данного периода. Естественно, это было обусловлено отсутствием детальной классификации научных дисциплин и непонимание учеными того времени внутренних связей между различными теоретическими фрагментами. Сюнь-цзы первым сформулировал разъяснительную функцию «текста» во взаимодействии с «Дао» и связал эти два ключевых понятия с конфуцианством. В дальнейшем его работа вдохновила других ученых систематизировать и объединять в общую теорию различные идеи о тексте, что и привело к появлению текстovedения.

Изменения, которые произошли в определении соотношения понятий «текст» и «Дао», стимулировали жанровую реформу текста и расширили саму проблематику понимания текста. Проза династий Чжоу, Цинь и Хань характеризуется разнообразием синтаксических конструкций и отсутствием стройной гармоничной рифмы. С появлением парного стиля в эпоху Вэй-Цзинь внимание было приковано к формальному построению и благозвучию текста. Усилия Хань Юя и Лю Цзуньюаня по возрождению классической прозы еще раз изменили путь развития текстовых жанров. Очевидно, что каждый такой поворот в развитии текстовых жанров сопровождался появлением новой тенденции в вопросе соотношения между понятиями «текст» и «Дао». Другим важным аспектом является изменение проблематики текста в разные исторические периоды. Так, вплоть до династии Цинь содержание текста было тесно связано с идеями и учениями конфуцианства, а на проблематику текста влияло стремление к воплощению в жизнь великого «Дао» и к личному достижению морально-нравственных стандартов благородного мужа (*цзюньцзы*).

Но в период Южных и Северных династий центральное место в процессе написания текста занимает формальная красота и благозвучие, а содержание текста теряет связь с актуальной проблематикой в политической, культурной и общественной сферах. Со времен династии Тан содержание текста снова занимает ключевое место, и авторы уделяют внимание не только идеалам конфуцианства, но и вопросам общественной жизни, духовному миру человека и многому другому, в результате чего значительно расширяется и обогащается проблематика текста того времени.

Выводы

На основе диахронического анализа соотношения понятий «текст» и «Дао» мы пришли к выводу, что понятия «текст» и «Дао» воспринимаются и интерпретируются в зависимости от ряда социально-экономических, политических и культурных факторов в конкретно-исторических условиях. Соотношение между этими двумя понятиями менялось в ходе исторического развития, и данные изменения нашли свое выражение в различных отраслях науки, в том числе и в текстоведении. Процесс становления текстоведения как самостоятельной научной дисциплины и усовершенствование ее теоретической системы существенно ускорилось благодаря непрерывной дискуссии о соотношении понятий «текст» и «Дао». Данная дискуссия также оказала влияние на формирование жанрового многообразия и проблематику текста в разные исторические периоды. Необходимо особо отметить, что хотя текстоведение было нацелено на изучение древних текстов, однако эта отрасль знаний остается актуальной и для современной науки, что, прежде всего, касается лингвистики текста, литературоведения, философии и др.

ЛИТЕРАТУРА

- 程福宁。文章学基础。长沙: 湖南大学出版社, 1987。326页。
葛晓音。唐宋散文。上海: 上海古籍出版社, 2011。159页。
李斌城。唐代文化。北京: 中国社会科学出版社, 2002。615页。
刘介民。中国比较诗学。广州: 广东高等教育出版社, 2004。439页。
任遂虎。文章学通论。北京: 清华大学出版社, 2011。376页。
王凯符。古代文章学概论。武汉: 武汉大学出版社, 1983。241页。
杨振道。文章学概论。武汉: 武汉大学出版社, 1984。391页。
张寿康。文章学导论。武汉: 湖北教育出版社, 1985。198页。
Конфуций. Лунь Юй (Беседы и суждения). Москва : «Восточная литература», 2001. 180 с.
Чжао Чжунган. Основные идеи китайского текстоведения и возможность их применения в лингвистическом изучении текста. *Вестник ПВГУС*. 2019. № 5. С. 170–174.

REFERENCES

- Cheng Funing (1987), *Wenzhang xue jichu*, Hunan daxue chubanshe, Zhangsha. (In Chinese).
Ge Xiaoyin (2011), *Tang song sanwen*, Shanghai guji chubanshe, Shanghai. (In Chinese).
Li Bincheng (2002), *Tang dai wenhua*, Zhongguo shehui kexue chubanshe, Beijing. (In Chinese).

Liu Jiemin (2004), *Zhongguo bijiao shi xue*, Guangdong gaodeng jiaoyu chubanshe, Guangzhou. (In Chinese).

Ren Suihu (2011), *Wenzhang xue tonglun*, Qinghua daxue chuban she, Beijing. (In Chinese).

Wang Kaifu (1983), *Gudai wenzhang xue gailun*, Wuhan daxue chuban she, Wuhan. (In Chinese).

Yang Zhendao (1984), *Wenzhang xue gailun*, Wuhan daxue chubanshe, Wuhan. (In Chinese).

Zhang Shoukang (1985), *Wenzhang xue daolun*, Hubei jiaoyu chuban she, Wuhan. (In Chinese).

Konfutsiy (2001), *Lun' Yuy (Besedy i suzhdeniya)*, “Vostochnaya literature”, Moskva. (In Russian).

Chzhao Chzhungan (2019), “Osnovnye idei kitajskogo tekstovedeniya i vozmozhnost' ih primeneniya v lingvisticheskom izuchenii teksta”, *Vestnik PVGUS*, No. 5, S. 170–174. (In Russian).

UDC 82

XIA YAN. THE FASCIST BACILLUS

O. Vorobei

PhD (Philology), Associate Professor
at Department of Far Eastern and Southeastern Languages and Literatures,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv
14, Taras Shevchenko Blvd,
01601, Kyiv, Ukraine
oejia@gmail.com

The oeuvre of Xia Yan (夏衍, 1900–1995), a Chinese playwright, writer, journalist, screenwriter and stage director, had a significant impact on history of modern Chinese drama: his unique type of dramatic art marked a new stage in the development of Chinese drama. Xia Yan is often called “a peer of the XXth century”, who travelled a peculiar life and creative journey. The themes of the works by Xia Yan always met the public needs: the author used to keep in touch both with intellectuals and ordinary people. He was cognizant of the Chinese outlook and public sentiments; thus, his dramas usually rendered his vision of the causes of the socio-economic crises, and his characters transmitted potential solutions to the problems. “The Fascist Bacillus” by Xia Yan discusses the spread of the idea of fascism in the world, which was relevant in the early ‘40s. The playwright describes the life of a bacteriologist who consciously lives a sheltered life and strives to be engaged in research. Consequently, over ten years, he was escaping from war by constantly changing a place of residence and attempting to separate science from politics. As a result, the scientist found himself in occupied Hong Kong, in which Japanese looters barged into his house and killed each other during the reckless arbitrariness and under the influence of uncontrolled aggression. Having suffered the severe trauma of losing a loved one, Professor Yu realized that it is impossible to hide from the fascist bacillus, which has spread to almost all countries, it must be resolutely fought.

Although Xia Yan’s play demonstrates an out-of-the-box solution of relations between science and politics in the middle of the XXth century, it hasn’t lost its imagery, strength and relevance. Therefore, the spiritual decline of Professor Yu’s friend, Zhao Antao, reminds a modern reader that even adherence to subjectively correct ideological principles will never guarantee the preservation of moral virtues.

© 2021 O. Vorobei; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine and the Ukrainian Association of Sinologists on behalf of The Chinese Studies. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

“The Fascist Bacillus” is a play about the relations between politics and science in which the playwright leads a reader to the obviously disappointing idea that science will never be ideologically independent and serve its higher purposes – it will be constantly dependent on public opinion and political perturbations. Xia Yan was confident that scientific advances would be able to bring undeniable benefits to humanity only if scientists are politically aware and, at the same time, non-partisan.

Keywords: drama, Xia Yan, politics, science, interrelation.

СЯ ЯНЬ. БАЦИЛИ ФАШИЗМУ

О. С. Воробей

Творчість китайського драматурга, журналіста, сценариста й режисера Ся Яня (夏衍, 1900–1995) справила значний вплив на історію сучасної китайської драми: його винятковий тип драматичного мистецтва знаменував новий етап у розвитку китайської драматичної літератури. Ся Яня часто називають однолітком ХХ століття, що пройшов унікальний життєвий і творчий шлях. Тематика творів Ся Яня завжди відповідала потребам суспільства: автор постійно підтримував зв'язок як з представниками інтелігенції, так і з простим народом. Він завжди добре розумів світовідчуття китайців та настрої суспільства, тому часто у п'єсах він подавав власне бачення причин соціально-економічних криз, а в уста своїх персонажів вкладав можливі варіанти вирішення цих проблем. П'єса Ся Яня «Бацили фашизму» розкриває тематику поширення ідей фашизму у світі, яка була актуальною на початку 40-х років ХХ ст. Драматург змальовує життя вченого-бактеріолога, який свідомо усамітнюється від навколишньої дійсності, прагне займатися лише науковими дослідженнями. Протягом десяти років він тікає від війни, постійно змінюючи місце проживання й намагаючись відмежувати науку від політики. Зрештою, вчений опиняється в окупованому Гонконзі, де японські мародери вриваються в його будинок і під час нестримного свавілля та у стані неконтрольованої агресії вбивають друга. Отримавши важку травму втрати близької людини, професор Юй усвідомлює, що від фашистської чуми, яка поширилася майже всіма країнами, уже не схватися, з нею необхідно рішуче боротися.

Хоча у п'єсі «Бацили фашизму» Ся Янь демонструє готове рішення взаємин між наукою і політикою середини ХХ ст., однак п'єса жодною мірою не втратила своєї образності, насиченості та актуальності. Духовна деградація друга професора Юй – Чжао Аньтао – слугує нагадуванням сучасному читачеві про те, що навіть дотримання суб'єктивно правильних ідеологічних принципів ніколи не стане гарантією збереження моральних чеснот.

«Бацили фашизму» – п'єса про взаємозв'язок політики та науки, в якій драматург підводить читача до очевидно невтішної думки про те, що наука ніколи не зможе залишатися ідеологічно незалежною і служити своїм вищим цілям, вона постійно буде залежати від громадської думки та політичних пертурбацій. Ся Янь упевнений, що наукові досягнення принесуть беззаперечну користь людству тільки в тому випадку, коли вчені будуть політично обізнаними, але водночас незаангажованими.

Ключові слова: драма, Ся Янь, політика, наука, взаємозв'язок.

Ся Янь
БАЦИЛИ ФАШИЗМУ¹
(*п'еса у п'яти діях*)

Дійові особи

Юй Шифу – доктор медицини.
Шицзуку – його дружина.
Суміко (Шоучжень) – його донька.
Чжао Аньтао – друг та землянин Юй Шифу.
Цянь Чжен'ї – друг та землянин Юй Шифу.
Молочник.
Сусідка.
Цянь Цяньсянь (Люсі) – дружина Чжао Аньтао.
Цянь Юй – молодший брат Цянь Цяньсян.
Сюй А'фа – водій.
Матінка Чжан – служниця.
Дженні Ма – дівчина Цянь Юя.
Директор Цзінь
Пан Є
А Чао
А Мей – служниця. } торговці.
Японський солдат один, два, три.

Час:

З осені 1931 до весни 1942.

Місце:

Токіо, Шанхай, Гонконг, Гуйлінь.

ДІЯ 4

Кінець грудня 1941 р.

Квартира Юй Шифу в Гонконгу.

Квартира в районі середнього класу неподалік від іподрому «Хеппі веллі», другий поверх. Праворуч – двері, що ведуть на сходи, у правому куті сцени розташовані двері у внутрішню кімнату та вбиральню; по центру, за залізним каркасом – велике вікно зі скляними дверима, за якими розташований невеличкий балкон, з його висоти можна спостерігати за бурхливим вуличним потоком людей і машин; ліворуч – двері в коридор. Кімната на сцені – «храм науки Юй Шифу» – його кабінет, лабораторія. Це те місце, де в перестанках між роботою він бавиться й жартує із Шоучжень та слухає гру Цянь Юя на скрипці.

Праворуч розташовані два давніші дивани, чайний столик, а біля вікна – його великий письмовий стіл, на якому все заставлено вщент: тут і пробірки, закриті ватними тампонами, і скляна посудина для зберігання медичної гіроскопічної вати, і чашкові ваги, і Binocular dissecting microscope (біноккулярний мікроскоп),

¹ Перекладено за виданням 上海屋檐下; 法西斯细菌 / 夏衍著 北京: 人民文学出版社, 2007. 9.

що приваблює до себе всі погляди. Поруч зі столом – велика шафа, яка виконує роль як книжкової полиці, так і медичної шафи: тут хаотично розставлені різноманітні за формою та виглядом аптечні склянки, пробірки, колби, а також більшою мірою книжки європейськими мовами та всілякі західні журнали.

На стіні, окрім портрета Едварда Дженнера ще з тих часів, коли вони жили в Токіо, також висять діаграми, таблиці та збільшені зображення різних мікроорганізмів. На вікні хаотично навхрест розклеєний веленевий папір: під час війни в Гонконгу це стало загальноприйнятою тимчасовою мірою, щоб уберегти вікна від розколів і тріщин. Лампу огортає бавовняна тканина синього кольору: це ще залишилося з тих часів, коли потрібно було контролювати рівень освітлення під час експериментів. Фактично, коли хвилі війни докотилися до Гонконгу, постачання води та електроенергії відразу припинилося.

Сцена 1

Двадцять п'яте грудня, безхмарне надвечір'я. Зазвичай це сезон снігопадів, однак на півдні країни, у Гонконгу, це більше нагадує ранню весну: яскраві сонячні промені наповнили світлом вікно, навхрест обклеєне папером; приблизно четверта година дня.

Завіса опущена, чути запальні протяжні звуки бомбування. За структурою звучання їх умовно можна розділити на три види. Перші – це гарматні вистріли, услід за ними – бах-бах – рвуть повітря постріли артилерії, і насамкінець – снаряди катапулт розривають ущент свої намічені цілі.

Завіса піднімається, на сцені темно, невпинно чути звуки артилерійського обстрілу. Один постріл влучив у сусідній будинок, після вибуху пролунав характерний звук розбитого скла та розтрощеної цегли.

Коли вмикається світло (якраз після звуків розбитого скла сусіднього будинку), змарніла на вигляд Шицзуку тягне за руку Юй Шифу, намагаючись усадити його на диван у кутку кімнати. Її червоні очі свідчать про хронічну втомленість і недосипання, волосся закудлане, як ніколи раніше.

Юй Шифу, як і до цього, одягнений у білий медичний халат, на вигляд також дуже втомлений.

Шицзуку. *(тяжко дихаючи)* Посидь ось тут, це сліпа зона!

Юй Шифу дивиться на неї, рукою кличе її сісти поруч.

Шицзуку забилаь у куток.

Звук гармат. Чути – бах! Обоє відразу закривають вуха руками.

Дочекавшись, коли звуки бомбування стихають, вони, перевівши подих, відводять руки.

Шицзуку. *(жаліючись)* Казала ж тобі, давай переховаємося в бомбосховищі, так ти ж – ні, це все ти... *(Не продовжує думку.)*

Юй Шифу. *(насупившись)* Там важке й затхле повітря, якщо довго там залишатися, можна захворіти!

Шицзуку. *(заперечуючи)* Захворіти, вочевидь, за смерть від гарматного пострілу... *(Хоче продовжити, але зупиняється, витримує паузу, уважно*

дивиться на чоловіка, благаючи.) Я ж не заради себе й Шоучжень, ти маєш подумати про себе; задля своїх досліджень – ти зобов'язаний себе зберегти! Якщо в тебе якісь упередження, тоді дозволь нам... (Ковтаючи сльози.)

Юй Шифу. (Мовчки пестить свою дружину по плечу, втішаючи її, за деякий час раптом наче щось згадав.) Шоучжень...

Шицзуку. Разом з молодшим Юєм, у бомбосховищі.

Юй Шифу. Ти їй наділа марлеву пов'язку?

Шицзуку киває.

Юй Шифу. Дала щось із собою поїсти?

Шицзуку. Молодший Юй узяв трохи печива.

Юй Шифу заспокоєно киває, рукою тягнеться до чайного столика налити собі води, однак глечик виявляється порожнім.

Шицзуку. Сиди, я тобі принесу. (Встає, але, зробивши два кроки й саме збираючись відчинити двері, щоб зайти до внутрішніх покоїв, знову чує гарматний залп. Юй Шифу схоплюється і прудко відтягує її назад.)

Юй Шифу. Не йди, я не хочу пити.

Шицзуку. (нарікаючи) Коли ми їхали із Шанхаю до Гонконгу, всі правила те саме: війна до Гонконгу ніколи не дійде, але...

Юй Шифу. (не звернувши уваги на її слова) Японці наче справді казалися... (Затинається.)

Шицзуку схиляє голову.

Юй Шифу. (Мовчки легенько плескає її по плечу, витримавши паузу, говорить.) Ти...

Шицзуку. (наче сама до себе) Як же ж нам далі бути, води у крані немає, дров теж немає, рису не купиш, овочі – теж не знайдеш. Сьогодні вже вісімнадцятий день бомбування, якщо місто справді збираються боронити три місяці, на що ж перетвориться Гонконг...

Юй Шифу. Три місяці?

Шицзуку. Так пишуть у газетах, оборона Гонконгу розрахована приблизно на три місяці.

Тиша.

Юй Шифу здається дуже втомленим, рукою масує своє чоло, відкинувшись на спинку дивана.

Шицзуку. Що таке? Ти...

Юй Шифу. (тихо) Щось... паморочиться в голові.

Шицзуку. (провівши рукою по його чолу) Ти занадто змучений... Усе правильно, ти ж не їв... Коли трохи вщухнуть постріли, я принесу тобі води. (Прудко встає, штовхає двері, що ведуть до внутрішньої кімнати, заходить, чути лише голос.) А Мей! А Мей!

Збадьорений Юй Шифу знову сідає. Шицзуку приносить маленьку мисочку печива, ставить перед ним.

Шицзуку. Води немає ані краплі...

Юй Шифу. Де А Мей?

Шицзуку. Напевно, ховається десь унизу. Сиди, не вставай! (Знову квапливо заходить до внутрішньої кімнати.)

Юй Шифу з'їв одне печиво. Гарматні постріли повністю затихли. Він підводиться, ступає два кроки, несвідомо підходить до свого столу; узявши до рук пробірку, розглядає її. Почувши кроки Шицзуку, швидко повертається на своє місце, заплющивши очі, робить вигляд, що відпочиває.

Шицзуку, здогадавшись, що він уставав, гірко посміхається й передає йому маленьку чашку води.

Юй Шифу. (спрагло осушив чашку, дивиться на Шицзуку) Коли не стріляють... теж сидіти тут?

Шицзуку киває.

Юй Шифу, вочевидь, незгодний, але не в змозі говорити.

На сходах чути чийсь кроки, стукіт у двері, Шицзуку схвильовано біжить до дверей. Спочатку відхиляє тканину синього кольору, що прикриває невеличке віконце на дверях, і лише потім відчиняє їх.

Заходить Цянь Юй із термосом та ковдрою під рукою і Шоучжень з невеличкою листівкою та журналом.

Шицзуку. Чому повернулися? Я саме збиралася відправити вам обід.

Цянь Юй. (насупивши брови) Це просто нестерпно, сьогодні ввечері, хоч би що, але я сплю вдома!

Шоучжень. (впустивши з рук усі свої речі, підлітає до батька) Тату, а ти чому не прийшов?

Юй Шифу. (ніжно посміхаючись, пестить її, потім звертається до неї голосом, наче на допиті) Ти не вдягала марлеву пов'язку?

Шоучжень. (дурненько посміхаючись) Вдягала.

Юй Шифу. (із суворим виразом обличчя) Діти не повинні обманювати.

Шоучжень. (усе ще посміхаючись, розпещено надуває губки) А як же ж їсти печиво в пов'язці?

Шицзуку. (до Цянь Юя) Ти не бачив А Мей?

Цянь Юй. (знімаючи вовняну камізельку) Унизу під сходами, налякана до смерті. Води немає?

Шицзуку. Ані краплі.

Цянь Юй. Я сам сходжу на беру у криниці (Виходить через двері до внутрішніх покоїв.)

Шицзуку. (услід) Обережно! Зачекав би, поки А Мей принесе. (Дає Шоучжень печиво, яке не доїв Юй Шифу.)

Шоучжень. *(запхнувши печиво до рота, розмовляє, розжовуючи його)* Мам, дитина народилася!

Шицзуку. Що?

Шоучжень. У бомбосховищі одна дівчина народила дитину.

Шицзуку. Справді?

Шоучжень. *(збуджено й радісно розмахуючи руками)* Дуже швидко, не минуло й чверті години. Кажуть, немовля дуже велике.

Шицзуку. *(засуджуючи)* І ти ходила подивитися?

Шоучжень. Ні.

Шицзуку. Доки постріли вщухли, я піду приготую вам попоїсти, а то ввечері знову почнуть бомбувати.

Коли Шицзуку підходить до дверей, заходить Цянь Юй, витираючи рукою лице.

Цянь Юй. Сьогодні після обіду наче й безперестану, трясця, навіть на Різдво не вгамуються.

Шицзуку. *(повернувши голову)* Різдво? А, все правильно, сьогодні ж 25 число. *(Раптом щось згадавши, розвертається, ставить невеличкий осліничик поруч із диваном, де сидить Юй Шифу, притягнувши за руку Шоучжень, усаджує її.)* Посидь тут, порозважай батька, а мама піде приготує вам попоїсти. *(командним голосом)* Наглянь за ним, не дозволяй вставати. *(Побачивши насупліні брови Юй Шифу, дає йому журнал, який принесла Шоучжень.)* А ти посидь, почитай. Брате Юй, ти теж іди сюди, тут – сліпа зона.

Цянь Юй. *(кивнувши, сідає; узявши з мисочки печиво, бачить, що там більше нічого не залишилося, до Шицзуку)* Ще є?

Шицзуку. Уже немає, зачекайте, я піду щось приготую. *(Виходить).*

Цянь Юй. *(сам до себе)* Якось дивно: щойно почалася війна, усім до жаги приспіло смачно поїсти. І що ілюзорнішою стає можливість купити той самий рис, то більше хочеться їсти. У бомбосховищі всі – від малого до старого – квилять від голоду. Пане Юй, що це за явище з погляду фізіології? *(несподівано щось згадавши, не дочекавшись його відповіді, хутко продовжує)* Точно, ледве не забув, гортаючи журнали в бомбосховищі, прочитав одну новину...

Юй Шифу гортає ілюстрований журнал Шоучжень, не звертає уваги.

Цянь Юй. Це вас стосується *(підбігає до щойно принесеної ним ковдри і з-під неї дістає журнал із червоною палітуркою).* Це стосується нового відкриття у сфері тифозних захворювань...

Юй Шифу. *(зацікавлено)* Що?

Цянь Юй. *(гортаючи журнал)* Ви, здається, часто згадували ім'я одного відомого бактеріолога – Hans Zinsser? Торік він поїхав на Далекий Схід, подорожував Китаєм, Японією, а ще побував у Бейпіні², де три місяці пробув гостьовим професором у лікарні при об'єднаному медичному коледжі.

Юй Шифу. Це я знаю...

² Назва м. Пекін з 1928 р. до 1949 р. *(Тут і далі примітки перекладачки.)*

Цянь Юй. Ага, коли він повернувся, то в місячнику “The Atlantic” надрукував автобіографічну статтю «Правдивіше за поезію». Він, певно, був поетом.

Юй Шифу. І який це стосунок має до тифу?

Цянь Юй. Стривайте. Після всіх його подорожей він підтвердив одну свою теорію – про зв’язок тифу з політикою.

Юй Шифу. Що?

Цянь Юй. Він стверджує, що інфекційні хвороби й війна – це нероздільні, єдиноклітинні сестри; за війною завжди слідує тиф, холера та решта інфекційних захворювань...

Юй Шифу. Про це вже й так раніше говорили.

Цянь Юй. Ви це вже знали? Ну добре, останній абзац його статті написаний дуже влучно, я вам зачитаю (*розгортає журнал, читає*): «Тиф іще не схилив коліна, можливо, він розповсюджуватиметься кілька століть поспіль, лише тупість і варварство людей дають йому можливість і надалі існувати». Тупість і варварство – це він має на увазі жорстокі війни. «Але межі його поширення стають дедалі меншими, і скоро їх можна буде посадити під замок, як диких звірів у зоопарку». Ну як? Ці слова...

Юй Шифу киває, простягнувши руку по журнал.

Цянь Юй. Але тут його міркування зазнали фіаско, ці тифозні дикі звірі, розбивши щент клітку в зоопарку, зможуть добратися до нас.

Юй Шифу мовчить.

Цянь Юй. А тому його треба знищити дощенту, фашизм обов’язково треба винищити...

Юй Шифу. (*посміхнувшись, жестом руки припиняє його роздуми*) Досить, досить, бачу, ти ґрунтовно підгодувався агітувати мене.

Цянь Юй. (*щиро сміється*) Ну добре, не будемо про це, поговоримо про медицину.

Юй Шифу. Медицину? Гаразд, починай.

Цянь Юй. Ви знаєте, яка у світі зараз найлютіша бацила з-поміж усіх?

Юй Шифу. (*остовпівши*) Що?

Цянь Юй. З липня цього року й дотепер у Східній Європі, на лінії фронту Німеччини та СРСР, вона вже загубила мільйони людей, хоча насправді ця зараза вже давно поширюється у світі...

Юй Шифу. (*сумніваючись*) Що ж це за хвороба?

Цянь Юй. Поширюють цю бацилу аж ніяк не щури, пацюки, і не воші з блохами, а ми самі – люди. Ця бацила паразитує в мозку людей, за тифозні бактерії вона менша в сотні разів – і під мікроскопом із шістсоткратним збільшенням її не розгледіти, її не можна культивувати, це... це умоглядні бацили.

Юй Шифу. А ти все жартуєш, несеш якусь нісенітницю.

Цянь Юй. (*не зважаючи на нього, продовжує*) Ім’я цієї бацили – “fascismo”, що в перекладі означає «фашизм», саме ця бацила стала причиною такого інфекційного захворювання, як фашистська окупація...

Юй Шифу. *(сміється)* О, звучить розумно, а коли це ти почав будувати свою теорію?

Цянь Юй. *(самозадоволено посміхаючись)* Учора ввечері в бомбосховищі було дуже холодно, я свій верхній одяг віддав Шоучжень, а сам не міг заснути від холоду. І так, міркуючи про все на світі, я подумав, що всі люди, які туляться тут, у бомбосховищі, – і жінки, і чоловіки, дітлахи і старі – усі вони вражені бацилами фашизму...

Юй Шифу. *(підіймаючись, починає ходити)* О, непогана ідея, досить розумно. Однак ця бацила медично не виліковна.

Шоучжень. *(грає на губній гармошці, повернувши голову, бачить, що її тато відійшов від свого місця, кричить)* Тату! Мама сказала, щоб ти сидів на місці!

Юй Шифу, кволо посміхаючись, сідає на своє місце.

Цянь Юй. *(обережно проходить, знімає зі стіни свою скрипку)* Виходить, ми їй можемо дозволити й надалі поширюватися?..

Юй Шифу. Я й не це мав на увазі.

Цієї миті з внутрішньої кімнати заходить служниця А Мей, її обличчя спотворила гримаса паніки. Ані пари з вуст, підбігає подивитися на щось до вікна, ні жива ні мертва чимдуж біжить назад.

Цянь Юй. Що сталося?

А Мей. Япошки!

Цянь Юй. *(здивовано)* Де?

А Мей, тремтячи, підходить до вікна, пальцем указує на гору навпроти і знову сполошено вибігає в задні двері.

Цянь Юй. *(вдивляючись)* Де, нічого немає, якісь дурниці *(несподівано)* О, справді... *(Повернувши голову, відсторонив Шоучжень, виглядає пригнічено.)* А це не занадто близько?

Юй Шифу. Де?

Цянь Юй. Це ж там гора Камерона, а обігнувши її, – вже й район іподрому...

Шицзуку. *(тяжко дихаючи, вбігла)* Справді? Побачили?

Цянь Юй. Невеличкий загін на декілька десятків осіб, гм-м, а ще й кавалерія...

*Шицзуку хоче підбігти подивитися, але десь недалеко чути постріли кулемета. Вона прудко відтягує Цянь Юя і ховає його у сліпій зоні.
Тиша.*

Шицзуку. *(тихо до Цянь Юя)* А той район біля гори, де вулиця Блакитних басейнів, начебто вже здали ворогові?

Цянь Юй. Так, ви не знаєте, куди могла втекти моя сестра з чоловіком?

Шицзуку. А панночка Ма з ними?

Цянь Юй. Учора повернулася у Ваньчай³.

Шицзуку. (до Юй Шифу, повністю розгублена) Ти краще переховайся в лікарні, якщо вони справді прийдуть.

Цянь Юй. А вони наче вже не прийшли? Які ще сумніви.

Юй Шифу. (хитає головою) А є різниця...

Шицзуку. Є, у лікарні буде безпечніше, за всіма правилами, під час війни лікарні завжди могли...

Цянь Юй. (швидко) За всіма правилами? Ці японські нелюди ніколи не дотримувалися жодних правил. (Знову підбігає до вікна.)

Шицзуку наче вдарило, мовчить.

Юй Шифу. А ви?

Шицзуку. Шоучжень піде разом з тобою...

Під час їхньої розмови вибухнув скажений стукіт у двері. Усі сполотніли зі страху, Шоучжень ось-ось розплачеться.

Цянь Юй. (до Шицзуку та Шоучжень) Мерщій до внутрішньої кімнати! (Обох заштовхує до вбиральні, замикає двері, повертається до вхідних дверей, піднімає шторку подивитися й одразу хутко відчиняє двері.)

Сполошено заходить Цянь Ціньсянь – зі скошланим волоссям і брудним обличчям, одягнена в обшарпаний одяг, який колись давно в Кантоні носили служниці.

Цянь Ціньсянь. Швидше, швидше, допоможіть підвести! (дивиться назад).

Юй Шифу. Що сталося? (Підбігає.)

Цянь Юй вибігає за двері. Шицзуку та Шоучжень виходять.

Цянь Ціньсянь. Він... знепритомнів... Аньтао... біля воріт.

Шицзуку. Як же ж так, швидше заходьте...

Цянь Юй та Цінь Чжен'ї під руки заводять Чжао Аньтао, обидва заросли бородою та вусами, одяг у жахливому стані. Цінь Чжен'ї, підвівши та всадивши Чжао Аньтао на диван, переводить подих.

Цінь Чжен'ї. Дайте йому склянку води... Він виснажений, а ще й розхвилювався.

Шицзуку. (прудо налила склянку води) Як же ж так...

Юй Шифу. (узяти склянку води, підносить до його рота) Легше, легше, ти...

³ Один з 18 округів Гонконгу. Розташований у центрі північної частини острова Гонконг.

Чжао Аньтао. *(побачивши Юй Шифу, упершись у нього поглядом, кричить)* Кінець! Усьому кінець...

Юй Шифу. *(заспокоює його)* Не рухайся, не рухайся. *(Схвильовано міряє йому пульс.)* Тобі не треба нервувати, заспокойся.

Цянь Ціньсянь. Ой, жах, налякав до смерті.

Чжао Аньтао. *(продовжує кричати)* Нічого немає, гроші, заощадження – усьому кінець... Я банкрут, нічого немає...

Цянь Ціньсянь. *(плачучи)* Не кричи, сенсу від твоїх криків жодного.

Цінь Чжен'ї. Та нічого дивного, на ногах кілька днів поспіль, без відпочинку, так, зараз вже нічого не залишилося. Захопивши вулицю Блакитних басейнів, дісталися до готелю у Ваньчай – усе винесли...

Цянь Юй. Що? Вони вже захопили Ваньчай?..

Цінь Чжен'ї. Та ще вчора ввечері все шкереберть, підпалили й розграбували...

Цянь Ціньсянь. Годі, не треба... *(Знесилено сідає на диван, істерично запалює цигарку.)* Це дратує.

Шицзуку наповнила миску водою, Юй Шифу руками починає витирати йому лице. Вологим рушником проводить по його чолу.

Чжао Аньтао. *(вгамувавшись, знову тильно дивиться в очі Юй Шифу, хрипло кричить)* Шифу, Шифу, скажи мені, що робити! Нічого не залишилося, нічого... *(Двома руками схопившись за голову, плаче.)*

Юй Шифу. Ох, тобі треба заспокоїтися, легше...

Цінь Чжен'ї. *(підходить)* Здоров'я треба берегти, його за гроші не купиш! Ти ж знаєш, де життя – там і надія, правда?

Шицзуку наливає води Чжао Аньтао та Цінь Чжен'ї.

Цянь Ціньсянь. *(збудженим голосом)* Дякую. *(сама до себе)* А що – непогано, жодної копійки не залишилося *(Кинула недопалок на підлогу, розтерла ногою.)* Ох, пані Юй, є щось попоїсти? Він, певно, зголоднів, сьогодні навіть і води не пив...

Шицзуку. Так, я принесу каші...

Знову почувлися постріли кулеметів.

Цянь Юй. *(до сестри)* Іди сюди, дурна куля може влучити.

Цянь Ціньсянь. *(не рухаючись)* Та ну її, умерти теж непогано, менше страждати буду.

Цінь Чжен'ї. *(холодно посміхаючись)* Ну що вони там ще стріляють, я ж раніше ще говорив: висадилися на берег, і не треба тут стріляти, усе одно без пуття.

Цянь Юй. А можливо, це китайська армія почала наступати, у газетах же ж писали...

Цінь Чжен'ї. Так швидко? Якщо китайська армія почне наступати, то їм треба спочатку відбити Коулун!

Шицзуку виносить кілька піал з рідкою кашею.

Чжао Аньтао. (несподівано знову підхоплюється й починає кричати) Ох-хо-хо, молодший Є, А Чао, їм теж кінець, неодмінно, неодмінно (Трагічно посміхається.)

Юй Шифу. (підносить йому кашу) На, випий трохи, не думай про інше.

Цянь Чжен'ї та Цянь Цін'сянь беруть по тарілці.

Шицзуку. (до Шоучжень) Хочеш? (Шоучжень киває.) Іди зі мною. (Хоче вийти.)

Сполохано забігає А Мей.

А Мей. Япошки! Япошки!

Цянь Юй. Де?

А Мей. (показуючи пальцем на внутрішню кімнату) Уже на нашій вулиці, прийшли!

Усі застигли, переводячи погляд один на одного.

Цянь Юй. (до Шицзуку) Вам теж варто перевдягнутися, сховайтеся у внутрішній кімнаті, якщо вони справді прийдуть, вийдете через задній вхід.

Шицзуку. (Тягне за руку Юй Шифу, Шоучжень.) Ходімо...

Стукіт у двері. Цянь Юй підбігає подивитися, повернувши голову, жестом усіх заспокоює і відчиняє двері. До кімнати заходить Дженні. Щойно вона зайшла, її всі оточили.

Цянь Юй. Що сталося, ти звідки?

Дженні. (Падає на диван, де щойно сиділа Цянь Цін'сянь, хустинкою витирає краплі поту, на силу говорить.) Кінець!

Цянь Цін'сянь. Що сталося?

Дженні. (незворушно) Кінець, уже не стріляють.

Цянь Юй. Що сталося?

Дженні. Я спеціально забігла вам повідомити: більше не стріляють, гарматні постріли вщухли, навіть із Центрального прибігали і сказали, що було прийнято рішення припинити вогонь.

Цянь Юй. (не їмучи віри) Ні, тож начебто стріляють?..

Дженні. Стріляють?.. То, певне, ти один, хто піде стріляти.

Звук літака, що пролітає поблизу.

Шицзуку. Невже...

Дженні. Літаки розповсюджують листівки, повідомляючи, щоб припинили вогонь...

Неочікувано погляди всіх присутніх наповнилися надією.

Дженні. Фух, ось вам і Різдво!

Повна тиша.

За хвилину Цянь Юй починає легенько насвистувати мелодію “Auld Long Syne”⁴. Шоучжень підбирає губну гармошку, тихенько підігрує йому.

Юй Шифу. *(Повільно підіймається, зі стражденним виразом обличчя.)*
Ох! *(Сповненим болем та жалю жестом руки зупиняє їх.)*

Тиша.

Завіса стрімко опускається.

Сцена 2

Два дні по тому.

Рано-вранці.

Місце дії те саме.

Не чути жодних кулеметних пострілів чи гарматних залпів, але в повітрі й досі відчувається напруженість і неспокій.

Щойно невибагливо поснідавши, Юй Шифу сидить за письмовим столом, глибоко над чимось задумавшись. А Мей допомагає Шицзуку прибрати після сніданку й віднести все до задньої кімнати. Шицзуку також уже перевдягнулася у старий одяг А Мей. Чжао Аньтао, забившись у подушки на дивані, усе ще очманілими від паніки очима вперся у стелю, плекаючи свої нездійсненні мрії. Цінь Чжен'ї та Цянь Цінсянь, іще сидячи за обіднім столом, мовчки палять. Цянь Юй та Шоучжень стоять перед вікном, дивлячись на те, що відбувається на вулиці.

За деякий час Цянь Цінсянь устає й підходить до Чжао Аньтао.

Цянь Цінсянь. Іди полеж, знову всю ніч не спатимеш.

Цінь Чжен'ї. Хм-м, якось дивно. Коли повсюди стріляли, на диво спалося дуже міцно. Щойно кулемети затихли, сон уже не йде.

Дженні вийшла з вбиральні, із силою розчісує своє довге волосся, вона єдина ще вдягнена у привабливе ціпао.

Дженні. *(говорить на ходу)* Чому вчора весь вечір били в гонги? Ви чули?

Цінь Чжен'ї. Як же ж не почути.

Цянь Юй. *(повернувши голову)* Десь били в гонги, сусіди зверху ось били в умивальні тази.

⁴ Шотландська народна пісня на слова Роберта Бернса, якою в англomовному світі традиційно зустрічають Новий Рік.

Дженні. Навіщо?

Цінь Чжен'ї. Зараз розграбовують Ваньчай, сусід розповідав, якщо приходять мародери, то б'ють у гонг, немає гонга – у таз, ось так і били весь вечір.

Дженні. Тоді, вочевидь, розграбували все вцент.

Цінь Чжен'ї. І не кажи.

Дженні. *(підходить до стільця в лівій частині кімнати й сідає на нього, повернувши голову, гукає Цянь Юя)* Підійди!

Цянь Юй. Мг-м? *(підходить до неї).*

Дженні. *(дає йому в руки гарно заплетене в косу пасмо волосся)* Потримайно. *(Заплітає іншу косу.)*

Цянь Юй. *(мляво)* Ще виряджається!

Дженні. *(оманливо наївно надуває губки, схиляє голову, тихо)* Чом би й ні? Якщо вже вмирати, то гарною.

Цянь Цінсянь нишком окинула її поглядом.

Заходить А Мей з кошиком, підходить до Цянь Юя, обережно щось запитує.

Цянь Юй. *(тихо, але твердо)* Не треба.

Цінь Чжен'ї. Що таке?

А Мей. *(до Цінь Чжен'ї)* Вона говорить, японці й вона поговорити, то і здирства – пфффф.

Цінь Чжен'ї. Правильно! Друже Юй, попроси дружину поговорити з ними. Якщо прийдуть японські солдати, нехай вона вийде й поговорить з ними японською... Можливо, так...

Юй Шифу спокійно дивиться на друга, мовчить.

Цінь Чжен'ї. Ну то як? *(Уважно дивиться, наче шукає його підтримки та згоди.)*

Юй Шифу. *(подумавши, хитає головою)* Ти не розумієш її, останнім часом вона й так випила немало чарку горя. Вона не хотіла, щоб хтось знав, що вона японка. І в майбутньому вона також не хотіла б торкатися цього питання.

Цінь Чжен'ї. *(ревно)* Ну, ну чому? Це ж буде зручніше для всіх нас...

Цянь Юй. *(підходить на крок ближче до нього)* Зручніше? Ну що ж, давайте скажемо цим японським собакам, що в нас тут японка, і тоді, по-перше, тебе раз за разом будуть допитувати, довго й у найменших дрібницях, і ти будеш переказувати їхню історію сотні разів; по-друге, нюх у японських журналістів ліпший, ніж у кращих дойд, і, як тільки тебе надрукують, одразу навісять ярлик японофіла. Боюсь, пан Юй цього не переживе.

Цінь Чжен'ї. *(розуміючи його правоту)* Так, це теж не вихід. Однак *(хитає головою)* ми ж можемо говорити японською, усе ж краще... Агов, друже Чжао, як тобі?

Цянь Цінсянь. *(перебиває його)* Ну як йому може бути?! Якщо він розгарячується, скипить, ще й щось скаже їм, то точно гірше буде! А ти сам не можеш говорити японською?

Цінь Чжен'ї. *(відчуваючи себе у скрутному становищі)* Ні-ні-ні, я вже все забув, і речення японською не скажу... *(розвернувся, говорить наче сам до*

себе) Ні-ні-ні, навіть якщо й можу говорити, то не варто про це і згадувати. Якщо схоплять та зроблять своїм перекладачем, цього я вже не переживу.

У цей час Дженні, фарбуючи помадою вуста, не втримується й пирскає зі сміху.

Цянь Юй. (до А Мей) Чого стоїш? Іди купи рису!

А Мей, нічого не в змозі заперечити, виходить.

Шоучжень. (діставши губну гармошку, підходить до Цянь Юя) Покажи ще раз, як правильно вигравати?

Цянь Юй. (зі всією серйозністю зупиняє її) Не грай, якщо ці японські собаки почують...

Цянь Цінсянь. (подивившись на Дженні) Міс Ма, тобі теж треба перевдягнутися, якщо японці увірвуться до кімнати...

Дженні. (заперечуючи) Я вже йду, не хвилюйтесь.

Цянь Юй. Куди?

Дженні. Повертаюсь у Ваньчай.

Цянь Юй. Це ж... Як же ж можна виходити на вулицю! (вказує на вікно) Подивися, на вулицях немає жодної дівчини в ціпао...

Дженні. Мені не страшно.

Цянь Цінсянь. (гостро, напівсерйозно-напівжартома) Не треба так говорити, якщо тобі не страшно, то нам страшно за тебе. Як уже сталася біда, то всі тримаймося купи, а не...

Дженні. (відверто) Тому я краще піду.

Цянь Юй. (дивлячись у вікно, жестом руки припиняє їхню розмову) Ццц! (Усі стихли.) Хм-м, пане Юй, підійдіть подивіться, унизу троє хворих!

Юй Шифу. Що?

Цянь Юй. Он троє заразних носіїв фашистської бацили!

Юй Шифу подивився, тужливо посміхнувся, мовчить.

Цін Чжен'ї. (протискається, щоб подивитися) Ццц! Мовчіть! (тривожно) Вони ж сюди не прийдуть? (Вочевидь, побачив японських солдатів, перевів подих.) Ох, друже Чжао. (Побачивши, що Чжао Аньтао вже майже заснув на дивані, повертається до Юй Шифу.) Друже Юй, цього разу вони щось зовсім до скрути довоювались. А коли ми жили в Токіо, японські солдати ходили величаво, у жовтих мундирах, плащах. А зараз, ох, обдерті-подерті, майже як китайські...

Цянь Юй. Японські солдати, яких ми бачили в Кантоні, набагато охайніші від цих... (махає рукою) Знову двоє... Дідько лисий, ще й із супроводом.

Цянь Цінсянь, побачивши, що Чжао Аньтао заснув, накрила його покривалом.

Юй Шифу. (питає Цянь Цінсянь) Сьогодні йому краще?

Цянь Цінсянь. *(тривожно)* Уночі все ще не спить... Щойно заплющує очі, відразу прокидається...

Юй Шифу. Його все це сильно похитнуло, нерви не витримали.

Шоучжень. *(дивлячись у вікно)* О, це ж *(до Цянь Цінсянь)* ваш водій...

Цін Чжен'ї. *(наблизившись)* А'фа?

Цянь Цінсянь. Не може бути, його ж іще раніше схопили японці.

Шоучжень. *(пританцьовуючи)* Та це точно він, ось уже піднімається.

*Підбігає до дверей, посунувши фіранку, дивиться у дверне віконце.
Стукіт у двері.*

Цянь Цінсянь. *(підходить подивитися)* Справді, він *(відчиняє двері)*. Як ти сюди дістався?

До кімнати заходить А'фа, його зовнішній вигляд так само говорить про значні скрути в його житті. У руках тримає маленький вузлик.

Сюй А'фа. *(витираючи ніт)* Пані, яке ж щастя, що я вас знайшов. У вас... усе добре? А як господар?

Цянь Цінсянь. Заснув, не буди його.

Цін Чжен'ї. А ти як утік?

Сюй А'фа. *(передає клучок Цянь Цінсянь)* Це тренкот і декілька сорочок нашого пана, мені пощастило їх витягти з вашого номера на вулиці Блакитних басейнів.

Цянь Цінсянь. Туди вже можна повертатися?

Сюй А'фа. Ні, там зараз квартирується жандармерія, а це я забрав ще позавчора, окрім цього, більше вже нічого не було.

Цін Чжен'ї. А ти...

Сюй А'фа. *(перевішивши подих)* Тягав воду цим японським собакам два дні поспіль, ось вони мене й відпустили!

Цін Чжен'ї. Рис давали? Як то кажуть, худий кулі – і той рису добуде.

Сюй А'фа. Рис? Це було б непогано, та вони мою вовняну камізельку – і ту здерли.

Цянь Цінсянь. Так що ти вирішив робити? Рису в нас теж немає, машини в пана вже так само немає, ти...

Сюй А'фа. Я вирішив повернутися.

Цін Чжен'ї. Повернутися? Куди?

Шицзуку виносить глечик з водою.

Сюй А'фа. Повернуся в Кантон.

Цянь Цінсянь. А зараз небезпечно їхати?

Сюй А'фа. Поїду кружним шляхом, разом з декількома своїми друзями. А ви з паном що вирішили?

Цянь Цінсянь мовчить.

Цінь Чжен'ї. (*сідає*) Ми, на жаль, не можемо поїхати, як вони, на дорогах безліч грабіжників, японських солдатів...

Сюй А'фа. Ну добре, я тоді пішов, а ви не виходьте на вулицю – там багато японської солдатні.

Цянь Ціньсянь покивала головою.

Сюй А'фа. (*дійшовши до дверей, наче щось згадав*) О (*з кишені витягає в'язку ключів*), це ключі від машини.

Цянь Ціньсянь. (*гірко посміхаючись*) Машини вже немає, який з того сенс? (*Жестом показує, що треба їх викинути.*)

Сюй А'фа. (*сміється*) Ну, принаймні, не дати цим японським собакам так просто її завести (*виходить*).

Шицзуку. (*підходить до Юй Шифу*) Ох, мені здається, що тобі із Шоучжень усе ж таки краще піти до лікарні, А Мей казала...

А Мей своїми ключами відмикає двері, заходить.

А Мей. Я рис не купити.

Шицзуку. А це вже чому?

А Мей. Лише знайти борошно.

Шицзуку. Гаразд, я тоді зроблю пампушок.

А Мей виходить.

Цінь Чжен'ї. (*підходить до книжкової полиці, несподівано щось згадує*) Хм-м, друже Юй, це все ж книжки англійською мовою, треба їх якось прибрати, інакше японці можуть назвати тебе англофілом...

Юй Шифу. Як прибрати?

Цінь Чжен'ї. Спалити, нам треба триматися разом, а книжки... Потім можна буде купити.

Юй Шифу. (*хитає головою*) Ні, ці книжки й зараз купити не легко; до того ж у мене є книжки і німецькою, і японською.

Цінь Чжен'ї. (*невдоволено*) Книжки тут явно не до ладу, якщо в домі є книжки, то відразу скажуть, що інтелігент. А інтелігентів японці зневажають, і, як на мене, то лише більше проблем буде...

Дженні. Ага, позавчора багато хто викидав книжки через вікно... Немало хороших книжок, усі вулиці були заповнені.

Цянь Юй. (*щиро посміхаючись*) Усе правильно, пане Юю, коли людям не дозволяють читати книжки, а інтелігенції плюють в обличчя, то це характерна особливість фашистської бацили.

Дженні. (*підіймається, упорядковуючи свій одяг*) Ну гаразд, мені треба йти. (*повертає голову до Цянь Юя*) Милій Цянь, а ти заходь до мене в гості.

Шицзуку. Ні, міс Ма, так не можна, на вулиці лихих людей без ліку.

Дженні. (*знижуючи плечима*) Але ж і тут не цілком безпечно.

Цянь Юй. Може, краще все ж таки перевдягнутися?

Шицзуку. *(сердечно та ввічливо)* Не йди: коли всі разом, якось сміливіше. Якщо вже справді вирішила піти, тоді треба вичекати час... Коли на вулицях не буде солдатів, я відправлю А Мей провести тебе, гаразд?

Дженні, посміхаючись, хитає головою. Коли вона вже зібралася виходити, до неї підходить Цянь Юй.

Цянь Юй. *(закохано)* Не йди, ти...
Дженні. Ні, *(передумавши)* тоді ти...

Шицзуку, яка стояла весь час біля вікна, переполошено підбігає до мами, мовчки тягне її до вікна.

Шицзуку. Ну що там, га?

Оскаженілий стукіт у двері. Усі стоять налякані. Цінь Чжен'ї потроху просувається до внутрішніх покоїв. Стукіт у двері стає ще лютішим.

Цянь Юй підходить до дверей, відсунувши фіранку, дивиться у віконце. Миттю міняється з виду, жестом руки показує всім хутчіше сховатися. Шицзуку, Дженні та Шоучжень швидко заходять до вбиральні. Чжао Аньтао прокинувся, його вигляд свідчить про те, що він одразу зрозумів, у чім справа, прудко штовхає Цянь Ціньсянь сховатися.

Цянь Юй відчиняє двері. Заходять троє японських мародерів із гвинтівками, наведеними на всіх присутніх, одразу мовчки починають обшукувати одяг кожного. Японський солдат один відбирає в Цянь Юя кулькову авторучку, японський солдат два забирає в Юй Шифу старовинний кишеньковий годинник, японський солдат три віднімає у Чжао Аньтао наручний годинник і вішає собі на руку, де вже висить три таких. Японський солдат один піднімає губну гармошку Шоучжень, проте, свиснувши пару разів, відкидає.

Японський солдат один. *(до Цінь Чжен'ї)* Табако (тютюн) є?

Цінь Чжен'ї, прудко діставши з кишень та ящиків увесь тютюн, віддає йому. Японські солдати окинули поглядом кімнату, уже зібралися виходити, але раптом їхні погляди привернули пробірки і медичне приладдя на столі. Вони розвертаються й підходять подивитися.

Японський солдат два. Nani, ishakana? *(Що, лікар?) (Одним махом знімає зі столу пробірки, склянки тощо.)*

Юй Шифу. *(побачивши, що склянки з культивованими ним бацилами перекинулися, стрілою кидається зупинити його)* Це ж, це ж...

Японський солдат два. *(обурено)* Nani! *(Що!)* *(рукою штовхає Юй Шифу на стільчик, пробірки кидає на підлогу, розвернувшись, кровожерливо дивиться на нього)* Naika naika erasona kao o shiteruna. *(Виглядає на диво непогано.) (Побачивши прикро обурений вираз обличчя Юй Шифу, несподівано б'є його по щоці, знущаючись та насміхаючись, тягне його за бороду.) Ха-ха-ха...*

Японський солдат один. (плюхнувшись на диван, випробовує його дружність) Sora, nakanaka kimochiga iizo! (Ха, і пахне непогано!)

Японський солдат три. (підійшовши до дверей) Sa sankai – da! (Гаразд, ходімо на третій поверх!)

Японський солдат два підходить до дверей. Японський солдат один несподівано бачить накритий білою полотниною мікроскоп, повертається, бере його і збирається йти. Юй Шифу робить крок уперед, заступаючи йому дорогу. Японський солдат один відштовхує його і йде далі, та Юй Шифу знову пробує його наздогнати. Стримуючись увесь час до цієї миті, Цянь Юй не витримує, робить кілька кроків уперед, перехоплює мікроскоп і хоче поговорити з японцем.

Японський солдат один. Nanī konchikusho! (Ах ти ж покидьок!) (Валить Цянь Юя на підлогу ударом кулака, розвертається і руків'ям гвинтівки вщент розносить усе на столі та в шафі Юй Шифу; кілька разів б'є Юй Шифу ногами.)

Юй Шифу жалібно стогне та квилить.

Японські солдати далі прямують до виходу. Почувши голос Юй Шифу, Шицзуку відчиняє двері й вилітає, наче навіжена. Допомігши Юй Шифу підвестися, дивиться на японських солдатів, хоче щось сказати, але замовкає, стримавши все в собі, гірко дивиться. Японський солдат два, розвернувшись, дивиться на Шицзуку, на його обличчі з'являється мерзенна посмішка, він рукою пестливо проводить по її щоці. Шицзуку, зціпивши зуби, відкидає його руку. Цянь Юй прудко підводиться, заступивши Шицзуку. Японський солдат чимдуж відштовхує його, проте Цянь Юй щосили намагається протистояти йому.

Японський солдат два. Koitsu fute-ja! (Цей хлопець якось хитко стоїть на ногах!) (Волочить його, вони починають вовтузитися.)

Японський солдат один. Mo yuku zo! (Ходімо!)

Японський солдат два. (обурено) Tsurete yuke! (Його із собою заберемо!)

Японський солдат два відволік Цянь Юя до дверей, японський солдат один і японський солдат три виходять. Японський солдат два щосили штовхає Цянь Юя вперед, Цянь Юй, вочевидь, падає зі сходів, японський солдат два йде слідом за ним, виходить.

Юй Шифу, доклавши чимало зусиль, підіймається й хоче їх наздогнати, Шицзуку зупиняє його.

Чжао Аньтао підводиться, наче забувши про все на світі, підбігає до дверей.

Юй Шифу. (піднявши руку) Ти... Ти...

Зі сходів чути звуки лайки та боротьби. Крики болю Цянь Юя. Раптом гримають два постріли гвинтівки. Усе стихає.

Шицзуку спантеличено підбігає до вікна, несамовито зойкнувши й рукавом затулюючи обличчя, хиткою ходою відходить. Юй Шифу підтримує її.

Усе зрозумівши з її поведінки та виразу обличчя, Чжао Аньтао швидко вибігає.

Дженні, Цянь Цінсянь, А Мей і Шоучжень потихеньку виходять одна за одною. Застигли. Тиша.

Шицзуку раптом починає ревно плакати.

Юй Шифу. *(втішаючи її)* Не треба плакати, не треба.

Шицзуку. *(несамовито)* Вони принизили тебе, замордували його – це вже й так важко витримати, але *(чітко відокремлюючи слова)* від чого мені ще гірше на серці – це від того, що я на власні очі бачила своїх співвітчизників, японців, які неприховано грабували, гвалтували, убивали й робили ці всі мерзенні справи... *(перевівши подих)* Я багато про що чула, та завжди сподівалася, що це неправда, але зараз, коли я побачила все... *(знеслено падає).*

Юй Шифу. *(підтримуючи її)* А Мей, давай, відведи її прилягти.

Шоучжень. *(підбігаючи)* Мам...

Юй Шифу. *(наче оповіщаючи)* Ми їдемо, повертаємося.

Цянь Цінсянь. *(кидається до дверей)* Аньтао, Аньтао.

Цін Чжен'ї. Їхати?

Юй Шифу. *(наче сам до себе)* Треба їхати, завжди можна поїхати.

Чжао Аньтао заходить із тілом Цянь Юя на руках.

Усі тильно дивляться на нього.

Завіса стрімко опускається.

НОТАТКИ

Мета Асоціації полягає в сприянні розвитку наукових досліджень Китаю в Україні й розробці освітніх китаєзнавчих дисциплін, а також у популяризації сучасних знань про китайську цивілізацію. Асоціація сприяє активізації наукових, освітніх, культурних і ділових контактів між Україною й Китаєм, але при цьому не бере участь у політичній діяльності будь-якого роду.

Будь-яка людина, зацікавлена в сприянні досягнення цілей і завдань діяльності Української асоціації китаєзнавців, може вступити в Асоціацію шляхом подачі заявки на членство.

Членство в Асоціації відкрито для громадян усіх країн світу, чий інтереси пов'язані з китаєзнавством.

Усі члени Асоціації запрошуються до участі в заходах і нарадах Української асоціації китаєзнавців, а також мають право голосувати й посідати виборні місця.

Президент: КІКТЕНКО Віктор Олексійович, д-р. філос. наук, ст. н. сп., зав. відділом Азіатсько-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України

тел.: (+380 44) 353-7286

моб.тел.: (+380 96) 852-7454

e-mail: kiktenko@gmail.com

Виконавчий секретар: ГОБОВА Євгенія Валеріївна, канд. філол. наук, молодший науковий співробітник відділу Азіатсько-Тихоокеанського регіону Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України

моб. тел.: (+380 66) 729-0549

e-mail: jane.lutsenko@gmail.com

Місцезнаходження:

01001 Україна, Київ, вул. Грушевського 4,

Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України,

кімн. 211, Українська асоціація китаєзнавців

тел.: (+038-044) 353-7285

e-mail: info@sinologist.com.ua

<http://www.sinologist.com.ua>

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

Науковий збірник «Китаєзнавчі дослідження» приймає статті українською, російською, англійською та китайською мовами, надіслані на e-mail: info@chinese-studies.com.ua.

Вимоги до оформлення статті:

Рукопис подається у вигляді документа MS Word із розширенням *.rtf або *.doc. Редакція журналу здійснює зовнішнє та внутрішнє анонімне рецензування статей та перевірку на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендується така схема представлення наукової статті в журналі:

Блок 1. УДК, заголовок, ПІБ автора (співавторів) (транслітерація), науковий ступінь, учене звання, назва, адреса організації, електронна пошта усіх або одного автора, анотація (270–300 слів), ключові слова (5–7 слів) англійською мовою.

Блок 2. Заголовок, ПІБ автора (співавторів), повний текст статті мовою оригіналу.

Блок 3. Список літератури з кириличними посиланнями.

Блок 4. Транслітерований список літератури (References).

Блок 5. Заголовок, ПІБ автора (співавторів), анотація, ключові слова українською мовою.

Блок 6. Заголовок, ПІБ автора (співавторів), анотація, ключові слова російською мовою.

Вимоги до ілюстрацій та списку літератури:

Усі графічні файли подаються окремо від текстового у відповідному форматі, наприклад *.jpg.

Посилання на літературу наводяться у тексті. У квадратних дужках подається ім'я автора, рік видання (без коми перед ним) і, в разі необхідності, сторінки: [Michalak-Pikulska 2002, 66]. Ініціали наводяться після прізвища автора лише у тому випадку, коли в статті є посилання на кількох авторів з однаковим прізвищем. Якщо в одному місці наводяться посилання на кілька праць, вони подаються в хронологічному порядку через крапку з комою. Якщо йде посилання на колективну монографію, енциклопедію, словник тощо, у квадратних дужках наводяться перші слова назви: [Manzil... 2013]. Текстові посилання подаються наприкінці статті, перед літературою.

Список цитованої літератури, розміщений в алфавітному порядку, подається у кінці статті під назвою **ЛІТЕРАТУРА**. При оформленні списку літератури слід дотримуватися вимог Національного стандарту України **ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»**. Назви цитованих праць оформляються за таким зразком:

Кіктенко В.О. «Китайська мрія» як теорія нового етапу модернізації КНР. *Східний світ*. 2015. № 3. С. 106–114.

Манхейм К. Избранное: диагноз нашего времени. Москва : Изд-во «РАО Говорящая книга», 2010. 744 с.

Brown K. The Communist Party of China and Ideology. *China: An International Journal*. 2012. Vol. 10. № 2. P. 52–68.

Транслітерований список цитованої літератури (**References**) оформлюється за гарвардським стилем. Він подається повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наведений мовою оригіналу відповідно до вимог ДАК України, незалежно від наявності у ньому англійських джерел. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, вони повністю повторюються в **References**. Транслітерація здійснюється за стандартом BGN/PCGN.

Для транслітерованих праць (з оригіналу кирилицею) пишемо англійською мовою повне місце видання, а також позначення томів, номерів, сторінок (“Vol.”, “No.”, “pp.”, “p.”). Назву видавництва залишаємо транслітерованою. Зазначаємо наприкінці речення мову видання, наприклад (In Ukrainian). Більше інформації див.: http://chinese-studies.com.ua/uk/for_authors

Транслітерація іноземних слів здійснюється латинською графікою з відповідною діакритикою. Власні імена, назви передаються за допомогою літер українського алфавіту з урахуванням традиційних написань.

Формат 70x108/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 13,65.
Замов. № 0122/031. Наклад 200 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (048) 709 38 69
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.